

ПЕРЕДУМОВИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

О. Д. Витвицька, доктор економічних наук, професор

Обґрунтовано роль узгоджених дій на загальноєвропейському рівні щодо підвищення ефективності та результативності інновацій. Визначено особливості й методи трансферу та комерціалізації інноваційної продукції в європейських мережах. Розкрито їх роль у забезпеченні інноваційного розвитку економіки ЄС.

Інноваційна продукція, європейський досвід комерціалізації, європейські програми, трансферні мережі.

Світові глобальні тенденції характеризуються безпрецедентними проблемами, що потребують інноваційних рішень. Повернення високого рівня зайнятості населення, протистояння кліматичним змінам та просування до енергоефективного суспільства вимагають негайних та добре узгоджених дій. Складна демографічна ситуація потребує розумного використання природних ресурсів. Але, водночас, ці проблеми (перш за все, залежність від викопних видів палива) можуть перетворитися на потужні можливості для розробки інноваційних продуктів і послуг, що створять умови для нових робочих місць та економічного зростання у Європі.

Однак створення інновації – складний процес. Проте, не менш важливим, з точки зору досягнення кінцевого результату, є представлення її на ринку, комерціалізація. Спочатку процес впровадження інновацій може відбуватися на комерційній основі (комерціалізація інновацій). А може здійснюватись і без явних грошей, тобто, відбуватиметься некомерційне впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики інноваційного розвитку економіки, становлення інноваційного управління та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності й трансферу технологій досліджували зарубіжні вчені Б. Санто, Б. Твісс, Р. А. Фатхуддінов, Р. Фостер, Ф. Фукуяма, Й. Шумпетер, О. Ю. Юданов, Ю. В. Яковець, а серед вітчизняних – Ю. М. Бажал, В. М. Геєць, С. А. Володін, Г. М. Добров, М. З. Згуровський, М. І. Кісіль, І. І. Лукінов, Б. А. Малицький, М. І. Туган-Барановський.

Мета дослідження – обґрунтування особливостей та методів трансферу й комерціалізації інноваційної продукції у забезпеченні інноваційного розвитку економіки ЄС.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що інновація унікальна, а тому індивідуальна, форми її комерціалізації можуть бути

доволі різноманітні. З позицій інноватора, при всьому різноманітті форм, їх можна звести до двох типів, які передбачають:

1. Передачу прав на користування інтелектуальною власністю на основі певних договірних відносин (ліцензійних і безліцензійних).

2. Організацію виробництва продукції та / або надання послуг, у тому числі з утворенням нової юридичної особи або без неї. Природно, можливі найрізноманітніші поєднання. Але в загальному вигляді продається тільки інтелектуальний продукт, що згодом потребує матеріалізації, або ж інновація, вже реалізована в якомусь продукті (товарі, послугі) [1].

Успішний трансфер технологій аж до стадії комерціалізації продукції передбачає постійний багаторівневий обмін інформацією. Цей процес обміну достатньо хаотичний і часто його наслідком бувають несподівані наступні відкриття. Продавець повинен зацікавити потенційного покупця у своєму товарі, показати, що він вигідно відрізняється від інших. Для цього товар повинен краще задовольняти якісь потреби, порівняно з іншими, чи відкрити споживачеві нові потреби, про які той, можливо, навіть і не здогадувався.

Європейські країни також мають знайти адекватну відповідь на проблему утримання та покращення своєї конкурентоспроможності у глобалізованому світі. Економіки, що розвиваються, змінюють засади конкуренції: вони здійснюють перехід від конкуренції за ціною та на основі імітації до інноваційних стратегій. Покращені життєві стандарти у розвинених країнах відкривають нові ринки для європейської продукції, а їхній потенціал розвитку висуває нові можливості для ефективної співпраці.

Узгоджені дії на загальноєвропейському рівні допоможуть у підвищенні ефективності та результативності. Такий ефект можуть спричинити спільні зусилля між державами-членами ЄС, яких вони вже докладають, промисловістю та власне ЄС, як це, наприклад, відбувається у плані Стратегічних енергетичних технологій [2, 3]. Основна слабкість ЄС – це недостатнє інвестування в інноваційну діяльність, особливо з боку приватного сектору. Програми ЄС мають залучити приватні інвестиції та перетворити Європу у більш привабливий для інвестицій регіон.

Загальноєвропейські програми також потрібні для того, щоб стимулювати появу більшої кількості наукових відкриттів світового значення, оскільки вони, конкуруючи на суворіших засадах і з більшістю країн, сприяють підвищенню загального рівня. Інтеграція існуючих стратегій та фінансування на рівні ЄС у процесі виведення продукції на ринок (як це відбувається в Європейських інноваційних товариствах) значно покращить ефективність перетворення знань в інновації, а надання ширшої підтримки інноваційним процесам поза межами власне технологічних питань суттєво підвищить шанси на захоплення ринків для інноваційної продукції.

Останніми десятиліттями відбулися вагомні зміни у середовищі європейських інноваційних програм, які тепер отримують значну частку бюджету ЄС. Проміжні висновки результатів 7 Рамкової Програми [4]

підтверджують її важливу роль у розбудові та підтримці європейських мереж, включаючи як позитивний внесок Інституту Марі Кюрі та інших інфраструктурних організацій, так і нових установ, таких як Європейська дослідницька рада та Програма розподілення фінансових ризиків. Ці оцінки не тільки підтвердили вагомість внеску РП7 у фінансування спільних міжнародних досліджень, а й закликали до створення умов для кращого поєднання між науковими дослідженнями й інноваціями та чіткішої концентрації на принципах досконалості, конкурентоспроможності й суспільної користі.

Проміжні звіти ПКІ [5] також підтвердили доцільність завдань, які стоять перед ПКІ, та ефективність втручання на європейському рівні. Ці оцінки підкреслили важливу роль фінансових інструментів у підтримці МСП, Мережі підприємств Європи (European Enterprise Network – EEN), пілотних проектів з екологічних інновацій та інновацій у галузі ІКТ. Вони також зазначили про необхідність подальшого об'єднання з іншими європейськими програмами, включаючи фонди політики інтеграції.

Європейський інститут інновацій та технології (ЄІТ) [6] – це незалежний орган ЄС, що поєднує вищі навчальні заклади, дослідницькі та ділові кола з метою просування інновацій світового рівня. Він зміцнює зв'язки всередині “трикутника знань” завдяки своїм високоінтегрованим Спільнотам знань та інновацій (СЗІ). ЄІТ намагається зробити інновації привабливими для бізнесу та фінансується з бюджету ЄС (309 млн євро минулого року).

ЄІТ опікується, насамперед, загальносуспільними проблемами, такими, як кліматичні зміни, енергетика та ІКТ, й випробовує нові моделі управління інноваціями за допомогою своїх перших СЗІ у 2011 році. ЄІТ презентував свою Стратегічну програму інновацій, у якій доповів про свої плани розширити коло своєї діяльності як демонстраційного зразка інновацій у ЄС.

У країнах Заходу центральні й регіональні уряди широко практикують об'єднання всіх регіональних ресурсів (державного й регіонального бюджетів, банків і фірм) для вирішення завдань комерційного використання результатів досліджень, проведених у регіонах. З цією метою, держава бере на себе підготовку менеджерів, що, водночас, знають ринок, фінансує витрати на патентування тощо.

Світовий досвід показує, що у сфері комерціалізації результатів наукової діяльності в розвинених країнах проявляється загальна зацікавленість різних структур, погодженість дій парламентів, урядів і приватного бізнесу щодо запровадження пільг для всіх бажаних (із державного й приватного сектору) брати участь у процесі комерціалізації наукового продукту. Максимально заохочуються різні форми взаємодії.

До основних трансферних мереж відносять:

1. *European Business Network (EBN)* – європейська бізнес-мережа, створена в 1984 р. за співпраці Європейської комісії, об'єднує понад 160 бізнес-інноваційних центрів.

2. *Innovation Relay Centers (IRC)* – діяла з 1995 до 2008 р. та об'єднувала понад 70 регіональних консорціумів з 33 країн, які відбирала Європейська комісія на конкурсній основі.

3. *Enterprise European Network (EEN)* – була створена як інтегрована мережа послуг підтримки бізнесу, заснована на досвіді двох мереж з 270 *Euro Info Centers (EIC)* і 250 *Innovation Relay Centers (IRC)*, діяльність яких тривала до грудня 2007 року. Програма CIP – *Competitiveness and Innovation Program* – підвищення конкурентоспроможності підприємств і розвиток інновацій (бюджет 3,621 млрд євро, термін – 2007–2013 рр.).

4. Російська мережа трансферу технологій *RTTN* – створена в 2002 р. Ініціатором створення російської мережі трансферу технологій виступило Міністерство промисловості, науки і технологій РФ за підтримки проекту *TACIS* «Иновационные центры и наукограды». Створено міжнародні сегменти – Франко-російської технологічної мережі – *RFR* (2003 р.); Британсько-російської інноваційної мережі – *BRIN* (2005); Проект *EuropeAid* «Наука и коммерциализация технологий» (2006); Проект *ISTOK.Ru* (2007); Проект *Gate2RUBin* (2008 р.).

Майбутні програми ЄС повинні зосередитися на таких напрямках:

– визначення цілей більш конкретними і поєднання їх із тими видами діяльності, які можуть розраховувати на підтримку таким чином, щоб це не перешкоджало гнучкій відповіді на нові виклики інноваційної політики;

– збільшення доданої вартості та її ефективності. Фінансування досліджень та інновацій у Європі має генерувати більше доданої вартості, підвищувати ефективність використання інших державних та приватних ресурсів і підтримувати стратегічний напрям використання національного та регіонального фінансування, а також розширення сфер діяльності;

– спрощення участі у проектах шляхом зменшення адміністративних перепон, скорочення часу, необхідного для виділення грантів та фактичного надходження коштів;

– підвищення конкурентоспроможності. Досягнення цієї мети передбачає більш широке використання результатів інновацій компаніями, інвесторами, урядовими установами, іншими дослідниками та тими, хто впливає на політику у цій сфері. Це також потребуватиме підтримання інших видів інновацій, таких як соціальні та нетехнологічні інновації, які найчастіше не є результатом дослідницької роботи. Це суттєво пришвидшить прийняття інновацій суспільством та поширить кількість сфер для використання їх результатів, особливо у таких делікатних питаннях, як безпека та нанотехнології.

Згідно з пріоритетами стратегії Європа-2020 і положеннями Угод, Спільна Стратегічна Програма зосередиться на подоланні соціальних проблем, підтримці конкурентоспроможності європейської продукції та вдосконаленні наукової й технологічної бази.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На рівні ЄС, підтримка досліджень та інновацій впродовж усього інноваційного циклу здійснюється через різноманітні програми, які часто функціонують

відокремлено. Спільна стратегічна програма відкриє можливості для перетворення фінансування ЄС у більш привабливу та доступну форму для учасників. Вона також уможливить розробку простішої та більш виваженої структури європейського фінансування, яка б охоплювала повний інноваційний ланцюг.

Список літератури

1. Алфимов Н. Кому управлять наукой / Н. Алфимов // РФФИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rfbr.ru/default.asp?doc_id=5392
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ip-centr.kiev.ua>
3. “План Стратегічних Енергетичних Технологій” (План СЕТ) – COM(2007). – 723 с.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/research/evaluations/index_en.cfm?pg=fp7
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/cip/files/docs/interim_evaluation_report_march2010_en.pdf
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eit.europa.eu/>

Обоснована роль согласованных действий на общеевропейском уровне в улучшении эффективности и результативности инноваций. Определены особенности и методы трансфера и коммерциализации инновационной продукции в европейских сетях. Раскрыта их роль в обеспечении инновационного развития экономики ЕС.

Инновационная продукция, европейский опыт коммерциализации, европейские программы, трансферные сети.

The role of concerted action at European level to improve the efficiency and effectiveness of innovation. The features and methods for the transfer and commercialization of innovative products in European networks. Reveal their role in innovative development of the EU economy.

Innovative products, commercialization of European experience, European programs, transfer network.

УДК 336.761

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Л. А. Аврамчук, доцент

А. О. Гавриш, магістр

Розкрито сутність фондового ринку та особливості його функціонування, досліджено основні проблеми українського фондового ринку та наведено шляхи їх вирішення.

© Л. А. Аврамчук, А. О. Гавриш, 2015

відокремлено. Спільна стратегічна програма відкриє можливості для перетворення фінансування ЄС у більш привабливу та доступну форму для учасників. Вона також уможливить розробку простішої та більш виваженої структури європейського фінансування, яка б охоплювала повний інноваційний ланцюг.

Список літератури

1. Алфимов Н. Кому управлять наукой / Н. Алфимов // РФФИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rfbr.ru/default.asp?doc_id=5392
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ip-centr.kiev.ua>
3. “План Стратегічних Енергетичних Технологій” (План СЕТ) – COM(2007). – 723 с.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/research/evaluations/index_en.cfm?pg=fp7
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/cip/files/docs/interim_evaluation_report_march2010_en.pdf
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eit.europa.eu/>

Обоснована роль согласованных действий на общеевропейском уровне в улучшении эффективности и результативности инноваций. Определены особенности и методы трансфера и коммерциализации инновационной продукции в европейских сетях. Раскрыта их роль в обеспечении инновационного развития экономики ЕС.

Инновационная продукция, европейский опыт коммерциализации, европейские программы, трансферные сети.

The role of concerted action at European level to improve the efficiency and effectiveness of innovation. The features and methods for the transfer and commercialization of innovative products in European networks. Reveal their role in innovative development of the EU economy.

Innovative products, commercialization of European experience, European programs, transfer network.

УДК 336.761

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Л. А. Аврамчук, доцент

А. О. Гавриш, магістр

Розкрито сутність фондового ринку та особливості його функціонування, досліджено основні проблеми українського фондового ринку та наведено шляхи їх вирішення.

© Л. А. Аврамчук, А. О. Гавриш, 2015

Фондовий ринок України, функції фондового ринку, сучасні проблеми, цінні папери.

Фондовий ринок є невід'ємним елементом фінансової системи ринкової економіки. Тому, створення ефективного та дієвого фондового ринку є важливим етапом трансформації економічних відносин. Основними завданнями фондового ринку, в умовах розвитку економіки України, має бути мобілізація тимчасово вільних коштів господарюючих суб'єктів і населення, перерозподіл цих коштів у ті сектори народного господарства, що потребують додаткового фінансування для подальшого розвитку. Однак, реалізація цих завдань значно ускладнена наявністю значної кількості проблем, які гальмують розвиток вітчизняного фондового ринку, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти проблематики фондового ринку знайшли своє відображення в працях таких відомих вітчизняних вчених, як В. М. Лютий, О. І. Барановський, С. В. Онишко, В. М. Шелудько, Л. М. Волощенко, С. І. Архієреєв. Серед зарубіжних науковців, праці яких присвячені фондовому ринку, слід виокремити Р. Бернарда, Б. Борна, Ф. Алена, Р. Левіна, Я. Міркіна, М. Тейлора та інших.

Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, вона потребує подальшого дослідження, враховуючи мінливість фінансової системи та специфіку економіки України.

Мета дослідження – висвітлення сучасних проблем фондового ринку, як одного з найважливіших складових фінансового ринку України.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності України економіка зазнала суттєвих змін, які, перш за все, пов'язані з поступовим переходом до ринкового типу економічних відносин. Цей перехід змінив усі сфери народного господарства, винятком не став і фондовий ринок.

Незважаючи на значну кількість наукових поглядів на сутність фондового ринку, на сьогодні немає єдиного визначення цього поняття. Так, на думку О. М. Мозгового, поняття «фондовий ринок» трактується як сфера обігу інвестиційних цінних паперів, або ринок капіталу. Засвоєння теоретичних принципів та методології фондового ринку створює підґрунтя для оволодіння складними функціями випуску цінних паперів, організації процесу їх обігу, забезпечення розвитку інфраструктури ринку та постійного вдосконалення механізму його регулювання [3].

На відміну від О. М. Мозгового, Дж. Ван Хорн відзначав, що фондовий ринок умовно можна поділити на грошовий ринок і ринок капіталу. На грошовому ринку відбувається купівля й продаж короткострокових (вихідний термін погашення – не більше, ніж один рік) державних і корпоративних боргових цінних паперів. З іншого боку, на ринку капіталу проводяться операції з довгостроковими (вихідний термін погашення – більше, ніж один рік) цінними паперами: облігаціями та акціями [1].

Погоджувалась із ним і Н. О. Волгіна, яка у своїх працях наголошувала, що фондовий ринок (ринку цінних паперів) – це частина ринку капі-

талів, на якій обертаються специфічні фінансові інструменти – цінні папери. Фондовий ринок сприяє переміщенню капіталу від інвестора, який має вільні кошти, до емітента цінних паперів. Ринок цінних паперів є активною частиною сучасного фінансового ринку й дає можливість реалізувати цілі емітентів, інвесторів і посередників [2].

Ми, безумовно, погоджуємося з усіма вищенаведеними визначеннями і вважаємо, що вони повною мірою характеризують багатогранність такого поняття, як фондовий ринок, а відмінності в трактуванні цього терміна зумовлені різним рівнем розвитку фінансової системи в окремих країнах.

Поряд із важливістю самої сутності визначення фондового ринку, великого значення набувають і функції, які він виконує в системі ринкової економіки. Вітчизняні вчені виокремлюють такі основні функції фондового ринку (рис. 1):

Рис. 1. Основні функції фондового ринку України [3, 4]

Функція залучення капіталу полягає у тому, що фондовий ринок повинен отримувати тимчасово вільні кошти інвесторів та забезпечувати їх ефективне використання.

Сутність наступної функції фондового ринку, а саме: забезпечення переливу капіталу, полягає у постійному переміщенні коштів між різними галузями економіки держави, що зумовлено різними рівнями прибутковості в окремих сферах. Так, інвестор намагається вкладати кошти в більш прибуткові сегменти, які, з плином часу і великим напливом

капіталу, стають менш прибутковими. Водночас, виникають привабливіші для інвестування галузі й частина капіталу вкладається в них. Таким чином, забезпечується постійна динаміка економічної системи та стимулювання всіх сфер народного господарства.

Під функцією розподілу та перерозподілу капіталу розуміється інтеграція накопичених коштів корпорацій, та контроль за їхньою діяльністю.

Функція забезпечення інформацією про рух капіталів повинна постачати відповідну оперативну інформацію, про переміщення індивідуальних активів.

На відміну від вітчизняних науковців, представники західної фінансової науки у своїй літературі вирізняють такі основні функції фондового ринку (рис. 2):

Рис. 2. Основні функції зарубіжних фондових ринків [6]

Як видно з вищенаведених рисунків, основною відмінністю у функціях, які виконує вітчизняний та зарубіжні фондові ринки, є забезпечення захисту прав інвесторів та підприємств. Також, ми вважаємо, що в зарубіжній літературі більш конкретно описано функції та їх тлумачення, що пояснюється, перш за все, рівнем розвитку зарубіжних фондових ринків.

Враховуючи низький рівень розвитку українського фондового ринку, важливого значення набуває аналіз проблем його розвитку та функціонування.

Однією з найважливіших проблем фондового ринку України, на нашу думку, є психологічне несприйняття та недооцінка фондового ринку як одного з найважливіших елементів фінансової системи вітчизняної ринкової економіки. Фондовому ринку надається другорядне значення, порівняно з іншими складовими фінансової системи. Недооцінка здатності

даного ринку акумулювати інвестиційні ресурси населення та господарюючих суб'єктів, спостерігається як з боку держави, так і з боку домогосподарств.

Наступною вагомою проблемою вітчизняного фондового ринку є низький рівень специфікації прав власності, що зумовлює численні корпоративні конфлікти. Слабкий захист прав акціонерів, зокрема міноритарних власників, низький рівень корпоративного управління є чи не найбільшими проблемами, які гальмують розвиток фондового ринку та стримують як внутрішнього, так і зовнішнього інвестора [5].

Мала зацікавленість іноземних інвесторів також є сучасною проблемою вітчизняного фондового ринку. Насамперед, це пояснюється макроекономічною та політичною нестабільністю в державі, слабкістю законодавчої бази, низьким рівнем корпоративного управління, присутністю бар'єрів для вільного переливу капіталу.

Серед проблемних питань можна відзначити також невисоку активність фізичних осіб на фондовому ринку, низький рівень інформованості населення про діяльність фондових бірж, незважаючи на те, що вони є одним із найголовніших інвесторів у розвинених країнах.

Ще одним фактором, що гальмує розвиток вітчизняного фондового ринку, є слабкість внутрішніх інституційних інвесторів, представлених інститутами спільного інвестування (ICI), недержавними пенсійними фондами (НПФ) та страховими компаніями. Розвиток ICI та НПФ має бути потужним імпульсом для активації розвитку фондового ринку та наповнення його внутрішніми інвестиційними ресурсами. Проте зростаючі доходи населення та вільні ресурси юридичних осіб, значною мірою обминали стороною ринок спільного інвестування. Оскільки пенсійні фонди є значними клієнтами інвестиційних фондів, кошти, вкладені у недержавні пенсійні фонди, через фондовий ринок можуть бути перетворені на інвестиції. Активізація приватного пенсійного бізнесу можлива і за рахунок фізичних осіб, проте, поки що не спостерігається особливого інтересу населення, через високу недовіру до довготривалих внесків, а також низький рівень обізнаності з можливостями системи недержавного пенсійного забезпечення [5].

Повільні темпи трансформації нормативно-правової бази, яка регулює взаємовідносини у фінансовій сфері, до міжнародних стандартів зумовлюють проблеми при виконанні фондовим ринком його захисної функції. На сьогодні ведеться запровадження міжнародних стандартів розкриття інформації: міжнародних стандартів бухгалтерського обліку Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) та міжнародних стандартів розкриття інформації Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). Злагодженість внутрішнього законодавства дасть змогу глибше та точніше інтегруватися до світового ринку капіталу, збільшить привабливість Українського фондового ринку для зовнішніх інвесторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що на даному етапі свого

розвитку український фондовий ринок не виконує частину своїх функцій. Це зумовлює низьку зацікавленість в інвестуванні як зарубіжних, так і вітчизняних інвесторів через недосконалу законодавчу базу, проблеми з вільним переливом капіталу та повільні темпи адаптації фінансової звітності до міжнародних стандартів.

Подолання цих недоліків можливе лише за рахунок розвитку стабільної та прогресивної законодавчої бази, що регулює діяльність фондового ринку, створення передумов для розвитку недержавних пенсійних і страхових програм, проведення заходів із популяризації та інформування потенційних інвесторів про переваги ринку капіталів.

Забезпечення виконання вищенаведених заходів дасть змогу сформувати повноцінну фінансову систему, що стане передумовою для нарощування темпів зростання економіки України в майбутньому.

Список літератури

1. Ванхорн Джеймс. Основы финансового менеджмента / Ванхорн Джеймс, С. Вахович мл., Джон М. ; пер. с англ. – 12-е изд. – М. : И. Д. Вильямс, 2008. – 123с ; 2 с. : ил. – Парал. тит. англ.
2. Волгіна Н. О. Конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий ринок » (для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання спеціальності «Економіка підприємства») / Н. О. Волгіна ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 118 с.
3. Мозговий О. М. Фондовий ринок : навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. / О. М. Мозговий. – К. : КНЕУ, 2001.
4. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] . – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua
5. Поворозник В. О. Фондовий ринок України на сучасному етапі: проблеми та шляхи їх вирішення / В. О. Поворозник // Стратегічні пріоритети. – № 1 (2). – 2007.
6. Этрилл П. Финансовый менеджмент для неспециалистов / П. Этрилл ; пер. с англ. под ред. Е. Н. Бондаревской. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 608 с. : ил. (Серия «Классика МВА»).

Раскрыта сущность фондового рынка и особенности его функционирования, исследованы основные проблемы украинского фондового рынка и приведены пути их решения.

Фондовий ринок України, функції фондового ринку, сучасні проблеми, цінні папери.

In article the essence of stock market and feature of its functioning reveals, the basic problems of the Ukrainian stock market are researched and ways of their solution are brought.

Stock market of Ukraine, stock market function, modern problems, securities.

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ІНВЕСТИЦІЙНИМ БАНКОМ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ СЕКТОРІ

Б. О. Аврамчук, аспірант *

Висвітлено можливості, які відкриваються для розвитку агропродовольчого сектору в Україні, зокрема, за допомогою запропонованої підтримки Європейського Інвестиційного Банку. Описано умови та вимоги для надання кредитів або інвестування в галузь агропромислового комплексу.

Агропродовольчий сектор, кредитування, інвестування, сільське господарство, малий та середній бізнес.

Європейський Інвестиційний Банк (далі – Банк) – це банк Європейського Союзу, який очолюють представники країн-членів ЄС та який представляє їхні інтереси [1].

На сучасному етапі, після радикальних змін в українському суспільстві, в країні постала проблема фінансового забезпечення майже всіх галузей виробництва, у тому числі агропромислового комплексу. Європейський Інвестиційний Банк, на основі багаторічного досвіду співпраці з різними країнами, пропонує співробітництво і з Україною.

Банк забезпечує таку допомогу:

1. Активізація бізнес-середовища:
 - підтримка на рівні фірм (дозволи, договори);
 - ринки збуту (ціна, торгівля, оподаткування).
2. Підтримка агропромислового виробництва та ринкової інфраструктури:
 - сільськогосподарська інфраструктура й техніка;
 - обробка та транспортування.
3. Розвиток сільських територій:
 - соціальна інфраструктура;
 - дрібне виробництво і забезпечення прав на землю.

Європейський Інвестиційний Банк розділяє свої можливості у двох секторах: приватному та державному [2].

У приватному секторі Банк може забезпечити, по-перше, оновлення технологій (виробництво, обробка), а по-друге, підвищення ефективності створення продукту (товарів, послуг): дослідження, розробка дизайну продукту, виробництво, маркетинг, збут, післяпродажне обслуговування [1].

Щодо державного сектору, то тут Банк пропонує ширшу підтримку, а саме:

* Науковий керівник – доктор економічних наук А. Г. Мартин

- а) ринкова інфраструктура (внутрішні, зовнішні зв'язки);
- б) сільська інфраструктура (соціальні, економічні показники) [2].

На думку автора, підтримка Банку може бути одним зі шляхів виходу з кризової ситуації для агропродовольчого сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку агропромислового комплексу в Україні займалися такі вчені, як Л. Дейнеко, Е. Шелудько. Також щодо природокористування та розвитку природоохоронних заходів, крім вище згаданих вчених, цю галузь досліджували О. Стефанків та О. Максимович. Проблеми кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери досліджують багато вчених-аграріїв. Вагомий внесок у дослідження та розв'язання зазначених проблем зробили П. Т. Саблук, М. Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, С. А. Буковинський, О. Д. Василик, І. М. Брюховецький, А. І. Даниленко, В. К. Збарський, В. М. Заяць, В. В. Зіновчук, П. А. Лайко, І. О. Лютий, В. Я. Мессель-Веселяк, В. П. Рябоконт, С. С. Осадець, Г. М. Підлісецький, А. М. Піддєрьогін, В. Г. Андрійчук, І. Г. Кириленко та інші вчені.

Вчені-економісти дослідили основну частину теоретичних, методологічних та прикладних аспектів проблеми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників банківськими фінансовими ресурсами. Проте проблема фінансового забезпечення майже всіх галузей виробництва, у тому числі агропромислового комплексу, досі залишається актуальною та продовжує загострюватися. Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, дане питання є важливим, таким, яке потребує постійної уваги та вдосконалення.

Мета дослідження – висвітлення можливостей, які пропонує Європейський Інвестиційний Банк для країн-партнерів ЄС у сфері сільського господарства та агропромислового комплексу; розробка пропозицій щодо перспектив для покращення та оновлення обсягів виробництва в Україні за допомогою фінансування з боку Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Європейський Інвестиційний Банк пропонує допомогу, у тому числі фінансову, для розвитку різних галузей виробництва у країнах-партнерах ЄС та країнах, що не входять до числа членів Європейського Союзу [1]. Головні напрями діяльності Банку – фінансування, технічна підтримка, підтримка розвитку нововведень та «ноу-хау» [2].

Фінансування проводиться у таких напрямках:

- прямі кредити для державного та приватного сектору;
- кредити для комерційних банків за посередництвом;
- кредити для малого та середнього бізнесу.

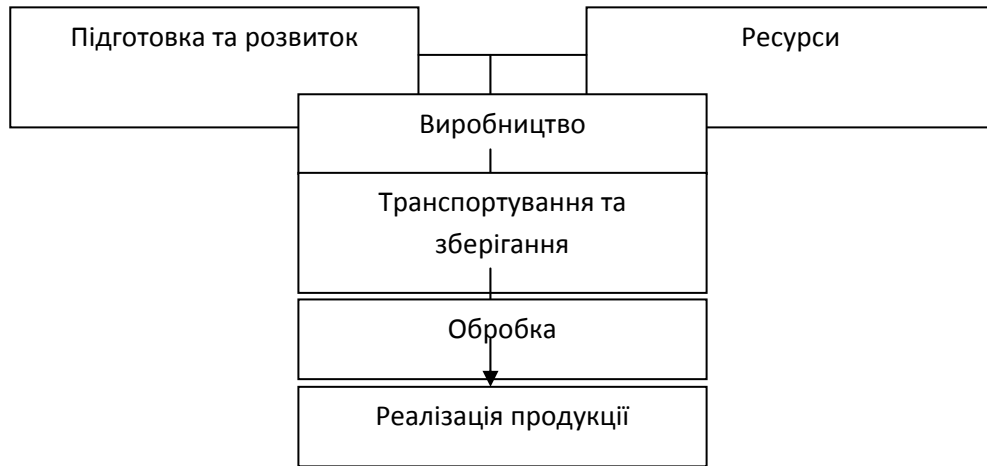
Технічна допомога:

- для державного сектору в плануванні, впровадженні та моніторингу;
- для державного і приватних секторів у галузі навколишнього середовища та соціальних стандартів;
- для банків-посередників під час оцінювання ризику в агропродовольчому секторі.

Розвиток «ноу-хау»:

– запозичення кращих практик виробництва з Європейського Союзу до інших країн.

Власне підтримка та інвестування Банку може відбуватися на всіх етапах агропромислового виробництва за такою схемою:

Етапи агропромислового виробництва [2]

Підтримка Банку відбувається у таких форматах:

- а) кредитування проектів;
- б) фінансова підтримка фондів;
- в) гарантійні схеми;
- г) кредити для комерційних банків або малого бізнесу;
- д) цільові кредити для уряду;
- е) технічна допомога [2].

Особливу увагу варто приділити земельним ресурсам. У цій сфері Європейський Інвестиційний Банк керується такими міркуваннями:

- банк не фінансує купівлю-продаж сільськогосподарських земель;
- визнає важливість консолідації земель та інвестування у землю для економіки;
- повинен мати місце аналіз відповідних земельних відносин із технічної, фінансової та економічної точки зору для надання кредитів;
- має бути проведена соціальна та екологічна оцінка об'єкта кредитування;
- проблеми, що стосуються можливого негативного соціального впливу можуть бути вирішені за допомогою фінансових контрактів.

Натомість потенційними сферами інвестуванням Банком можуть бути:

1. Інвестування в державному секторі:

- сільські дороги та комунальне господарство;
- іригаційні та дренажні системи;
- лісове господарство й туризм.

2. Фінансова допомога приватному сектору:

- пряме кредитування великих корпорацій, або ж через банки для малого та середнього бізнесу;
- доступні запаси для покращення й оновлення процесу виробництва та обробки для дрібного господарства (зберігання, логістика, потужність переробки).

3. Підтримка:

- підготовка проектів і техніко-економічних обґрунтувань;
- фінансового потенціалу позичальників і банків;
- стандартизація та безпека продукції, наближення до норм ЄС

[2].

Європейський Інвестиційний Банк пропонує такий процес подачі заявки на інвестування:

1. Запит, що має бути зроблений урядом країн-партнерів для:

- кредитування та інвестиції державного сектору;
- кредитування через комерційні банки для малого та середнього бізнесу.

2. Проекти, мають бути представлені безпосередньо великими корпораціями.

3. Оцінка майбутніх інвестицій, що включає:

- технічну, фінансову, економічну оцінку;
- соціальну та екологічну оцінку.

4. Розробка проектно-специфічних умов, наприклад:

- умови навколишнього середовища для проектів розвитку сільських територій та інфраструктури;
- соціальні гарантії для інвестицій у великі землеволодіння;
- критерієм для комерційних банків та малого й середнього бізнесу є фінансування як дочірній (непрямий) проект [2].

Очевидно, що Європейський Інвестиційний Банк має неодноразовий досвід міжнародної співпраці з країнами Східного партнерства. Наприклад, у Молдові у 2014 році було проведено інвестування у розвиток багаторічних насаджень, основними показниками якого є:

а) надання кредиту в розмірі 120 млн євро;

б) кредитування за посередництвом уряду для малого та середнього бізнесу;

в) підтримка орієнтації виробництва, переробки, транспортування та покращення виробництва;

г) забезпечення технічної допомоги та зміцнення потенціалу [3].

Загалом Банк надав 1,3 млрд євро прямих кредитів з 2009 до 2013 року для країн, що не є членами Євросоюзу, з яких:

68 % – для сільського, водного та лісового господарства;

16 % – для видобування, переробки та застосування альтернативних джерел енергії;

13 % – для агропромислового комплексу;

3 % – для екологічного відновлення та консервації земельних ресурсів [3].

Щодо непрямого кредитування, то за той самий період Європейський Інвестиційний Банк витратив 1,1 млрд євро, з яких:

65 % – для агропромислового комплексу;

20 % – для транспортування та логістичних цілей;

15 % – для сільського, водного та лісового господарства [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки Україна є членом Східного Європейського Партнерства, для неї відкриваються можливості тісної співпраці з ЄС. Однією з таких можливостей є підтримка України Європейським Інвестиційним Банком у сфері аграрного виробництва та сільського господарства, що повинно мати велике значення для нашої держави як аграрної країни.

Банк пропонує різні види підтримки як для уряду, так і для приватного сектору, тобто великих корпорацій, комерційних банків, малого та середнього бізнесу. Допомога включає в себе не тільки фінансові позики, але й технічну підтримку та контроль західних європейських експертів.

На етапі значних змін в країні підтримка такого характеру має закласти фундамент для розвитку власного українського сільськогосподарського виробництва високої якості, яке може бути конкурентоспроможним на міжнародному ринку.

Список літератури

1. *EIB at a glance* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/about/index.htm>

2. Jahn H. (2014), *EIB Agri-food Sector Activities in Eastern Partnership Countries*, 3rd meeting of Agricultural and Rural Development Panel, Brussels.

3. *Project Financed* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/projects/loans/index.htm>

Освещены возможности, открывающиеся для развития агропродовольственного сектора в Украине, в частности, с помощью предложенной поддержки Европейского Инвестиционного Банка. Описаны условия и требования для предоставления кредитов или инвестирования в отрасль агропромышленного комплекса.

Агропродовольственный сектор, кредитование, инвестирование, сельское хозяйство, малый и средний бизнес.

There are showed the possibilities that open up for development of agro-food sector in Ukraine, in particular, using offered by the European Investment Bank. Described the terms and conditions for loans or investments in the sector of agriculture.

Agri-food sector, lending, investment, agriculture, small and medium enterprises.

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРІЇВ

Т. Ю. Андросович, кандидат економічних наук

Визначено передумови запровадження механізму аграрних розписок як джерела фінансування аграріїв. Оцінено зарубіжний досвід застосування зазначеного фінансово-кредитного інструменту. Відмічено законодавчо-правові аспекти запропонованого механізму. Виділено особливості ціноутворення при використанні аграрних розписок.

Аграрна розписка, кредитно-фінансові ресурси, сільськогосподарські виробники, ціноутворення, котирувальна ціна, біржа.

Аграрна галузь посідає чільне місце в національній економіці і значною мірою впливає на її загальний стан. Попри економічні труднощі, які спостерігаються в країні, сільське господарство постійно зміцнює свої позиції. За офіційними даними, частка продукції АПК у ВВП України є доволі високою – у 2013 році вона становила 8,7%. За окремими видами сільськогосподарської продукції Україна вийшла на провідні позиції у світі (експорт соняшникової олії – 52% світового виробництва зазначеного виду продукції, друге місце у світі за обсягами чистого експорту зернових). Також на зовнішніх ринках Україна успішно торгує зерном кукурудзи, ячменем, ріпаком, іншими культурами та м'ясо-молочною продукцією. У великому асортименті виробляється плодоовочева продукція, яка вирізняється високою якістю і такими ж високими споживчими властивостями.

Проте вітчизняний агропромисловий комплекс стикається з численними труднощами, які заважають його подальшому розвитку. Понад усе йдеться про брак обігових коштів, нестачу кредитних ресурсів, відсутність привабливих інвестиційних інструментів. Зокрема, у 2013 році сільському господарству було видано кредитів на 44 млрд. грн, що становить, за даними експертів, лише 49 % від реальної потреби. Особливо гостро брак коштів відчувають дрібні та середні сільгоспвиробники, які практично не мають доступу до кредитних ресурсів комерційних банків.

Питання аграрних розписок є дуже актуальним, оскільки саме вони стимулюватимуть стабільність і позитивну динаміку в агробізнесі. Аграрні розписки спрощуватимуть доступ до фінансових та матеріально-технічних ресурсів дрібних та середніх сільгоспвиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення агропромислового виробництва фінансово-кредитними ресурсами присвячено праці багатьох науковців та економістів-практиків, серед яких слід відзначити В. М. Алексійчука, О. В. Гудзь, М. Я. Дем'яненка, П. А. Лайка, М. Й. Маліка, П. Т. Саблука. Однак, запровадження механізму аграрних

розписок на вітчизняному аграрному ринку є досить новим процесом, який потребує ґрунтовних досліджень.

Мета досліджень – проаналізувати ситуацію з впровадженням аграрних розписок на вітчизняному аграрному ринку як альтернативного джерела фінансування аграріїв.

Виклад основного матеріалу. Верховна Рада України 6 листопада 2012 року прийняла Закон України «Про аграрні розписки» [1], а 19 березня 2013 року він набув чинності. Головною метою прийняття цього Закону є створення нового інструменту кредитування сільгоспвиробників, заставою для якого стане новий врожай.

Насамперед, йдеться про отримання фінансових ресурсів середніми та малими сільськогосподарськими товаровиробниками, які мають обмежений доступ до кредитування через його високі ставки та високий ризик невиплати відсотків.

Згідно з визначенням у Законі, аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [1]. Іншими словами, це зобов'язання сільгоспвиробника у майбутньому поставити продукцію або виплатити кошти в обмін на отримані тепер ресурси. Залежно від того, який вид розрахунків обере сільгоспвиробник (продукція чи фінанси), аграрні розписки поділяються на товарні та фінансові. Згідно з фінансовими аграрними розписками, боржник зобов'язується сплатити кредиторю грошові кошти. Товарні аграрні розписки передбачають, що боржник поставить кредиторю в майбутньому сільськогосподарську продукцію. Водночас, у товарних розписках чітко визначено кількість та якість продукції, її місце й дату поставки. Видавати аграрні розписки можуть особи, які мають право власності на земельну власність або право користуватися такою ділянкою. Для того, щоб аграрна розписка мала юридичну силу, вона повинна бути нотаріально засвідчена.

Законодавчо визначено, що завіряти таку розписку повинен нотаріус, а сам документ повинен містити реквізити як позичальника, так і кредитора, терміни поставки продукції, умови й місце його поставки, кількість та якість товару тощо [1].

Передбачені Законом також і форс-мажорні обставини, наприклад, загибель урожаю. Згідно зі ст. 7 відповідного Закону, у разі загибелі врожаю, який був визначений як застава, боржник за згодою з кредитором може замінити предмет застави аналогічним чи рівноцінним майном. Якщо ж сторони не зможуть дійти згоди, тоді автоматично заставою стає майбутній урожай, вирощений на ділянці, де загинули посіви.

Аграрні розписки уже понад 10 років успішно функціонують у Бразилії (з 2001 року) та Сербії. Їх головним завданням було (як і в Україні) отримати ресурси вже сьогодні для ведення сільськогосподарської діяльності. Щорічно обсяги кредитування аграрного сектору в Бразилії досягають близько 5 млрд дол. США, з яких 40% припадає на аграрні розписки. Цей інструмент став вигідною альтернативою банківським

кредитам або авансам трейдерських компаній. Слід зазначити, що, за оцінками аналітиків, за останні десять років виробництво основних сільгоспкультур у Бразилії збільшилося майже вдвічі й саме введення в обіг аграрних розписок є одним із ключових факторів цього зростання. Питання ціни, яка повинно бути зазначене в аграрній розписці, у Бразилії визначається ринком, за згодою сторін: буде це поточна ціна, чи ціна на продукцію на дату розрахунку за розпискою [6].

Потреба в аграрних розписках в Україні залишається нагальною. Лише за першу половину 2014 року в країні збанкрутували 13 банків і цей процес уряду ніяк не вдається зупинити: кількість збанкрутілих фінансових установ збільшується [7].

В Україні створилася складна економічна ситуація, яка ще більше ускладнюється військовими діями на Донбасі. Усе це не додає впевненості фінансистам у майбутньому. З цієї причини, чимало банків з іноземним капіталом емігрують за кордон, лишаючи можливості вітчизняних товаровиробників отримувати необхідні кредитні ресурси.

Необхідність запровадження на вітчизняному аграрному ринку аграрних розписок, як багатоаспектного інструменту, що не лише спрощує доступ сільгоспвиробників до фінансових та матеріально-технічних ресурсів, а, водночас, надає можливість вчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями перед кредиторами.

Запровадження аграрних розписок в Україні здійснюється в межах проекту Міжнародної фінансової корпорації (IFC) з аграрних розписок за сприяння Міністерства аграрної політики та продовольства, Міністерства юстиції, Державного підприємства «Аграрні реєстри» та партнерів із приватного бізнесу – компаній Syngenta та BASF.

За ініціативи Міністерства аграрної політики та продовольства саме Полтавська область – перша область в Україні, де запроваджено пілотний проект з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок. Такі кроки дадуть змогу практично вивчити всі можливі ризики та визначити «критичні точки» запровадження аграрних розписок з тим, щоб у подальшому забезпечити належне функціонування такого інструменту, зробити його привабливим для бізнесу та поширити на всю територію України [4].

Для виконання пілотного проекту Полтавщину було обрано не випадково. Область традиційно вважають однією з житниць України. За територією Полтавщина посідає сьоме місце в Україні, але при цьому обіймає друге місце за виробництвом валової продукції в сільському господарстві. Загалом в області обробляється 2 млн га сільськогосподарських угідь, у тому числі, 1,7 млн га – ріллі, з яких 1 млн га засівають зерновими культурами. Площа, яка у 2013 році була відведена під технічні культури – 470 тис. га. Уже третій рік поспіль аграрії Полтавщини виробляють по 5 млн т зерна. За площею вирощування сої (88 тис. га) вона перебуває на другому місці. У загальнонаціональному виробництві м'яса полтавський внесок становить 3,3%, а молока – майже 7% [2]. За обсягами виробленого сільгоспприємствами молока, яловичини та

свинини область уже кілька років поспіль залишається в Україні поза будь-якою конкуренцією.

Важливим залишається питання формування цін на майбутній урожай, адже з року в рік спостерігається ситуація, коли ціни на початку маркетингового року починають рухатися у несприятливому для аграріїв напрямку. Існує кілька варіантів: встановити фіксовану ціну закупівлі, за якою і здійснюватиметься погашення розписки. У цій ситуації виникають ризики втрати доходів однією зі сторін та додаткового заробітку іншою. Водночас, було б доцільно залучити традиційний ринковий інститут для визначення паритетної ціни – біржові котирування. Використовувати середньоринкову ціну, яка сформувалася на біржі протягом останнього року до дати видачі розписки. Ця ціна є базовою для подальших розрахунків із аграрієм. Доведено ефективність двох траншів при розрахунках за майбутній врожай. Тож, у такому разі, було б доречно використати досвід роботи Аграрного фонду, який надає аграріям фінансування посівної кампанії у розмірі 50% від мінімальної інтервенційної ціни (середня біржова ціна за рік у нашому випадку), а решта – різниця між ринковою ціною на день погашення контакту (розписки) та 50% авансовим платежем. У цьому разі виникає можливість уникнути ризиків втрати чи недоотримання коштів кредиторами чи аграріями [3].

З розвитком такої системи кредитування потреба у прозорій біржовій торгівлі значно зростає, адже кожен захоче щодня знати, на якому рівні сформувалися біржові ціни на його врожай та скільки він зможе заробити. За таких умов, спотова торгівля розвиватиметься до підвищення своєї прозорості та формуватиметься винятково під дією ринкових факторів, у результаті чого, виникатиме потреба в запровадженні сучасних торгових інструментів – ф'ючерсів та опціонів, які й стануть орієнтиром цін на майбутній врожай, а також дозволять хеджувати свої цінові ризики іншим учасникам ринку, що надасть додаткову перевагу нашим аграріям та дозволить національному виробникові стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку [3].

За прогнозами спеціалістів, уже за перший рік роботи з аграрними розписками, українські сільгоспвиробники зможуть отримати додаткове фінансування у розмірі 2–3 млрд грн. А в майбутньому прогнозується, що введення в обіг аграрних розписок дозволить поступово наблизитися до 45–50 млрд грн на рік, які можуть бути залучені аграрними підприємствами за допомогою цього механізму [4].

Ключовим елементом аграрних розписок є їх Реєстр. Усі дії щодо видачі, зміни та виконання аграрних розписок здійснюватимуться нотаріусами шляхом внесення відповідних записів у Реєстр аграрних розписок, контроль за цим процесом має здійснювати державне підприємство «Аграрні реєстри».

Введення такого механізму, як аграрні розписки, може суттєво збільшити обсяги інвестицій в аграрний сектор України. Для середнього та малого товаровиробника цей інструмент дасть змогу легкого доступу до фінансів, потрібних для ведення бізнесу. Проте, для пришвидшення

повноцінного функціонування аграрних розписок в Україні, потрібно вдосконалити вищеперелічені фактори, які можуть на початковому етапі перешкоджати їх роботі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сільське господарство України потребує значних змін. Новий інструмент забезпечення ресурсами сільськогосподарських товаровиробників є достатньо перспективним і покликаний поліпшити доступ сільгоспвиробників до кредитних ресурсів, сприяти покращенню довгострокового планування ведення господарської діяльності, стабілізації надходжень та ефективному управлінню під час коливання цін. Частку аграрних розписок на ринку необхідно постійно збільшувати, оскільки аграрні розписки створені спеціально для сільгоспвиробників – для їх зручності та зниження їхніх витрат.

Список літератури

1. Про аграрні розписки [Електронний ресурс] : закон України № 5479-VI від 06.11.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Марюхніч А. Аграрні розписки стануть зручним інструментом кредитування аграріїв. [Електронний ресурс] / А. Марюхніч // Кореспондент, від 22.07.2014 р. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua>
4. Переймаємо досвід Полтавської області у реалізації механізму аграрних розписок. [Електронний ресурс] : Департамент агропромислового розвитку Волинської області. – Режим доступу : <http://www.agrovolyn.com>
5. Терещук С. М. Фінансування сільськогосподарського виробництва під заставу майбутнього врожаю (досвід Бразилії) / С. М. Терещук, В. Є. Андрієвський // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 118–124.
6. Тимошенко Т. Нові можливості для невеликого агробізнесу [Електронний ресурс] / Т. Тимошенко // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 19. – Режим доступу : www.agro-business.com
7. Трипільський Я. Полтава апробувала аграрні розписки. [Електронний ресурс] / Я. Трипільський // Національний прес-клуб «Українська перспектива». – Режим доступу : www.nacija.com.ua

Определены предпосылки внедрения механизма аграрных расписок как источника финансирования аграриев. Оценен зарубежный опыт применения данного финансово-кредитного инструмента. Отмечено законодательно-правовые аспекты предложенного механизма. Выделены особенности ценообразования при использовании аграрных расписок.

Аграрная расписка, кредитно-финансовые ресурсы, сельскохозяйственные производители, ценообразование, котировочная цена, биржа.

Introduced mechanisms of agricultural receipts to finance farmers' reconditions are determined. Application of the international experience of financial and credit instrument is reviewed. Legislative and legal aspects of the proposed mechanism are marked. Peculiarities pricing when using agricultural receipts are indicated.

Agricultural receipt, credit and financial resources, farmers, pricing, quoting prices, exchange.

УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДОВИХ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЯК НАПРЯМ ПОСИЛЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Л. В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

Обрання Україною проєвропейського напрямку розвитку загострило питання децентралізації місцевих бюджетів. Однак бюджети місцевого самоврядування досі залишаються значною мірою залежними від державного бюджету, хоча перелік делегованих на місця центральними органами повноважень значно розширився. Саме тому постає питання перегляду джерел формування доходів місцевих бюджетів, зокрема їхніх податкових надходжень.

Місцеві бюджети, податкові надходження, місцеві податки, міжбюджетні трансферти, децентралізація, бюджетна система.

Головним призначенням місцевих органів влади є виконання покладених на них територіальними громадами функцій. Однак останніми роками в Україні відзначається зростання переліку делегованих місцевим органам самоврядування центральними ланками бюджетної системи повноважень. При цьому фінансове забезпечення місцевих бюджетів не зазнало значних змін.

Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є податкові надходження. Однак вони неспроможні повною мірою покрити всі видатки, які виникають у місцевих органах влади. Тому логічним буде перегляд існуючих нині джерел податкових надходжень місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання наповнення місцевих бюджетів і вивчення зарубіжного досвіду з даного питання висвітлювалося у працях таких науковців, як М. Гончаренко, О. Кубчанський, В. Лагутін [4], Н. Проць [8], І. Руденко, О. Слобожан [9], М. Тарасюк, Л. Тришак [10] та багатьох інших. Водночас, питання достатності наповнення місцевих бюджетів та ефективного їх функціонування досі відзначається особливою гостротою.

Мета дослідження – обґрунтування науково-методичних підходів та розробка рекомендацій щодо гармонізації рівня доходної частини місцевих бюджетів відповідно їхніх повноважень і посилення їх децентралізації та незалежності. Під час дослідження зазначеної проблеми було використано методи аналізу та порівняння.

Виклад основного матеріалу. З початку набуття Україною незалежності постало питання належного рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів, тобто фактично – їх самостійності. Однак бюджетна система, яка існувала на території нашої держави до 1991 року, наклала

свій, як здавалося, непорушний відбиток на вже незалежну державу. І донині, навіть після імплементації нової редакції Бюджетного кодексу, місцеві органи влади не мають належних фінансових джерел доходів, які б могли сприяти посиленню рівня децентралізації місцевих громад.

Упродовж останніх років основою доходних джерел місцевих бюджетів були податкові надходження (рис. 1).

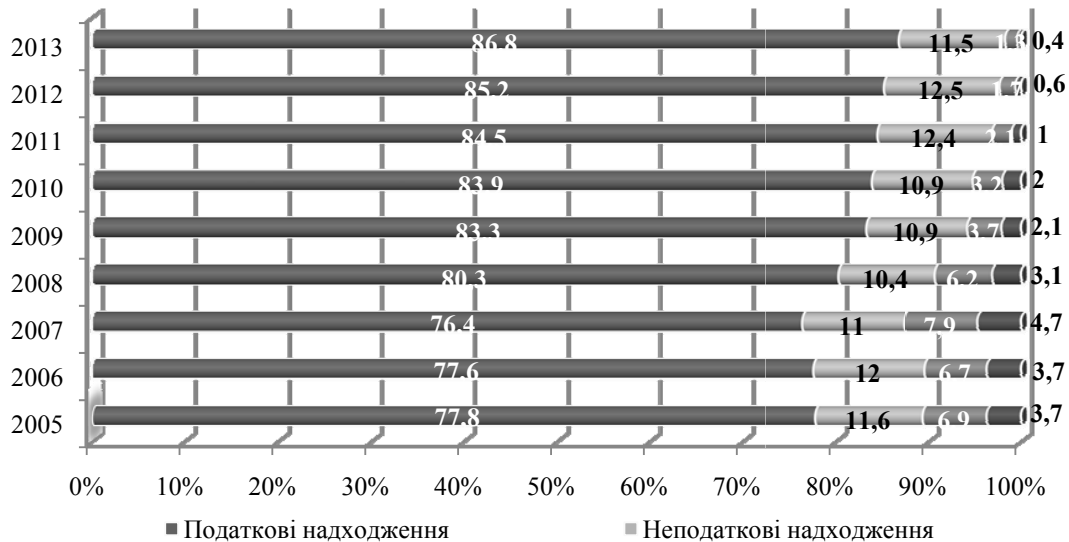

Рис. 1. Структура доходів місцевих бюджетів у 2005–2013 роках, %
[8, 11]

При цьому податкові надходження склалися в основному з розкладних загальнодержавних податків і зборів (податок на доходи фізичних осіб, плата за землю, збори за спеціальне використання природних ресурсів, податок із власників транспортних засобів тощо) (рис. 2).

Зазначена ситуація провокувала високий рівень залежності місцевих бюджетів від державних асигнувань, зокрема міжбюджетних трансфертів. Однак основне призначення місцевих бюджетів – формування належної доходної бази задля покриття потреб місцевої громади. А для цього необхідні власні кошти. Нині в Україні органи місцевого самоврядування не мають достатнього обсягу ресурсів для реалізації власних повноважень. Фактично, місцеві органи самоврядування виконують не лише власні повноваження, а й ті, що делеговані їм вищими ланками управління. Це стало причиною того, що частка видатків місцевих бюджетів на реалізацію власних повноважень найменша серед країн Європи (рис. 3).

Дані рис. 3 свідчать про те, що переважна частка фінансових ресурсів місцевих бюджетів – 85,5 %, – іде на покриття делегованих місцевим органам влади повноважень і лише 9,2 % – на задоволення власних потреб. У європейських країнах цей розрив є значно меншим: у середньому близько 55 % коштів спрямовується на забезпечення делегованих повноважень і близько 30 % – на власні потреби. Це свідчить про низький рівень децентралізації вітчизняних місцевих бюджетів і недостатній рівень власних коштів, що перебивається за рахунок трансфертів (рис. 4).

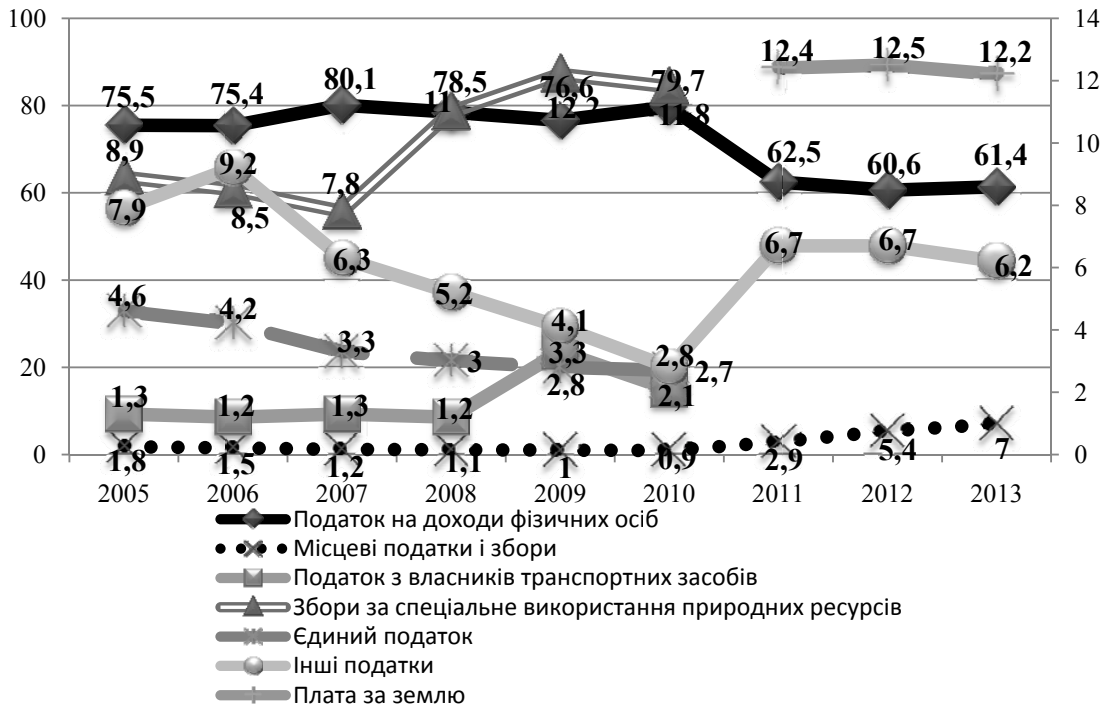

Рис. 2. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у 2005–2013 роках, % [8, 11]

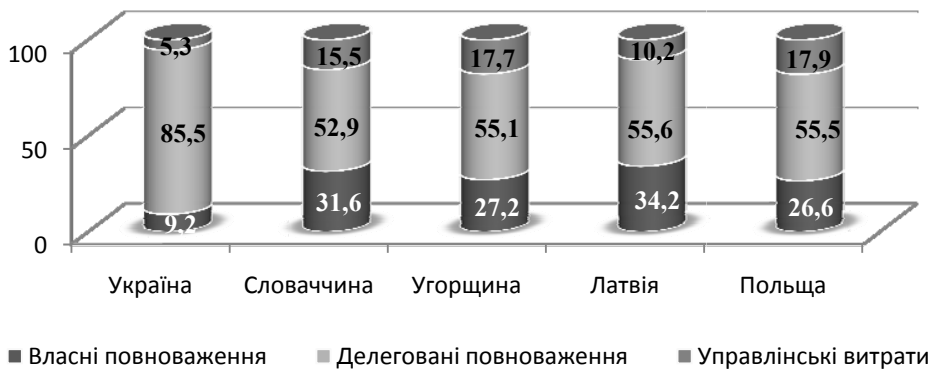

Рис. 3. Структура видатків місцевих бюджетів за напрямками виконання повноважень, % [9]

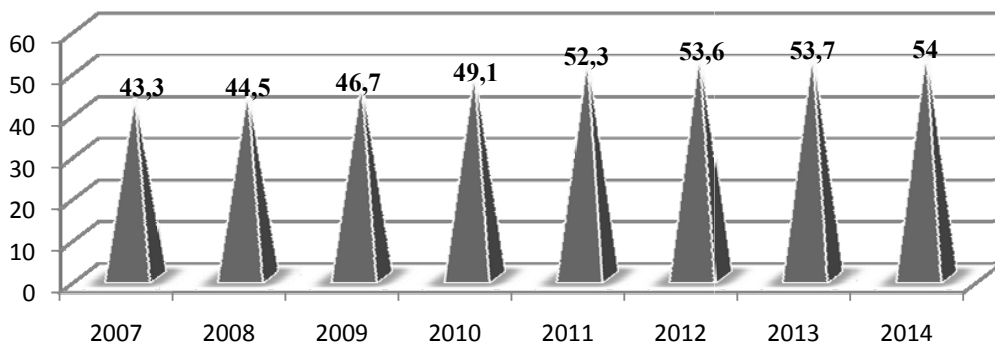

Рис. 4. Динаміка частки бюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України у 2007–2014 роках, %

Для порівняння: в інших країнах частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів є набагато нижчою, наприклад, у Румунії – 10,8 %, Словаччині – 19,0 %, Словенії – 20,9 %, Латвії – 28,1 %, Болгарії – 33,0 %, Польщі – 40,2 %, Чехії – 35,0 % від загального обсягу доходів [4, с. 71–75]

Стабільне зростання частки бюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України є надзвичайно негативним явищем: недостатній рівень самостійності місцевих бюджетів, що викликаний малоефективними джерелами наповнення їх доходної частини, та значний обсяг делегованих державою на місцеві органи влади повноважень провокує значні витрати Державного бюджету. Тому, якщо держава перекладає на місцеву владу такі значні обсяги повноважень, логічним є перегляд джерел доходів місцевих бюджетів.

Загальносвітова практика свідчить, що для забезпечення самостійності місцевих бюджетів необхідно надати їм більше можливостей акумулювати кошти, зокрема – у вигляді податкових надходжень. Варто згадати, що набуття правочинності Податковим кодексом України незначним чином вплинуло на зміну податкових доходів місцевих бюджетів: відбулася заміна комунального податку й податку з реклами на єдиний податок і податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Однак податок на нерухоме майно поки що не продемонстрував очікуваних фіскальних можливостей, а отже, місцеві бюджети забезпечені лише розкладними податками і єдиному податку та місцевими зборами, які не характеризуються значними обсягами акумульованих коштів.

В умовах обмежених обсягів фінансування та значної кількості перекладених на місцеві органи влади повноважень, які відзначаються в Україні, слід здійснити кардинальний перегляд системи місцевого оподаткування. А тому першим і найвагомим кроком для цього має стати зміцнення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перегляду складових податкових надходжень.

Оподаткування нерухомості є загальновизнаною європейською практикою. При цьому податок на нерухомість не є одним з основних джерел податкових надходжень місцевих бюджетів. Так, у Сполучених Штатах Америки до податкових надходжень місцевих бюджетів належать майновий податок, прибутковий податок із фізичних осіб, окремі акцизи та екологічні податки. У Великобританії до місцевих віднесено податок на майно та підприємницькі податки. Бюджети місцевих органів влади у Німеччині наповнюють податкові надходження промисловим, поземельним, автотранспортним податками та податком на власність. Система місцевого оподаткування Франції формується із земельного податку на забудовані ділянки, земельного податку на незабудовані ділянки, податку на житло та професійного податку.

Особливістю стягнення згаданого податку за кордоном є те, що при визначенні бази оподаткування використовується здебільшого ринкова вартість оподатковуваних об'єктів, а ставки становлять у середньому 1–2% від вартості [10], на відміну від вітчизняної практики, де за базу

оподаткування взято загальну площу об'єкта оподаткування, а ставка податку не повинна перевищувати 2 % мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв. метр бази оподаткування [2]. Однак в Україні нині майже неможливо об'єктивно обрахувати його ставку, оскільки відсутній єдиний реєстр нерухомості та чіткі нормативи, за якими можна оцінювати стан і вартість тієї чи іншої будівлі. Робити ж розрахунки лише за даними бюро технічної інвентаризації нелогічно, оскільки вони застарілі й не відповідають реальній вартості нерухомості [7]. Загалом зарубіжна практика свідчить про ефективність оподаткування нерухомості. Так, у деяких штатах Австралії надходження від цього податку становлять 90 % доходів місцевих бюджетів; у Канаді – близько 80 %; США – 75 % [10].

Традиційно основним джерелом доходів місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб. Однак даний податок має розкладний характер, а його частка, що зараховується до бюджетів органів місцевого самоврядування відповідно до норм Бюджетного кодексу, становить 60 % [1]. Однак, незважаючи на численний перелік податкових джерел надходжень до місцевих бюджетів, зафіксованих у Бюджетному кодексі, вони не забезпечують належного рівня фінансових надходжень бюджетів місцевого самоврядування.

Можливо, у цьому випадку слід звернути увагу на зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів. Так, основою місцевих бюджетів багатьох зарубіжних країн є саме податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок), який функціонує зразу на кількох бюджетних рівнях. Зокрема, система особистого прибуткового оподаткування Японії об'єднує в собі національний та префектурний рівні [3]. У Канаді зазначений податок існує на трьох рівнях – федеральний, провінційний і муніципалітетний [5]. На двох рівнях – державному та місцевому – функціонує прибутковий податок й у Фінляндії [5].

Не менше питань виникає і щодо доцільності частки віднесення до місцевих бюджетів сум екологічного податку. У цьому випадку, враховуючи пріоритетність вирішення екологічних проблем органами місцевого самоврядування, логічним буде або збільшення частки сум податку, яку необхідно залишити місцевим органам влади, або взагалі переведення його до категорії місцевих.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для забезпечення ефективного виконання місцевими органами влади своїх функцій, збільшення доходів місцевих бюджетів заради посилення їх децентралізації та зменшення обсягів державних видатків, необхідний однозначний перегляд складових їхніх податкових надходжень. За основу при цьому слід узяти не лише досвід зарубіжних країн, а й перелік перекладених вищими рівнями повноважень, які фінансуються з місцевих бюджетів.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України : закон України № 2456 від 08.07.2010 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page6>
2. Зміни 2015! Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremistorinki/arhiv1/181350.html>
3. Кундєєва Г. О. Вплив рівня диференціації доходів населення на вирішення продовольчої безпеки домогосподарств / Г. О. Кундєєва // Вісник ЗНУ. – 2010. – № 4 (8). – С. 98–112.
4. Лагутін В. Д. Вдосконалення міжбюджетних трансфертів у контексті бюджетної реформи в Україні / В. Д. Лагутін, О. Б. Каун // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 2 (24–25). – С. 70–81.
5. Налоги на доход в Финляндии в 2012 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.worldbiz.ru/analytics/detail.php?ID=2164//>.
6. Налоговая система Канады [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dit.perm.ru/articles/nalog/data/032213.htm//>.
7. Податок на нерухоме майно – як додаткове джерело наповнення місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/19224>
8. Проць Н. В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації / Н. В. Проць // Фінансовий простір. – 2015. – № 1 (17). – С. 221–227.
9. Слобожан О. Зміни до бюджетного та податкового законодавства щодо бюджетної децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oda.ck.ua/docs/2014/decenralizacia/2.ppt
10. Тришак Л. С. Оцінка системи місцевого оподаткування та напрямки її вдосконалення / Л. С. Тришак // Науковий вісник Херсонського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/275.pdf
11. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної та банківської систем України станом на 01.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Month%20bank-budget/2010/2010_12_bank&budget_new_ukr.pdf

Выбор Украиной проевропейского пути развития обострил вопрос децентрализации местных бюджетов. Однако органы местного самоуправления до сих пор остаются в значительной степени зависимыми от государственного бюджета, хотя перечень делегированных на места центральными органами власти полномочий в значительной степени расширился. Именно поэтому встает вопрос о пересмотре источников формирования доходов местных бюджетов, в частности налоговых поступлений.

Местные налоги, налоговые поступления, местные бюджеты, межбюджетные трансферты, децентрализация, бюджетная система.

Selecting of pro-European path of development by Ukraine has escalated the issue of decentralization of local budgets. However, municipal authorities are still largely dependent on the state budget, although the list of delegated powers by the

central authorities are largely expanded. That is why the question of the revision of income formation sources of local budgets, in particular tax revenues, is raised.

Local taxes, tax revenues, municipal treasury, inter-budget transfers, decentralization, budgetary system.

УДК 65.012.8.008.4:657.6

ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА АУДИТОРСЬКІ ПОСЛУГИ: ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

***І. В. Балла, А. О. Вольська, кандидати економічних наук
Подільський державний аграрно-технічний університет***

Висвітлено загальні аспекти інформаційно-консультаційної діяльності, необхідної в сучасних соціально-економічних умовах, наведено класифікацію послуг аудиторських фірм та розкрито взаємозв'язок між ними.

Інформаційно-консультаційна діяльність, інформаційні послуги, аудит, послуги аудиторських фірм, консультаційні послуги.

На сьогодні інформаційно-консультаційна діяльність відіграє важливу роль, адже реалізуючи інноваційну, наукову, освітню і соціальну функції та поєднуючи науку і освіту вона допомагає розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в Україні [1, с. 36].

Організація інформаційно-консультаційної діяльності спрямована на вивчення організаційно-економічного механізму функціонування консалтингових формувань, універсальних принципів консультаційного процесу та його методологічного інструментарію [4, с. 11].

Інформаційні послуги набирають сучасного значення і їх сфера швидко розвивається. Вони містять різні типи постійних та одноразових послуг, за допомогою яких клієнти можуть знайомитись із практичними й теоретичними розробками в галузях, що мають важливе значення для їх ділової активності [2, с. 10].

Інформаційно-консультаційна діяльність існує в різних сферах, серед яких є і ринок послуг аудиторських фірм. Ділові контакти аудиторської фірми з підприємством-клієнтом зазвичай не обмежується аудитом. У межах комплексу послуг, запропонованого аудиторськими фірмами, використовується багато можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформаційно-консультаційної діяльності присвячені роботи багатьох вчених, серед яких Д. Алексанов, Ван Ден Бен, С. Джонсон, Т. Кальна-Дубінюк, М. Кропивко та інші.

central authorities are largely expanded. That is why the question of the revision of income formation sources of local budgets, in particular tax revenues, is raised.

Local taxes, tax revenues, municipal treasury, inter-budget transfers, decentralization, budgetary system.

УДК 65.012.8.008.4:657.6

ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА АУДИТОРСЬКІ ПОСЛУГИ: ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

***І. В. Балла, А. О. Вольська, кандидати економічних наук
Подільський державний аграрно-технічний університет***

Висвітлено загальні аспекти інформаційно-консультаційної діяльності, необхідної в сучасних соціально-економічних умовах, наведено класифікацію послуг аудиторських фірм та розкрито взаємозв'язок між ними.

Інформаційно-консультаційна діяльність, інформаційні послуги, аудит, послуги аудиторських фірм, консультаційні послуги.

На сьогодні інформаційно-консультаційна діяльність відіграє важливу роль, адже реалізуючи інноваційну, наукову, освітню і соціальну функції та поєднуючи науку і освіту вона допомагає розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в Україні [1, с. 36].

Організація інформаційно-консультаційної діяльності спрямована на вивчення організаційно-економічного механізму функціонування консалтингових формувань, універсальних принципів консультаційного процесу та його методологічного інструментарію [4, с. 11].

Інформаційні послуги набирають сучасного значення і їх сфера швидко розвивається. Вони містять різні типи постійних та одноразових послуг, за допомогою яких клієнти можуть знайомитись із практичними й теоретичними розробками в галузях, що мають важливе значення для їх ділової активності [2, с. 10].

Інформаційно-консультаційна діяльність існує в різних сферах, серед яких є і ринок послуг аудиторських фірм. Ділові контакти аудиторської фірми з підприємством-клієнтом зазвичай не обмежується аудитом. У межах комплексу послуг, запропонованого аудиторськими фірмами, використовується багато можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформаційно-консультаційної діяльності присвячені роботи багатьох вчених, серед яких Д. Алексанов, Ван Ден Бен, С. Джонсон, Т. Кальна-Дубінюк, М. Кропивко та інші.

Дослідженням аудиторської діяльності займаються такі відомі вчені, як Ф. Бутинець, Я. Гончарук, Л. Кулаковська, В. Рудницький, Б. Усач.

Мета дослідження – визначити взаємозв'язок між інформаційно-консультаційною діяльністю та послугами аудиторських фірм.

Виклад основного матеріалу. Під послугами аудиторських фірм розуміють послуги, які аудитори, керуючись чинним законодавством, можуть надавати клієнтам окрім проведення аудиту. За замовленням клієнта аудиторські фірми надають:

а) якісну оцінку діяльності господарюючого суб'єкта з точки зору ефективності ведення господарства та результативності його роботи;

б) консультативні послуги з питань управління, оподаткування, впровадження інформаційних технологій та з інших проблем [5, с. 35].

Вони вимагають від аудиторів-виконавців професійної компетентності у сфері бухгалтерського обліку, аудиту, організації фінансів, оподаткування, господарського права, економічного аналізу тощо.

Виконання послуг аудиторських фірм вимагає від аудитора:

- діяти відповідно до завдання, виконання якого чекає від них замовник, сформульованого у письмовому вигляді (у формі договору або контракту, технічного завдання, листа-зобов'язання, письмового запиту). Завдання повинно містити найменування і код послуги аудиторської фірми, перелік джерел інформації, наданої для опрацювання, перелік документів, що створюються при наданні послуг, а також вказувати носії (паперовий, електронний або інший) цих документів;

- планувати порядок виконання робіт чи надання послуг;

- документувати хід виконання робіт;

- чітко розмежовувати відповідальність і функції виконавців при виконанні частини сторонніми організаціями або співробітниками, які не входять до штату аудиторської фірми;

- розроблювати форми звітності для видів робіт або послуг, які найчастіше виконуються;

- контролювати якість виконаних робіт або наданих послуг;

- готувати за наслідками виконаних робіт підсумкові документи.

Послуги аудиторських фірм класифікуються за змістом та за принципом сумісності [5, с. 37].

До послуг аудиторських фірм за змістом відносять:

а) послуги дії;

б) послуги контролю;

в) інформаційні послуги.

До послуг аудиторських фірм за принципом сумісності належать:

- послуги, несумісні з проведенням у господарюючого суб'єкта обов'язкового аудиту;

- послуги, що сумісні з проведенням у господарюючого суб'єкта обов'язкового аудиту.

До послуг дії відносять послуги зі складання документів, склад яких передбачено договором з клієнтом, і таких, яких раніше не було.

До послуг контролю належать послуги з перевірки документів на предмет їх відповідності критеріям, узгодженим аудиторською фірмою з клієнтом; контроль ведення обліку та складання звітності; контроль нарахування й сплати податків та інших обов'язкових платежів; тестування бухгалтерського персоналу клієнта тощо.

До інформаційних послуг належать:

а) послуги з підготовки усних та письмових консультацій з різних питань;

б) проведення навчальних семінарів, круглих столів;

в) інформаційне обслуговування;

г) видання методичних рекомендацій тощо;

д) підвищення кваліфікації та навчання персоналу клієнта;

е) наукова розробка, видання методичних посібників і рекомендацій з бухгалтерського обліку, оподаткування, аналізу, господарської діяльності, аудиту, господарського права;

ж) автоматизація бухгалтерського обліку, складання бухгалтерської звітності, розрахунків за податками і платежами, аналізу господарської діяльності, аудиту тощо.

Несумісні з проведенням у господарюючого суб'єкта обов'язкового аудиту послуги включають: ведення бухгалтерського обліку; відновлення бухгалтерського обліку; складання і захист бухгалтерської та податкової звітності в податкових органах.

До послуг, сумісних з проведенням у господарюючого суб'єкта обов'язкового аудиту належать: проведення ініціативного аудиту; оцінка активів і пасивів, економічних та інвестиційних проектів, економічної безпеки, систем бухгалтерського обліку й організації внутрішнього контролю; покращення та контроль ведення обліку і складання звітності; організація бухгалтерського обліку; удосконалення діючої системи бухгалтерського обліку; контроль нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів; проведення економічного та фінансового аналізу діяльності підприємства; представлення інтересів клієнта за дорученнями перед третіми особами; експертне обслуговування; підбір і тестування облікового персоналу та персоналу аудиторських фірм; проведення семінарів, підвищення кваліфікації, навчання облікового персоналу підприємства; видання методичних посібників із бухгалтерського обліку, оподаткування, аналізу, аудиту; консультування з питань фінансового, податкового, банківського та іншого господарського законодавства, інвестиційної діяльності, менеджменту, маркетингу, оптимізації оподаткування, реєстрації, реорганізації та ліквідації підприємства, інформаційне, експертне обслуговування; автоматизація бухгалтерського обліку.

Підбір і тестування персоналу – продовження послуги з організації бухгалтерського обліку. Аудиторська фірма за певний період часу підбирає та готує до роботи в бухгалтерії підприємства штат співробітників, починаючи від бухгалтерів з окремих ділянок (автоматизованих робочих місць) обліку та закінчуючи головним бухгалтером і фінансовим директором.

Даний вид послуг передбачає:

- підготовку і навчання бухгалтерів (початковий курс);
- навчання веденню бухгалтерського обліку на комп'ютерах;
- підготовку спеціалістів до складання іспитів для отримання кваліфікаційного атестату.

Найбільш якісно такі види послуг надають аудиторські фірми, які створені або діють на базі вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів тощо [5, с. 42].

Проведення семінарів, підвищення кваліфікації облікового персоналу підприємств передбачає читання курсів, лекцій, проведення практичних занять, семінарів. Для цього аудиторські фірми залучають провідних спеціалістів державної податкової служби, викладачів навчальних закладів та інших кваліфікованих спеціалістів.

Співробітники аудиторської фірми звертають увагу учасників семінарів на зміни в цивільному, податковому та іншому законодавстві, що відбулися за певний період, надають коментарі з нормативних актів, що стосуються ведення бухгалтерського обліку, проводять аналіз типових помилок під час ведення обліку та складання звітності, відповідають на запитання учасників семінару.

Також аудиторська фірма може здійснювати інформування співробітників клієнта про нові наукові та технічні досягнення з їх одночасним впровадженням в господарську діяльність шляхом проведення, крім наукових, семінарів та навчання на курсах підвищення кваліфікації. У результаті спільної роботи аудиторів і співробітників фірми-клієнта відбувається підвищення кваліфікації останніх, а також вирішуються конкретні управлінські проблеми.

Видання методичних розробок з бухгалтерського обліку, оподаткування, аналізу та аудиту виконується, як правило, великими аудиторськими фірмами, що мають колективи авторів для розробки методичної, навчальної та спеціальної літератури за певною тематикою, а також поліграфічну базу.

Аудиторські фірми можуть надавати послуги з підбору посібників, починаючи з рекомендацій з підписки на періодичну літературу, галузеві та спеціалізовані видання, і закінчуючи підбором довідників та програмного забезпечення для комп'ютерів.

Консультаційні послуги – це вид послуг, що найменше піддається точному визначенню.

Згідно із Законом України «Про аудиторську діяльність», аудиторські послуги у вигляді консультацій можуть надаватися на підставі договору, письмового або усного звернення замовника до аудитора (аудиторської фірми) [6].

Консультаційні послуги передбачають підготовку роз'яснень із питань оподаткування, захист інтересів при накладанні штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, рекомендацій з організації первинного обліку, облікових рішень, що відповідають укладеним підприємством господарським договором.

Своєчасне надання консультаційної допомоги дозволяє підприємству попередити недоліки в обліку і помилки при складанні звітності. Поточне консультування здійснюється аудитором протягом цілого року. Це дає можливість підприємству запобігти можливим недолікам, застрахуватися від їх виникнення й забезпечити складання достовірної звітності [5, с. 43].

Крім перелічених послуг, проводяться перевірки звітності, стану обліку, стану збереженості майна, стану внутрішнього контролю; оцінка майна: при банкрутстві, при успадкуванні, при розподілі майна або злитті підприємств; аналіз, прогнозування і розробка рекомендацій тощо.

Позитивна роль усних консультацій при безпосередньому спілкуванні із замовником дає змогу спільними зусиллями вирішувати складні проблеми [3, с. 109]. При цьому, зазвичай, в обговоренні бере участь група співробітників клієнта, що дозволяє розглядати проблему більш об'єктивно, враховувати специфічні особливості ситуації, що склалася на підприємстві. Надання консультацій оформлюють довідкою, в якій висвітлюють основні положення проблем, що обговорювалися, та прийняті рішення.

При складанні відповідей аудитор користується всіма існуючими інформаційно-довідковими системами, із яких він не тільки черпає необхідні знання, але й використовує витяги із документів для підтвердження своїх рекомендацій і висновків.

Зростання попиту на подібні послуги спостерігається перед здачею та відразу після здачі річної звітності. Справа в тому, що за результатами перевірок річних балансів аудитор, зазвичай, виявляють суттєві помилки у бухгалтерському обліку, яких можна було б уникнути. Але для цього аудитора потрібно було запросити для спільної роботи заздалегідь, до здачі звітності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як видно з вищевикладеного, інформаційно-консультаційна діяльність нерозривно пов'язана із наданням аудиторських послуг та бухгалтерським обліком, оскільки консультаційні та інформаційні послуги безпосередньо входять до послуг, які надають аудиторські фірми.

Список літератури

1. Сільськогосподарська дорадча діяльність : навч. посіб. для дистанційного навчання / [Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Л. М. Середа]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2014. – 344 с.
2. Кудінова І. П. Організація навчання в інформаційно-консультаційній діяльності : навч. посіб. / І. П. Кудінова. – Ніжин : Лисенко М. М., 2010. – 208 с.
3. Основи аграрного консалтингу : підруч. / [М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний, І. М. Криворучко]. – К. : Освітня книга, 2006. – 224 с.
4. Організація інформаційно-консультаційної діяльності : навч. посіб. / за ред. М. Ф. Безкровного. – К. : Каравела, 2008. – 450 с.
5. Бутинець Ф. Ф. Аудит : підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл. – 3-тє вид., доп. і перероб. / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2006. – 512 с.

6. Про аудиторську діяльність : закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII, у редакції від 14.09.2006 р. № 140-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Освещены общие аспекты информационно-консультационной деятельности, необходимой в современных социально-экономических условиях, представлена классификация услуг аудиторских фирм и раскрыта взаимосвязь между ними.

Информационно-консультационная деятельность, информационные услуги, аудит, услуги аудиторских фирм, консультационные услуги.

In the article general aspects are reflected informatively consultative to activity which is necessary in modern socio-economic terms, and also classification of services of auditing firms is resulted and intercommunication is exposed between them.

Informatively consultative activity, informative services, audit, services of auditing firms, consultative services.

УДК 379.845

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА РОЛЬ ДОРАДНИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

О. І. Бас, здобувач*

Проаналізовано ситуацію в Україні щодо розвитку туризму, наведено приклади розвитку туризму в умовах економічної кризи в інших країнах, визначено критерії дорадника, обґрунтовано необхідність створення сприятливих умов для навчання сільського населення у сфері туризму.

Сільський туризм, критерії, дорадник, економічна криза.

Сучасні умови розвитку України характеризуються нестійкою економічною ситуацією і потребують інновацій в усіх сферах діяльності. Важливим напрямом стає розвиток сільського туризму та дорадчої діяльності.

Завдяки накопиченому навчально-науковому потенціалу та практичному досвіду в цьому, Україна може досягти значного успіху в розвитку туризму на селі за підтримки дорадництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації дорадчої діяльності досліджували відомі зарубіжні та вітчизняні вчені: С. Джонсон, В. Рів'єра, М. Кропивко, Т. Кальна-Дубінюк [1–3]. Розробки,

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Т. П. Кальна-Дубінюк
© О. І. Бас, 2015

6. Про аудиторську діяльність : закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII, у редакції від 14.09.2006 р. № 140-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Освещены общие аспекты информационно-консультационной деятельности, необходимой в современных социально-экономических условиях, представлена классификация услуг аудиторских фирм и раскрыта взаимосвязь между ними.

Информационно-консультационная деятельность, информационные услуги, аудит, услуги аудиторских фирм, консультационные услуги.

In the article general aspects are reflected informatively consultative to activity which is necessary in modern socio-economic terms, and also classification of services of auditing firms is resulted and intercommunication is exposed between them.

Informatively consultative activity, informative services, audit, services of auditing firms, consultative services.

УДК 379.845

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА РОЛЬ ДОРАДНИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

О. І. Бас, здобувач*

Проаналізовано ситуацію в Україні щодо розвитку туризму, наведено приклади розвитку туризму в умовах економічної кризи в інших країнах, визначено критерії дорадника, обґрунтовано необхідність створення сприятливих умов для навчання сільського населення у сфері туризму.

Сільський туризм, критерії, дорадник, економічна криза.

Сучасні умови розвитку України характеризуються нестійкою економічною ситуацією і потребують інновацій в усіх сферах діяльності. Важливим напрямом стає розвиток сільського туризму та дорадчої діяльності.

Завдяки накопиченому навчально-науковому потенціалу та практичному досвіду в цьому, Україна може досягти значного успіху в розвитку туризму на селі за підтримки дорадництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації дорадчої діяльності досліджували відомі зарубіжні та вітчизняні вчені: С. Джонсон, В. Рів'єра, М. Кропивко, Т. Кальна-Дубінюк [1–3]. Розробки,

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Т. П. Кальна-Дубінюк
© О. І. Бас, 2015

що стосуються розвитку туризму на селі, висвітлені в працях Л. В. Забуранної, Ю. В. Зінько, М. М. Пітюлича та інших [4–6]. Однак набувають актуальності питання застосування дорадчої діяльності для подальшого розвитку сільського туризму, що і обумовило вибір теми дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати стан сільського туризму під час економічної кризи та розкрити роль дорадництва для його перспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу: Більшість сучасних дослідників туризму вирізняють чотири основні етапи його розвитку. Перший – від найдавніших часів до кінця XVIII – початку XIX століття. Це стадія започаткування розвитку світового туризму. Другий – початок XIX століття до кінця Першої світової війни – етап становлення організованого туризму. Третій – від 1918 року до кінця Другої світової війни – етап індустріалізації туризму. Четвертий – з 1945 року до 2013 р., пов'язаний з масовим розвитком туризму та процесом глобалізації [7].

Як бачимо, кожен етап розвитку туризму розмежовується періодами воєнних дій. Наслідки Світової економічної кризи, яка розпочалася в другій половині 2008 року, призвели до Майдану в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 року та продовження воєнних дій на Сході України до сьогодні. Тому можемо сказати, що почався новий етап розвитку туризму і важливо віднайти можливості для створення його інноваційних основ.

У країнах, що розвиваються, в індустрії туризму створюється більше робочих місць, ніж в інших галузях економіки. Так, у Бельгії відсоток зайнятих в індустрії туризму становить 9 %, у Швейцарії – понад 15 %, у Великобританії – до 4 %, Франції – 10 %, Австрії – 5 %, Іспанії – 3 %, Італії – 15 % від загальної кількості зайнятих [8].

Але як розвивати туризм, коли в країні ведуться воєнні дії? Чи реально це? Адже для туриста найважливіше – безпека життя. Ізраїль – це наочний приклад країни, яка майже постійно живе в стані війни зі своїми арабськими сусідами. А водночас, це одна з найбільш розвинених країн світу з високою туристичною індустрією [9].

Другий приклад для України – це Хорватія з 1992–1995 років. Що робили проєвропейськи налаштовані хорвати, коли в провінції Славонія тривала коротка, але регулярна війна із сильнішою, проросійською Сербією? Звісно, воювали і з повною послідовністю витиснули агресора. Але, водночас, розвивали туризм, який є одним із двигунів хорватської економіки. І гарантували туристам безпеку і комфорт [9].

В Європейському Союзі туризм знаходиться в першій трійці пріоритетів розвитку. Туризм – це історія, культура, традиції країни, її економічний розвиток, це імідж країни.

В Україні туризм ніколи не відносили до окремої галузі економіки. Тому закономірно, що внутрішній туризм є не вигідним, збитковим для туристичних компаній. Українські туристичні компанії більше працюють на продаж іноземного туристичного продукту. Але нині, за економічної кризи, коли відбуваються військові дії на Сході України, падає курс гривні – кількість людей, які можуть дозволити собі відпочинок за межами України

різко зменшилася. Крим анексовано. А в якому стані сьогодні внутрішній туризм? Відповіддю можуть бути слова Секретаря Комітету Верховної Ради Анни Романової: «Хтось може сказати: мовляв, який туризм може бути під час війни? Але ж саме тоді, коли наша економіка дуже слабка, коли ворог загрожує і розхитує ситуацію в Україні, ми маємо спиратися на ті галузі, які можуть дати Україні мільярдні надходження. Вкладений у туризм один долар дає 7 доларів інвестицій суміжним галузям економіки: ресторанно-готельному бізнесу, транспорту, сфері розваг. Кожні десять туристів дають роботу двом працівникам, а кожне робоче місце в туризмі створює чотири місця в суміжних галузях.

Серед проблем – відсутність тут системи державного управління. Державну агенцію з питань туризму і курортів ліквідували, а спеціального підрозділу Мінекономрозвитку, який би опікувався туризмом, так і не виокремили. На папері функції перекладено, а на практиці туризмом ніхто не займається. Проблемними питаннями є відсутність ефективного менеджменту в державному туристичному секторі, недосконала й застаріла нормативно-правова база. Потребує змін Закон «Про туризм», аби привести наше законодавство в цій галузі у відповідність до європейського. Немає нині тут комплексного підходу, маркетингової стратегії держави, ефективного механізму залучення інвестицій» [10].

А людям потрібно відпочивати, потрібно відриватися від життєвих труднощів, щоб не розвивалася депресія. Що вже казати про бійців, які повернулися з війни. Доведено, що найкраще соціалізують і повертають до життя подорожі своєю країною, пряме спілкування на прості побутові та культурні теми, занурення у природне середовище. Отже, альтернативою можуть бути послуги сільського зеленого туризму, і не лише у Карпатському, але й у Центральному регіоні.

Та чи готові сільські господарі надавати якісну послугу сільського туризму? У західних областях щодо якості туристичних послуг було реалізовано достатньо велику кількість транскордонних проектів. А в центральних областях України функцію підвищення знань щодо якості туристичних послуг у сільській місцевості може реалізувати дорадча служба.

Важливе значення в цьому має кваліфікована дорадча послуга. Для цього потрібно, щоб:

1. Дорадник був місцевим жителем, який знається на сільському житті з власної практики, знає умови життя, проблеми, цінності й традиції. При цьому ідеально, якщо дорадник мав чи має практику надання послуг із сільського туризму. Це важливо для об'єктивного аналізу ситуації, формування порад щодо успішного ведення гостинного бізнесу та донесення їх доступною (місцевою) мовою до власника.

2. Дорадник мав високу професійну підготовку, до якої входять як загальні знання з ефективною дорадчою послугою, так і її практична реалізація за спеціалізацією послуг із сільського туризму.

3. Дорадник постійно підвищував рівень своєї кваліфікації: обмінювався досвідом; проходив стажування в Україні та за кордоном; брав участь у вебінарах тощо.

4. Дорадник був мобільним. Сільські люди постійно працюють. Їм важко викроїти час на поїздки до центру на навчання та консультації. Автомобіль, ноутбук та Інтернет – основне знаряддя праці дорадника з розвитку сільського зеленого туризму.

5. Дорадник за сумісництвом міг бути й інспектором з добровільної категоризації гостинної садиби. Адже, знаючи всі вимоги категорій та потенціал гостинної садиби й господаря, дорадник якісніше надасть послугу щодо покрокового покращення послуг із сільського туризму на гостинній садибі.

6. Дорадник міг постійно супроводжувати консалтинг розвитку послуг із сільського туризму обраних об'єктів. У підсумку буде кращий і швидший результат для власника агросадиби та успішна історія послуг дорадника, а отже, і його репутація.

Щоб бути успішним в наданні рекомендацій, дорадник має добре орієнтуватися в законодавчих актах щодо розвитку сільського туризму. Оплата праці та витрат дорадника не може бути лише за державної підтримки, оскільки тоді важливість консультації не буде повністю цінуватися селянином. Але й селянин не зможе сповна оплатити дану послугу, що призведе до відмови у потребі консалтингу, і, як наслідок, до його повільного розвитку.

Тому в цьому має бути диференціальний підхід. Наприклад, перших три зустрічі – 70 % – оплата за державні кошти, а 30% – кошти власника. Наступних п'ять зустрічей – 50 % – оплата за державні кошти, а 50 % – кошти власника. Наступні 10 зустрічей – 30 % – оплата за державні кошти, а 70 % – за кошти власника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, існуюча економічна криза в країні – це набір можливостей переглянути та посилити пріоритетність її економічного розвитку. Військові дії на Сході – це час проведення радикальних економічних реформ. Падіння гривні має сприяти не тільки збільшенню попиту на сільський туризм, але й прискорити системну реформу економіки, де значне місце відводиться дорадництву та його послугам в напрямі розвитку сільського туризму. Роль державної підтримки в цьому визначиться прийняттям необхідних законодавчих рішень.

Список літератури

1. Kalna-Dubinyuk T. The Development of Extension Service in Ukraine and the Worldwide Experience / T. P. Kalna-Dubinyuk, S. R. Johnson // Text-book. – К. : Agrarna nauka, 2005. – 200 с.

2. Rivera W. M. Contracting for Agricultural Extension / W. M. Rivera, W. Zijp. – CAB International. – 2002. – 189 p.

3. Кропивко М. Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / М. Ф. Кропивко // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 168, ч. 3. – С.10–16.

4. Забуранна Л. В. Туристична підприємницька діяльність в аграрній сфері: теорія, організація : монографія / Л. В. Забуранна. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2012. – 480 с.

5. Зінько Ю. В. Сільський зелений туризм як складова стратегії туристичної політики регіону / Ю. В. Зінько // Вісник Львівського університету: Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С. 77–82. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://tourlib.net/statti_ukr/zinko3.htm

6. Пітюлич М. М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн / М. М. Пітюлич, І. І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія "Економіка". – 2011. – Спецвипуск 33. – Ч. 3. – С.154–158. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://tourlib.net/statti_ukr/pitjulych.htm

7. Історія розвитку туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com>

8. Тищенко О. М. Туризм, як національний пріоритет [Електронний ресурс] / О. М. Тищенко. – Режим доступу : <http://www.vuzlib.su>

9. Інтеграція з Європою під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://porteuropa.eu/ua/ukraina/>

10. «Хвиля Десни». «Про туризм в умовах війни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hvilya.com/news/>

Проанализирована ситуация в Украине по развитию туризма, приведены примеры развития туризма в условиях экономического кризиса в других странах, определены критерии консультанта, обоснована необходимость создания благоприятных условий для обучения сельского населения в сфере туризма.

Сельський туризм, критерії, консультант, економічний кризис.

The analysis of the situation in Ukraine for tourism development, tourism development are examples of the economic crisis in other countries, the criteria's consultant, the necessity of creating favorable conditions for learning in rural tourism.

Rural tourism, criteria, consultant, economic crisis.

УДК 004.451.47

РОЗМЕЖУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ АПК І ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

М. Ф. Безкровний, кандидат технічних наук

Проаналізовано шляхи розмежування діяльності органів управління АПК і дорадчих служб. Розглянуто шляхи поліпшення їх роботи. Обґрунтовано зміни, внесені в організаційну структуру міністерства (департаменту) сільського господарства та в Положення про міністерство (департамент) сільського господарства.

Організація розмежування діяльності, взаємодія органів управління, дорадчі послуги, сільськогосподарська дорадча діяльність, інформаційні служби вищих аграрних навчальних закладів.

© М. Ф. Безкровний, 2015

5. Зінько Ю. В. Сільський зелений туризм як складова стратегії туристичної політики регіону / Ю. В. Зінько // Вісник Львівського університету: Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С. 77–82. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://tourlib.net/statti_ukr/zinko3.htm

6. Пітюлич М. М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн / М. М. Пітюлич, І. І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія "Економіка". – 2011. – Спецвипуск 33. – Ч. 3. – С.154–158. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://tourlib.net/statti_ukr/pitjulych.htm

7. Історія розвитку туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com>

8. Тищенко О. М. Туризм, як національний пріоритет [Електронний ресурс] / О. М. Тищенко. – Режим доступу : <http://www.vuzlib.su>

9. Інтеграція з Європою під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://porteuropa.eu/ua/ukraina/>

10. «Хвиля Десни». «Про туризм в умовах війни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hvilya.com/news/>

Проанализирована ситуация в Украине по развитию туризма, приведены примеры развития туризма в условиях экономического кризиса в других странах, определены критерии консультанта, обоснована необходимость создания благоприятных условий для обучения сельского населения в сфере туризма.

Сільський туризм, критерии, советник, экономический кризис.

The analysis of the situation in Ukraine for tourism development, tourism development are examples of the economic crisis in other countries, the criteria's consultant, the necessity of creating favorable conditions for learning in rural tourism.

Rural tourism, criteria, consultant, economic crisis.

УДК 004.451.47

РОЗМЕЖУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ АПК І ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

М. Ф. Безкровний, кандидат технічних наук

Проаналізовано шляхи розмежування діяльності органів управління АПК і дорадчих служб. Розглянуто шляхи поліпшення їх роботи. Обґрунтовано зміни, внесені в організаційну структуру міністерства (департаменту) сільського господарства та в Положення про міністерство (департамент) сільського господарства.

Організація розмежування діяльності, взаємодія органів управління, дорадчі послуги, сільськогосподарська дорадча діяльність, інформаційні служби вищих аграрних навчальних закладів.

© М. Ф. Безкровний, 2015

Розвиток ринкових відносин в аграрному секторі економіки країни впливає на зміну ролі й місця багатьох структур, у тому числі органів управління. Дослідження цього питання показало, що необхідне проведення великої та складної роботи з уточнення мети діяльності, завдань і функцій збережених структур, відновлення загубленої вертикалі у вирішенні багатьох державних завдань і перерозподілу на користь інших структур АПК ринкового типу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження організації розмежування діяльності і взаємодії органів управління АПК та дорадчих служб зробили вітчизняні вчені О. Бородіна, Р. Корінець, М. Кропивко, І. Криворучко, П. Саблук, Р. Шмідт та інші.

Мета дослідження – уточнення ролі та місця органів управління АПК і створюваних дорадчих служб.

Виклад основного матеріалу. Використовуючи методологію порівняльного аналізу, було розкрито основні функції діяльності зазначених структур АПК та їх взаємний вплив і розпочато спробу перерозподілу цих функцій.

Дослідження ситуації в удосконалюванні загальнодержавного й регіонального управління АПК на сучасному етапі свідчить, що відбувається поки що повільний перехід до функцій:

- проведення державної політики за допомогою цільових програм, спрямованих на глибоке реформування виробничих відносин, на протекціонізм найбільш ефективних напрямів діяльності;
- нормування й регламентування діяльності агропромислового комплексу для забезпечення якості продовольства та захисту навколишнього середовища;
- розвиток ринку сільськогосподарської продукції і зовнішніх зв'язків;
- наукової підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- забезпечення підготовки й перепідготовки кадрів.

Відповідно до цих напрямів діяльності, потрібно вносити зміни в організаційну структуру міністерства (департаменту) сільського господарства та в Положення про міністерство (департамент) сільського господарства. У межах даної роботи було досліджено вплив ІКС (інформаційно-консультаційної служби) на ряд завдань і функцій структур АПК:

1. В оновленій структурі обласного управління АПК (регіону) дуже важливим є відділ економічної політики й управління програмами. За ним зберігається ведення планово-економічної роботи, а також аналіз ситуації в агропромисловому виробництві регіону. У ньому повинна бути зовсім нова діяльність із розробки політики в умовах забезпечення чіткого зв'язку мети з наявними ресурсами, розробки реалістичних програм із визначенням кожної роботи, строків виконання, відповідальних виконавців і необхідних ресурсів. Важливим є контроль за виконанням цих програм і вироблення коригувальних дій.

2. Завдання науково-технічної політики, конкурсний відбір виконавців (підрядників) також повинні бути у відділі управління програмами і

здійснюватися на відкритій конкурсній основі через науково-технічну раду обласного (регіонального) управління АПК або інший подібний орган.

3. Найістотніше змінюються завдання й функції виробничих відділів. Вони змушені поступово передавати ІКС частину своїх робіт.

Керівникам і фахівцям цих підрозділів складніше за все буде перейти до реалізації винятково політичних і контрольних функцій, на що слід звернути особливу увагу. Якщо цього не зробити, то впродовж тривалого часу буде зберігатися дублювання функцій цим органом та ІКС, яке може спричинити конфлікт не на користь служби.

Основні завдання та функції обласних органів управління АПК зумовлені ціновим моніторингом і виділенням інформаційно-консультаційної діяльності в самостійний суб'єкт.

Водночас, із урахуванням перспективи розвитку ІКС (їх міжрайонних підрозділів), слід передбачати поступові й, до того ж, значні зміни ролі й місця районних органів управління АПК.

Зовсім однозначними, властивими будь-якій районній ланці управління АПК, будуть зберігатися служби держконтролю та державних інспекцій. Світовий досвід і логіка розвитку подій у нашій країні свідчать про те, що вже найближчим часом слід очікувати вирішення питання про положення інспекційних служб і можливого виходу з юрисдикції районної ланки.

Цілком самостійним бачиться блок розвитку ринку сільгосппродукції. Можливо, і він стане низовим елементом системи, за аналогією із системою США.

Адміністративний блок, відповідальний за питання перетворення в життя аграрної політики, теж згодом зазнає значних змін щодо своїх функцій. Усі перелічені проблеми, безсумнівно, є предметом самостійного наукового дослідження.

Аналіз завдань і функцій кількох районних управлінь сільського господарства, з погляду нашого дослідження, свідчить, що:

- завдання й функції інспекційного та подібного характеру не впливають безпосереднього на діяльність ІКС;

- більшість завдань і функцій політичного й адміністративно-управлінського характеру впливають на діяльність консультантів. Багато хто з них може працювати в тісній взаємодії з органами управління або з ними радитись і працювати самостійно. Наприклад, із проблем реформування виробничих відносин в АПК району, розвитку виробничої й соціальної сфери села, вивчення й узагальнення передового досвіду ведення агропромислового виробництва в районі та за його межами; завдання й функції, які пов'язані з передачею знань, повинні перейти до консультаційної служби.

Однак, як було зазначено, у складній ситуації районні ланки управління АПК, втрачаючи завдання й функції впливу, фактично дедалі більше опиняються в ситуації невизначеності. Тому можливе виникнення активної протидії цих органів створенню й розвитку ІКС, і регіональній владі та

керівництву ІКС необхідно проводити дуже зважену політику щодо перерозподілу повноважень.

На нашу думку, така зважена політика значно згладить процес передачі ІКС таких функцій:

- поширення передових методів господарювання й технологій;
- розробка рекомендацій (пропозицій) з удосконалення організаційних форм і методів управління в АПК районів та ін.;
- пропаганда науково-технічних, правових та економічних знань;
- участь у підвищенні кваліфікації й навчанні кадрів АПК.

Оскільки основною ланкою регіональної ІКС є районний та між-районний ІКЦ (інформаційно-консультаційний центр), у Чернігівській області було розроблено питання її взаємодії з кількома районними управліннями сільського господарства. Було розпочато спробу вирішення цих проблем шляхом створення координаційного органу при обласному управлінні сільського господарства, який формувався із представників органів управління районів, господарств, фермерів, сільськогосподарських коледжів та ін. Однак, як показав досвід, фактично не маючи реальних важелів впливу, ці ради виявилися недіючими. Впровадження платних послуг практично розв'язало б багато проблем.

Відповідно, як для обласних органів управління АПК, так і для РІКЦ, необхідні тісні та ефективні робочі відносини.

Оскільки в найближчій перспективі не передбачається перехід ІКС на умови самофінансування, необхідно забезпечити її підтримку за рахунок засобів бюджету та визначити, на що і як будуть витрачатися бюджетні кошти. Необхідний договір довгострокової рамкової угоди з метою уточнення та встановлення необхідних робочих відносин.

Водночас, така довгострокова угода повинна виходити з того, що ІКС регіону у формі самостійної (університетської) організації відповідає:

- за планування своєї діяльності;
- її плани й діяльність ґрунтуються на інтересах клієнтів, адміністрації регіону і спонсорів;
- інтереси адміністрації повинні виходити з інтересів суб'єктів АПК регіону. Відповідно, адміністрація визначає основні види діяльності й основні умови їх фінансування;
- адміністрація не має права поширювати свої інтереси на інтереси інших спонсорів або замовників робіт, якщо вона не бере участі в їхньому фінансуванні;
- конкретні обсяги робіт і суми бюджетного фінансування визначаються щорічно, у тому числі, суми дотації ІКС у частині індивідуально-комерційних послуг. У цьому разі, службі надається можливість самостійно формувати ціни на послуги, керуючись складною кон'юнктурою ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Провідна роль у створенні ІКС належить регіональним органам влади й управління, оскільки створювана регіональна ІКС об'єктивно стає спадкоємцем частини функцій органів керування АПК. Її інституціоналізація в АПК регіону найбільшою мірою стосується діяльності районних і обласних

управління органів АПК, тому що саме вони в колишній системі покликані були реалізувати не тільки функції керування конкретними господарствами, але й консультування їх щодо всіх питань. При цьому необхідне чітке розмежування компетенції цих органів управління та ІКС із внесенням змін у положення про ці органи, з урахуванням довгострокової рамкової угоди з ІКС на регіональному рівні.

Список літератури

1. Алексанов Д. С. К вопросу о частичном самофинансировании информационно-консультационной деятельности / Д. С. Алексанов // Информ. бюл. Минсельхоза России. – № 7-8/00. – С. 42.
2. Безкровний М. Ф. Організація інформаційно-консультаційної діяльності : навч. посіб. / М. Ф. Безкровний. – К. : Каравела, 2009. – 492 с.
3. Бородіна О. М. Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення / О. М. Бородіна. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 72 с.
4. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності : навч. посіб. / В. А. Верба., Т. І. Решетняк. – К. : КНЕУ, 2000. – 244 с.
5. Кропивко М. Ф. Інформаційне забезпечення агропромислового виробництва України в ринкових умовах : монографія / М. Ф. Кропивко. – К. : ІАЕ УААН, 1996. – 160 с.

Проанализированы пути разграничения деятельности органов АПК и консультационных служб. Рассмотрены пути улучшения их работы. Внесены изменения в организационную структуру министерства (департамента) сельского хозяйства и Положение о министерстве (департаменте) сельского хозяйства.

Организация разграничения деятельности, взаимодействие органов управления, консультационные услуги, сельскохозяйственная консультационная деятельность, информационные службы высших сельскохозяйственных учебных заведений.

The ways of distinguishing the activity of agriculture and Extension services. Discusses ways to improve their work. Changes in the structure of organizational Ministry of agrarian policy and food of Ukraine and the provisions of Ministry of agrarian policy and food of Ukraine.

Organization of demarcation activities, interaction of controls, Extension services, agricultural Extension activities, information services of higher agricultural education.

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

М. В. Бесчастна, асистент

Наведено результати кореляційно-регресійного аналізу отриманих статистичних даних для визначення математичної моделі, форми, сили та тісноти кореляційного зв'язку між факторами соціального впливу на продуктивність праці в сільському господарстві. Представлено вплив кожного з досліджуваних факторів на результуючі показники.

Кореляційно-регресійний аналіз, продуктивність праці сільськогосподарських підприємств, фактори соціального впливу.

Будь-який соціально-економічний процес є складною динамічною системою, в якій взаємодіє безліч технічних, економічних і соціальних процесів, що постійно змінюються під впливом зовнішніх проявів. У цих умовах управління системами виявляється проблема, вирішення якої потребує використання наукового апарату системного аналізу, одним із найпоширеніших методів якого є економіко-математичне моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблеми присвячені наукові праці М. В. Саблука, М. Ф. Кропивка, П. І. Марченка, Л. В. Молдаван, М. А. Міненка, які розглядають питання соціальної спрямованості аграрного виробництва.

Мета дослідження – виявлення та розмежування впливу незалежних факторів, що характеризують соціально-психологічні методи управління та їх вплив на продуктивність праці сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Економіко-математична модель є математичним відображенням досліджуваного економічного об'єкта (процесу), за допомогою якого вивчається його функціонування та оцінюється зміна його ефективності при можливих змінах характеристик зовнішнього середовища. Під час розробки моделі особливо важливим представляється визначення мети формування її і застосування. Параметри економетричних моделей оцінюються за допомогою методів математичної статистики.

Найбільш поширеними економетричними моделями є системи регресійних рівнянь. Економетричні моделі використовуються для аналізу й прогнозування конкретних економічних процесів із використанням реальної статистичної інформації. Оптимізаційні моделі дозволяють знайти з безлічі можливих (альтернативних) варіантів найкращий варіант виробництва,

розподілу або споживання. Обмежені ресурси при цьому будуть використані найбільш ефективним чином для досягнення поставленої мети.

Кореляційний аналіз факторних ознак було виконано за допомогою інструменту кореляція пакету аналізу Excel. Отримано кореляційну матрицю впливу соціальних факторів на продуктивність праці сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

1. Вихідні дані для оцінки тісноти зв'язку між продуктивністю праці та рівнем соціального забезпечення сільського населення

Роки	Продуктивність праці сільськогосподарських підприємств, грн.	Оплата праці у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	Доходи від продажу сільськогосподарської продукції у розрахунку на одне домогосподарство, грн/міс.	Середній рівень орендної плати, грн.	Питома вага житлової площі, об'єднаної водопроводом, %	Кількість лікарняних закладів у сільській місцевості	Кількість шкіл у сільській місцевості	Кількість клубних закладів
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7
2008	127372,5	817,36	277,8	180,5	23,3	612	13827	16609
2009	131332	914,91	254,55	260,2	25,2	577	13503	16529
2010	132680,4	1011,91	343,48	303,4	27,1	543	13283	16471
2011	165229	1195,01	356,75	348,5	29	333	12970	16418
2012	159679	1433,46	342,25	539	30,3	268	12799	16396
2013	201216,9	1525,58	370,08	616,5	30,5	114	12467	16395

Для визначення взаємозв'язку між незалежними змінними необхідно розглянути фактори соціального впливу сільського населення і дослідити їх на мультиколінеарність. У разі виявлення лінійної залежності між зазначеними факторами, отримана система рівнянь не буде відповідати умовам отримання однозначного розв'язку. Якщо на даному етапі побудови моделі ми виявимо мультиколінеарність, то зможемо уникнути помилок специфікації моделі, адже вони знижують точність показників, на основі яких побудувати достовірну модель взаємозв'язку буде неможливо.

2. Матриця коефіцієнтів кореляції

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7
Y	1							
X1	0,908	1,000						
X2	0,759	0,795	1,000					
X3	0,889	0,986	0,733	1,000				
X4	0,840	0,959	0,863	0,921	1,000			
X5	-0,971	-0,979	-0,796	-0,953	-0,925	1,000		
X6	-0,926	-0,978	-0,841	-0,959	-0,976	0,969	1,000	
X7	-0,788	-0,914	-0,853	-0,870	-0,990	0,874	0,953	1

Аналіз наведених коефіцієнтів кореляції (табл. 2) свідчить, що між рівнем оплати праці (X1), рівнем орендної плати (X3), кількістю лікарняних закладів (X5) та кількістю шкіл у сільській місцевості (X6) спостерігається сильний кореляційний зв'язок. Для того, щоб уникнути явища мультиколінеарності, було виключено з моделі регресії фактори X3, X5, X6 та залишено фактор X1, що має найбільший вплив на результативний показник.

Було проведено регресійний аналіз за допомогою інструменту Регресія пакету аналізу даних MS Excel. Вихідну інформацію інструменту Регресія та аналіз якості моделі наведено в табл. 3.

3. Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,953
R-квадрат	0,907
Нормований R-квадрат	0,537
Стандартна похибка	19392,593
Спостереження	6

Величина коефіцієнта множинної кореляції R характеризує якість отриманої моделі. Згідно з розрахунками, даний коефіцієнт становить 0,95, що свідчить про наявність у моделі високої кореляції. Значення R-квадрата, тобто коефіцієнта детермінації, свідчить про відповідність вихідних даних та регресійної моделі, оскільки його значення максимально наближується до 1 і становить 0,907. Таким чином, лінійна модель пояснює 91 % варіації, що означає правильність вибору фактора (відстані). Лише 9 % зумовлені іншими факторами, що впливають на прибутковість праці сільськогосподарських підприємств, але не включені в лінійну модель регресії (табл. 4).

4. Показники якості моделі

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	4	3682071342	920517835	2,448	0,443
Залишок	1	376072660,9	376072661		
Разом	5	4058144003			

Високе значення коефіцієнта кореляції та детермінації свідчить, що дана залежність є достатньо закономірною. Показник Значимість *F* свідчить, що результати оцінювання є достатньо достовірними. Варто звернути увагу на дисперсію та *F*-статистику, їх високе значення свідчить про варіацію залежної та незалежної змінної, тому рівняння регресії є значущим.

Отриманий кореляційно-регресійний аналіз показників (табл. 5) дає змогу побудувати модель впливу соціальних факторів на продуктивність праці сільськогосподарських підприємств:

$$Y = 29014785,6 + 382,7X_1 + 414,71X_2 - 81809,57X_4 - 165037X_7,$$

5. Таблиця коефіцієнтів

	Коефі- цієнти	Стандарт- на похибка	t- статис- тика	P- Значен- ня	Нижнє 95%	Верхнє 95%
Y	29014785,6	41336103,258	0,702	0,610	-496210205,29	554239776,5
X 1	382,7	361,818	1,058	0,482	-4214,62	4980,04
X 2	414,71	492,817	0,842	0,555	-5847,12	6676,54
X 4	-81809,57	106642,980	-0,767	0,583	-1436837,08	1273217,93
X 7	-1650,37	2362,896	-0,698	0,612	-31673,82	28373,07

де Y – продуктивність праці сільськогосподарських підприємств, грн.

X1 – оплата праці у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.;

X2 – доходи від продажу сільськогосподарської продукції у розрахунку на одне домогосподарство, грн/міс.;

X4 – доходи від продажу особистого і домашнього майна, грн/міс.;

X7 – кількість клубних закладів у сільській місцевості, шт.

Отже, модель першої групи показників є значущою. Критерії статистичної вірогідності й точності даних свідчать про рівень адекватності.

6. Таблиця залишків

Спостереження	Прогнозований Y	Залишки
1	125604,991	1767,509
2	129888,352	1443,648
3	144175,191	-11494,791
4	151784,877	13444,123
5	166985,472	-7306,472
6	199070,917	2145,983

Дослідження показників впливу соціальних факторів на продуктивність праці сільськогосподарських підприємств показали достовірність і точність даних для побудови адекватної моделі для подальшого прогнозування впливу факторів на прибутковість праці сільськогосподарських підприємств.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблеми застосування соціально-психологічних методів управління в Україні мало-досліджені. Основні причини полягають у неусвідомленості управлінцями дієвості та пріоритетності використання даних методів перед економічними та адміністративними через стереотипний погляд та низьку досвідченість із соціально-психологічних питань. А глобальна соціалізація цивілізованого суспільства потребує вирішення соціально-психологічних проблем і використання соціальних результатів як чинників подальшого економічного зростання. Тому ринкові перетворення в Україні, а відповідно, і в сільському господарстві, вимагають перебудови методів управління з метою підвищення якості сільськогосподарської продукції та розвитку конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Макарова Н.В. Статистика в Excel : учеб. пособие / Н. В. Макарова, В. Я. Трофимец. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.
4. Концепція реформування управління аграрним сектором : наук. видання / [П. Т. Саблук, В. П. Ситник, М. Ф. Кропивко та ін.]. – К. : Інститут аграрної економіки, 2005. – 61 с.

Приведены результаты корреляционно-регрессионного анализа полученных статистических данных для определения математической модели, формы, силы и тесноты корреляционной связи между факторами социального влияния на производительность труда сельскохозяйственных предприятий. Представлено влияние каждого из исследуемых факторов на результирующие показатели.

Корреляционно-регрессионный анализ, производительность труда сельскохозяйственных предприятий, факторы социального влияния.

The results of correlation and regression analysis of the statistical data to determine the mathematical model, shape, strength and closeness of correlation between the factors of social influence on the productivity of farms. The effects of each of the studied factors on the resulting performance.

Correlation and regression analysis, the productivity of farms factors of social influence.

УДК 332. 28:63

ДО ПИТАННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ОРЕНДОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Л. В. Богач, кандидат економічних наук

Проаналізовано рівень землевіддачі районів Київської області та проведено рейтингову оцінку орендованих земель аграрних формувань.

Оренда землі, пай, рейтингова оцінка, земельно-орендні відносини, орендна плата.

Земельно-орендні відносини мають свою специфіку, яка пов'язана, перш за все, з особливостями даного виду майна – головного засобу виробництва в сільському господарстві. Земля – унікальний природний ресурс. При правильному використанні вона здатна забезпечити

© Л. В. Богач, 2015

Список літератури

1. Макарова Н.В. Статистика в Excel : учеб. пособие / Н. В. Макарова, В. Я. Трофимец. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.
4. Концепція реформування управління аграрним сектором : наук. видання / [П. Т. Саблук, В. П. Ситник, М. Ф. Кропивко та ін.]. – К. : Інститут аграрної економіки, 2005. – 61 с.

Приведены результаты корреляционно-регрессионного анализа полученных статистических данных для определения математической модели, формы, силы и тесноты корреляционной связи между факторами социального влияния на производительность труда сельскохозяйственных предприятий. Представлено влияние каждого из исследуемых факторов на результирующие показатели.

Корреляционно-регрессионный анализ, производительность труда сельскохозяйственных предприятий, факторы социального влияния.

The results of correlation and regression analysis of the statistical data to determine the mathematical model, shape, strength and closeness of correlation between the factors of social influence on the productivity of farms. The effects of each of the studied factors on the resulting performance.

Correlation and regression analysis, the productivity of farms factors of social influence.

УДК 332. 28:63

ДО ПИТАННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ОРЕНДОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Л. В. Богач, кандидат економічних наук

Проаналізовано рівень землевіддачі районів Київської області та проведено рейтингову оцінку орендованих земель аграрних формувань.

Оренда землі, пай, рейтингова оцінка, земельно-орендні відносини, орендна плата.

Земельно-орендні відносини мають свою специфіку, яка пов'язана, перш за все, з особливостями даного виду майна – головного засобу виробництва в сільському господарстві. Земля – унікальний природний ресурс. При правильному використанні вона здатна забезпечити

© Л. В. Богач, 2015

розширене відтворення природної родючості, збільшуючи при цьому свою споживну вартість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку орендних земельних відносин сільськогосподарських підприємств є предметом досліджень широкого кола вітчизняних науковців, таких як Д. І. Бабміндра, В. М. Будзак, В. П. Галушко, Ю. Г. Гуцуляк, Д. С. Добряк, О. Ю. Єрмаков, М. В. Калінчик, С. М. Кваша, В. Я. Месель-Веселяк, А. М. Мірошніченко, Л. Я. Новаковський, П. Т. Саблук, А. М. Третьак, В. М. Трегобчук, М. М. Федоров, М. А. Хвесик, О. В. Шкільов та багатьох інших дослідників. Позитивно оцінюючи надбання цих вчених, акцентуємо на тому, що низка питань щодо формування та регулювання орендних земельних відносин на сільськогосподарських підприємствах, унаслідок нестабільності ринкового середовища в країні, потребує подальшого поглибленого вивчення та вирішення.

Мета дослідження – здійснити рейтингову оцінку земель сільськогосподарського призначення та запропонувати напрями подальшого вдосконалення земельних орендних відносин.

Виклад основного матеріалу. Родючість землі – це здатність ґрунту створювати врожай, рівень якого характеризує її продуктивні сили. Родючість землі на різних її ділянках неоднакова. Продуктивність землі залежить від об'єктивних властивостей ґрунту й рівня культури землеробства.

Зростання продуктивності землі досягається систематичним підвищенням родючості ґрунту на основі природних та економічних процесів відповідно до конкретних умов і систем ведення землеробства. Розрізняють природну, штучну та економічну родючість ґрунту.

Природна родючість ґрунту характеризується запасом поживних речовин, що створився в результаті природного процесу ґрунтоутворення. Вона зумовлена дією природних і біологічних властивостей ґрунту, а також кліматичних умов. Природна родючість ґрунту залежить від його хімічного складу, тобто вмісту необхідних для рослин поживних речовин.

Штучна родючість ґрунту створюється в процесі виробничої діяльності людини за допомогою праці й засобів виробництва шляхом підвищення культури землеробства. Вона є результатом додаткових вкладень праці і засобів виробництва шляхом підвищення культури землеробства, проведення ґрунтозахисних та меліоративних заходів. Природна й штучна родючість пов'язані між собою, практично існують у нерозривній єдності.

Економічна родючість ґрунту – це сукупність його природної та штучної родючості в умовах певного розвитку продуктивних сил. Вона характеризує потенціальні можливості ґрунту, які реалізуються в процесі сільськогосподарського виробництва, і відображує дійсний та ефективний рівень його родючості. Отже, економічна родючість ґрунту є сукупним вираженням його природної та штучної родючості, що визначається досягнутою в певний період продуктивністю земель.

Рівень використання та збереження землі як засобу виробництва для майбутніх поколінь залежить від багатьох факторів, насамперед,

соціально-економічних. Велике значення має розвиток форм власності та видів господарювання. При цьому важливо створити однакові економічні умови й відповідні організаційні передумови для підвищення ефективності господарювання, розвитку самостійності та ініціативи [3].

Завдяки приватизації засобів сільськогосподарського виробництва, включаючи землю, з додержанням принципів демократизації виробничих відносин, на селі можна досягти якісно нового ступеня розвитку продуктивних сил. Усе це є основою високоефективного використання землі, збереження та відтворення її родючості, охорони навколишнього середовища.

Рівень землевіддачі по районах Київської області, 2013 рік

№ з/п	Назва районів	Валова продукції з 1 га с.-г. угідь, грн	Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн (на 1.01.2013 р.)	Площа с.-г. угідь, тис. га	Земле-віддача
1.	Баришівський	2592	11498	64462	0,225
2.	Білоцерківський	2647	15632	71056	0,169
3.	Богуславський	1939	12499	23678	0,155
4.	Бориспільський	3516	10064	53180	0,349
5.	Бородянський	2921	6099	3663	0,479
6.	Броварський	24309	9133	25287	2,662
7.	Васильківський	3066	14365	65494	0,213
8.	Вишгородський	28656	7514	33644	3,814
9.	Володарський	5963	13814	15882	0,432
10.	Згурівський	4283	12602	35653	0,340
11.	Іванківський	1856	5325	12660	0,349
12.	Кагарлицький	4032	14093	41944	0,286
13.	Києво-Святошинський	7843	21498	13183	0,365
14.	Макарівський	9405	6666	12196	1,411
15.	Миронівський	1006	14144	114464	0,071
16.	Обухівський	1914	12118	25444	0,158
17.	Переяслав-Хмельницький	2976	11226	54600	0,265
18.	Поліський	2574	4515	5401	0,570
19.	Рокитнянський	4796	14886	30485	0,322
20.	Сквирський	2393	13542	45040	0,177
21.	Ставищенський	4135	15318	32719	0,270
22.	Таращанський	2117	13722	29942	0,154
23.	Тетіївський	2123	13878	42431	0,153
24.	Фастівський	3915	11958	20075	0,327
25.	Яготинський	1981	12522	42207	0,158
<i>Разом по області:</i>		4462	12035	914790	0,371

Слід зазначити, що в Україні є цілий ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, що зумовлюють низьку землевіддачу.

Із наведених у таблиці даних бачимо, що показник землевіддачі в Київській області не залежить від площі землі, а навпаки, у тих районах, де землезабезпеченість менша, землевіддача більша, і стає очевидним, що раціональніше землю використовують саме в таких районах, як Броварський (2,662), Вишгородський (3,814), Макарівський (1,411).

Аналітики розробили таку оцінку, яка забезпечує порівнянність фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання незалежно від галузі та виду їх діяльності, місця розташування, форми власності або розміру, що має назву рейтингової оцінки. Вихідними даними для розрахунку рейтингу є сукупність відносних аналітичних показників фінансово-економічного стану. Існують різні методи та критерії для визначення рейтингової оцінки. Спільним у них є те, що, насамперед, необхідно визначити перелік економічних показників, що впливають на узагальнюючу оцінку [5, с. 251].

На наш погляд, для оцінки орендних земельних відносин на сільськогосподарських підприємствах можна запропонувати методику порівняльної рейтингової оцінки орендної плати за 1 га паю, що включає етапи, наведені на рисунку.

Сутність нижчезгаданих етапів полягає в такому. На першому етапі порівняльна оцінка повинна враховувати всі важливі параметри оцінки орендної плати за 1 га паю та базуватися не на довільному наборі показників, а на характеристиках тих аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств, які мають істотне значення для характеристики орендних земельних відносин [1]. До таких характеристик зазвичай відносять такі показники: грошову оцінку 1 га с.-г. угідь, грн.; валову продукцію рослинництва з 1 га с.-г. угідь, грн.; прибуток рослинництва на 1 га с.-г. угідь.

Обґрунтування системи показників сільськогосподарських підприємств,
збір інформації та розрахунок значень показників

Розробка матриці коефіцієнтів показників

Розрахунок інтегрального показника сільськогосподарських підприємств за
методом згортки критеріїв і методом відстаней

Ранжування підприємств за значенням інтегрального показника, аналіз і
виявлення резервів підвищення ефективності

**Етапи проведення порівняльної рейтингової оцінки
сільськогосподарських підприємств з використанням інтегральних
показників**

На другому етапі вихідні дані надаються у вигляді матриці (a_{ij}), тобто таблиці, де по рядках записані номери показників ($i = 1, 2, 3, \dots, m$), а по стовпцях – райони Київської області ($j = 1, 2, 3, \dots, n$).

По кожному показнику знаходиться максимальне значення i заноситься в стовпець умовного еталонного району ($m + 1$). Вихідні показники матриці a_{ij} стандартизуються у відношенні відповідного показника еталонного району за формулою (1) [1, с. 291]:

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – стандартизований; i -й показник; j -го підприємства.

На третьому етапі для отримання інтегрального показника та розрахунку рейтингового числа зазвичай використовують спеціальні методи: метод визначення головного критерію, мультиплікативний метод згортки критеріїв, адитивний метод згортки критеріїв, метод обчислення відстаней.

Недолік методу визначення головного критерію полягає в тому, що порівняння здійснюється тільки за одним критерієм, а значення інших не враховуються. Мультиплікативний метод згортки критеріїв припускає побудову інтегрального критерію у вигляді простого або зваженого за важливістю добутку локальних критеріїв, якщо вони задовольняють деякі умови мультиплікативності. До недоліків цього методу відносять існування неоднозначних компенсацій значень критеріїв [2].

Адитивний метод згортки критеріїв припускає побудову інтегрального критерію у вигляді простої або зваженої суми локальних критеріїв [2, с. 292]:

$$R_j = \sum_{i=1}^m X_{ij}, \quad (2)$$

де R_j – рейтингова оцінка (інтегральний критерій) для j -го підприємства.

На четвертому етапі підприємства упорядковуються (ранжируються) у порядку зростання рейтингової оцінки. Найвищий рейтинг має район із максимальним значенням порівняльної оцінки, отриманої за формулою (2).

За результатами проведеного аналізу визначилися еталонні райони за досліджуваними показниками. Так, за грошовою оцінкою 1 га с.-г. угідь та виробництвом валової продукції рослинництва на 1 га с.-г. угідь еталонним є Києво-Святошинський район Київської області. За прибутком від реалізації продукції рослинництва на 1 га с.-г. угідь еталонним був Васильківський район.

За інтегральним показником найвищу рейтингову оцінку отримали Макарівський (1,692), Рокитнянський (1,697), Києво-Святошинський (1,995), Броварський (2,263) та Васильківський райони (2,266). Найнижчий

рівень інтегрального показника мають Іванівський (0,433) та Бородянський (0,542) райони.

Найвищу орендну плату – 527 грн за 1 га с.-г. угідь має Ставищенський район при загальному інтегральному показнику – 1,098. Із вищесереднього рівня інтегрального показника такі райони, як Таращанський та Рокитнянський мають високу орендну плату за 1 га паю. Проте, слід зауважити, що лідери нашого проведеного дослідження Броварський та Васильківський райони мають низький рівень орендної плати 1 га паю, порівняно з іншими досліджуваними районами Київської області.

В Україні фактичний середній розмір орендної плати на сільськогосподарських підприємствах за 2001–2013 рр. становив 1,0–2,2% нормативної грошової оцінки та 9,7%–23,4% доходу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з усього вищенаведеного можна зробити висновок, що почате в 1990 році реформування земельних відносин не дало бажаного результату, хоча мало на меті підвищення рівня життя сільського населення. Проблему земельних перетворень у нашій країні варто вирішувати не стільки в напрямі форм земельної власності, скільки у напрямі способів використання землі як об'єкта господарювання та у створенні відповідних умов, що забезпечують залучення земельних ділянок у ринковий оборот, у тому числі на правах оренди. На особливу увагу заслуговує регулювання з боку держави укладання угод оренди земель сільськогосподарського призначення, що дає змогу забезпечити баланс соціально-економічних інтересів різних суб'єктів земельних відносин і раціональне землекористування на сільських територіях.

Список літератури

1. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2003. – 350 с.
2. Ковалёв В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 560 с.
3. Мартин А. Г. Проблеми орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні / А. Г. Мартин // Землевпорядний вісник. – 2012. – № 9. – С. 18–24.
4. Оренда земельних часток (паїв) у 2013 р. в Україні : офіційна інформація Державного комітету України із земельних ресурсів станом на 1 січня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mylanl.org.ua>
5. Шевченко Л. С. Конкурентное управление : учеб. пособие / Л. С. Шевченко. – Х. : Эспада, 2004. – 520 с.

Проанализирован уровень землеотдачи районов Киевской области и проведена рейтинговая оценка арендованных земель аграрных формирований.

Аренда земли, пай, рейтинговая оценка, земельно-арендные отношения, арендная плата.

The level of land-returning in Kyiv region is analyzed in this article and marking of leased lands is carried out.

Land rent, share, rating, land leases, rents.

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СКЛАДОВИХ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ВИБОРУ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ

***Н. М. Вдовенко, доктор економічних наук
Національний університет
біоресурсів і природокористування України***

***О.О. Савіцький, кандидат економічних наук
Білоруський державний технологічний університет
філія «Гомельський державний політехнічний коледж»***

Обґрунтовано методологічне забезпечення регулювання розвитку складових аграрного сектору з метою гарантування продовольчої безпеки у даному сегменті харчових продуктів. Запропоновано напрями формування бюджетної політики для сталого розвитку підприємств, що займаються відтворенням, вирощуванням, виловом риби та виробництвом рибної продукції.

Регулювання, галузь, аграрний сектор, виробництво, аквакультура, ринок, розвиток.

Значний попит населення на рибу та рибну продукцію протягом останніх років змушує обирати оптимальні шляхи для розвитку галузей аграрного сектору економіки, пов'язаних саме з продовольством. Такі кроки здійснюються нині на основі диверсифікації рибного господарства у напрямі регулювання розвитку аквакультури з одночасною переорієнтацією на повне використання її потенціалу як складової аграрного сектору економіки на засадах інвестиційно-інноваційної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо впливу регулювання на функціонування аграрного сектору, вони не повною мірою дають відповіді на сучасні виклики внутрішнього і зовнішнього ринків. Ці аспекти зумовлюють необхідність поглиблення наукових досліджень із проблем регулювання важливої складової рибного господарства – аквакультури.

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що економічна наукова думка формувалася у епоху, коли спостерігалися значні коливання виробництва продовольства, коли голод був розповсюдженим явищем. Це пояснює той факт, що всі цивілізації виникали біля великих водойм чи річок. Найнижчу стадію дикості людства було подолано саме із введенням рибної їжі. Народи, що є першими носіями цивілізації, жили біля Середземного моря [1]. Лише за умови розвиненого сільського господарства, при розташуванні фермерського господарства біля багатих

рибою водойм, рента землевласника відповідає не тому, що фермер може отримати від землі, а тому, що він може отримати одночасно від землі та від моря (рента входить як складова частина у ціну риби) [1, 2].

Еволюція поглядів вчених свідчить про періоди, коли втручання держави в розвиток національних економік країн було щонайменшим, а також країни, періоди й галузі з максимальним втручанням, всеохоплюючим характером [3–9]. Серед них важливо також відзначити підходи І. І. Лукінова, який вказує на синтез стихійно-ринкового і свідомо державного регулювання суперечливих соціально-економічних процесів [10]. Саме його науковий доробок у комплексній оцінці інших вчених, дав можливість вибудувати для аграрного сектору України систему державних регуляторів впливу.

Мета дослідження – обґрунтувати у методологічному плані орієнтовні напрями забезпечення регулювання розвитку складових аграрного сектору для гарантування продовольчої безпеки у даному сегменті харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу. Процес глобалізації, що виник у межах економічної сфери, вийшов за її простір і активно впливає на розвиток нових видів економічної діяльності, які, у свою чергу, активно діють у зворотному напрямі. Тому глобалізація зумовлює процеси, що мають різні механізми дії, сфери й форми виявлення, наслідки, зокрема і для аграрного сектору економіки різних країн. Глобальні економічні та соціальні процеси зумовлюють розроблення й прийняття національних програм розвитку агропромислового сектору, зокрема і рибного господарства. Прийняття нормативно-правових документів дає змогу констатувати, що вища законодавча влада країни та уряд високо оцінюють значення галузі в розвитку продовольчого комплексу країни, доводять необхідність формування державної регуляторної політики в цій сфері на перспективу.

На відміну від Концепцій розвитку, де сформульовано основну мету й пріоритети розвитку галузі, у Програмах поставлено конкретні цілі, які мають відповідні цифрові параметри, визначені розміри та джерела фінансування. Тож безумовно, реалізація програми забезпечується, перш за все, необхідним фінансуванням. Наприклад, на реалізацію затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України “Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки” передбачено виділити з державного бюджету 1 млрд 671 млн грн. З них на будівництво, модернізацію та забезпечення функціонування підприємств аквакультури, формування племінної бази для вдосконалення якості її об’єктів, будівництво риборозплідників – 587,8 млн грн. Та попередній досвід виконання державних програм свідчить, що можливості бюджету не забезпечили необхідні обсяги фінансової підтримки виробництва риби та рибопосадкового матеріалу.

Під час дослідження ми виокремили недоліки, притаманні державним програмам розвитку галузі, оскільки намагалися підтримати всіх, зокрема й неефективно працюючих товаровиробників, що спотворювало конкуренцію, руйнувало підвалини ринкового середовища, порушувало

законодавство в частині створення державою рівних умов доступу суб'єктів господарювання до матеріально-технічних, фінансових ресурсів. Так, в Україні бюджетна політика щодо рибного господарства останнім часом була недостатньо послідовною, як у питаннях реалізації бюджетних програм, так і в обсягах їх фінансування. Протягом останніх років обсяги бюджетних асигнувань, спрямованих на фінансування рибної галузі спочатку поступово зросли з 111,8 тис. грн до 438,9 тис. грн на рік, а потім на слайді 3 ми можемо наглядно бачити їх зниження.

При цьому тимчасове зростання обсягів видатків із державного бюджету не сприяло підвищенню ефективності рибогосподарської діяльності. Визнаючи об'єктивну необхідність підтримки галузі, державі складно знайти необхідні фінансові ресурси для її реалізації, а тому всі наміри залишилися на папері. Події останніх років не сприяють вирішенню невідкладних економічних завдань, але, заявивши про європейську інтеграцію, стремління зайняти гідне місце серед розвинених країн, не можна так довго ігнорувати економічні проблеми, які будуть мати незворотні наслідки. Саме ці обставини підводять до оцінки, що за таких умов державна підтримка, з одного боку, повинна виходити з можливостей бюджету, з іншої – бути достатньою для того, щоб разом із іншими важелями державного регулювання (податкова, цінова, інноваційна, інвестиційна, зовнішньоекономічна політика, формування кредитного механізму) дати можливість рибному господарству забезпечити сталий розвиток.

Вирішення питання насичення внутрішнього ринку вітчизняною якісною, безпечною рибою і рибною продукцією за доступними цінами може бути вирішене з урахуванням розвитку та належного фінансування також рибовідтворювальних комплексів. Бюджетне фінансування на проведення робіт з відтворення риби здійснюють за такими напрямками: I. Забезпечення роботи державних рибовідтворювальних комплексів; II. Проведення робіт з відтворення риби у рамках бюджетної програми "Відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні".

Проведений аналіз свідчить, що в межах програми не повністю узгоджена бюджетна політика держави з інвестиційно-інноваційною моделлю розвитку, оскільки кошти надходять лише у IV кварталі, що призводить до неможливості проведення відтворювальних робіт з осетровими та кефалевими видами риб, нерест яких проходить у ранній весняний період. Очевидно, що нині можливості бюджету не дають змоги забезпечити необхідні обсяги фінансової підтримки аквакультурного виробництва, а бюджетні засоби не є основним джерелом для розвитку даного сектору економіки та обмежує напрями використання його потенціалу. Слід поєднати різні форми й методи державного регулювання, сформувати умови залучення грошових коштів для розвитку аквакультури із різних джерел (власний капітал, кредити, приватні інвестиції) за рахунок цього впливати на розширення інвестиційної активності в цій галузі аграрного сектору економіки. Таким чином, маємо можливість зробити висновки, що ситуація в рибному господарстві країни не дає підстав для

здійснення переходу до сталого розвитку за рахунок лише внутрішніх резервів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, запровадження інноваційних технологій стримується економічним становищем: відсутність належної матеріально-технічної бази, диспаритет цін і недостатність кредитування та інвестування галузі. Розв'язання цих проблем потребує продуманої політики з боку держави. Тому, необхідно враховувати, що заходи загальної бюджетної та економічної політики недостатні для вирішення складних питань розвитку рибного господарства та аквакультури. Слід забезпечити досягнення випереджувальних темпів приросту інвестицій за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, щоб повністю використати закладені потенційні можливості розвитку.

Маємо можливість відзначити необхідність формування відповідної бюджетної галузевої політики для визначення й забезпечення сталого розвитку підприємств, що займаються відтворенням, вирощуванням, вилловом риби та виробництвом рибної продукції, які відповідали б сучасним вимогам господарської діяльності та вимогам розпочатих інтеграційних процесів.

Список літератури

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : ЭКСМО, 2007. – 960 с.
2. Кенэ Ф. Избранные экономические сочинения / Ф. Кенэ ; пер. с англ. А. В. Горбунова, Ф. Р. Каплан, Л. А. Фейгиной. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 538 с.
3. Маркс, К. Капитал, Т. 23 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госполитиздат, 1960. – 790 с.
4. Маркс К. Капитал, Т. 25. Ч. 1 / К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч.; изд. 2-е. – М. : Госполитиздат, 1961. – 490 с.
5. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 25, ч. 2 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Госполитиздат, 1961. – 460 с.
6. Кваша С. М. Рекомендації щодо можливості функціонування механізму державно-приватного партнерства у рибній галузі / С. М. Кваша, Н. М. Вдовенко. – К. : Вітас ЛТД, 2013. – 70 с.
7. Качний О. С. Держава як орган управління і регулювання розвитку рибного господарства / О. С. Качний // Науковий вісник Академії Муніципального управління : зб. наук. праць. – 2009. – № 4. – С. 209.
8. Козыряцкая Я. А. Государственное регулирование и поддержка предприятий рыбного хозяйства в условиях рынка / Я. А. Козыряцкая / Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2007. – Т. 20, № 1. – С. 74–79.
9. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
10. Лукінов І. І. Вибрані твори. У 2-х кн. Кн. 1 / І. І. Лукінов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 816 с.

Обосновано методологическое обеспечение регулирования развития составляющих аграрного сектора с целью обеспечения продовольственной

безопасности в данном сегменте пищевых продуктов. Предложено обеспечить формирование соответствующей бюджетной политики для устойчивого развития предприятий, занимающихся воспроизводством, выращиванием, выловом рыбы и производством рыбной продукции.

Регулирование, отрасль, аграрный сектор, производство, аквакультура, рынок, развитие.

In this paper we justify the methodological support for the development of regulatory components of the agricultural sector to ensure food security in the food segment. Suggested that the formation of the corresponding fiscal policy to comply with the sustainable development of enterprises engaged in reproduction, cultivation, fishing and fish production.

Regulation of industry, agriculture, manufacturing, aquaculture, market development.

УДК: 330.341.1

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Н. А. Демешкант, доктор педагогічних наук
Б. В. Вишнівська, кандидат економічних наук**

Розглянуто питання сутності державного регулювання інноваційної діяльності, проаналізовано моделі інноваційної політики держави, систематизовано механізми державної підтримки етапів та результатів інноваційних процесів, узагальнено висновки щодо поліпшення державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності в країні.

Інноваційна діяльність, інноваційні моделі, інноваційна політика держави, етапи інноваційних процесів.

Особливістю інноваційного процесу, який став однією з головних тенденцій світового розвитку, починаючи з 70-х років ХХ ст., і триває донині, є те, що основним творцем та розробником науково-технічної продукції стають малі науково-технічні фірми, які ще називають венчурними фірмами [4]. До того часу основними центрами створення науково-технічних розробок були дослідницькі центри та різноманітні лабораторії в структурі великих корпорацій.

Іншою помітною тенденцією слід вважати симбіоз академічної науки і промисловості та виникнення на його основі широкої мережі технопаркових структур. Наприкінці тисячоліття технопарки мали всі розвинені країни і чимало країн з тих, що розвиваються. Зараз загальна кількість технопарків у світі становить кілька тисяч. У США діє 140 технопарків, у Європі — 260 [3].

безопасности в данном сегменте пищевых продуктов. Предложено обеспечить формирование соответствующей бюджетной политики для устойчивого развития предприятий, занимающихся воспроизводством, выращиванием, выловом рыбы и производством рыбной продукции.

Регулирование, отрасль, аграрный сектор, производство, аквакультура, рынок, развитие.

In this paper we justify the methodological support for the development of regulatory components of the agricultural sector to ensure food security in the food segment. Suggested that the formation of the corresponding fiscal policy to comply with the sustainable development of enterprises engaged in reproduction, cultivation, fishing and fish production.

Regulation of industry, agriculture, manufacturing, aquaculture, market development.

УДК: 330.341.1

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Н. А. Демешкант, доктор педагогічних наук
Б. В. Вишнівська, кандидат економічних наук**

Розглянуто питання сутності державного регулювання інноваційної діяльності, проаналізовано моделі інноваційної політики держави, систематизовано механізми державної підтримки етапів та результатів інноваційних процесів, узагальнено висновки щодо поліпшення державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності в країні.

Інноваційна діяльність, інноваційні моделі, інноваційна політика держави, етапи інноваційних процесів.

Особливістю інноваційного процесу, який став однією з головних тенденцій світового розвитку, починаючи з 70-х років ХХ ст., і триває донині, є те, що основним творцем та розробником науково-технічної продукції стають малі науково-технічні фірми, які ще називають венчурними фірмами [4]. До того часу основними центрами створення науково-технічних розробок були дослідницькі центри та різноманітні лабораторії в структурі великих корпорацій.

Іншою помітною тенденцією слід вважати симбіоз академічної науки і промисловості та виникнення на його основі широкої мережі технопаркових структур. Наприкінці тисячоліття технопарки мали всі розвинені країни і чимало країн з тих, що розвиваються. Зараз загальна кількість технопарків у світі становить кілька тисяч. У США діє 140 технопарків, у Європі — 260 [3].

Третьою тенденцією розвитку світової економічної системи є посилення державної підтримки тим суб'єктам, які займаються інноваційною діяльністю.

В Україні ситуація є протилежною. Попри гучні декларативні заяви про підтримку та розвиток інноваційного процесу в Україні, реальна ситуація свідчить про зовсім інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні процеси в економіці перебувають останнім часом під посиленою увагою з боку як закордонних, так і вітчизняних фахівців, про що свідчить значна кількість наукових праць. Окремі аспекти зарубіжного досвіду стимулювання інноваційної діяльності досліджували П. Папенчук, В. Іванов, С. Ропер. Однак ці дослідження стосуються окремих методів державної підтримки інноваційної діяльності, в основному, в США та деяких країнах Європи.

Проблемам державного регулювання, фінансовому та інформаційному забезпеченню інноваційної діяльності та розвитку інноваційного підприємництва в Україні приділяли увагу А. П. Гайдуцкий, М. Я. Дем'яненко, М. І. Кисіль, М. Ю. Коденська, М. Х. Корецький, М. Ф. Кропивко, М. І. Крупко, М. Й. Малік, Р. М. Підлісецький, М. А. Садиков, А. С. Чупіс, В. В. Юрчишин та інші вчені.

Невирішеною проблемою є узагальнення та систематизація методів державного стимулювання інноваційної діяльності, які будуть суттєвими для прискорення інноваційних процесів в Україні.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад сутності державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності, проведення аналізу найтипівіших форм і методів впливу держави на розвиток інноваційного процесу.

Виклад основного матеріалу. Формування в країні інноваційної політики дає змогу визначити ефективність інноваційних планів для галузей і фірм, у разі зміни концепції на конкретному товарному ринку; соціально-економічні наслідки реалізації стратегічних інноваційних планів, програм, проектів.

Головні цілі національної інноваційної політики — формування інноваційної моделі розвитку з відповідними організаційними структурами управління; формування структури потреб в інноваціях і визначення шляхів їх задоволення; досягнення економічного зростання [1, 2].

Важлива роль держави в інноваційній моделі розвитку полягає у розробці та реалізації системи державного стимулювання й підтримки нововведень. Стосовно України, головними елементами цієї системи можуть бути:

- правова база, на яку повинна спиратися інноваційна діяльність;
- законодавча фіксація частки (не менш ніж 5%) національного доходу, яку спрямовують на інноваційну діяльність;
- податкові стимули для фізичних і юридичних осіб, які займаються інноваційною діяльністю;
- підготовка фахівців із менеджменту та маркетингу інновацій;

– стимулювання інноваційно-підприємницької діяльності вищих закладів освіти України та економічної заінтересованості вчених в інноваціях та ін.

Інноваційна політика держави ґрунтується на певній інноваційній стратегії. Virізняють такі стратегічні моделі інноваційної політики [3].

1. Модель стратегії "перенесення" полягає у використанні наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу в економіці власної країни через закупівлю ліцензій на високоефективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь, що користується попитом за кордоном.

2. Модель стратегії "запозичення" передбачає освоєння випуску наукомісткої продукції, яку виробляли раніше в індустріально розвинених країнах, на основі використання дешевої робочої сили та частини науково-технічного потенціалу власної країни.

3. Модель стратегії "нарощування" полягає в тому, що з використанням власного науково-технічного потенціалу, залученням іноземних учених, об'єднанням результатів фундаментальної і прикладної науки, можна створювати нові продукти і технології, які використовуються на виробництві та в соціальній сфері.

Механізми державної підтримки етапів та результатів інноваційних процесів

Характеристика етапів	Етапи та назви робіт			
	Етап 1 – проведення пошукових НДР	Етап 2 – Виконання прикладних НДР	Етап 3 – виконання дослідних та дослідно-конструкторських робіт	Етап 4 – Освоєння виробництва нової продукції і комерціалізація інновацій
Короткий зміст результатів	Висування, обґрунтування та експериментальна перевірка ідей про нові методи задоволення потреб суспільства	Визначення якісних характеристик нових методів технологічних інновацій	Створення дослідних зразків нової продукції, коригування й передача відпрацьованої технічної документації	Повна окупність інвестицій у процесі реалізації вироблюваної продукції, отримання прибутку
Джерела фінансування	Державний бюджет, у тому числі по програмах рішення найважливіших науково-технічних проблем	Державний бюджет, кошти замовників та інноваційних фондів	Власні кошти організацій, кошти замовників і державний бюджет	Власні кошти організацій, емісія цінних паперів та банківські кредити, часткова підтримка з боку держави

Так, зокрема перший етап проведення пошукових НДР повинен фінансуватися тільки за рахунок коштів Державного бюджету, у тому числі по програмах рішення найважливіших науково-технічних проблем (див. таблицю) [4].

Другий етап виконання прикладних НДР повинен фінансуватися за рахунок коштів Державного бюджету, замовників та інноваційних фондів.

Третій етап виконання дослідних та дослідно-конструкторських робіт повинен фінансуватися за рахунок власних коштів організацій, коштів замовників і, у разі їх недостатності, державного бюджету.

Четвертий етап освоєння виробництва нової продукції і комерціалізації інновацій повинен здійснюватися власними коштами організацій, емісією цінних паперів та банківськими кредитами за часткової підтримки з боку держави.

Отже, таке обґрунтування механізму державної підтримки етапів та результатів інноваційних процесів дає змогу підвищити ефективність державної підтримки інноваційних процесів на кожному із зазначених етапів.

Будь-який тип інноваційної діяльності потребує державної підтримки. У розвинених країнах розроблено конкретні шляхи та форми підтримки державного інноваційного підприємництва, приміром, надання допомоги малому підприємству в цілому і конкретно інноваційним підприємствам незалежно від їх розміру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Маючи достатньо високий науково-технологічний потенціал, Україна недостатньо використовує його в національних інтересах. Тому основним завданням державної політики мають бути заходи, спрямовані на створення умов для органічного поєднання науково-технологічного і підприємницького середовища. Держава має посилити пряму підтримку інноваційного процесу, зокрема, за рахунок бюджетних асигнувань. Бюджетні асигнування мають бути спрямовані, перш за все, на реалізацію стратегічних цілей держави і пріоритетних напрямів розвитку економіки, що сприятиме інтенсифікації інноваційного процесу в Україні.

Список літератури

1. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / Л. Л. Антонюк, Поручник А. М., Савчук В. С. – К. : КНЕУ, 2003.
2. Гончарова Н. В. Напрями розвитку інтеграційних процесів у сфері фінансової підтримки малого підприємництва / Н. В. Гончарова // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 75–83.
3. Крупка М. І. Фінансово-кредитними механізми інноваційного розвитку економіки / М. І. Крупка // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 86–98.
4. Папенчук П. Підтримка інноваційної діяльності. Досвід економічно розвинутих держав та України // Юридичний журнал. – 2003. – № 12. – С. 64.

Рассмотрены вопросы сущности государственного регулирования инновационной деятельности, проанализированы модели инновационной политики государства, систематизированы механизмы государственной поддержки этапов и результатов инновационных процессов, обобщены

выводы относительно улучшения государственного регулирования и поддержки инновационной деятельности в стране.

Инновационная деятельность, инновационные модели, инновационная политика государства, этапы инновационных процессов.

In the article there are the considered questions of state regulation essence of innovation, analysed model innovation policy, systematic state support and stages of innovation processes, findings to improve state regulation and support innovation in the country.

Innovation activity, innovative models, innovation policy, stage of the process.

УДК 338.242

ПРОБЛЕМИ ПОРЕФОРМЕНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

***С. С. Габор, кандидат економічних наук
Тернопільський інститут соціальних та інформаційних
технологій***

***В. С. Габор, кандидат економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Розкрито основні проблеми розвитку аграрного сектору економіки та шляхи виходу із кризового становища, вказано на необхідність ефективної підтримки й допомоги сільськогосподарським товаровиробникам з боку державних урядових та місцевих органів. Значну увагу приділено проблемам формування ринку землі, використанню ресурсного потенціалу галузі, сприянню розвитку малого бізнесу, активізації кооперативного руху.

Ринок, проблеми, ресурси, земельні відносини, кооперація, державне сприяння.

Україна має великий ресурсний потенціал розвитку сільського господарства в основі якого – високопродуктивні земельні угіддя, повністю задіяний у виробництві людський капітал, сприятливі природно-кліматичні умови, вигідне для торгівлі географічне положення. Економічна криза, яка охопила аграрну сферу, призвела до того, що наявний потенціал агропромислового комплексу використовується незадовільно, що негативно позначається на нарощуванні сільськогосподарського виробництва та підвищенні його конкурентоспроможності. Отже, подальший розвиток агропромислового комплексу пов'язаний з розв'язанням цілого ряду проблем утвердження в ньому ринкових відносин.

выводы относительно улучшения государственного регулирования и поддержки инновационной деятельности в стране.

Инновационная деятельность, инновационные модели, инновационная политика государства, этапы инновационных процессов.

In the article there are the considered questions of state regulation essence of innovation, analysed model innovation policy, systematic state support and stages of innovation processes, findings to improve state regulation and support innovation in the country.

Innovation activity, innovative models, innovation policy, stage of the process.

УДК 338.242

ПРОБЛЕМИ ПОРЕФОРМЕНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

***С. С. Габор, кандидат економічних наук
Тернопільський інститут соціальних та інформаційних
технологій***

***В. С. Габор, кандидат економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Розкрито основні проблеми розвитку аграрного сектору економіки та шляхи виходу із кризового становища, вказано на необхідність ефективної підтримки й допомоги сільськогосподарським товаровиробникам з боку державних урядових та місцевих органів. Значну увагу приділено проблемам формування ринку землі, використанню ресурсного потенціалу галузі, сприянню розвитку малого бізнесу, активізації кооперативного руху.

Ринок, проблеми, ресурси, земельні відносини, кооперація, державне сприяння.

Україна має великий ресурсний потенціал розвитку сільського господарства в основі якого – високопродуктивні земельні угіддя, повністю задіяний у виробництві людський капітал, сприятливі природно-кліматичні умови, вигідне для торгівлі географічне положення. Економічна криза, яка охопила аграрну сферу, призвела до того, що наявний потенціал агропромислового комплексу використовується незадовільно, що негативно позначається на нарощуванні сільськогосподарського виробництва та підвищенні його конкурентоспроможності. Отже, подальший розвиток агропромислового комплексу пов'язаний з розв'язанням цілого ряду проблем утвердження в ньому ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна економічна література багата на наукові дослідження з проблем пореформеного розвитку агропромислового виробництва та основних напрямів їх розв'язання. Вивченню розвитку вітчизняного сільського господарства й аграрного ринку присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема, слід відзначити наукові розробки В. Амбросова, В. Андрійчука, О. Єрмакова, В. Збарського, І. Кириленка, М. Кропивка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, В. Нелепа, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина та ряду інших. Відзначаючи вагомий результати наукових розробок цих авторів, необхідно зазначити, що розвиток аграрного виробництва в нинішніх умовах ринково орієнтованої економіки продовжує стикатися зі значними проблемами, зумовленими внутрішніми й зовнішніми чинниками. З огляду на це, виникає потреба в узагальненні наукових розробок у цьому напрямі та проведенні подальших досліджень.

Мета досліджень – визначення основних проблем пореформеного розвитку сільськогосподарського виробництва та можливостей їх розв'язання у нинішніх умовах.

Виклад основного матеріалу. Процес ринкових перетворень в аграрному секторі здійснюється зі значними труднощами. Створення в процесі реформування нових сільськогосподарських формувань ринкового типу, реформування земельних відносин, прийняття ряду важливих нормативно-правових актів не забезпечили досягнення необхідних результатів.

Складний сучасний стан сільського господарства криється не тільки в реформах пострадянського періоду, які мали не завжди системний і послідовний характер. Затяжна аграрна криза є також наслідком минулої командно-адміністративної системи управління, прискореного обезземлення й примусового створення колгоспів, мізерного рівня оплати праці, знищення приватної власності, неprestижності сільськогосподарської праці та перетворення роботи на селі у примус.

Ситуація, що склалась останніми роками в аграрному секторі, значною мірою спричинена допущеними помилками в проведенні аграрних реформ, недосконалою організацією виробництва та управління, недостатнім забезпеченням і використанням ресурсного потенціалу, відсутністю ефективного господарського механізму. На початку реструктуризації основними організаційно-правовими суб'єктами господарювання стали колективні сільськогосподарські підприємства (КСП), статус членів яких зводився до того, що вони не були господарями майна і землі. Саме ці чинники зумовили стан, за якого передане у власність зазначених підприємств майно є нічийним, а члени КСП, як наймані працівники, не зацікавлені в ефективному використанні наявного майна.

З метою активізації проведення реформи на сільськогосподарських підприємствах, 3 грудня 1999 р. Президент України видав Указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». Відповідно до цього Указу, проведено трансформацію колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної влас-

ності на землю та майно в нові організаційно-правові структури ринкового типу: приватно-орендні підприємства, фермерські господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи та інші суб'єкти господарювання.

Абсолютна більшість КСП на момент реформування була збитковою і новостворені аграрні ринкові формування зіткнулися з великими економічними труднощами, насамперед, із гострою нестачею оборотного капіталу. Тому створені агропідприємства ринкового типу, як правило, не мали достатніх власних засобів для свого розвитку й, водночас, не могли скористатися кредитами банків через високі відсоткові ставки та недостатність застави.

Аграрний сектор економіки досі не повернувся на рівень розвитку 1990 року. Так, валова продукція сільського господарства Тернопільської області у 2013 році становила 84,5 % від досягнутого показника 1990 року, з якого через непередбачені реформи почався різкий спад виробництва. За зазначений період обсяг виробництва на реформованих сільськогосподарських підприємствах знизився на 37,5 %.

Разом з тим, слід зазначити, що сільське господарство країни за останній період забезпечує зростання обсягів виробництва. Уже в 2011 році рівень виробництва у цій галузі на третину перевершив показник 2007 року. Водночас, економіка України загалом, за показником національного випуску, поки що не відновила досягнутий рівень 2007 року. Зріс прибуток сільськогосподарських підприємств, частка збиткових підприємств зменшилась удвічі [5, с. 3].

Серйозне занепокоєння викликає стан демографічної ситуації у сільській місцевості, занепала соціальна інфраструктура села. Зі зміною форм власності на сільськогосподарських підприємствах суттєво скоротилася загальна кількість працівників, у тому числі й кваліфікованих спеціалістів. Сільське господарство вже понад два десятки років є найбільш обділеним, оскільки оплата праці в цій галузі на третину нижча від середнього показника в національній економіці.

Але найнебезпечніше те, що селянина усувають від управління виробництвом і соціальним розвитком села, стає найманим працівником. У зв'язку з цим, аграрна політика держави повинна бути спрямована на те, що на землі має працювати й управляти той, хто на ній живе і кому вона належить. А тому необхідна, перш за все, державна реальна підтримка тим організаційно-правовим формам господарювання, які закріплюють селянина господарем села. Такими господарюючими суб'єктами виступають здебільшого фермерські господарства та кооперативи [4, с. 128].

Проте взятий курс на розвиток сільського господарства шляхом створення фермерських господарств не дав належного ефекту. У Тернопільській області ці господарства, маючи 7,8% загальної площі земельних угідь, виробили у 2013 році лише 4,9% обласного обсягу сільськогосподарської продукції. При створенні належних умов з боку державних та місцевих органів влади ця форма господарювання повинна зайняти

належне місце серед основних товаровиробників сільськогосподарської продукції, у тому числі й тваринницької.

У процесі реформування сама структура аграрного сектору склалася так, що до цього часу близько половини валової сільськогосподарської продукції країни виробляється в індивідуальних господарствах. Незважаючи на поступове зростання останніми роками виробництва продукції сільгоспідприємствами, частка господарств населення країни в загальній його структурі у 2013 році становила 46 %, а в галузі тваринництва – 56,5%. [6]. Господарства населення Тернопільської області, маючи у своєму користуванні 49,1% сільгоспугідь, виробили у зазначеному році 53% валової сільськогосподарської продукції від загального її обласного рівня [7].

У зв'язку з можливістю розширення площі землі за рахунок земельних паїв, суттєво зростає роль особистих селянських господарств у підвищенні життєвого рівня сільського населення та збільшенні їх доходів на основі підвищення рівня товарності й диверсифікації видів діяльності. Зростання товарності виробленої продукції свідчить про наявність у частини ОСГ елементів підприємницької діяльності [2, с. 89]. Нарощування обсягів виробництва в цьому аграрному сегменті потребує невідкладного створення відповідної інфраструктури. Слід також визначитися з набуттям частиною особистих селянських господарств офіційного підприємницького статусу.

Водночас, збереження та розвиток підприємств малого аграрного бізнесу пов'язаний з розв'язанням ряду проблем. Зокрема, малим агробізнесовим господарствам важко самотужки забезпечувати високо-рентабельну діяльність. Праці ряду економістів-аграрників свідчать, що особисті селянські та фермерські господарства можуть ефективно працювати шляхом об'єднання зусиль на кооперативних засадах. У господарствах, що користуються послугами обслуговуючих кооперативів, у 1,5–2 рази підвищується прибутковість, суттєво скорочуються витрати [1, с. 111].

Разом з тим, не слід переоцінювати роль і місце малого агробізнесу й недооцінювати при цьому розвиток великотоварних аграрних формувань. Досвід країн Заходу свідчить, що сектор великотоварних структур є основою забезпечення продовольчої безпеки [3, с. 57]. Тому необхідно раціонально поєднувати в аграрному секторі великий, середній та малий бізнес.

Однією з головних ланок здійснення перетворень у сільському господарстві є земельна реформа. Недосконалі земельні відносини сприяють активізації необґрунтовано надмірної концентрації земельних ресурсів формуваннями холдингового типу. Великий капітал, що проникає в сільське господарство з інших галузей національної економіки, зміцнює на селі економічні позиції земельних латифундистів і має на меті максимізацію прибутку за рахунок вирощування найбільш рентабельних сільськогосподарських культур.

Значні проблеми соціально-економічного характеру створюються внаслідок диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію у процесі міжгалузевого обміну. Згідно з науковими публікаціями, розв'язання цієї проблеми має здійснюватися на основі показника середньої норми прибутку, розрахованого як відношення прибутку до вартості капіталу, який включає і вартість землі [8, с. 235].

Орієнтація на високоефективні галузі рослинництва призвела до порушення вимог сівозмін, формування науково обґрунтованої структури посівних площ, знищення тваринництва. Значно ускладнюється вирішення питань соціального розвитку сільських територій. З метою недопущення нераціональної концентрації земельних угідь у одного власника, необхідно ввести жорсткі законодавчі обмеження та забезпечити регульований розвиток холдингових формувань.

Отже, організація та функціонування цивілізованого ринку землі в країні повинна орієнтуватися на вирішення таких важливих завдань, як створення відповідної нормативно-правової бази та необхідної ринкової інфраструктури, забезпечення ефективного використання земельного фонду, раціоналізація форм землекористування, яка забезпечує збереження й підвищення родючості ґрунту, запровадження механізму державного регулювання земельних відносин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успішний розвиток сільського господарства залежить, перш за все, від пріоритетних напрямів аграрної політики. Істотною особливістю розвитку вітчизняного сільського господарства є те, що в процесі реформування утворились і функціонують малі, середні, великі суб'єкти господарювання та надвеликі інтегровані структури холдингового типу. Для ефективного розвитку аграрного сектору основний напрям аграрної політики держави доцільно спрямувати на зміцнення великотоварного виробництва із чітким спрямуванням у загальнодержавних інтересах, раціональне використання ресурсного потенціалу, сприяння розвитку малого та середнього аграрного бізнесу й формування на цій основі середнього класу, активізацію кооперативного руху та інституціональне обмеження розміру надвеликих структур холдингового типу.

Список літератури

1. Кириленко І. Г. Роль мотиваційних чинників у нарощуванні обсягів виробництва аграрної продукції / І. Г. Кириленко, В. П. Кравчук // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 108–115.
2. Малік М. Й. Теоретичні засади та напрями трансформації особистих селянських господарств / М. Й. Малік, В. М. Заєць // Економіка АПК. – 2013. № 5. – С. 87–95.
3. Макаренко Ю. П. Вирішення проблеми реалізації виробленої продукції малими формами аграрного господарювання / Ю. П. Макаренко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 51–58.
4. Нелеп В. М. Шляхи відродження українського села / В. М. Нелеп // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 125–129.

5. Пасхавер Б. Й. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б. Й. Пасхавер, Л. В. Молдаван, О. В. Шубравська // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 3–9.

6. Сільське господарство України у 2013 році : стат. зб. / за ред. Н. С. Влащенко // Державна служба статистики України. – К., 2014. – 400 с.

7. Статистичний збірник «Сільське господарство Тернопільської області» за 2013 рік / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. с.

8. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник / В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін / - К. : Алерта, 2008. – 487 с.

Раскрыты основные проблемы развития аграрного сектора экономики и пути выхода из кризисного положения, указано на необходимость эффективной поддержки и помощи сельскохозяйственным товаропроизводителям со стороны государственных правительственных и местных органов. Значительное внимание уделено проблемам формирования рынка земли, использования ресурсного потенциала отрасли, содействия развитию малого бизнеса, активизации кооперативного движения.

Рынок, проблемы, ресурсы, земельные отношения, кооперация, государственное содействие.

In the article the basic problems of the agricultural sector and ways out of the crisis highlights the need to ensure effective support and assistance to agricultural state and local authorities. Much attention is paid to the formation of a land market, the use of resource potential of the industry, to promote small business and the cooperative movement.

Market, problems, resources, land relations, cooperation, public assistance.

УДК 338.432

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ

О. П. Гоголя, кандидат економічних наук

Розглянуто пріоритетні стратегії розвитку підприємств аграрної сфери. Вказано на окремі проблеми сучасного стану сільськогосподарського виробництва в Україні. Обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних підходів у практиці господарювання виробників сільськогосподарської продукції.

Агропродовольчий ринок, інноваційні стратегії розвитку, матеріально-технічне забезпечення, сільськогосподарське виробництво, раціоналізація управління.

© О. П. Гоголя, 2015

5. Пасхавер Б. Й. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б. Й. Пасхавер, Л. В. Молдаван, О. В. Шубравська // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 3–9.

6. Сільське господарство України у 2013 році : стат. зб. / за ред. Н. С. Влащенко // Державна служба статистики України. – К., 2014. – 400 с.

7. Статистичний збірник «Сільське господарство Тернопільської області» за 2013 рік / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2014. с.

8. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник / В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін / - К. : Алерта, 2008. – 487 с.

Раскрыты основные проблемы развития аграрного сектора экономики и пути выхода из кризисного положения, указано на необходимость эффективной поддержки и помощи сельскохозяйственным товаропроизводителям со стороны государственных правительственных и местных органов. Значительное внимание уделено проблемам формирования рынка земли, использования ресурсного потенциала отрасли, содействия развитию малого бизнеса, активизации кооперативного движения.

Рынок, проблемы, ресурсы, земельные отношения, кооперация, государственное содействие.

In the article the basic problems of the agricultural sector and ways out of the crisis highlights the need to ensure effective support and assistance to agricultural state and local authorities. Much attention is paid to the formation of a land market, the use of resource potential of the industry, to promote small business and the cooperative movement.

Market, problems, resources, land relations, cooperation, public assistance.

УДК 338.432

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ

О. П. Гоголя, кандидат економічних наук

Розглянуто пріоритетні стратегії розвитку підприємств аграрної сфери. Вказано на окремі проблеми сучасного стану сільськогосподарського виробництва в Україні. Обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних підходів у практиці господарювання виробників сільськогосподарської продукції.

Агропродовольчий ринок, інноваційні стратегії розвитку, матеріально-технічне забезпечення, сільськогосподарське виробництво, раціоналізація управління.

© О. П. Гоголя, 2015

Підвищення жорсткості методів та форм прояву конкуренції, постійне нарощування обсягів продовольчого виробництва в Україні, викликає об'єктивну потребу в розробленні та впровадженні нових підходів до формування стратегічних планів за умов невизначеності навколишнього середовища. При цьому національні виробники продовольчої продукції змушені конкурувати не лише один із одним, а й з виробниками-імпортерами продовольства, які зазвичай володіють ефективнішими технологіями виробництва й розподілу продукції, а також значною фінансовою підтримкою своєї держави.

Ситуація на продовольчому ринку загострюється тим, що, з одного боку, реалізація обраних стратегій розвитку відбувається під впливом факторів навколишнього середовища на всіх без винятку підприємствах, а з іншого – можливість передбачити та врахувати ці фактори з мінімальними наслідками мають можливість лише лідери. Унаслідок цього, посилюється необхідність пошуку інноваційних підходів до процесу раціоналізації управління сільськогосподарським виробництвом, що є одним із ключових елементів забезпечення безперебійного функціонування продовольчого ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у дослідження теоретико-прикладних аспектів розвитку стратегічного управління, тенденцій функціонування продовольчого ринку зробили зарубіжні й вітчизняні учені-економісти І. Ансофф, М. Портер, М. Томпсон, П. Друкер, В. Я. Амбросов, В. І. Бойко, В. А. Вінокуров, В. Г. Герасимчук, А. П. Градов, С. М. Кваша, М. Й. Малік, М. М. Мартиненко, А. П. Наливайко, В. Д. Немцов, Б. Й. Пасхавер, В. О. Точилін, В. В. Чепурко, З. Є. Шершньова, А. Ю. Юданов та інші відомі вчені.

Мета дослідження – обґрунтування стратегічних напрямів управління діяльністю сільськогосподарських підприємств із урахуванням впливу факторів навколишнього середовища на інноваційних засадах.

Виклад основного матеріалу. Поняття агроінновацій більшість науковців і практиків розглядає як впровадження в аграрну сферу технологічних, технічних, організаційних, економічних, екологічних, селекційно-генетичних та інших видів інновацій з метою отримання економічного, екологічного, соціального ефектів, що забезпечить зміни в якості життя та компоненті живої природи (тварини чи рослини). Формуванню та впровадженню інноваційних стратегій розвитку підприємств передуює процес раціоналізації управління сільськогосподарським виробництвом, який, у свою чергу, включає розробку комплексу організаційно-технічних і соціально-економічних заходів, що забезпечують більш ефективне використання землі, робочої сили, техніки та інших ресурсів, створення сприятливих умов праці й побуту працівників, запровадження нових технологій та якісне вдосконалення систем виробництва.

У сучасних умовах загострення екологічних, соціальних та економічних проблем посилюється системна криза взаємодії людини і природи. Соціум є невід'ємною частиною екосистеми, тому саме гармонійне поєднання людської діяльності із Законами природи [1, с. 42] є необ-

хідною умовою збалансованого розвитку. Його мета полягає у збереженні екосистеми, здоров'ї майбутніх поколінь та забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Інтеграція України у Світовий економічний простір, загострення проблеми продовольчого забезпечення жителів Землі та зміна клімату зумовлюють необхідність урахувати ендогенні й екзогенні чинники впливу на розвиток сільгоспвиробництва в Україні [2]. Виходячи із зазначеного вище, можливі такі стратегії розвитку аграрного сектору:

1. Інтенсифікація сільгоспвиробництва, яка ґрунтується на широкому використанні мінеральних добрив, хімічних засобів захисту, максимізації доходів за рахунок вирощування високорентабельних культур.

2. Застосування генетично модифікованих організмів у сільгоспвиробництві з одночасним застосуванням хімічних засобів.

3. Екологічне сільгоспвиробництво.

Інтенсифікація сільгоспвиробництва, яка ґрунтується на максимізації доходу та переходу до вирощування високорентабельних монокультур, призводить до низки негативних наслідків: забруднення земель залишками хімічних речовин у результаті їх постійного й однотипного використання; зниження цін на сільгосппродукцію внаслідок зростання пропозиції; втрата традиційних ринків збуту інших видів сільгосппродукції; недотримання раціональних видів сівозмін; продаж сировини, а не продукції з високою доданою вартістю; нехтування принципом комплексного ведення сільськогосподарського виробництва та занепад м'ясного й молочного скотарства; посилення процесу деградації сільськогосподарських земель; деструктивний вплив на агроландшафти та біорізноманіття.

Дослідження науковців і практиків [2] свідчать, що у світі простежується тенденція до зростання площ сільськогосподарських угідь, на яких вирощують генетично модифіковані організми, як одного з варіантів розв'язання світової продовольчої проблеми шляхом продуктової експансії. Водночас, використання ГМО має такі застереження: залежність від продуцентів насіння; використання пестицидів; втрата біорізноманіття; не вивчено вплив на людський організм; втрата відтворювальних функцій усіх учасників відповідного продовольчого ланцюга; не вивчено вплив на агроценози ґрунту.

Стратегія, що базується на сталому агроекологічному розвитку, має ряд беззаперечних переваг, що, у свою чергу, дасть можливість підвищити експортний потенціал і конкурентоспроможність аграрного сектору України, забезпечити продовольчу безпеку держави на основі екологічно чистих продуктів харчування, зростання вартості землі, збереження навколишнього природного середовища, зростання зайнятості сільського населення, упровадження системи біологізації сільгоспвиробництва, зростання тривалості життя населення та зменшення витрат на охорону здоров'я, підвищення конкурентоспроможності сільського господарства на міжнародних ринках, зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору як для вітчизняних, так і для зарубіжних інвесторів.

Першочерговими заходами переходу на сталий агроекологічний розвиток є законодавче забезпечення та розробка загальної стратегії розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Одним із пріоритетів національної аграрної політики слід вважати технічне оновлення та матеріальне забезпечення сільського господарства в складі його підприємств і господарств населення. Адже матеріально-технічне забезпечення аграрного сектору України в умовах сучасності досягло тієї критичної межі, за якої, навіть за умови існуючої динаміки та практичної відсутності дієвих заходів стосовно її покращення, уже найближчим часом буде йти мова про порушення технологічних процесів у тваринництві й рослинництві підприємства, про суттєву екстенсивність виробництва в сільському господарстві взагалі [3]. У першу чергу, удосконалення потребує механізм управління матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств, який включає підсистеми планування, обліку та використання матеріально-технічних ресурсів, постачання, контролю, реалізації, нормування запасів тощо та ускладнюється в міру розвитку й концентрації аграрного виробництва.

За підрахунками фахівців ННЦ «Інститут аграрної економіки», обсяг валової продукції в усіх категоріях господарств має становити у 2020 р. 185,7 млрд грн, у т. ч. на сільськогосподарських підприємствах – 87,1 млрд грн [4]. Досягти таких обсягів виробництва продукції можна на основі створення потужної матеріально-технічної бази, яка б відповідала світовим стандартам і сучасним вимогам новітніх технологій. Слід зауважити, що в Україні, при достатньо високому рівні забезпеченості сільського господарства земельними й трудовими ресурсами, середньогалузевий рівень фондооснащеності 1 га сільськогосподарських угідь останніми роками став у 3–7 разів нижчим, порівняно з розвиненими країнами світу. Унаслідок низького рівня технічного забезпечення, на полях залишається продукції на 8–12 млрд грн [5].

Процеси технологічного оновлення сільськогосподарського виробництва стримуються низкою проблем, зокрема:

1. *Масовим та необґрунтованим спрощенням технологій, особливо у рослинництві*, де часто виконується обмежений обсяг найнеобхідніших агротехнічних заходів.

2. Поверхневим обробітком ґрунту під час сівби та збирання врожаю.

3. *Погіршенням стану збереження генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин*. Так, за даними НААН України, за останні 100 років в Україні зникло 16 вітчизняних порід і порідних груп п'яти видів сільськогосподарських тварин. У племінному тваринництві лише 118 породних популяцій (19,8 % від їх загальної кількості) знаходяться поза зоною ризику суттєвого зменшення поголів'я.

4. *Нерозвиненість сільськогосподарського дорадництва*, яке стримує вдосконалення зв'язків між наукою і виробництвом шляхом вивчення потреб сільгоспвиробників у новітніх розробках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, зважаючи на важливість проведення єдиної технічної політики як в аграрному виробництві, так і в сільськогосподарському машинобудуванні, координації їх наукової та іншої діяльності, доречно розглянути на державному рівні й вирішити питання про інтеграцію управлінських дій в аграрному виробництві та його технічному забезпеченні. Таке інтегрування буде сприяти: відродженню не тільки сільськогосподарського машинобудування і всього АПК, але й посиленню їх впливу на зростання добробуту населення країни; проведенню єдиної технічної політики та підвищенню керованості підприємств; зростанню якості планування й контролю за діяльністю підприємств; проведенню маневру існуючими фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами; економії коштів завдяки зменшенню управлінського апарату та впливу посередницьких структур; прискоренню організації виготовлення техніки, адаптованої до альтернативних видів пального; забезпеченню проведення єдиної з європейськими країнами технічної політики у сфері сертифікації відповідної продукції; реалізації інноваційної моделі розвитку сільгоспмашинобудування та його адаптації до вимог Світової організації торгівлі.

Усе це в комплексі створить підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства на основі впровадження інноваційних стратегій розвитку в практику господарювання організаційних формувань, основними елементами яких є використання ресурсозберігаючих, екологічних, ресурсопродукуючих технологій виробництва в галузі рослинництва; вирощування високопродуктивних сортів рослин і порід тварин, запровадження сучасних технологій не лише первинної, а й вторинної переробки сільськогосподарської продукції; удосконалення методів організації праці та мотиваційного механізму.

Список літератури

1. Большаков Б. Е. Научная экспертиза проектов устойчивого развития социоприродных систем : учеб.-метод. пособие [Электронный ресурс]. (0220712064). – Режим доступа : <http://lt-nur.uni-dubna.ru> (гос. регистрация № 11265 от 11.10.2006 г.), 2008 г., 119 с.
2. Сус Т. Й. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва: можливості та загрози / Т. Й. Сус // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону . – 2012. – Вип. 8 (2). – С. 261–265. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apreg_2012_8\(2\)_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apreg_2012_8(2)_46.pdf)
3. Білоусько Т. Ю. Проблеми технічного забезпечення аграрних підприємств в контексті підвищення їх конкурентоспроможності / Т. Ю. Білоусько // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2013. – № 52 (1025). – С. 7–12.
4. Саблук П. Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 6.
5. Могилова М. М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М. М. Могилова, Я. К. Білоусько, Г. М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 61–67.

Рассмотрены приоритетные стратегии развития предприятий аграрной сферы. Указано на отдельные проблемы современного состояния сельскохозяйственного производства в Украине. Обоснована необходимость внедрения инновационных подходов в практике хозяйствования производителей сельскохозяйственной продукции.

Агропродовольственный рынок, инновационные стратегии развития, материально-техническое обеспечение, сельскохозяйственное производство, рационализация управления.

The article considers the priority of the development strategy of the enterprises of the agrarian sector. Listed on the individual problems of the current state of agricultural production in Ukraine. The necessity of introduction of innovative approaches in the practice of management of agricultural producers.

Agricultural market, innovation strategy development, logistics, agricultural production, rationalization of management.

УДК 336.005.64

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Н. М. Давиденко, доктор економічних наук, професор

Обґрунтовано необхідність антикризового фінансового управління в сучасних умовах господарювання, проаналізовано основні інтерпретації поняття «антикризове управління» та встановлено, що антикризове фінансове управління є складовою частиною антикризового управління підприємством. Запропоновано власне бачення дефініції «антикризове фінансове управління». Представлено основні заходи, спрямовані на поліпшення ефективності антикризового фінансового управління підприємством у сучасних умовах.

Фінансове управління, антикризове управління, заходи, нестабільність, криза, нейтралізація, стратегія.

У сучасних умовах розвитку економіки внаслідок економічної та політичної нестабільності підприємства, фірми і комерційні банки нездатні адекватно реагувати на зміни зовнішнього й внутрішнього середовища, у результаті чого можуть потрапити в кризові ситуації. Висока ймовірність виникнення криз у процесах функціонування й розвитку будь-якого суб'єкта господарювання зумовлює необхідність розробки та вибору ефективної стратегії антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів антикризового управління присвячено ряд робіт зарубіжних та вітчизняних вчених: М. Берест, І. Бланка, І. Булеєва, А. Градова, В. Гриньової, А. Грязнової, Е. Короткова,

Рассмотрены приоритетные стратегии развития предприятий аграрной сферы. Указано на отдельные проблемы современного состояния сельскохозяйственного производства в Украине. Обоснована необходимость внедрения инновационных подходов в практике хозяйствования производителей сельскохозяйственной продукции.

Агропродовольственный рынок, инновационные стратегии развития, материально-техническое обеспечение, сельскохозяйственное производство, рационализация управления.

The article considers the priority of the development strategy of the enterprises of the agrarian sector. Listed on the individual problems of the current state of agricultural production in Ukraine. The necessity of introduction of innovative approaches in the practice of management of agricultural producers.

Agricultural market, innovation strategy development, logistics, agricultural production, rationalization of management.

УДК 336.005.64

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Н. М. Давиденко, доктор економічних наук, професор

Обґрунтовано необхідність антикризового фінансового управління в сучасних умовах господарювання, проаналізовано основні інтерпретації поняття «антикризове управління» та встановлено, що антикризове фінансове управління є складовою частиною антикризового управління підприємством. Запропоновано власне бачення дефініції «антикризове фінансове управління». Представлено основні заходи, спрямовані на поліпшення ефективності антикризового фінансового управління підприємством у сучасних умовах.

Фінансове управління, антикризове управління, заходи, нестабільність, криза, нейтралізація, стратегія.

У сучасних умовах розвитку економіки внаслідок економічної та політичної нестабільності підприємства, фірми і комерційні банки нездатні адекватно реагувати на зміни зовнішнього й внутрішнього середовища, у результаті чого можуть потрапити в кризові ситуації. Висока ймовірність виникнення криз у процесах функціонування й розвитку будь-якого суб'єкта господарювання зумовлює необхідність розробки та вибору ефективної стратегії антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів антикризового управління присвячено ряд робіт зарубіжних та вітчизняних вчених: М. Берест, І. Бланка, І. Булеєва, А. Градова, В. Гриньової, А. Грязнової, Е. Короткова,

Б. Кузіна, І. Ларіонова, Т. Лепейко, Л. Лігоненко, Р. Мюллера, В. Пономаренка, Н. Селюченко, О. Терещенка, А. Чернявського та ін.

Узагальнення опублікованих за даною проблематикою робіт дало змогу зробити висновок, що питання формування теоретичних та методичних підходів до вибору стратегії в системі антикризового управління недостатньо розроблені як у науковому, так і прикладному аспектах.

Подальше поглиблення теоретичних і методичних досліджень у цій сфері пов'язане з уточненням категоріального апарату антикризового управління, обґрунтуванням вибору стратегії антикризового управління, з розробкою методик, що дозволяють діагностувати наявність та етап розвитку кризи у процесах функціонування й розвитку комерційного банку.

Мета дослідження – обґрунтування необхідності антикризового фінансового управління в сучасних умовах господарювання, аналіз основних визначень поняття «антикризове управління» підприємством та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності системи антикризового фінансового управління на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Висока ймовірність виникнення кризових явищ у процесах функціонування та розвитку будь-якого суб'єкта господарювання зумовлює необхідність впровадження спеціалізованого антикризового управління. Використання традиційних підходів до локалізації та нейтралізації кризових явищ за умов відсутності ефективного антикризового управління припускає перехід від потенційної кризи до ліквідації підприємства.

Незважаючи на широке використання в економічній теорії та практиці терміна „антикризове управління”, тлумачення його сутності неоднозначне. Тому, на наш погляд, доцільно використовувати підхід, що припускає в безлічі існуючих визначень відібрати основне, згрупувати довкола нього всі інші визначення, і тим самим розкрити зміст категорії „антикризове управління”.

Вчені Е. М. Коротков, А. А. Беляєв, Д. В. Валовой, Л. О. Лігоненко та інші [1, 3] розглядають антикризове управління як один із функціональних напрямів управління підприємством, тобто, згідно з концепцією М. Мескона, як процес планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для того, щоб сформулювати та досягти поставлених цілей [4]. Слід зауважити, що антикризове управління базується не тільки на загальних закономірностях, притаманних управлінським процесам, а й на специфічних особливостях, пов'язаних зі здійсненням антикризових процедур.

Подальший розвиток визначення „антикризове управління” отримало у працях Н. Є. Селюченко та О. О. Терещенка [5, 7], у яких зазначено, що головною задачею антикризового управління є забезпечення такого положення підприємства на ринку, коли про банкрутство мови йти не може, а акцент робиться на подоланні тимчасових труднощів, у тому числі й фінансових, за допомогою використання всіх можливостей сучасного менеджменту. Тобто, антикризове управління повинно бути націлене на запобігання можливих серйозних ускладнень у ринковій діяльності

підприємства, усунення несприятливих для бізнесу явищ та забезпечення стабільного й успішного господарювання з орієнтацією розширеного відтворення на найсучаснішій основі на власні накопичення. У цьому визначенні увага приділяється запобіганню кризи, але не враховується те, що змістом антикризового управління є й розробка заходів щодо виходу з неї. Також, дане трактування поняття не передбачає необхідності аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, що є важливим при розробці заходів антикризового управління.

Антикризове фінансове управління підприємством є складовою частиною антикризового управління підприємством, що підкреслюється багатьма сучасними науковцями [3, 6].

На наше переконання антикризове фінансове управління підприємством слід розглядати у двох аспектах:

- по-перше, це комплекс профілактичних заходів, спрямованих на запобігання фінансовій кризі; системний аналіз сильних і слабких сторін підприємства, оцінювання ймовірності банкрутства, управління ризиками (виявлення, оцінювання та нейтралізація), упровадження системи запобіжних заходів;

- по-друге, це система управління фінансами, спрямована на виведення підприємства з кризи, у тому числі проведенням санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання.

Отже, антикризове фінансове управління – це система заходів щодо управління фінансами, спрямована на запобігання та подолання кризових явищ у процесах функціонування й розвитку будь-якого суб'єкта господарювання.

До основних заходів антикризового фінансового управління слід віднести:

- аналіз стану макро- та мікросередовища, вибір відповідної місії підприємства;

- вивчення економічного механізму виникнення кризових ситуацій і створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, з метою раннього виявлення слабких сигналів кризи, що наближується;

- стратегічний контролінг діяльності підприємства та розробка стратегії запобігання його неплатоспроможності;

- оперативна оцінка й аналіз фінансового стану підприємства, виявлення можливості настання неплатоспроможності (банкрутства);

- розробка фінансової політики на підприємстві за умов кризи, що настала, та виходу з неї;

- постійне урахування ризиків підприємницької діяльності та розробка заходів щодо його зниження.

Зазначені заходи реалізуються на підставі відповідних антикризових програм та стратегій.

Ефективність антикризового фінансового управління визначається ступенем досягнення цілей пом'якшення, нейтралізації або позитивного використання кризи в зіставленні з витраченими на це ресурсами. Отже,

антикризове управління – це цілеспрямований процес, головною метою якого є забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства.

Таким чином, антикризовому фінансовому управлінню підприємством притаманні такі основні положення:

- антикризове управління має стратегічну спрямованість та повинне активізуватися з моменту початку існування суб'єкта господарювання;
- головною метою антикризового фінансового управління є забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства за будь-яких економічних, політичних і соціальних метаморфоз у країні;
- антикризове фінансове управління завжди потребує пошуку тих виходів із кризового становища, які б забезпечили отримання прибутку не тільки у короткостроковому, а й у довгостроковому періоді;
- у процесі антикризового фінансового управління застосовуються, в основному, ті управлінські інструменти, що дають змогу усунути як тимчасові фінансові ускладнення, так і розв'язати інші назрілі проблеми підприємства;
- антикризове управління ґрунтується на постійних і послідовних інноваціях в усіх ланках та сферах діяльності підприємства;
- антикризове фінансове управління націлене на те, аби навіть у складній ситуації (при загрозі неплатоспроможності), ввести в дію такі управлінські та фінансові механізми, які б дали змогу подолати труднощі з найменшими втратами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Антикризове фінансове управління – це комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання й нейтралізації кризи, спрямований на досягнення цілей діяльності підприємства, реалізацію його стратегії та подальший розвиток. Антикризове фінансове управління має стратегічну спрямованість і забезпечує адаптацію підприємства до умов зовнішнього середовища, яке постійно змінюється, шляхом реалізації відповідної стратегії.

Стратегія антикризового фінансового управління визначає поведінку підприємства в мінливому зовнішньому оточенні, що характеризується суперечностями, проблемами та негативними імпульсами, задає параметри щодо альтернативи дій з вирішення суперечностей у заданих межах, а також відіграє роль координуючого засобу підсистем і процесів підприємств, що знаходяться на різних стадіях свого життєвого циклу.

Список літератури

1. Антикризисное управление : учеб. для вузов по экон. спец. / [Э. М. Коротков, А. А. Беляев, Д. В. Валовой и др.] ; под ред Э. М. Короткова, Гос. ун-т управления. М. : ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
2. Давиденко Н. М. Антикризове управління в бурякоцукровому підкомплексі АПК / Н. М. Давиденко // Проблеми трансформації соціально-економічної системи в Україні : зб. наук. праць. – 2004. – № 6. – С. 141–148.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л. О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с.

4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М. Х. Альберт М., Хедоури Ф. ; пер. с англ. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
5. Селюченко Н. Є. Антикризисное фінансове управління на підприємстві : навч. посіб. / Н. Є. Селюченко, О. В. Козик. – К. : УБС НБУ, 2007. – 222 с.
6. Терещенко О. О. Антикризисное управління фінансами підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 / О. О. Терещенко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – 34 с.
7. Чернявский А. Д. Антикризисное управление : учеб. пособие. – К. : МАУП, 2000. – 208 с.

Обоснована необхідність антикризисного фінансового управління в сучасних умовах господарювання, проаналізовані основні інтерпретації поняття «антикризисное управление» і встановлено, що антикризисное фінансове управління є складовою частиною антикризисного управління підприємством. Предложено своє бачення дефініції «антикризисное фінансове управління. Представлены основні заходи, спрямовані на покращення ефективності антикризисного фінансового управління підприємством в сучасних умовах.

Фінансове управління, антикризисное управління, кризи, нестабільність, кризис, нейтралізація, стратегія.

In the article the necessity of crisis financial management in the contemporary economy, the main interpretation of the concept of "crisis management" and found that the anti-crisis financial management is an integral part of crisis management. A proper definition vision "financial crisis upravlinnya. Predstavleno main measures aimed at improving the effectiveness of anti-crisis financial management enterprise today.

Financial management, crisis management, events, instability, crisis, neutralization strategy.

УДК. 658.15.012.2

ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

О. Є. Данилевська – Жугунісова, кандидат економічних наук

Проаналізовано нові підходи до використання сучасного інструментарію фінансового планування з урахуванням особливостей фінансово-виробничої діяльності підприємств, які забезпечують можливість корегувати оперативні та стратегічні фінансові плани відповідно до умов ринкового середовища. З'ясовано, що фінансове планування має здійснюватися за такими напрямками: планування потоків грошових коштів, складання прогнозного балансу активів і пасивів, планувань ліквідності й платоспроможності, фінансових та інвестиційних ризиків.

4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М. Х. Альберт М., Хедоури Ф. ; пер. с англ. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
5. Селюченко Н. Є. Антикризисне фінансове управління на підприємстві : навч. посіб. / Н. Є. Селюченко, О. В. Козик. – К. : УБС НБУ, 2007. – 222 с.
6. Терещенко О. О. Антикризисне управління фінансами підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 / О. О. Терещенко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – 34 с.
7. Чернявский А. Д. Антикризисное управление : учеб. пособие. – К. : МАУП, 2000. – 208 с.

Обоснована необхідність антикризисного фінансового управління в сучасних умовах господарювання, проаналізовані основні інтерпретації поняття «антикризисное управление» і встановлено, що антикризисное фінансове управління являється складовою частиною антикризисного управління підприємством. Предложено своє бачення дефініції «антикризисное фінансове управління». Представлено основні заходи, спрямовані на покращення ефективності антикризисного фінансового управління підприємством в сучасних умовах.

Фінансове управління, антикризисное управління, кризи, нестабільність, кризис, нейтралізація, стратегія.

In the article the necessity of crisis financial management in the contemporary economy, the main interpretation of the concept of "crisis management" and found that the anti-crisis financial management is an integral part of crisis management. A proper definition vision "financial crisis upravlinnya. Predstavleno main measures aimed at improving the effectiveness of anti-crisis financial management enterprise today.

Financial management, crisis management, events, instability, crisis, neutralization strategy.

УДК. 658.15.012.2

ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

О. Є. Данилевська – Жугунісова, кандидат економічних наук

Проаналізовано нові підходи до використання сучасного інструментарію фінансового планування з урахуванням особливостей фінансово-виробничої діяльності підприємств, які забезпечують можливість корегувати оперативні та стратегічні фінансові плани відповідно до умов ринкового середовища. З'ясовано, що фінансове планування має здійснюватися за такими напрямками: планування потоків грошових коштів, складання прогнозного балансу активів і пасивів, планувань ліквідності й платоспроможності, фінансових та інвестиційних ризиків.

Фінансове планування, бюджетування, управління фінансами, стратегія, розвиток, криза.

Необхідною умовою впровадження сучасної системи управління фінансами є фінансове планування. Як свідчить досвід розвинених країн і вітчизняна практика, відсутність або прорахунки в плануванні фінансової діяльності – суттєві чинники фінансових невдач і криз підприємств.

Нині підприємства України у складних економічних умовах здійснюють пошук ефективних механізмів фінансового планування. Тим часом, як зазначають вітчизняні вчені, сучасні методи фінансового планування й управління фінансами, на жаль, далекі від ідеалу як за своєю структурою, так і за способом використання і взагалі ще не посіли належного місця в діяльності підприємств. У зв'язку з цим, питання фінансового планування й прогнозування є актуальним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд зарубіжної та вітчизняної літератури із досліджуваної проблеми свідчить про наявність різних підходів до визначення сутності фінансового планування. У теоретичному плані фінансове планування розглядається як невід'ємна частина загального управління на підприємстві.

Більшість зарубіжних економістів розглядають фінансове планування як важливий засіб у реалізації стратегії підприємства. Фінансова стратегія повинна бути відповідною до загальної стратегії розвитку підприємства, але, як свідчить світова практика, – загальні стратегічні плани достатньо часто суперечать фінансовій стратегії. Така ситуація пояснюється тим, що загальна стратегія фірми розроблюється з урахуванням конкуренції на ринках товарів та послуг, а фінансова – рухом капіталів [4].

Вітчизняні фахівці розглядають фінансове планування як планування процесів формування, розподілу, перерозподілу й використання фінансових ресурсів. [5]. Воно передбачає, на нашу думку, постановку цілей, моделювання майбутнього стану підприємства, визначення способів його досягнення, декомпозицію бажаних результатів, визначення задач виконавцям, які повинні передбачати засоби й методи їх досягнення. Фінансове планування й прогнозування передбачає моделювання нових параметрів діяльності підприємства на основі розробки та аналізу виконання різних видів фінансових планів (бюджетів) з метою визначення потреб підприємства у плановому періоді.

Мета дослідження – аналіз сучасних підходів до використання сучасного інструментарію фінансового планування з урахуванням особливостей фінансово-виробничої діяльності підприємств, що забезпечує можливість корегувати оперативні та стратегічні фінансові плани відповідно до умов ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах фінансове планування потребує нових принципових підходів до його організації. Його зміст та форми мають суттєво змінюватися відповідно до складних вітчизняних реалій.

У теорії й практиці управління фінансами можна зустріти різні підходи до формування принципів фінансового планування, зміст та форми

якого мають суттєво змінюватися відповідно до ринкової моделі України за умови дотримання основних принципів фінансового планування, які наведено на рисунку.

Основні принципи фінансового планування

Одне з найважливіших завдань фінансового планування полягає у визначенні методів і джерел залучення капіталу для фінансування поточної та інвестиційної діяльності підприємства. Якщо прогнозні розрахунки показують надлишок фінансових ресурсів, то необхідно у фінансовому плані передбачити напрями їх ефективного використання. У разі дефіциту фінансових ресурсів, слід ужити заходів щодо корекції доходних і видаткових розділів бюджету й запланувати можливі джерела фінансування, зокрема, зниження витрат, зменшення інвестиційних вкладень, прискорення оборотності обігових коштів, перегляд термінів розрахунків із кредиторами, відмова від виплати дивідендів [7].

Тобто, потреба у фінансових ресурсах визначається фінансовим планом (бюджетом) акціонерного товариства на квартал (рік), тому вони є об'єктом фінансового планування й контролю.

Отже, підприємства при фінансовому плануванні мають визначити: наскільки забезпечена їх виробнича та інвестиційна діяльність необхідними фінансовими ресурсами; оптимальні фінансові відносини з банками, інвестиційними фондами, страховими компаніями; шляхи ефективного вкладання капіталу; резерви збільшення прибутковості; контрольні заходи за формуванням та використанням платіжних засобів; фінансову стратегію розвитку підприємства.

Сучасний динамічний ринок ставить високі вимоги до якості фінансового планування, за допущені прорахунки й нездатність врахувати несприятливу ринкову кон'юнктуру підприємства несуть відповідальність перед власниками, акціонерами, інвесторами, менеджерами, банками. Ми вважаємо, що прорахунків при фінансовому плануванні можна уникнути, коли розробці фінансових планів буде передувати детальний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, результати якого повинні використовуватися при складанні планових розрахунків показників фінансових планів. При складанні фінансового плану необхідно мати інформаційну базу.

Об'єктивність та реальність фінансових планів значною мірою залежить від використання прогресивних, динамічних методів їх розрахунку. Світовий досвід показує, що основними методами розробки планових завдань є методи фінансового аналізу: коефіцієнтний, нормативний, економіко-математичні методи і балансовий. Фінансовий аналіз виступає як метод фінансового планування, на основі якого можна зробити економічні прогнози.

У сучасних умовах зростає роль економіко-математичних методів, які дають можливість визначити вплив окремих факторів на фінансово-господарську діяльність із допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Використання економіко-математичних методів і ПЕОМ для розрахунку оптимальних завдань забезпечує науковий характер фінансових планів. Слід зазначити, що реальність і об'єктивність окремих положень фінансового плану, на наш погляд, доцільніше забезпечити лише на основі балансового методу, використання якого забезпечить збалансованість фінансового плану і уможливить визначення реальних джерел фінансування і, в кінцевому підсумку – виконання запланованих економічних та соціальних завдань.

Фінансовий план – це узагальнений плановий документ, який відображує надходження й видатки грошових коштів підприємства в поточному (до одного року) і довгостроковому періоді (понад рік). В Україні фінансовий план складається у формі балансу доходів і видатків на квартал, рік [6].

Необхідно зазначити, що в умовах зростаючого конкурентного середовища фінансові служби підприємства повинні контролювати процес виконання фінансового плану, зокрема, велике значення має контроль за собівартістю продукції та її реалізацією, надходженням виручки та формуванням грошових коштів, використанням основних фондів,

формуванням і використанням оборотних коштів, щоденний контроль за реалізацією та виконанням плану накопичень та ін.

В умовах сучасного динамізму зовнішнього ринкового середовища постає необхідність у використанні вітчизняними підприємствами концепції стратегічного фінансового планування, яка дає змогу формувати адаптивний механізм підприємства до мінливих умов ринку. Стратегічне фінансове планування передбачає, перш за все, розробку фінансової стратегії підприємства. [2].

Розробка фінансової стратегії має відбуватися з урахуванням таких факторів, як інфляційні коливання, ризик неплатежів, фінансова криза тощо. Вона забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів, визначення прибуткових напрямів інвестування, відповідність фінансових рішень економічному стану й можливостям підприємства, визначення правильних фінансових дій відповідно до конкурентів. Вивчення та аналіз досвіду розвинених країн, який може бути корисним для розробки вітчизняних основ фінансового планування й прогнозування свідчить, що стабільність доходів підприємства залежить від якості стратегічних рішень. За даними американських учених-економістів, коливання доходності компанії на 80% визначається вибором стратегічних рішень [1]. Без фінансового планування й аналізу неможливо вибрати обґрунтовану стратегію й тактику виробничо-комерційної діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фінансове планування в сучасних умовах полягає в розробці та аналізі процесу виконання різних видів фінансових планів (бюджетів) із метою визначення поточних та перспективних фінансових потреб підприємства у плановому періоді. Відсутність фінансових планів або прорахунки в плануванні фінансової діяльності є суттєвим чинником фінансових невдач і криз підприємств. Актуальність проблеми формування нової системи фінансового планування зростає в умовах, коли підприємству необхідно розширювати свої фінансові можливості для модернізації й оновлення виробництва.

В умовах ринкової економіки принципово змінюється філософія господарювання, яка ґрунтується на реалістичному аналізі попиту й пропозиції товарів і послуг. Підприємство несе відповідальність своїм доходом і майном за свою фінансову політику. У зв'язку із цим, у перспективі зростає роль фінансового планування. В умовах економічної нестабільності розробці фінансової стратегії повинен передувати глибокий фінансовий аналіз діяльності підприємства на основі сучасних економіко-математичних методів.

Список літератури

1. Бочаров В. В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций / В. В. Бочаров. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 144 с.
2. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента / К. Боумэн. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 75 с.
3. Гузенко О. П. Фінансове планування на промислових підприємствах / О. П. Гузенко // Фінанси України. 2003. – № 11. – С. 73–76.

4. Евенко Л. И. Организационные структуры управления промышленными корпорациями США / Л. И. Евенко. – М. : Наука, 1993. – 349 с.
5. Загородній А. Г. Фінансовий словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – Львів : Центр Європи, 1997. – 571 с.
6. Тарасюк Г. М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством : монографія / Г. М. Тарасюк. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 469 с.
7. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / Л. А. Швайка. – Львів : Новий світ – 2000, 2003. – 268 с.

Проанализированы новые подходы к использованию современного инструментария финансового планирования с учетом особенностей финансово-производственной деятельности предприятий, обеспечивающие возможность корректирования оперативных и стратегических финансовых планов в соответствии с условиями рыночной среды. Установлено, что финансовое планирование должно осуществляться по следующим направлениям: планирование потоков денежных средств, составления прогнозного баланса активов и пассивов, планировок ликвидности и платежеспособности, финансовых и инвестиционных рисков.

Финансовое планирование, бюджетирование, управление финансами, стратегия, развитие, кризис.

In the article the modern approaches to the use of modern tools of financial planning with the peculiarities of financial and production activities of enterprises, providing an opportunity to correct operational and strategic financial plans according to the market environment. It was found that financial planning should be done in the following areas: cash flow planning, preparation of the forecast balance sheet assets and liabilities, liquidity and solvency planning, financial and investment risks.

Financial planning, budgeting, financial management, strategy development, crisis.

УДК 631.15:332.339(467)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

**М. М. Жибак, доктор економічних наук, професор
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

Проаналізовано стан аграрного ринку України на сучасному етапі, визначено ефективні напрями вдосконалення його інфраструктури та подальшого розвитку. Надано пропозиції щодо шляхів удосконалення ефективності державного регулювання аграрного ринку, яке повинно відповідати багатьом критеріям інфраструктури і може призводити до погіршення або покращення виконання аграрним ринком своїх функцій, створюючи умови та надаючи відповідні послуги його учасникам.

© М. М. Жибак, 2015

4. Евенко Л. И. Организационные структуры управления промышленными корпорациями США / Л. И. Евенко. – М. : Наука, 1993. – 349 с.
5. Загородній А. Г. Фінансовий словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – Львів : Центр Європи, 1997. – 571 с.
6. Тарасюк Г. М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством : монографія / Г. М. Тарасюк. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 469 с.
7. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / Л. А. Швайка. – Львів : Новий світ – 2000, 2003. – 268 с.

Проанализированы новые подходы к использованию современного инструментария финансового планирования с учетом особенностей финансово-производственной деятельности предприятий, обеспечивающие возможность корректирования оперативных и стратегических финансовых планов в соответствии с условиями рыночной среды. Установлено, что финансовое планирование должно осуществляться по следующим направлениям: планирование потоков денежных средств, составления прогнозного баланса активов и пассивов, планировок ликвидности и платежеспособности, финансовых и инвестиционных рисков.

Финансовое планирование, бюджетирование, управление финансами, стратегия, развитие, кризис.

In the article the modern approaches to the use of modern tools of financial planning with the peculiarities of financial and production activities of enterprises, providing an opportunity to correct operational and strategic financial plans according to the market environment. It was found that financial planning should be done in the following areas: cash flow planning, preparation of the forecast balance sheet assets and liabilities, liquidity and solvency planning, financial and investment risks.

Financial planning, budgeting, financial management, strategy development, crisis.

УДК 631.15:332.339(467)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

**М. М. Жибак, доктор економічних наук, професор
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

Проаналізовано стан аграрного ринку України на сучасному етапі, визначено ефективні напрями вдосконалення його інфраструктури та подальшого розвитку. Надано пропозиції щодо шляхів удосконалення ефективності державного регулювання аграрного ринку, яке повинно відповідати багатьом критеріям інфраструктури і може призводити до погіршення або покращення виконання аграрним ринком своїх функцій, створюючи умови та надаючи відповідні послуги його учасникам.

© М. М. Жибак, 2015

Інфраструктура аграрного ринку, аграрні холдинги, аграрний ринок, біржова торгівля, державне регулювання.

Нині основною метою аграрних перетворень є створення умов для розвитку ефективного, високопродуктивного і конкурентного агропромислового сектору, що в цілому сприятиме економічному зростанню та зростанню добробуту населення країни. Вирішення цього важливого завдання неможливе без ефективного розвитку й урегульованості аграрного ринку. Формування та ефективне функціонування товарного ринку в державі забезпечує передумови для інтенсивного розвитку всіх галузей економіки і сфер суспільного життя. У Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного розвитку інфраструктури аграрних ринків, їх урегульованості змістовно досліджують такі науковці, як В. Андрійчук, Т. Богомолова, В. Бойко, О. Гудзинський, М. Дем'яненко, О. Єрмаков, Ю. Коваленко, Ю. Лупенко, П. Макаренко, О. Могильний, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Юрчишин та інші. Певну значимість у розв'язанні специфічних проблем державного регулювання мають роботи відомих учених-економістів В. Благодатного, В. Амбросова, В. Гейця, П. Гайдуцького, І. Лукінова, С. Мочерного, Б. Пасхавера, Н. Прокопенка, А. Лисецького, О. Шпичака, та ін.

Мета дослідження – удосконалення питання сучасного розвитку інфраструктури аграрного ринку, закономірностей та принципів його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Нині довгострокові пріоритети розвитку аграрного ринку України визначаються, у першу чергу, як задоволення потреб країни у власному продовольстві та формування запасів продовольства, необхідних для продовольчої безпеки країни, а також відродження експортного потенціалу України й повернення їй ролі світового експортера основних видів сільськогосподарської продукції. Розвиток ринкових відносин в АПК значною мірою визначається структурою ринку, тобто внутрішньою будовою, розташуванням, співвідношенням окремих його елементів. Структура ринку, у свою чергу, визначається багатьма факторами, серед яких найважливішими є форми власності та господарювання, кількість товаровиробників і покупців, типи виробленої продукції, ступінь контролю над цінами, бар'єри входу в галузь і виходу з неї, рівень розвитку економічних відносин, державна політика.

Розглянемо, що представляє собою інфраструктура аграрного ринку. Переважно до неї належать суб'єкти господарювання й види діяльності, задіяні у процесі товарного обміну та які забезпечують функціонування аграрного ринку. Схиляємося до думки тих дослідників, які зазна-

чають, що інфраструктура ринку – це ті матеріальні активи (потужності), а також послуги, що надаються в розпорядження суб'єктам господарювання та сприяють вирівнюванню їх позиції на ринку, а також економічної ефективності [3].

Тобто, якщо це навіть дрібний виробник аграрної продукції, але має доступ до розвиненої ринкової інфраструктури, він може мати вільний доступ до ринку, а відповідно, і можливість донести свою продукцію до кінцевого споживача на рівні з великими виробниками. При цьому підтримання конкуренції між суб'єктами інфраструктури сприяє її розвитку й зниженню вартості послуг до рівня отримання нормальної норми прибутку на вкладений капітал, тобто до рівня найменш можливої, але економічно доцільної ціни. Якщо ж ринкова інфраструктура розвинена недостатньо або має низьку ефективність, то суттєві переваги матиме великий учасник ринку.

Аграрний ринок країни охоплює безпосередніх виробників, споживачів сільськогосподарських товарів і представників ринкової інфраструктури – посередників. Суб'єкти аграрного ринку – це виробники у сільському господарстві України, де представлені всі три типи сільськогосподарських виробників, що існують у світі:

1. Великі ферми. В Україні кількість сільськогосподарських підприємств становила у 2013 р. понад 12 тис., середня площа сільськогосподарських угідь – 18 га.

2. Малі та середні ферми середнього типу, інтегровані у світове сільське господарство, що переважають у структурі сільського господарства ЄС. В Україні цей тип тільки формується на основі 43 тис. селянських фермерських господарств із середнім розміром близько 6,5 га.

3. Традиційні підсобні сімейні господарства, яких налічується у світі близько 500 млн [2]. В Україні земельні ділянки мають 62,4% домогосподарств, а у сільській місцевості – 98,7%. Середній розмір особистих селянських господарств в Україні становить 0,5 га; вони виробляють основну частку плодоовочевої продукції та картоплі, понад половину – м'яса, молока та яєць.

Із загальної кількості підприємств близько 15 тис. становлять господарські товариства, приватні, державні та інші підприємства і кооперативи (крім фермерських господарств), з яких 15,8 % підприємств мають площу до 100 га, 17,3 % – від 100 до 500 га, 11,2 % – від 500 до 1000 га, 14,1% – від 1000 до 2000 га, 18,8 % – понад 2000 га. Середній розмір одного господарства становить 1169 га сільськогосподарських угідь [2].

Як правило, усі перелічені типи співіснують у країнах із розвиненою ринковою економікою.

Важливого значення в аграрному секторі економіки набуває вертикальна і горизонтальна інтеграція. Недосконалість ринків, високі транзакційні витрати, відсутність гарантій виконання контрактів зробили вигідною заміну ринку вертикальною інтеграцією. Вертикальна інтеграція суб'єктів ринку представлена агрохолдингами. Вони є найефективнішим суб'єктом аграрного ринку на сучасному етапі [3]. Доволі активно йде

процес укрупнення господарств, земля переходить від сільськогосподарських підприємств до холдингів. Поки що основний механізм переходу землі – це оренда земельних часток. Успішно функціонують на Тернопільщині представники цього типу сільськогосподарських підприємств – агрохолдинги, зокрема, група компаній «Мрія», «Лендком», «Агропродсервіс», «Дзвін» та інші.

Формування та активний розвиток крупних аграрних формувань, які мають в обробітку десятки й навіть сотні тисяч гектарів землі (зокрема «Мрія» сягнула показника понад 300 тис. га землі), величезні обсяги виробництва та продажу продукції, має під собою ряд причин. Під час переговорів із постачальниками ресурсів такі структури мають переваги щодо залучення значних обсягів фінансування для досягнення ефекту масштабу виробництва.

Слід відзначити, що продуктивність великотоварних підприємств значно вища, ніж у середньому по підприємствах. Так, 1,3 тис. виробників зернових і зернобобових культур із обсягом виробництва понад 5,0 тис. т кожний отримали з кожного гектара на 9,8 ц продукції більше, ніж у середньому по аграрних підприємствах України [1]. Ефективність виробництва великих агрофірм зумовлена не тільки перевагами великого товарного виробництва з повним циклом виробництва, переробки й маркетингу, але, і не в останню чергу, з особливостями чинного законодавства, що дає змогу сплачувати фіксований сільгосподаток підприємствам, які виробляють власними силами понад 50% (з 2011р. – 75%) реалізованої сільськогосподарської продукції, і дозволяє експортерам повертати ПДВ [7].

Складовими елементами інфраструктури аграрного ринку є також такі види діяльності та окремі учасники ринку: оптова й роздрібна торгівля, біржі, збутові кооперативи, виставки та ярмарки, торгові дома, інформаційно-аналітичні агенції, системи транспортування й зберігання аграрної продукції і, безумовно, державне регулювання [6]. Це пояснюється тим, що державне регулювання відповідає багатьом критеріям інфраструктури і може призводити до погіршення або покращення виконання аграрним ринком своїх функцій, створюючи умови й надаючи відповідні послуги учасникам ринку.

Ефективність виконання зазначених ринкових функцій вимірюється, у першу чергу, найменшими витратами, пов'язаними з просуванням товарів від виробника до споживача, а також наданням послуг, яких потребують споживачі. Вони виникають незалежно від того, хто це здійснює – аграрний виробник, посередник, маркетинговий кооператив, експортер, компанія оптової або роздрібною торгівлі. Нині в Україні висока вартість інфраструктури формується фізичною інфраструктурою ринку, а також регулюванням ринку, тому важливим є розвиток даних складових [6].

Оскільки ціна реалізації продукції фактично є орієнтиром для створення конкурентоспроможної стратегії аграрного підприємства, то важлива роль в організації аграрного ринку належить інституціям ринкової інфраструктури, які покликані виконувати функції генераторів ринкових

цін: біржам, торговим домам, аукціонам, фірмовим магазинам тощо. Ринкова інфраструктура повинна генерувати цінові сигнали як результат взаємодії попиту та пропозиції. Чим точніше ціни відображують взаємодію попиту та пропозиції, тим точнішими будуть і управлінські рішення, що їх приймають суб'єкти ринкових відносин та органи державного регулювання [5].

Необхідно визнати, що стан біржової торгівлі потребує значного покращення. Хоча перші постанови Кабінету Міністрів з питань організації біржового ринку сільгосппродукції з'явилися ще у 1995 р., система аграрних товарних бірж практично не працювала на обслуговування сільгоспвиробників. Однак останнім часом значно зростає кількість сільськогосподарської продукції, яка продається через біржі, а великі мережі супермаркетів та переробних підприємств започатковують тісні зв'язки з агровиробниками й пропонують доволі високі закупівельні ціни за продукцію належної якості. Але переважна більшість біржових угод є оптовими, хоча сільгоспвиробникам конче необхідно укладання форвардних і, особливо, ф'ючерсних угод, які гарантують суб'єкту господарювання продаж продукції за затвердженими цінами, у визначені строки і в означених обсягах. Тобто, за умови укладання ф'ючерсних угод аграрні підприємства страхують свої ризики, що пов'язані зі зміною цін на ринку, тим самим підвищуючи власну конкурентоспроможність [8].

Причиною відсутності неоптової торгівлі є той факт, що при укладанні форвардного контракту, покупець продукції вимагає забезпечення гарантій його виконання шляхом надання постачальником (виробником) ліквідної застави. А виробник, здебільшого, надати його неспроможний.

Однією з основних проблем ефективного функціонування аграрного ринку є невирішеність тривалого зберігання товарних партій, а також неможливість комплектувати достатньо великі для продажу на більш високому рівні ринкової інфраструктури товарні партії безпосередніми товаровиробниками. А це створює умови для функціонування закупівельних підприємств та більш потужних торгових операторів, що негативно впливає на прибутки сільськогосподарських товаровиробників.

Особливістю сільськогосподарського виробництва є його сезонність. У певних межах її можна згладжувати шляхом виготовлення продуктів, які мають неоднакові час виробництва і робочий період. Науково-технічна революція здійснюється на основі ринкових механізмів, що в сільському господарстві передбачає не просто використання техніки, а використання досягнень біотехнології та створення системи машин. А тому, перш ніж розпочинати процес вироблення сільськогосподарської продукції, слід мати перед собою орієнтири щодо її ціни та строків і способів реалізації продукції.

Ще одним вкрай необхідним елементом інфраструктури аграрного ринку, який має сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємств, є його комунікаційне та інформаційне обслуговування. До системи комунікацій належать транспортна, телефонна, радіотелефонна, телевізійна і комп'ютерна системи, які забезпечують підприємницьку діяльність

розосереджених у просторі сільськогосподарських підприємств та індивідуальних сільських товаровиробників. Тому необхідно розвивати в країні створення Національної системи розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації. Аграрний ринок не може розвиватися без вирішення проблеми своєчасної доставки продукції, виробленої в сільському господарстві, до місць її зберігання, пакування, тарування, переробки й споживання. Будівництво доріг для переміщення величезних товарних потоків сільськогосподарської продукції, як і розвиток телефонної, радіо-телефонної, телевізійної систем зв'язку в сільській місцевості, потребують реальної державної підтримки.

Важливою умовою, яка б вирішувала існуючі проблеми ефективного функціонування аграрного ринку в Україні, є підготовка кадрів для агро-промислового комплексу вищими навчальними закладами. На сьогодні кошти, що виділяються на підготовку кадрів, стосуються переважно лише оплати праці та видатків споживання. На розвиток аграрних навчальних закладів в Україні впродовж останніх років кошти практично не виділяються. Безперечно, що без висококваліфікованих спеціалістів у сфері сільського господарства аграрно-промисловий ринок розвиватися не може.

Як було зазначено, одним із пріоритетів розвитку аграрного ринку є відродження експортного потенціалу України на основі шляхів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. А тому головною метою заходів державної підтримки галузі має стати підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва, що стане головним чинником посилення позицій України на світових ринках продовольства в умовах їх рецесії й поглиблення фінансової кризи. Розв'язання визначених проблем створить сприятливі умови для розвитку інфраструктури аграрного ринку, поліпшить цінову кон'юнктуру та фінансовий стан аграрного сектору.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на викладене вище, можна зробити такі висновки. Сутність ефективного аграрного розвитку полягає в тому, щоб сформулювати умови для забезпечення розгорненого типу відтворення всіх галузей і сфер аграрного ринку, забезпечити дотримання інтересів, споживачів і держави. Сільськогосподарське виробництво має значну низку проблем, але, на наш погляд, ці проблеми можуть бути не такими болісними, якщо буде створено ефективну мережу руху аграрної продукції від виробника до споживача, що забезпечуватиме паритетність економічних інтересів виробників, переробників і кінцевих споживачів, на основі використання досягнень сучасного менеджменту, логістики, ефективного маркетингу та фінансової обґрунтованості.

Отже, для успішного збуту виробниками аграрної продукції необхідно, перш за все, на державному рівні створити умови для розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, а особливо, укладанню ф'ючерсних і форвардних контрактів, створенню дієздатних оптових ринків сільськогосподарської продукції та інтенсифікації процесів комуні-

каційно-інформаційного забезпечення діяльності агровиробників. Для реалізації експортного потенціалу аграрних підприємств необхідно створити умови для більш повного залучення іноземних інвесторів, сприяти технічному й технологічному переоснащенню потужностей для виробництва експортної продукції, закріпитися на традиційних та освоювати нові ринки збуту.

Список літератури

1. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://new.minagro.gov.ua>
2. Сільське господарство України у 2013 році / Звіт Державного комітету статистики України. — Офіційна Інтернет-сторінка Державного комітету статистики України : www.ukrstat.gov.ua
3. Старіков О. Ю. Суть і складові елементи інфраструктури аграрного ринку через призму його функцій / О. Ю. Старіков // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць : спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 559–567.
4. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : монографія / М. А. Латинін. – Х. : Магістр, 2006. – 320 с.
5. Гладій М. В. Формування оптового ринку в Україні / М. В. Гладій. –К. : ННЦ Інститут аграрної економіки, 2007. – 580 с.
6. Березін О. В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: монографія / О. В. Березін. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 184 с.
7. Регіони України 2010 : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка // Держкомстат України . – К., 2011. – Ч. 1. – 368 с.
8. Кваша С. М. Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 3–9.

Проанализировано состояние аграрного рынка Украины на современном этапе, определены эффективные направления совершенствования его инфраструктуры и дальнейшего развития. Предложены пути совершенствования эффективности государственного регулирования аграрного рынка, которое должно отвечать многим критериям инфраструктуры и может приводить к ухудшению или улучшению исполнения аграрным рынком своих функций, создавая условия и надавая соответствующие услуги его участникам.

Инфраструктура аграрного рынка, аграрные холдинги, аграрный рынок, биржевая торговля, государственное регулирование.

This article dwells upon the state of the agricultural market in Ukraine at present, the effective directions of its infrastructure improvement and development. The ideas towards state regulations of the agricultural market are provided. The abovementioned proposals should meet different infrastructural criteria and can aggravate or improve the implementation of duties by agricultural markets, creating the conditions and providing appropriate services to the participants .

Infrastructure of the agricultural market, agricultural holdings, agricultural market, commodity market, state regulation.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. М. Зоргач, асистент

На основі аналізу трактування сутті поняття «потенціал» розкрито суть поняття «інноваційно-інвестиційний потенціал». Обґрунтовано необхідність формування інноваційно-інвестиційного потенціалу на сільськогосподарських підприємствах.

Інноваційно-інвестиційний потенціал, сільськогосподарські підприємства, ресурси, конкурентоспроможність.

В умовах економічної нестабільності та кризової ситуації загострюється конкурентна боротьба між суб'єктами господарської діяльності. У ринкових умовах підприємства, які закладали в основу свого функціонування принципи прогресивного розвитку та були орієнтовані на високотехнологічне виробництво, мають більше шансів до збереження своєї частки ринку а іноді й до її розширення. Саме формування інноваційно-інвестиційного потенціалу є однією із заporук успішного ведення господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Введення в науковий вжиток поняття «потенціал» було пов'язане з розробкою проблеми комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил у 20-ті роки ХХ ст. У працях вітчизняних науковців це поняття у широкому сенсі визначають як можливість, наявні сили, запаси, засоби які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для господарської діяльності. Так у «Великій радянській енциклопедії» описано поняття «потенціал» як «...кошти, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних завдань, здійснення плану; вирішення якого-небудь завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі» [9].

Лукінов І., О. Оніщенко, Б. Пасхавер [3, с. 12] у своїх працях розглядають потенціал як сукупність матеріально-речових ресурсів економічного агента, які визначають результативність щодо їхнього перетворення у бажаний результат у трьох категоріях – економічній, виробничій та науково-технічній.

Отже, потенціал – це засоби, запаси, джерела, що є в наявності й можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, вирішення завдань, реалізації можливостей якої-небудь соціальної системи у певній сфері [2, с. 84]. Термін «потенціал» означає

наявність прихованих можливостей, які поки не виявилися, або здатність діяти у відповідних сферах.

Поняття «інноваційний потенціал», який забезпечує нарощення потужності системи за рахунок реалізації нововведень, уперше ввів у науковий обіг К. Фрімен. Саме явище потенціалу при цьому характеризують як сукупність ресурсів, що присутні в певній сфері [6].

Мета дослідження – вивчення інноваційного та інвестиційного потенціалу підприємства та виокремлення взаємодії сукупності певних чинників, що формують інноваційно-інвестиційний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Економічна нестабільність в країні та ризики банкрутства сільськогосподарських підприємств змушують управлінський апарат переоцінити потенціал організаційного середовища. Приймаються тактичні рішення щодо скорочення витрат, оптимізація роботи з постачальниками, підвищення ефективності використання ресурсів, тощо. Зміна тактичних процесів буде достатньою для збереження підприємства. Але для стабілізації та розвитку підприємства необхідне формування більш стратегічного інструменту конкурентоспроможності підприємства.

Інноваційність – це закон конкуренції, необхідна ознака ринкової економіки, без якої та чи інша ринкова система буде приречена на застій, витіснення та загибель [5]. У наукових дослідженнях останнім часом розглядаються нові різновиди потенціалу, зокрема інноваційний, інвестиційний та інноваційно-інвестиційний.

Балабанов І. розглядав «інноваційний потенціал» як «... сукупність окремих видів ресурсів, включаючи матеріальні, інтелектуальні інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності» [1].

Згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», інноваційний потенціал характеризується як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничо-соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [4].

Ткачук В. трактує поняття «інвестиційний потенціал» як максимальні можливості системи щодо раціонального залучення та використання інвестиційних ресурсів з урахуванням природно-геополітичних та соціально-економічних передумов для здійснення інвестиційної діяльності з метою досягнення сталого розвитку системи» [7].

Інноваційно-інвестиційний потенціал агропромислового виробництва містить дві складові: інноваційний потенціал та інвестиційний потенціал, які формуються під впливом науково-методичного, матеріально-технічного, трудового, організаційного-управлінського та інформаційного потенціалу.

Інноваційно-інвестиційний потенціал не може бути сформований шляхом простого додавання складових ресурсів агропромислового виробництва. Завдяки властивостям цих складових перекривати, заміщувати,

посилювати, послаблювати одна одну їх можна розглядати лише у синтезному взаємозв'язку як упорядковану сукупність [8].

Інші вчені стверджують, що інноваційно-інвестиційний потенціал сільськогосподарських підприємств формується з певних складових за їхніми функціями: техніко-технологічний потенціал – здатність до технологічної оптимізації циклу виробництва загалом; маркетинговий потенціал – визнання торгівельної марки з урахуванням впливу конкурентного середовища; виробничий потенціал – засоби виробництва, їхній стан, кількість, оптимальне використання; інформаційний потенціал – доступ до адекватного обсягу інформації, яка впливає на прийняття управлінських рішень; організаційний потенціал – здатність до прийняття ефективних управлінських рішень; фінансовий потенціал – здатність до оптимізації фінансової системи із залученням та використанням фінансових ресурсів. Також, на нашу думку, однією зі складових формування інноваційно-інвестиційного потенціалу є кліматичні умови та родючість земель сільськогосподарського призначення.

Формування інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств – це застосування сукупності засобів і методів спрямованого впливу, що перебувають у постійній динамічній трансформації, на яку впливають як зовнішні, так і внутрішні умови, з орієнтацією на раціональне використання їхніх фінансових ресурсів і забезпечення необхідних пропорцій функціонування господарського комплексу через взаємозв'язок його суб'єктивних та об'єктивних складових елементів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Якісно нових умов економічного функціонування підприємства можна досягти за допомогою формування інноваційно-інвестиційного потенціалу. В умовах дестабілізації економічної ситуації одні підприємства несуть колосальні втрати, а інші, – більш модернізовані та конкурентоспроможні як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, – використовуючи сформований інноваційно-інвестиційний потенціал, швидше можуть диверсифікувати свою діяльність і залишатись економічно ефективними організаціями. Тому необхідно орієнтуватися саме на дослідження формування інноваційно-інвестиційного потенціалу як основної складової успіху в будь-якій діяльності.

Список літератури

1. Бабанова Ю. В. Сущность и структура инновационного потенциала промышленного предприятия / Ю. В. Бабанова, В. Д. Волосатов. // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 3 (184). – Экономика. – Вып. 24. – С. 134–138.

2. Бабанов Ю. В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса [Электронный ресурс] / Ю. В. Бабанов. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>

3. Дарнопих Г. Ю. Элементы системы национальной экономической безопасности держави / Г. Ю. Дарнопих // Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні. – Х. : ХІБМ, 1998. – С. 9–17.

4. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України № 433-IV від 16.01.2003 р. // Голос України. – 2003. – № 28.

5. Инновационный менеджмент : учебник / под ред. В. Я. Горфинкеля, Б. Н. Чернышева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Вуз. учеб., 2008.

6. Методичний підхід до визначення інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2458>

7. Ткачук В. Р. Організаційний механізм формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / В. Р. Ткачук; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. – Полтава, 2008. – 19 с., укр.

8. Федун І. Л. Інноваційний потенціал агропромислового виробництва: методологічний вибір / І. Федун // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 19. – С.18–23.

9. Червяков І. М. Методика оцінювання стану фінансової безпеки регіонів / І. М. Червяков, М. М. Медвідь // Вісник ХНУім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 743. – С.79–83.

На основани анализа сути понятия «потенциал», раскрыта сущность понятия «инновационно-инвестиционный потенциал». Обоснована необходимость формирования инновационно-инвестиционного потенциала на сельскохозяйственных предприятиях .

Инновационно-инвестиционный потенциал, сельскохозяйственные предприятия, ресурсы , конкурентоспособность.

Based on the analysis concept of " potential" reveals the essence of the concept of "innovation and investment potential." The necessity to forming innovation and investment potential in agricultural enterprises.

Innovation and investment potential, farms, resources, competitiveness.

УДК 332.54

СПІВПРАЦЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ З АГРОКОНСАЛТИНГОМ

***О. П. Ісаченко, кандидат економічних наук, академік РАПН
ФДБОУ ВПО "Державний університет із землеустрою"***

Подані поради щодо впровадження консалтингу в землевпорядну діяльність в Україні та Російській Федерації.

Аграрний консалтинг, дорадництво, землеустрії.

У сучасних умовах розвитку інноваційних технологій в агровиробництві поступово підвищується попит і на консалтингові послуги, практич-

4. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України № 433-IV від 16.01.2003 р. // Голос України. – 2003. – № 28.

5. Инновационный менеджмент : учебник / под ред. В. Я. Горфинкеля, Б. Н. Чернышева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Вуз. учеб., 2008.

6. Методичний підхід до визначення інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2458>

7. Ткачук В. Р. Організаційний механізм формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / В. Р. Ткачук; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. – Полтава, 2008. – 19 с., укр.

8. Федун І. Л. Інноваційний потенціал агропромислового виробництва: методологічний вибір / І. Федун // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 19. – С.18–23.

9. Червяков І. М. Методика оцінювання стану фінансової безпеки регіонів / І. М. Червяков, М. М. Медвідь // Вісник ХНУім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 743. – С.79–83.

На основани анализа сути понятия «потенциал», раскрыта сущность понятия «инновационно-инвестиционный потенциал». Обоснована необходимость формирования инновационно-инвестиционного потенциала на сельскохозяйственных предприятиях .

Инновационно-инвестиционный потенциал, сельскохозяйственные предприятия, ресурсы , конкурентоспособность.

Based on the analysis concept of " potential" reveals the essence of the concept of "innovation and investment potential." The necessity to forming innovation and investment potential in agricultural enterprises.

Innovation and investment potential, farms, resources, competitiveness.

УДК 332.54

СПІВПРАЦЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ З АГРОКОНСАЛТИНГОМ

***О. П. Ісаченко, кандидат економічних наук, академік РАПН
ФДБОУ ВПО "Державний університет із землеустрою"***

Подані поради щодо впровадження консалтингу в землевпорядну діяльність в Україні та Російській Федерації.

Аграрний консалтинг, дорадництво, землеустрії.

У сучасних умовах розвитку інноваційних технологій в агровиробництві поступово підвищується попит і на консалтингові послуги, практич-

но значущі при землевпорядкуванні, і на пропозиції консультаційної діяльності в землеустрої, що будуть все більш потрібними.

Саме тому постала потреба в застосуванні консалтингу, як ефективного інструменту формування науково обґрунтованих рекомендацій в плануванні заходів землеустрою, а також удосконалення програм навчання в землевпорядній діяльності. В Україні навчання агроконсалтингу успішно здійснюють фахівці НУБіП та інших вищих навчальних закладів аграрного спрямування на основі спеціально адаптованих для землевпорядників програм. На жаль, у Російській Федерації ця діяльність поки ще розвинена недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам співпраці землеустрою із агроконсалтингом присвячено мало наукових робіт.

Ці питання почали висвітлювати такі українські вчені, як Т. Кальна-Дубінюк, Д. Добряк, О. Дорош, а також російські вчені О. Ісаченко, С. Волков та деякі інші.

У процесі розвитку ринкового суспільства засоби землеустрою та консалтингової діяльності розширюються, наповнюються досконалішими положеннями та змістом. Тому питання організації сучасного використання земель сільськогосподарськими установами та фермерами потребують подальшого вивчення для застосування оригінального консультаційного забезпечення й підготовки кадрів.

Мета дослідження – сформулювати поради щодо впровадження консалтингу в землевпорядну діяльність в Україні та Російській Федерації.

Виклад основного матеріалу. Консалтинг – це відносно новий вид діяльності, що з'явився в процесі побудови ринкових відносин. Активніше розпочалося поширення знань та інформації від того, де вони є, до того, хто їх потребує шляхом формування рекомендацій [1].

Дослідники сучасного розвитку консалтингової діяльності наочно показують, що існують різні методи та види надання консалтингових послуг залежно від поставлених задач. Переважним при рішенні земельних проблем є визначення алгоритму консалтингової послуги – послідовності дій для формування рекомендацій [2].

Для успішного впровадження агроконсалтингу в землевпорядницьку діяльність стає необхідним і вдосконалення підготовки висококваліфікованих державних службовців, створення переліку питань, що користуються підвищеним попитом у замовників.

Відрядно, що Національний університет біоресурсів і природокористування став одним із перших сільськогосподарських вищих навчальних закладів в Україні, який широко розгорнув діяльність у цьому напрямі консалтингової освіти і науки, а російський Державний університет із землеустрою починає адаптацію спільно досягнутого за минулі роки.

Колективом кафедри аграрного консалтингу та сервісу НУБіП вже апробуються на практиці навчальні програми й дисципліни для землевпорядників, (що включають в основні й дистанційні курси), а також для консалтингової освіти бакалаврів і магістрів, підвищення кваліфікації

сільськогосподарських консультантів – дорадників і експертів-консультантів – дорадників.

Особам, які навчаються, запропоновано оригінальні методи та прийоми економічного аналізу й консультування землевласників і землекористувачів і використанням методик SWOT-аналізу, Gross-Margin, часткових бюджетів, аналізу фінансової звітності, інвестиційного аналізу та інше. На базі Інституту післядипломної освіти НУБіП України вже успішно проводяться тренінги та бізнес школи. Окремим блоком йде навчання і сертифікації консультантів-дорадників та експертів-дорадників [2, 3].

Передбачається стажування на базі діючих землевпорядних служб України і, по можливості, за кордоном. Таким чином, система консалтингової освіти в провідному аграрному вузі України – НУБіП вже адаптується до проблем землекористування та землеволодіння [3,4].

Надалі і в Державному університеті із землеустрою буде передбачено спеціальну підготовку та навчання магістрантів за різними спеціалізаціями в дорадництві. Насамперед, це стосується осіб, що навчаються за спеціальностями «Землевпорядкування та кадастр», «Юриспруденція» і всіх інших, за їх бажанням. Вважаємо, що з урахуванням сучасних вимог і тенденцій, для успішного функціонування служби землевпорядкування України та Російської Федерації треба поступово поширювати впровадження консалтингу в повсякденну землевпорядну діяльність [3].

Такі наміри є в нашому ФДБОУ ВПО «Державному університеті із землеустрою» (ДУЗ, Москва), де вже 235 років здійснюють успішну підготовку фахівців у галузі землевпорядкування, земельного і міського кадастру, земельного права, оцінки об'єктів нерухомості, геодезії, охорони навколишнього середовища, екології та природокористування, архітектури та дизайну; випускники отримують навички картографування, управління територіями, грамотного ведення кадастру нерухомості; вміють організувати використання земель, їх облік та реєстрацію, проводити проектування й межування.

Останнім часом відновлюємо використання досягнень і передового досвіду вузів України і Республіки Білорусь та дальнього зарубіжжя.

У цьому аспекті передбачається цікавим поступовий розвиток консультування по тематиках наукових досліджень, проведених співробітниками кафедри землевпорядкування ДУЗ та аграрного консалтингу і сервісу НУБіП України. У порядку особистого спілкування наших колег із замовниками, з використанням дистанційних методів та сучасних комунікацій – стали чіткіше досліджуватися актуальні питання, пов'язані із землевпорядкуванням. Також через сайти та оголошення почали виявляти конкретні побажання юридичних і фізичних осіб та коло проблем, що їх хвилюють.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можливості й потреби розвивати консалтингову складову в навчальних програмах вузів – незаперечні.

Наприклад, нині в Російській Федерації щорічно отримують дипломи державного зразка близько 4700 дипломованих фахівців з напряму

«Землеустрій і кадастр» – за програмами навчання, погодженими науково-методичним об'єднанням, а буде – більш ніж 7200 осіб. Оскільки найбільшу кількість випускає ДУЗ, то там, насамперед, потрібно впровадження консалтингу в програми навчання з урахуванням позитивного міжнародного досвіду та спілкування з НУБіП України. Цього потребує сучасний розвиток земельних відносин, а саме в цих вузах успішно працюють відомі у своїх державах та за кордоном вчені, які здатні авторитетно і висококваліфіковано надавати консультування з проблем землеустрою та кадастрів, здійснювати "дорадництво" на високому рівні.

Вважаємо, що подальший розвиток співробітництва в галузі застосування агроконсалтингових освітніх програм в українських та російських вузах допоможе успішно просуватися в напрямі вдосконалення землевпорядної та консалтингової діяльності [3, 4, 5].

Список літератури

1. Основи аграрного консалтингу : навч. посіб. / [М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний та ін.]. – М. : Агроконсалт, 2004. – 224 с.
2. Кальна-Дубінюк Т. П. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / Т. П. Кальна-Дубінюк. – Ніжин : Лисенко М. М., 2012. – 363 с.
3. Ісаченко О. П. Проблеми науки і освіти для спільного вирішення організаціями – партнерами України і Російської Федерації / О. П. Ісаченко. – К. : Агроекологічний журнал, 2011. – Вересень. – С. 82–85.
4. Ісаченко О. П. Необхідність вдосконалення земельного законодавства та державного управління землеустроєм в Росії з урахуванням досвіду України та Республіки Білорусь / О. П. Ісаченко. – М. : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, ДУЗ, 25 жовтня 2011. – С. 98–103.
5. Волков С. М. Проблеми здійснення землевпорядних робіт / С. М. Волков, О. П. Ісаченко. – К. : Землеустрій і кадастр, 2012. – № 3. – С. 24–30.

Даны предложения по внедрению консалтинга в землеустроительную деятельность в Украине и Российской Федерации.

Аграрный консалтинг, консультационная деятельность, землеустройство.

Given advice on implementation of land use planning implementation of consulting land surveying activities in Ukraine and the Russian Federation.

Agricultural consulting, advisory services, land use planning.

РОЛЬ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ КРОЛІВНИЦТВА

***Т. П. Кальна-Дубінюк, доктор економічних наук, професор
М. М. Гнідан, молодший науковий співробітник***

Розглянуто сучасний стан галузі кролівництва, проблемні питання організації та розвитку фермерських господарств в Україні. Визначено вплив дорадчої діяльності у подальшому розвитку вітчизняної галузі кролівництва.

Дорадча діяльність, консалтинг, кролівництво, фермерське господарство.

Галузь кролівництва України на шляху свого розвитку в ринкових умовах стикається з багатьма проблемами та перешкодами. Незважаючи на великий потенціал цієї галузі, сучасний стан кролівництва в нашій країні знаходиться ще на достатньо низькому рівні. Недосконала державна політика фермерського господарства, загальні проблеми організації селянських та фермерських господарств, відсутність координуючих органів, ускладнена система реєстрації господарств, відсутність сучасних наукових розробок, повноцінного ветеринарного забезпечення, висока вартість кормів та ветеринарних препаратів, дефіцит кваліфікованого персоналу, нестабільність в реалізації готової продукції – усі ці та багато інших проблем стримують розвиток галузі кролівництва в Україні.

Головним завданням розвитку кролівництва є ефективна виробнича діяльність з метою забезпечення населення дієтичним та корисним м'ясом кролів, хутром та супутньою продукцією. Зростаючий рівень життя населення потребує росту якості та обсягу продукції. Постає необхідність проведення економічних та наукових досліджень, які б забезпечили передачу знань та інформації спеціалістам кролівництва для прийняття науково-обґрунтованих рішень щодо визначення раціональних напрямів роботи, моделей розвитку, новітніх технологій у галузі кролівництва та їх застосування. Основна роль у таких дослідженнях належить дорадчій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку галузі кролівництва досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Nargiman, А. Finzi, J. McNitt, Ф. В. Нікітин, І. С. Вакуленко, Є. І. Чигрінов, В. В. Мирось, В. О. Пабат, М. І. Бащенко, О. Ф. Гончар, Є. А. Шевченко та інші. Питання організації дорадчої діяльності на сільськогосподарських підприємствах України було висвітлено у наукових працях вчених О. М. Бородіної, Кальної-Дубінюк, М. Ф. Кропивка, І. М. Криворучка, І. П. Кудінової, та інших. Проте існує цілий ряд ще не вирішених соціально-економічних проблем, які потребують організації інформаційно-консультаційного

забезпечення шляхом розвитку дорадчої діяльності в галузі кролівництва України.

Мета дослідження – показати роль галузі кролівництва у світі й Україні та важливість організації дорадчої діяльності для її успішного розвитку в сучасних ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Кролівництво відіграє значну роль у забезпеченні людства продовольством та хутровими виробами. Ця галузь являє собою виробничу систему, що на даний час має високі темпи розвитку у світі. За прогнозами міжнародної організації з продовольства при ООН, найближчими роками м'ясо кролів буде займати значне місце у харчуванні людини [1].

Кролівництво – галузь тваринництва, що забезпечує виробництво дієтичного м'яса, хутра, пуху, шкіри тощо. Вирощування кролів – не тільки продуктивний, але й економічно доцільний вид діяльності. Витрати на 1 кілограм живої маси кролика в кілька разів нижче від аналогічних витрат на отримання 1 кілограма приросту будь-якої іншої домашньої тварини, яку вирощують для отримання м'яса.

М'ясо кролика люблять багато жителів земної кулі. Його смакові і корисні властивості не знають собі рівних. Воно легко засвоюється людським організмом, відрізняється чудовим смаком. У ньому містяться важливі вітаміни та мікроелементи, що сприяють профілактиці деяких захворювань. Цей вид м'яса може їсти будь-яка людина, особливо його рекомендують людям, що страждають на цукровий діабет і хвороби шлунка. Воно нормалізує обмін речовин [2].

Історія розвитку кролівництва йде корінням у стародавні часи. Перші згадки про розведення кролів у домашніх умовах належать до XVI століття. Спочатку кролі для розведення в сільському господарстві почали вирощувати європейці, які й зараз займають перші місця у питаннях імпорту та експорту м'яса цих тварин. У ті часи вирощування хутрових звірків було прерогативою феодалної знаті, прості селяни не могли займатися настільки благородною справою. У середньовіччі з'явилися й перші породи кролів для розведення. У XIX ст. розведення кролів поширилося на всьому євразійському континенті. Професійне кролівництво швидко охопило всю сільську Європу та Азію після скасування феодалних відносин. Розведенням м'ясних порід кролів уже могли займатися всі бажаючі. Поступово почали виводити нові породи, які були далекі від своїх диких родичів і не могли жити на волі. Розроблялися нові та вдосконалювалися старі принципи утримання тварин [2].

Сучасне кролівництво – це технологічний бізнес, що потребує інвестування коштів, постійної роботи щодо поліпшення складу племінного поголів'я, застосування нових технологій автоматизації виробництва, технологій вирощування кролів і санітарного догляду, ветеринарного забезпечення та багато іншого.

Найбільшими світовими виробниками є Китай, Італія, Іспанія та Франція. На сьогодні у світі виробляють від 1,0 до 1,7 млн т кролячого м'яса [1]. Останнім часом підвищується рівень кролівництва в Африці і

Латинській Америці. Перше місце з розвитку кролівництва в Європі займає Італія, друге – Франція і третє – Іспанія [3, 4].

Кролівництво в Україні фактично почало набувати масового характеру на початку ХХ століття. Започаткувалося планове колективне кролівництво, розведенням кролів почали займатися різні державні та кооперативні організації [5]. Після Другої Світової війни кролівництво почало швидко відновлюватися. Найбільшого розвитку воно досягло у 70–80-ті роки. Після значного спаду у 90-х роках нині спостерігається підвищення темпів виробництва кролятини. У різних областях України населення забезпечують м'ясом кроля приватні виробничі ферми, велика кількість кролепоголів'я зосереджена у присадибних господарствах [1].

Розвиток кролівництва в Україні дає змогу створити стійке надходження корисної м'ясної продукції, цінного хутра й цілого ряду інших продуктів як на національний, так і на світовий ринок.

Аналіз економічного й технологічного стану фермерських господарств свідчить про те, що кролівництво потребує значних змін. Відродження ефективної діяльності галузі кролівництва можливе лише за умови створення правових, економічних, організаційних і технологічних передумов для високоефективного поєднання досягнень науки й виробництва на основі методів і форм, притаманних сучасній економіці.

Рівень потреб населення поступово зростає, але рівень виробництва та споживання цієї цінної продукції залишається недостатнім. Очевидною є необхідність розвитку галузі кролівництва в нашій країні.

Важливу роль в організації розвитку кролівництва України має дорадча діяльність.

Дорадництво – це новий вид діяльності, що з'явився в Україні в процесі побудови ринкових відносин. Воно передбачає інформаційно-консультаційну діяльність в аграрному секторі економіки, розвиток дорадчих служб та агроконсалтингової освіти [6].

Дорадчі служби здійснюють підтримку – консультування з виробничих, технологічних та маркетингових питань, надання дорадчих послуг у розробці, реалізації та супроводженні інвестиційних проектів, сприяння підприємствам і організаціям щодо запровадження у виробництво науково-технічної, технологічної та нормативної продукції, розробки програм розвитку, бізнес-планів, інформації з правових аспектів господарювання, вибору напрямів спеціалізації, впровадження новітніх технологій та освоєння методів в організації прибуткового функціонування господарства, сприяння у використанні соціальної допомоги та багато іншого.

Розвиток державної системи дорадництва в Україні є пріоритетним напрямом її аграрної політики. Це зумовлено кардинальними змінами в аграрному секторі економіки України, що відбулися останніми роками в процесі здійснення земельної та аграрної реформи. Про значну роль дорадчої діяльності свідчить і досвід роботи різноманітних донорських проектів, за підтримки яких в Україні було створено ряд обласних аграрних дорадчих служб, що охоплюють своєю діяльністю цілі області (наприклад, Львівська). Досвід роботи цих служб показує наявність

вагомого попиту на дорадчі послуги, а також важливу роль яку вони відіграють у розвитку ринкових відносин в аграрній сфері [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Професійне кролівництво в Україні – багатообіцяюча галузь, один із найприбутковіших сільськогосподарських напрямів. Україна – країна з потужним потенціалом та великими перспективами розвитку кролівництва. Однак, недостатнє інформаційно-консультаційне забезпечення фермерських господарств стримує його успішний розвиток. Розвиток у країні дорадчої діяльності в напрямі кролівництва сприятиме в наданні допомоги господарствам щодо отримання необхідних наукових знань та впровадження інноваційних технологій. Діяльність дорадчих служб зробить значний внесок у розвиток галузі кролівництва України.

Список літератури

1. Бащенко М. І. Кролівництво : монографія / М. І. Бащенко, О. Ф. Гончар, Є. А. Шевченко. – Черкаси : Черкаська дослідна станція біоресурсів ІРГТ НААН, 2011. – 302 с.
2. Элит-Кроль [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://krolik.in.ua>
3. Foster M. Australian farmed rabbit – prospects for industry development publication / M. Foster. – RIRDC Project ABA, 2008. – 40 p.
4. Belanger J. D. Homesteader's handbook to raising small livestock: Installment II. Raising rabbits / J. D. Belanger // Countryside & Small Stock Journal. – 2009. – 5. – P. 77–79.
5. Никитин Ф. В. Кролиководство / Ф. В. Никитин. – Смоленск, 1959. – 150 с.
6. Основи аграрного консалтингу : навч. посіб. / [М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний та ін.]. – М. : Агроконсалт, 2004. – 224 с.
7. Кальна-Дубінюк Т. П. Проблеми та напрями підвищення ефективності агроконсалтингової діяльності в Україні / Т. П. Кальна-Дубінюк // Формування ринкових відносин. – 2012.– № 11.– С. 146–153.

Рассмотрено современное состояние отрасли кролиководства, проблемные вопросы организации и развития фермерских хозяйств в Украине. Определено влияние консалтинговой деятельности в дальнейшем развитии отечественной отрасли кролиководства.

Консультационная деятельность, консалтинг, кролиководство, фермерские хозяйства.

The current state of the field of rabbit breeding, problems of organization and development of rabbit farms in Ukraine. The influence of extension services in the further development of national rabbit industry.

Extension services, consulting, rabbit breeding, rabbit farming.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

***З. В. Колос, С. В. Герчанівська, кандидати економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Досліджено напрями підвищення ефективності аграрного сектору як необхідного інструменту аграрної політики за ринкових умов.

Найвпливовішим фактором, що спричинює низьку ефективність виробництва, є недосконалість організаційно-економічних основ господарювання, які донині не створюють умов для інтенсивного й високоприбуткового розвитку сільськогосподарських підприємств. Відтворювальні процеси в аграрному секторі економіки залежать від аграрної політики, яка, з одного боку, формувала б сприятливе ринкове середовище для підприємницької діяльності, з іншого – забезпечувала фінансову підтримку, з якою самі товаровиробники впоратися неспроможні.

Організаційно-економічні чинники, виробнича діяльність, ефективність, економічний механізм.

Нині розвиток сільськогосподарських підприємств характеризується скороченням виробництва по деяких видах продукції, погіршенням її якості, зниженням рентабельності виробничої діяльності, недостатнім рівнем державної підтримки. При цьому, важливою проблемою, яка потребує вирішення, є вдосконалення організаційно-економічних умов виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення економічної ефективності роботи сільськогосподарських товаровиробників та сприятиме створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, збільшенню надходжень до бюджету, виробництву високоякісної продукції за доступними цінами.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Фактори ефективності – це вся сукупність рушійних сил і причин, які впливають на зміну її показників.

Розробка та обґрунтування пропозицій відносно формування організаційно-економічних основ підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств є надзвичайно актуальною проблемою. У різні часи розв'язанням цієї проблеми займалися В. Г. Андрійчук, М. Я. Дем'яненко, В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Олійник, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин та ін.

Андрійчук В. Г. виокремлює макро-, мікро- та мезоекономічні чинники ефективності діяльності аграрних підприємств. До макроекономічних чинників автор відносить: платоспроможний попит, інфляцію, відсоткові ставки, обмінний курс національної валюти, динаміку цін, урядові видатки

й дефіцит державного бюджету, безробіття, обсяги інвестицій. До мікроекономічних чинників ефективності виправдано відносити чинники внутрішнього середовища підприємства. Найбільш важливими мезоекономічними чинниками є внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції та продовольства й характер побудови агропромислових інтеграційних зв'язків [1, с. 206].

На думку В. Я. Месель-Веселяка, найвпливовішим фактором, що спричинює низьку ефективність виробництва, є недосконалість економічного механізму господарювання [2, с. 22]. Відмінності в рівнях ефективності між агропідприємствами також можна пояснити місцем їх розташування та екологічними характеристиками. Мунро Д. виявив, що польські фермери, які мають доступ до інфраструктури, характеризуються більшою технічною ефективністю [4, с. 468].

Мета дослідження – визначення зовнішніх і внутрішніх організаційно-економічних чинників і факторів впливу на прибутковість сільськогосподарського виробництва та розробка економічного механізму забезпечення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Основною метою розвитку сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня життя населення. Проблема виходу економіки України з кризового стану може бути успішно подоланою через пошук напрямів підвищення ефективності виробництва. Виробнича діяльність вважається визначальною, оскільки найбільшою мірою впливає на ефективність системи господарювання та якість суспільного життя. У цілому виробнича діяльність – це відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням підприємства. Саме тому кожен суб'єкт підприємницької діяльності повинен чітко знати свої сильні й слабкі сторони, організувати виробничу діяльність таким чином, щоб забезпечити швидку адаптацію до змін кон'юнктури ринку.

Підприємницька діяльність усіх суб'єктів господарювання має ґрунтуватися на засадах схильності до ведення сільського господарства, пошуку можливостей та ініціативності аграріїв, завзятості й наполегливості, готовності піти на ризик, високої ефективності індивідуальної праці. Виробнича діяльність повинна базуватися на дослідженнях та аналізі ринкових процесів, попиту на продукцію, кон'юнктури ринку. Тобто, ефективне виробництво має здійснюватися в умовах визначеності.

Умови ринкової економіки потребують швидкого реагування на зміну кон'юнктури ринку, що забезпечить підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств. Розвиток та ефективність підприємницької діяльності пов'язані з постійним удосконаленням та оновленням виробництва. Конкурентоспроможність підприємницької структури реалізується через нововведення, які потребують інвестицій та ефективного управління інноваційними процесами.

Для підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств і вирішення економічних проблем в аграрній сфері необхідно визначити основні організаційно-економічні чинники, які впливають на виробничу діяльність та формують її ефективність (рис. 1).

Рис. 1. Основні чинники впливу на формування підприємницького середовища

Організаційні фактори впливають на організацію підприємства, його спеціалізацію, певний набір техніки, використання працівників, форму управління. Від уміння підприємців комбінувати основні фактори виробництва значною мірою залежить ефективність виробничої та господарської діяльності.

Між внутрішніми й зовнішніми чинниками формуються тісні зв'язки та здійснюються процеси обміну й кругообігу. Так, на результат виробництва впливає кон'юнктура ринку, рівень оподаткування, розвиток кредитної сфери та наявність сировини. Високий економічний ефект, у свою чергу, впливає на демографічні та соціально-культурні цінності, збільшуються надходження до бюджетів, створюються додаткові робочі місця.

Економічні фактори характеризуються багатьма параметрами: рівнем інфляції або дефляції, ступенем розвитку конкурентного середовища, рівнем зайнятості, податковою політикою, динамікою і співвідношенням цін на сільськогосподарські й промислові товари тощо.

Перебуваючи у тісному взаємозв'язку, ці чинники формують середовище, в якому здійснюється підприємницька діяльність. Кожен із цих елементів у різних економічних ситуаціях виявляє свій вплив на ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Система виробництва має на меті встановлення правильної спеціалізації підприємства, раціональне поєднання галузей, які разом із комплексом соціально-економічних, агрозоотехнічних та організаційних заходів спрямовані на всебічне використання виробничого потенціалу підприємства, отримання максимального прибутку.

У кризовий період розвитку сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання має місце дефіцит фінансових ресурсів. До питань фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств варто підходити комплексно, оскільки кожне підприємство повинно розвиватися заданими темпами. Організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств повинен трансформуватися, постійно адаптуючись до завдань, які вирішуються за умов, що змінюються. Тому потрібно здійснювати правильний вибір різних варіантів ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції рослинництва й тваринництва залежно від наявного ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Створення умов для формування оптимального ресурсного забезпечення виробництва певних видів продукції рослинництва й тваринництва слід починати з виявлення реального стану ресурсної бази виробників сільськогосподарської продукції, а також її оптимізації, виходячи з поставлених завдань. Зазначені особливості сільськогосподарського виробництва потребують створення стабільного внутрішнього та зовнішнього середовища для нормальної підприємницької діяльності. На заваді широкому розвитку підприємництва в аграрній сфері України стоять певні складнощі – відсутність первинного капіталу працівників сфери АПК, належного правового захисту, юридичних гарантій підприємців з питань власності, розпорядження майном, отримання й розподілу доходів.

У нинішніх умовах серед сільськогосподарських підприємств Тернопільської області найбільш ефективно господарюють приватні підприємства (у тому числі фермерські) та господарські товариства (див. таблицю).

Необхідно відзначити високий рівень ефективності виробничих кооперативів. Даний факт ще раз підтверджує позитивний вплив кооперації на ефективність сільськогосподарського виробництва. Проте кількість саме виробничих кооперативів в області незначна, а збільшення їх кількості є стратегічним завданням управлінців. Розвиток кооперативів у сільській місцевості потребує приведення кооперативного законодавства й практичних механізмів державної підтримки у відповідність до рекомендацій міжнародних інституцій та набутої світової практики. Через кооперативи сільськогосподарські товаровиробники мають можливість використовувати переваги великого капіталу, збільшувати надходження коштів і підвищувати рівень свого добробуту.

Показники виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм у 2013 році*

	Сільськогосподарські підприємства	У тому числі					
		недержавні	з них				державні
			господарські товариства	приватні	виробничі кооперативи	інші	
Кількість підприємств	270	265	128	124	1	12	5
Середньооблікова кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	10970	10897	6372	3934	23	568	73
у тому числі							
у рослинництві	8617	8547	5016	3050	23	458	70
у тваринництві	2353	2350	1356	884	–	110	3
Площа сільськогосподарських угідь – усього, тис.га	480,8	477,8	267,4	185,0	0,7	24,6	3,1
з неї взято в оренду	474,0	474,0	267,3	182,6	0,7	23,4	–
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн.грн.	4180,6	4173,5	2496,9	1458,5	2,7	215,3	7,1
у тому числі сільськогосподарської продукції	3717,4	3710,5	2063,5	1430,6	2,7	213,7	6,9
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн.грн.	347,0	347,2	197,4	122,7	0,8	26,3	-0,2
у тому числі від реалізації сільськогосподарської продукції	279,3	279,5	133,0	119,5	0,8	26,2	-0,2
Рівень рентабельності (збитковості) сільськогосподарської діяльності, %	9,1	9,1	8,6	9,2	42,1	13,9	-2,6
у тому числі сільськогосподарської продукції, %	8,1	8,2	6,9	9,1	42,1	14,0	-2,6

*Джерело: дані Головного управління статистики Тернопільської області.

Також слід зауважити, що поряд із визначенням правильного варіанта розподілу виробничих ресурсів важливим елементом підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств є визначення інструментів реалізації їх цінової стратегії. На ринку сільськогосподарської продукції функціонує значна кількість посередників, які диктують свої умови при закупівлі сільськогосподарської продукції у підприємств. Як наслідок, закупівельні ціни значно нижчі, ніж фактичні.

Винятково важливу роль у підвищенні ефективності організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку АПК мають кредитування та інші банківські послуги, страхування ризиків, ринки боргових зобов'язань та застав, посередницькі послуги при інвестуванні та розвиток ринку цінних паперів. Низький рівень розвитку кредитування зумовлений відсутністю іпотечного кредитування, механізмів формування заставної бази та інших видів гарантій. Така важлива складова організаційно-економічного механізму як страхування, недостатньо ефективно розвивається через відсутність стандартизації страхових процедур, механізмів організації взаємного страхування, тощо.

Ефективне функціонування агропромислового виробництва тісно пов'язане з успішним розвитком і наявністю біржової діяльності. Лише комплексна інтенсифікація розвитку агропромислового виробництва, поряд зі становленням конкурентоспроможного біржового ринку сільськогосподарської продукції, забезпечить стабілізацію аграрного сектору економіки країни.

В економічному механізмі сільськогосподарських підприємств слід вирізняти дві економічні підсистеми: зовнішню та внутрішню. Зовнішнє економічне середовище формується й функціонує між державними структурами та сільськогосподарськими підприємствами (цінова політика й еквівалентність товарообміну, податкова система, фінансово-кредитний механізм, система страхування) та впливає на аграрний сектор економіки в цілому і на кожне сільськогосподарське підприємство як на самостійну його складову. У свою чергу, внутрішнє економічне середовище включає організаційно-правову форму підприємства, бізнес-планування, орендні відносини, госпрозрахунок. Тобто, економічний механізм варто розглядати з позицій так званих сфер регулювання, а саме: зовнішнього та внутрішнього середовища (рис. 2).

Дія цього механізму в повному обсязі має забезпечити організаційну спрямованість та взаємну узгодженість всіх структурних блоків і ланок. У результаті має підвищитися рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств ресурсами та ефективність їх використання, має відбутися впровадження й освоєння сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, що призведе до вдосконалення сільськогосподарського виробництва та підвищення його ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оптимізація економічних інтересів учасників відтворювального процесу виступає одним із основних факторів формування економічного механізму підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств.

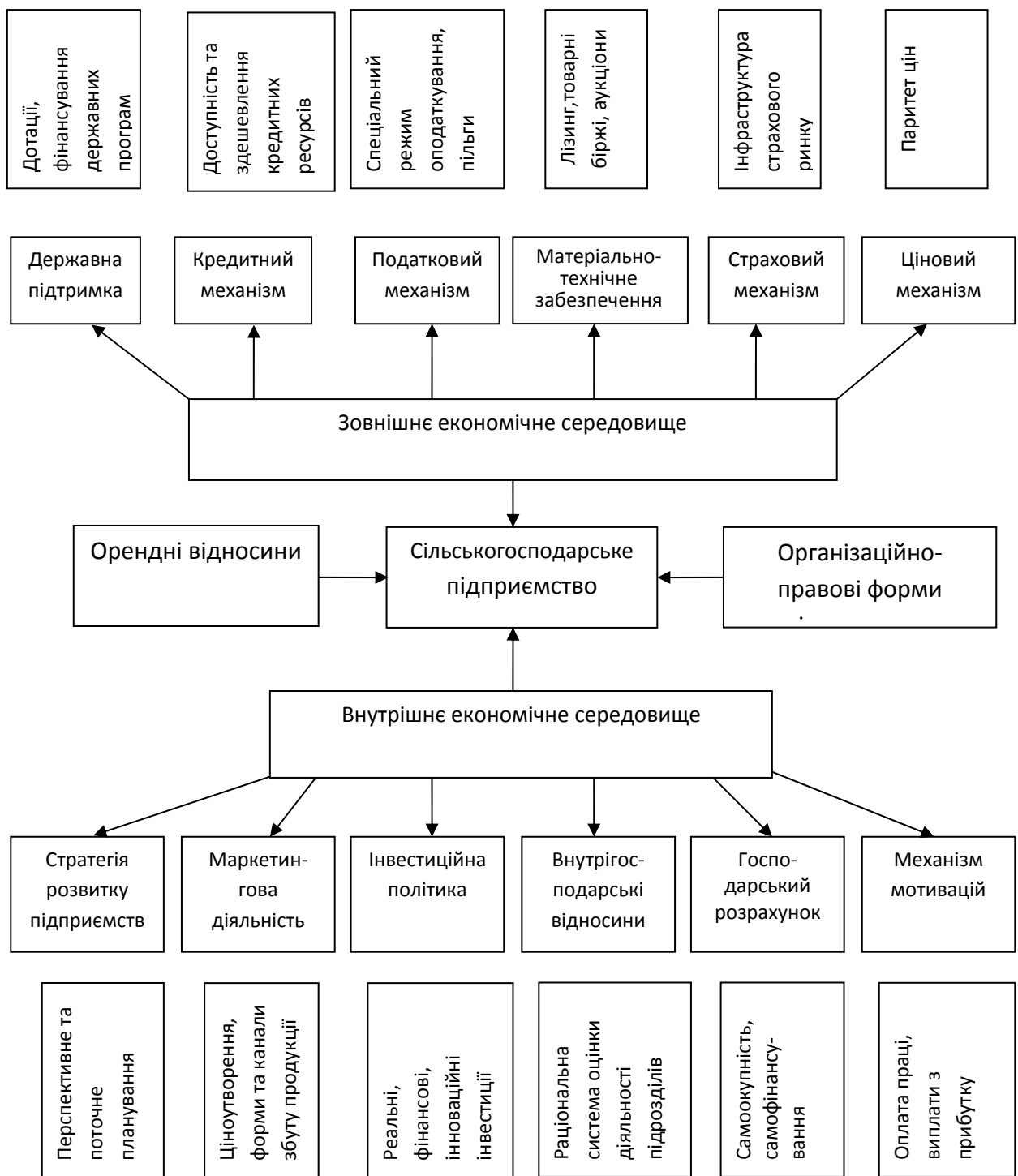

Рис. 2. Економічний механізм забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств

Концепція загального підходу до розуміння економічного механізму являє собою сукупність економічних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення динамічного та сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, на збільшення виробництва й забезпечення населення повноцінним продовольством, яка ґрунтується на основі використання економічних законів і категорій. Формування економічного механізму підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств

має здійснюватися на основі всебічного врахування стратегічних цілей розвитку агропромислового виробництва в цілому та повинно базуватися на поєднанні чинників мікро- і макроекономічного середовища, з урахуванням елементів державного регулювання.

Раціональне використання ресурсів, максимальне одержання доходів та висока конкурентоспроможність можуть бути досягнені лише в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві : доповідь на 12-х річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів- аграрників 25–26 лютого 2010 року / В. Я. Месель-Веселяк – К. : Інститут аграрної економіки, 2010. – 57 с.
3. Березівський П. С. Впровадження внутрішньогосподарських організаційно-економічних механізмів забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 52–54.
4. Munroe, D. 2001. "Economic Efficiency in Polish Peasant Farming: An International Perspective," *Regional Studies*, Taylor and Francis Journals, vol. 35(5). – P. 461–471.
5. Худавердієва В. А. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств / В. А. Худавердієва // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 23–25.

Исследования направления повышения эффективности аграрного сектора в качестве необходимого инструмента аграрной политики в рыночных условиях.

Наиболее влиятельным фактором, способствующим низкой эффективности производства, является несовершенство организационно-экономических основ хозяйствования, которые к этому времени не создали условий для интенсивного и высокоприбыльного развития сельскохозяйственных предприятий. Воспроизводственные процессы в аграрном секторе экономики зависят от аграрной политики, которая, с одной стороны, формировала бы благоприятное рыночное поле для предпринимательской деятельности, с другой – обеспечивала финансовую поддержку, с которой сами товаропроизводители справиться не в состоянии.

Организационно-экономические факторы, производственная деятельность, эффективность, экономический механизм.

The article investigates ways of increasing the efficiency of the agricultural sector as a necessary instrument of agrarian policy under market conditions.

Most influential factor, causing low efficiency, is imperfect organizational and economic principles of management, which don't create conditions for intensive and highly profitable development of agricultural enterprises. Reproduction processes of agricultural sector depend on agricultural policy, which on the one hand would form favorable market environment for entrepreneurship and on the other hand, provide financial support which most producers are not able to cope with.

Organizational and economic factors, industrial activity, efficiency, economic mechanism.

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

І. П. Кудінова, кандидат економічних наук

Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку сільського туризму в Україні та його взаємозв'язок із вирішенням соціально-економічних проблем сільських територій.

Сільський туризм, соціально-економічний розвиток, сільська місцевість.

За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція, тому для забезпечення комплексного соціально-економічного піднесення сільської місцевості та підвищення її конкурентоспроможності потрібно сприяти розвитку сільського туризму в Україні.

Актуальність розвитку сільського туризму, особливо у період економічної кризи, не викликає ніяких сумнівів. Адже така діяльність не потребує значних капіталовкладень, а натомість, належним чином використовує наявні матеріальні та людські ресурси села. Як комплексний вид діяльності, сільський туризм є перспективним шляхом сталого розвитку сільської місцевості, засобом боротьби з бідністю й вирішення цілого ряду соціальних, економічних та екологічних проблем українського села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сільського зеленого туризму досліджують В. Васильєв, П. Горішевський, Л. Забуранна, Ю. Зінко, М. Костриця, Н. Кудла, М. Рутинський, а також зарубіжні вчені К. Дронг, В. Котлінський, Я. Маєвський, С. Медлік, Я. Сікора та ін. Проте існує ще багато питань щодо розвитку сільського туризму в Україні, які до сьогодні залишаються малодослідженими.

Мета дослідження – показати роль і місце сільського туризму в Україні як напрямку підвищення конкурентоспроможності сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу. Сільський туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості й культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [2].

Як вид економічної діяльності сільський туризм включає в себе інші форми підприємництва (агротуризм, фермерський та екологічний туризм) та є сукупністю відносин із приводу туристсько-рекреаційної діяльності різного цільового спрямування у сільській місцевості під впливом факторів

локалізації (сільської місцевості, або середовища), вибіркості (потенційних споживачів) і реалізації (індустрії та інфраструктури сільського туризму) [3].

З підприємницької точки зору, сільський туризм слід розглядати як самостійну, систематичну, ризикову господарську діяльність щодо надання у сільській місцевості комплексу основних (послуги розміщення, харчування) та супутніх (сільськогосподарські роботи, риболовля, прогулянки на конях, участь у святах, продаж народних промислів тощо) послуг туристам з метою отримання економічного, соціального або іншого ефекту.

Позитивний вплив сільського туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні кількості відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їхніх різноманітних запитів, а це, у свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших інфраструктурних об'єктів.

Важливим результатом розвитку сільського туризму є реалізація продукції особистого господарства, причому реалізація її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки й приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, які приймають відпочиваючих, удосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках із урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають та урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство, займаються мисливством, бджільництвом та рибальством.

Крім того, розвиток сільського туризму та його видів спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл у цілому; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання та обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але, з певним надходженням коштів від цієї діяльності, ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються змін на краще сфери обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села. Прикладом може бути створення місцевих осередків Спілки розвитку сільського зеленого туризму в різних областях країни, районних об'єднань громадян, зацікавлених у розвитку інфраструктури для сільського туризму тощо.

Суттєву роль відіграє розвиток сільського туризму та його складників у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати та обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни й санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з

гостями розширює їх кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Сільський туризм відкриває можливості як для поліпшення наповненості бюджетів місцевих органів самоврядування, так і для зближення міських і сільських жителів. Він розширює сферу зайнятості сільського населення, позитивно впливає на економіку та екологію районів України, сприяє відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурно і спадщини. Кожне українське село можна перетворити на справжній туристичний рай, що сміливо конкуруватиме із західноукраїнськими туристичними та європейськими центрами.

Сільський туризм також позитивно впливає на відродження, збереження та розвиток місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини. Проявляючи інтерес до цих надбань народної культури, жителі міст, що відпочивають на селі, розкривають місцевим жителям їхню справжню цінність, популяризують їх у своїх краях і, таким чином, допомагають їх збереженню морально, а подекуди й матеріально.

Суттєву роль відіграє розвиток сільського туризму у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати та обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни й санітарії, приготування їжі, а спілкування з гостями розширює їх кругозір. Сільський туризм сприяє і розвитку демографічних процесів на селі, збереженню сільських населених пунктів, у тому числі й тих, що потрапили вже в категорію деградуючих.

Нині розвиток сільського туризму в Україні, на нашу думку, обмежують і гальмують такі фактори: політико-економічна нестабільність у державі; відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму; відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму; низький рівень інфраструктури та комунікацій; недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення. Ці негативні фактори можна подолати за рахунок проведення виваженої політики державного регулювання розвитку сільського туризму [1].

У результаті теоретичного узагальнення встановлено, що системний вплив сільського туризму на економіку сільських територій відбувається через різноманітні ефекти (економічний, соціальний, етнокультурний, особистісний, екологічний) та зв'язки з суб'єктами інших видів економічної діяльності (із підприємствами агропромислового комплексу, закладами розміщення, мисливськими, рибними та кінними господарствами, майстрами народних промислів, магазинами, перевізниками, будівельними компаніями тощо). У результаті цих впливів утворюється синергія сільського туризму, що забезпечує багатофункціональний (диверсифікований) сільський розвиток.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що розвиток сільського туризму

допоможе вирішити цілу низку проблем. Крім вкрай позитивного впливу на зайнятість членів ОСГ, значний соціальний внесок у розбудову української культури та національних звичаїв, сільський зелений туризм як одна з можливостей розвитку українських сільських родин забезпечить також кумулятивний ефект для сільських територій. Він полягатиме, зокрема, у створенні нових робочих місць для забезпечення комплексності пропонованих туристичних послуг (транспортування, екскурсійне обслуговування та ін.) та розбудові інфраструктури сільських поселень.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі має бути розгляд законодавства європейських країн стосовно регулювання відносин у сфері сільського туризму для того, щоб формувати вітчизняне законодавство.

Список літератури

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети : науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 1 (6). – С.138–143.

2. Забуранна Л. В. Конкурентостійкість підприємств сільського зеленого туризму: теорія, механізм формування та управління : монографія / Л. В. Забуранна, А. В. Кулік. – К. : Центр навч. л-ри, 2013. – 292 с.

3. Костиця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»): монографія / М. М. Костиця / за наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є. І. Ходаківського, проф. Ю. С. Цал-Цалка. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 196 с.

Рассмотрено современное состояние и перспективы развития сельского туризма в Украине и его взаимосвязь с решением социально-экономических проблем сельских территорий.

Сельський туризм, соціально-економічне розвиток, сільська місцевість.

The article reviews the acurrent status and prospects of development of rural tourism in Ukraine and its relationship with the socio-economic problems of rural areas.

Rural tourism, social and economic development, rural areas.

УДК: 332.142:620.92:338.43

БІОЕНЕРГЕТИКА ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

***М. М. Лук'янова, кандидат економічних наук
Інститут економіки та прогнозування НАН України***

Досліджено умови (критерії, принципи) забезпечення сталості біоенергетики з метою досягнення соціально-економічних та екологічних ефектів сільського розвитку в Україні. Проаналізовано зарубіжний

© М. М. Лук'янова, 2015

допоможе вирішити цілу низку проблем. Крім вкрай позитивного впливу на зайнятість членів ОСГ, значний соціальний внесок у розбудову української культури та національних звичаїв, сільський зелений туризм як одна з можливостей розвитку українських сільських родин забезпечить також кумулятивний ефект для сільських територій. Він полягатиме, зокрема, у створенні нових робочих місць для забезпечення комплексності пропонованих туристичних послуг (транспортування, екскурсійне обслуговування та ін.) та розбудові інфраструктури сільських поселень.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі має бути розгляд законодавства європейських країн стосовно регулювання відносин у сфері сільського туризму для того, щоб формувати вітчизняне законодавство.

Список літератури

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети : науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 1 (6). – С.138–143.

2. Забуранна Л. В. Конкурентостійкість підприємств сільського зеленого туризму: теорія, механізм формування та управління : монографія / Л. В. Забуранна, А. В. Кулік. – К. : Центр навч. л-ри, 2013. – 292 с.

3. Костиця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»): монографія / М. М. Костиця / за наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є. І. Ходаківського, проф. Ю. С. Цал-Цалка. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 196 с.

Рассмотрено современное состояние и перспективы развития сельского туризма в Украине и его взаимосвязь с решением социально-экономических проблем сельских территорий.

Сельський туризм, соціально-економічне розвиток, сільська місцевість.

The article reviews the acurrent status and prospects of development of rural tourism in Ukraine and its relationship with the socio-economic problems of rural areas.

Rural tourism, social and economic development, rural areas.

УДК: 332.142:620.92:338.43

БІОЕНЕРГЕТИКА ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

***М. М. Лук'янова, кандидат економічних наук
Інститут економіки та прогнозування НАН України***

Досліджено умови (критерії, принципи) забезпечення сталості біоенергетики з метою досягнення соціально-економічних та екологічних ефектів сільського розвитку в Україні. Проаналізовано зарубіжний

© М. М. Лук'янова, 2015

досвід функціонування біоенергетики, визначено ризики та можливості для сільського розвитку від використання енергії біомаси. Подано оцінку громадського сектору енергетики. Встановлено, що він розвивається стихійно, що призвело до підвищення екологічних і соціальних ризиків. Відзначено необхідність дотримання критеріїв сталого розвитку (соціальної відповідальності; демократичного управління; рівних можливостей доступу до прийняття рішень всіх учасників процесу, підвищення зайнятості; соціальної інтеграції; турботи про навколишнє середовище та ін.).

Біоенергетика, біомаса, сталий розвиток, сільський розвиток.

Українська криза 2014 року загострила проблему вітчизняної та європейської енергетичної безпеки. У таких умовах дедалі більшої актуальності набуває відновлювальна енергетика, зокрема біоенергетика. При цьому виробництво енергії з біомаси, може не лише задовольнити потребу в енергоносіях, а й знизити негативний вплив життєдіяльності людей на клімат. В Україні біомаса репрезентує понад дві третини потенціалу відновлювальної енергетики, що за приблизними оцінками становить 6 млрд дол. США [1].

Використання енергії біомаси, виробленої в сільській місцевості, може забезпечити додаткові можливості сільського розвитку: підвищення доходів дрібних і середніх товаровиробників за рахунок вирощування енергетичних культур та їх переробки на власних енергетичних потужностях; створення нових робочих місць у сільській місцевості; збільшення обсягів дешевих, відновлювальних енергоресурсів для задоволення потреб як сільських домогосподарств, так і агропродовольчого комплексу в цілому. Проте з розвитком біоенергетики також пов'язують ряд нових проблем: зростання цін на продукти харчування; посилення конкуренції за землекористування між енергетичними, продовольчими та кормовими культурами; виснаження та деградація ґрунтів; вирубування лісів тощо. У цьому контексті невід'ємною умовою розвитку європейської біоенергетики є дотримання підприємствами галузі критеріїв сталого розвитку: зменшення викидів парникових газів на всіх стадіях виробництва; обмеження використання земель (з багатим біорозмаїттям, з високим вмістом вуглецю, торфовищ); вимог належної практики господарювання (правила для країн-членів ЄС); соціальної сталості (питання конкуренції з харчовими культурами; можливого негативного впливу на умови праці; захисту прав власності на землю; біобезпеки тощо) [2].

Існує значний інтерес до соціально-економічних наслідків більш активного використання суспільством відновлювальних джерел енергії. Актуальним для України є дослідження вітчизняної біоенергетики на предмет відповідності її розвитку критеріям сталості. Дискусійними залишаються економічні (з огляду на падіння світових цін на нафту) та соціальні вигоди, які вона може забезпечити для сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці перспектив розвитку біоенергетики, виявленню можливостей та існуючих бар'єрів, оцінці світових тенденції розвитку ринку біопалив, питанням законодавчого регулювання галузі присвятили свої праці Г. Гелетука, Т. Желєзна, П. Кучерук, Є. Олійник, Д. Гродзинський, О. Дембновецький, О. Левчук., В. Дубровін, І. Кириленко, Г. Черевко, Ю. Лузан, С. Козловський, О. Шпичак, Г. Калетнік, В. Гавриш, Н. Міщенко, Б. Оверченко, М. Кобець, Х-В. Штрубенхофф, І. Бураковський, А. Кузнєцова та інші. Одними з перших акцентували на проблемі збільшення ризиків для сільського розвитку від стихійного розвитку біоенергетики В. Геєць, О. Бородіна. Значний внесок у просування ідеї вагомості біоенергетичної економіки для розвитку сільської місцевості здійснив Д. Моріс, який, зокрема, визначив право власності сільських товаровиробників (фермерів) на заводи з переробки біопаливної сировини ключовим аспектом сталого сільського розвитку [3]. Про можливості для розвитку місцевих громад від виробництва біопалив свідчить ряд закордонних наукових доробок [4], [5], [6], де підкреслюється, що інноваційність біоенергетики може забезпечити не лише такі вигоди для сільської місцевості, як створення робочих місць і можливостей для збільшення доходів, а й підвищення освітнього рівня місцевих жителів, розвиток їхніх громадянських позицій та ініціатив.

Мета дослідження – вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду сталого розвитку біоенергетики та виявлення додаткових можливостей для сільського розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Суть сталості біоенергетики можна трактувати як триєдину неподільну систему з рівноважливих складових: екологічної, соціальної, економічної. Чому економічну складову виносимо на останок? А тому, що сучасний рівень розвитку суспільства сягнув тієї межі, коли економічні ефекти від його діяльності (які, власне, і були пріоритетними впродовж цього розвитку) виявилися неспроможними задовольнити потреби соціальної справедливості їх розподілу та збереження довкілля. При цьому, кожна зі складових характеризується певними ризиками та можливостями (див. рисунок) і надважливими є намагання максимізувати вигоди від біоенергетики для розвитку сільської місцевості та територіальних громад.

Як свідчать приклади дрібнотоварних ініціатив в секторі біоенергетики країн Азії, Африки та Південної Америки, виробництво та використання біоенергії в локальному вимірі значною мірою впливає на капіталізацію активів місцевих громад [7]:

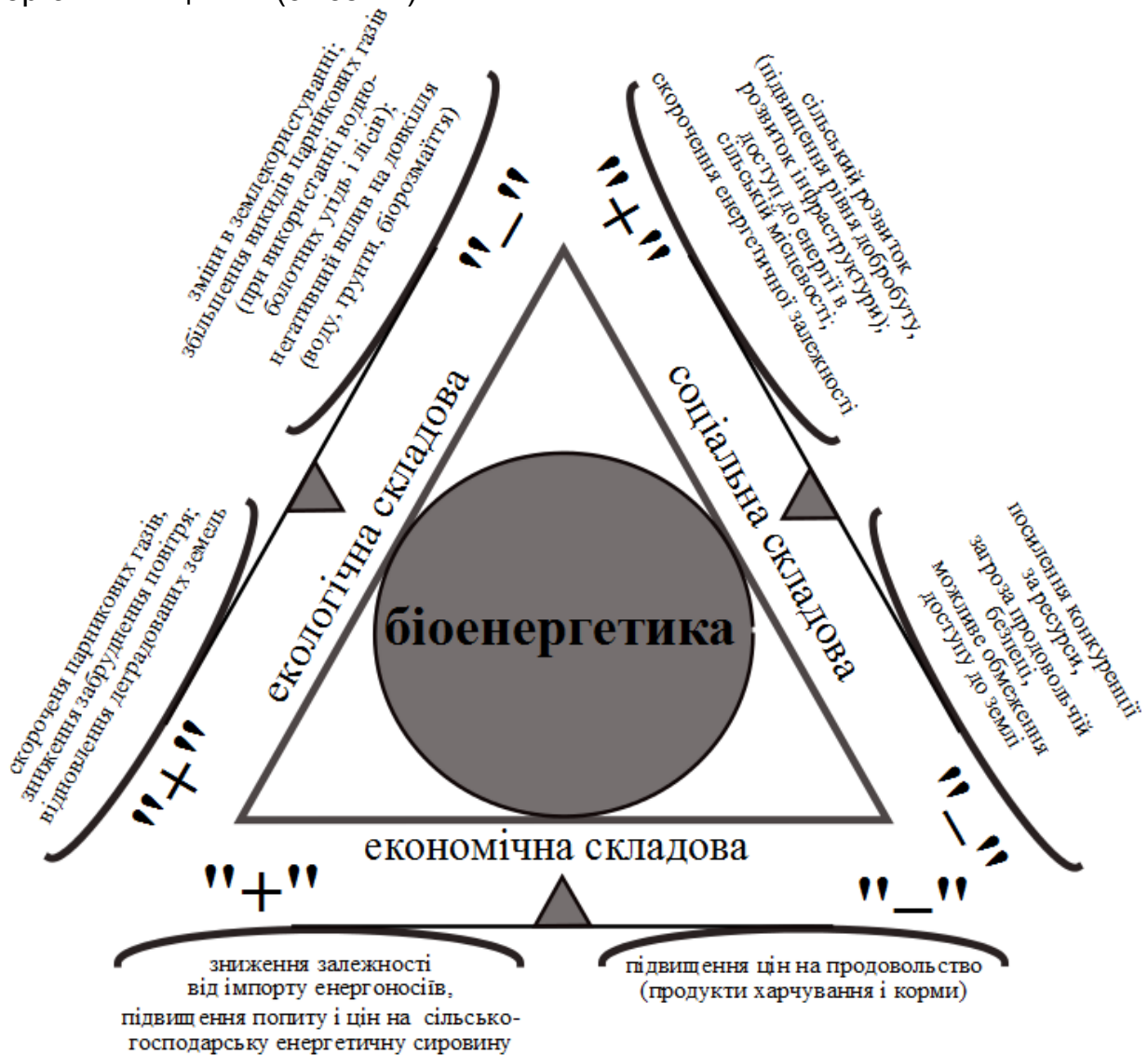
– *людський капітал* – зміцнення потенціалу сільськогосподарського виробництва та переробки, розвиток підприємництва, організація спільнот співвиробників, поліпшення стану здоров'я, зменшення забруднення атмосфери, економія часу, розвиток необхідних навиків;

– *соціальний капітал* – розвиток кооперації за висхідним принципом, організація груп виробників і споживачів, спільні ініціативи для спільних дій та домовленостей;

– *фізичний капітал* – виробництво, переробка біомаси (як капіталу), забезпечення необхідним обладнанням;

– *фінансовий капітал* – нові джерела доходів від переробки недовикористаних біоресурсів, додаткові доходи для агровиробників біомаси;

– *природний капітал* – реалізація доданої вартості відходів як біоенергетичної сировини, забезпечення сталого розвитку, подолання негативного впливу на сільське господарство, дотримання природних та органічних циклів (сівозмін).

Можливості („+“) та ризики („-“) сталого розвитку біоенергетики

При цьому слід пам'ятати, що очікувані від біоенергетики вигоди можливі в довгостроковій перспективі. Реалізація можливостей біомаси для локального розвитку потребує подолання існуючих соціальних та інституційних бар'єрів (декларативний характер законодавчих норм, неефективність місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, слабка самоідентифікація локальних громад, консервативність, низький рівень довіри тощо).

З огляду на потенційні ризики та можливості, спробуємо оцінити стан розвитку вітчизняної біоенергетики. З усіх можливих видів біомаси в Україні найбільшого виробничого поширення набуло вирощування насіння ріпаку як сировини для виробництва біопалив першого покоління. Так, у піковому 2008 р., посівні площі під цією культурою зросли майже в 16 разів, порівняно з 1990 р. Близько 90 % валового виробництва ріпаку експортувалося до країн Європи (Франції, Бельгії, Нідерландів, Польщі), що гарантувало його виробникам значні прибутки. З того часу площі під ріпаком дещо скоротилися, і вже у 2013 р. вони становили 1014,4 тис. га, що на 28 % менше від пікового. Причиною такого скорочення було не стільки введення сертифікації на біопаливну сировину в країнах ЄС, скільки зниження прибутковості та несприятливі погодні умови.

Переваги крупномасштабного виробництва створюють сприятливі умови для великих виробників, тому виробництво біопаливної сировини у багатьох випадках витісняло з ринків дрібних і середніх виробників і виявилось для них руйнівним. В Україні у 2013 р. 98 % посівних площ озимого ріпаку було сконцентровано на недержавних сільськогосподарських підприємствах, з них у дрібнотоварному фермерському секторі – 19%, а в господарствах населення – трохи більше, ніж 2%. Технологічний процес вирощування ріпаку не є трудомістким і обслуговується, як правило, двома – трьома працівниками. Такий підхід до виробництва біопаливної сировини не забезпечує ні збільшення доходів, ні підвищення зайнятості сільського населення.

Проблема конкурування з великим бізнесом доволі поширена. Навіть в демократичних США фермери, як правило, розглядаються як слухняні постачальники необхідної енергетичної сировини, а не як повноцінні учасники розвитку галузі з власною думкою і власним правом голосу. Вони не завжди вирішують, який вид енергетичної сировини вирощувати і за якими цінами його продавати. Головними гравцями в біоекономіці виступають великі компанії, які й користуються державними привілеями. Найбільшу надію у розвитку сільської місцевості від використання можливостей біоенергетики американські фермери покладають на локально-інтегровані кооперативи [8].

Крім цього, для України характерною є конкуренція в землекористуванні між енергетичними та продовольчими й кормовими культурами. Різке зростання частки посівів ріпаку в структурі посівних площ останніми роками відбувалося за рахунок скорочення посівів кукурудзи на силос та зелений корм, кормових коренеплодів, цукрового буряка. Слід звернути увагу на те, що мало місце порушення норм сівозміни; просування трансгенних культур, що посилює екологічні загрози від виробництва біоенергетичної сировини.

Отже, можна констатувати, що в Україні розвиток біоенергетики зароджувався стихійно та неконтрольовано й спричинив підвищення екологічних і соціальних ризиків. Із основних складових сталого розвитку забезпечувалася лише економічна за рахунок високої прибутковості вирощування та експорту насіння ріпаку як сировини для переробних

потужностей Європи, що не було ефективною перспективою і на сьогодні себе вичерпало. Усе це потребує налагодження серйозного моніторингу процесів становлення та розвитку біоенергетики з боку держави. Група дослідників під керівництвом Г. Фішера [9] обґрунтувала висновок про те, що виробництво біопалив може забезпечити підвищення сільського розвитку, але нетривке. Заявлені переваги біопалива не можуть бути досягнуті тільки лише за умови виробництва енергетичної сировини. У сільській місцевості повинен бути налагоджений весь ланцюг виробництва біопалив: від сировини до готової продукції, щоб отримати очікуваний ефект.

Досвід Бразилії, яка є провідною біопаливною країною світу, також вказує на проходження нею процесу неконтрольованого розвитку біоенергетики, що призвело до спустошення екосистем, концентрації прибутків у великих транснаціональних компаніях, позбавлення сільського населення доступу до землекористування та руйнування традиційного способу їх життя. Ситуацію вдалося покращити за рахунок активізації переходу до сталих основ біоенергетики.

Важливими критеріями сталого розвитку є соціальна відповідальність (схвалення місцевими громадами цільового призначення виробництва енергії); рівнозначна участь у прийнятті рішень як інвесторів, так і пересічних жителів, чиї інтереси зачіпає розвиток біоенергетики; демократичне управління (створення кооперативів, громадських організацій з метою захисту інтересів у протистоянні з великим агробізнесом); створення робочих місць та зростання доходів (забезпечення умов для зайнятості місцевого населення, зокрема молоді; протидія концентрації землеволодінь та доходів, залучення місцевого населення тільки на некваліфіковану роботу); соціальна інтеграція (проведення тренінгів для громадськості; соціальна підтримка домогосподарств; підвищення якості життя); вплив на довкілля (диверсифікація культур, мінімізація використання пестицидів, перешкоджання виснаженню ґрунтів, тощо).

Як зазначають бразильські дослідники А. Морет, Д. Родрігес, Л. Ортіз, основними принципами сталого розвитку біоенергетики є:

1. Принцип візуалізації сталого майбутнього – ініціативи повинні ґрунтуватися на детальному аналізі перспектив розвитку громади/місцевості.

2. Принцип збереження довкілля – рівний доступ до природних ресурсів та їх ощадне використання.

3. Принцип дотримання соціальних інтересів – ініціативи з виробництва енергії повинні забезпечувати передусім соціальну складову сталості, а не інтереси великих секторів економіки.

4. Принцип автономії – ініціативи з розвитку біоенергетики мають сприяти енергетичній незалежності громад та її членів, децентралізації енергопостачання.

5. Принцип попередніх оцінок – проекти сталого розвитку біоенергетики оцінюються з позицій їх індивідуального та кумулятивного впливу на економічні, фінансові, інституційні та технічні параметри.

6. Принцип екологізації економіки – ґрунтується на ощадному та ефективному використанні природних ресурсів, зменшенні енерго- та матеріалозатратності [6].

Суть сталості біоенергетики в соціальному аспекті, на думку групи дослідників Дж. Домак, К. Річардс, С. Рісовіч, зводиться до усвідомлення суспільством, які вигоди воно матиме від неї [10]. Так, зменшення вуглецевих викидів, охорона навколишнього середовища, енергобезпека на національному рівні оцінюється з позицій розвитку окремої громади як додаткові бонуси, але основні питання до нового виду діяльності передбачають пошук відповідей на запитання: наскільки збільшиться зайнятість, який буде вклад в економіку регіону та як поліпшиться рівень добробуту.

Таким чином, можемо сформулювати такі соціальні аспекти біоенергетики: підвищення стандартів життя (охорона навколишнього середовища, здоров'я; освіта); соціальна згуртованість і стабільність (зменшення кількості сільського населення); регіональний розвиток; сільська диверсифікація. Узагальнення передумов сталого сільського розвитку за рахунок використання можливостей від виробництва і переробки біомаси є складним завданням, оскільки система життєдіяльності кожної сільської громади характеризується набором індивідуальних ознак (здатністю до самоорганізації, відкритістю, неоднорідністю факторів впливу, територіальними відмінностями тощо).

Виокремимо основні показники соціально-економічного розвитку сільських громад: рівень заробітної плати, рівень зайнятості / безробіття, можливість працевлаштування, умови праці, додатковий дохід для домогосподарств; загальний обсяг інвестицій у місцеву економіку, в т.ч. інвестиції в інфраструктуру, охорону здоров'я, освіту; частка виробничих витрат, яка залишається в місцевій економіці; ризики для населення у випадку закриття проекту; рівень забезпечення продуктами харчування. Перспективним каналом формування інформаційної бази для відстеження ефектів розвитку біоенергетики на рівні сільських громад є моніторинг окремих підприємств сектору відновлювальної енергетики, які здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, що ґрунтується, головним чином, на монографічному методі дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищенаведене можемо зазначити, що основною необхідною умовою задоволення потреб сільського розвитку в Україні за рахунок біоенергетики є розміщення виробничих потужностей з переробки біомаси в місцях, наближених до джерел сировини. При цьому, вагомим є активне залучення місцевих громад до прийняття рішень, щодо видів та масштабів такого виробництва. Перспективним є забезпечення ефективної взаємодії локальних громад, бізнесу та органів державної влади на місцях у вирішенні питань розвитку ініціатив у сфері біоенергетики.

Список літератури

1. Bioenergy regulation in Ukraine: tax and legal overview [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : http://www.kpmg.com/UA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Bioenergy_TL_Overview_final_15.07.14.pdf . – Title from the screen.
2. Кандул С. Вимоги сталості виробництва біопалива в ЄС: наслідки для українських виробників сировини [Електронний ресурс] : Серія Консультативних робіт [AgPP No 29] / С. Кандул // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2010. – 34 с. – Режим доступу : URL : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/Agriculture_dialogue/2010/PP29.Final.UKR.pdf. – Назва з титул. екрана.
3. Jim Kleinschmit. Biofueling Rural Development: Making the Case for Linking Biofuel Production to Rural Revitalization [Electronic Resource] / Jim Kleinschmit // Carsey Institute / Policy Brief No. 5. Winter 2007. – Mode of access : URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XC0619%2802%29&from=EN>. – Title from the screen.
4. Suani Teixeira Coelho. Biofuels: advantages and trade barriers [Electronic Resource] / Coelho, S.T. // United Nations Conference on Trade and Development, 2005. – Mode of access : URL : http://unctad.org/en/docs/ditcted20051_en.pdf. – Title from the screen.
5. Marcus Colchester, Norman Jiwan, Andiko, Martua Sirait, Asep Yunan Firdaus, A. Surambo, Herbert Pane. Promised Land. Palm Oil and Land Acquisition in Indonesia – Implications for Local Communities and Indigenous People [Electronic Resource] / Colchester, M., Jiwan, N., Andiko, Sirait, M., Firdaus, A.Y., Surambo, A. and Pane, H. – Mode of access : URL : <http://www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2010/08/promisedlandeng.pdf>. – Title from the screen.
6. Artur Moret, Délcio Rodrigues, Lúcia Ortiz. Sustainability criteria and indicators for bioenergy [Electronic Resource] / Moret, A., Rodrigues, D. and Ortiz, L. // Brazilian Forum of NGOs and Social Movements, 2006. – Mode of access : URL : <http://www.neema.ufc.br/Etanol14.pdf>. – Title from the screen.
7. Small-Scale Bioenergy Initiatives: Brief description and preliminary lessons on livelihood impacts from case studies in Asia, Latin America and Africa [Electronic Resource] // Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO) and Policy Innovation Systems for Clean Energy Security (PISCES), 2009. – Mode of access : URL : <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/aj991e/aj991e.pdf>. – Title from the screen.
8. Alissa M. Rossi, C. Clare Hinrichs. Hope and skepticism: Farmer and local community views on the socio-economic benefits of agricultural bioenergy [Electronic Resource] / Rossi, A. M., Hinrichs, C. C. // Biomass and Bioenergy, Vol. 35, Issue 4, 2011, pp. 1418–1428. – Mode of access : URL : http://www.interface-south.org/literature/hope-and-skepticism-farmer-and-local-community-views-on-the-socio-economic-benefits-of-agricultural-bioenergy/index_html. – Title from the screen.
9. Günther Fischer, Eva Hizsnyik, Sylvia Prieler, Mahendra Shah, Harrij van Velthuizen. Biofuels and food security [Electronic Resource] / Fischer, G., Hizsnyik, E., Prieler, S., Shah, M., van Velthuizen, H. // International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). – Mode of access : URL : <http://www.ofid.org/LinkClick.aspx?fileticket=4PjzcrL3584%3D&tabid=112&mid=552>. – Title from the screen.
10. J. Domac, K. Richards, S. Risovic. Socio-economic drivers in implementing bioenergy projects [Electronic Resource] / Domac, J., Richards, K., Risovic, S. // Biomass and Bioenergy, Vol. 28, № 11, 2005, P. 97–106. – Mode of

access : URL : http://www.abengoa.com/export/sites/abengoa_corp/resources/pdf/biofuels/Agricultural_development/fuente2.pdf. – Title from the screen.

Исследованы условия (критерии, принципы) обеспечения устойчивости биоэнергетики с целью достижения социально-экономических и экологических эффектов сельского развития в Украине. Проанализирован зарубежный опыт функционирования биоэнергетики, определены риски и возможности для сельского развития использования энергии биомассы. Представлена оценка общественного сектора энергетики. Установлено, что он развивается стихийно, что привело к повышению экологических и социальных рисков. Отмечена необходимость соблюдения критериев устойчивого развития (социальной ответственности; демократического управления; равных возможностей доступа к принятию решений всех участников процесса, повышения занятости; социальной интеграции; заботы об окружающей среде и т.д.).

Биоэнергетика, биомасса, устойчивое развитие, сельское развитие.

This article explores the conditions (criteria, principles) ensuring the sustainability of bioenergy in order to achieve socio-economic and environmental effects of rural development in Ukraine. The foreign experience of bioenergy identified risks and opportunities for rural development from biomass. Evaluates public energy sector. Established that it develops spontaneously, leading to an increase in environmental and social risks. There is a need to respect the criteria of sustainable development (social responsibility, democratic governance, equally possible access to the decision-making of all stakeholders, increased employment, social inclusion, environmental concerns, etc.).

Bioenergy, biomass, sustainable development, rural development.

УДК 339.172:338.12.015

ТОВАРНІ ДЕРИВАТИВИ ЯК ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ РИЗИКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ АГРАРНОМУ РИНКУ

А. І. Масло, здобувач*

Наведено економічну сутність та функції товарних деривативів на світових біржах. Досліджено теоретичні основи хеджування ризиків на аграрному ринку за допомогою товарних деривативів. Доведено необхідність використання деривативів вітчизняними учасниками аграрного ринку як інноваційних інструментів управління ціновими ризиками.

*Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор М. О. Солодкий

© М. О. Солодкий, А. І. Масло, 2015

access : URL : http://www.abengoa.com/export/sites/abengoa_corp/resources/pdf/biofuels/Agricultural_development/fuente2.pdf. – Title from the screen.

Исследованы условия (критерии, принципы) обеспечения устойчивости биоэнергетики с целью достижения социально-экономических и экологических эффектов сельского развития в Украине. Проанализирован зарубежный опыт функционирования биоэнергетики, определены риски и возможности для сельского развития использования энергии биомассы. Представлена оценка общественного сектора энергетики. Установлено, что он развивается стихийно, что привело к повышению экологических и социальных рисков. Отмечена необходимость соблюдения критериев устойчивого развития (социальной ответственности; демократического управления; равных возможностей доступа к принятию решений всех участников процесса, повышения занятости; социальной интеграции; заботы об окружающей среде и т.д.).

Биоэнергетика, биомасса, устойчивое развитие, сельское развитие.

This article explores the conditions (criteria, principles) ensuring the sustainability of bioenergy in order to achieve socio-economic and environmental effects of rural development in Ukraine. The foreign experience of bioenergy identified risks and opportunities for rural development from biomass. Evaluates public energy sector. Established that it develops spontaneously, leading to an increase in environmental and social risks. There is a need to respect the criteria of sustainable development (social responsibility, democratic governance, equally possible access to the decision-making of all stakeholders, increased employment, social inclusion, environmental concerns, etc.).

Bioenergy, biomass, sustainable development, rural development.

УДК 339.172:338.12.015

ТОВАРНІ ДЕРИВАТИВИ ЯК ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ РИЗИКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ АГРАРНОМУ РИНКУ

А. І. Масло, здобувач*

Наведено економічну сутність та функції товарних деривативів на світових біржах. Досліджено теоретичні основи хеджування ризиків на аграрному ринку за допомогою товарних деривативів. Доведено необхідність використання деривативів вітчизняними учасниками аграрного ринку як інноваційних інструментів управління ціновими ризиками.

*Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор М. О. Солодкий

© М. О. Солодкий, А. І. Масло, 2015

Хеджування, управління ризиків, деривативи, ф'ючерси, опціони, аграрний ринок.

Цінова волатильність на основні види сільськогосподарської продукції вже багато століть присутня на світовому аграрному ринку. Адже існує багато факторів, які неможливо піддати контролю з боку учасників ринку, зокрема глобальні кліматичні зміни, виникнення товарів-замінників, нових учасників та ін. Проте, усі ці фактори відіграють важливу роль у формуванні попиту й пропозиції на основні види сільськогосподарської продукції: зернові, олійні, продукцію тваринництва. Зміна світових балансів сільськогосподарської продукції відразу викликає зміну світових цін. У зв'язку з цим, у світовій практиці, прогнозування і стабілізацію цін вже тривалий час забезпечують біржі, завдяки торгівлі строковими інструментами – ф'ючерсами та опціонами. Саме ці інструменти, які належать до деривативів та ефективно використовуються в управлінні ціновими ризиками на світових біржах, усе ще відсутні на вітчизняних товарних біржах, що обумовлює актуальність дослідження.

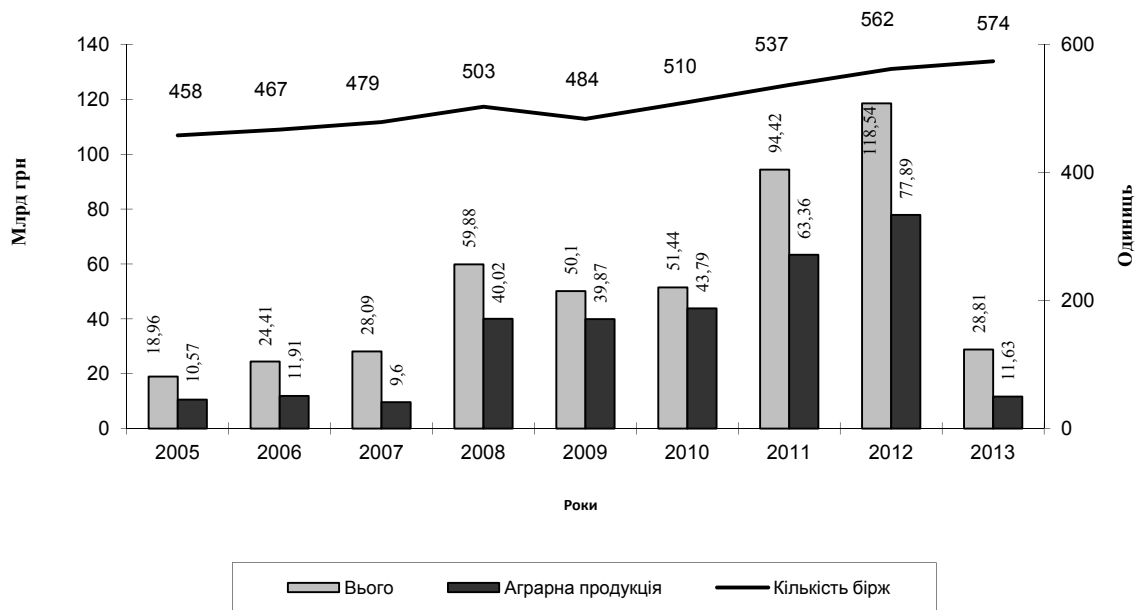
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування біржового ринку деривативів та хеджуванню ризиків присвячена значна кількість зарубіжних та вітчизняних праць, зокрема А. Беккермана [7], А. Берг [5], А. Маккензі [6], Р. МакДональда, Дж. Маршала, Д. Сігела [2], М. Солодкого [1], Дж. Халла, Т. Холта [6] та інших.

Мета дослідження – визначення особливостей хеджування ризиків на аграрному ринку за умов використання біржових деривативів.

Виклад основного матеріалу. За понад 20-річну історію розвитку вітчизняного біржового аграрного ринку донині суттєвих змін у розвитку торгівлі строковими інструментами так і не відбулося. До сьогодні вітчизняні біржі, яких налічується аномальна кількість, не забезпечують ефективного ціноутворення на внутрішньому ринку і не працюють із класичними для світових бірж видами деривативів – ф'ючерсами та опціонами. Обсяги торгівлі на вітчизняних біржах несуттєві для внутрішнього спотового ринку (див. рисунок).

Незважаючи на те, що домінуючою на товарних біржах залишається сільськогосподарська продукція, її значні обсяги торгівлі на біржах впродовж тривалого часу підтримувала держава через обов'язкову реєстрацію експортних угод на акредитованих біржах. Водночас, на торгових майданчиках вітчизняних бірж можна зустріти значну кількість нетипових для світових бірж товарів, тоді як ф'ючерси та опціони, які у світовій практиці мають тривалу історію застосування, залишаються для наших учасників екзотичними інноваційними інструментами. Натомість, зарубіжний досвід свідчить про важливість цих інструментів в управлінні ціновими ризиків на аграрному ринку.

Узагальнення економічної сутності біржових деривативів у літературних джерелах [1, 2, 8] свідчить про те, що це стандартизовані контракти із зобов'язанням (ф'ючерси) або правом (опціони) на купівлю-продаж базових активів, які лежать в основі деривативів (валюта, відсоткові

Динаміка обсягів торгівлі та кількість товарних бірж в Україні*

*Джерело: побудовано автором за даними Державного комітету статистики України [3].

ставки, різні види сільськогосподарської продукції: пшениця, кукурудза, соя, ріпак, м'ясо, сухе молоко тощо) у майбутньому за встановленими під час біржових торгів котированнями. Важливою особливістю деривативів є можливість їх виконання не поставкою базових активів, а через закриття контактів зворотними операціями ("offset"). Тому, за сучасних умов, більшість товарних деривативів розглядаються, як фінансові інструменти, ринкова вартість яких походить від базових активів [8, с. 10].

Деривативи виражають майбутню оцінку цінової кон'юнктури на аграрних ринках. На сучасних світових біржах деривативи забезпечують важливу роль у функціонуванні економічної системи через виконання ними наступних важливих функцій, які забезпечують: а) прозоре та конкурентне ціноутворення завдяки формуванню цін попиту і пропозиції усіма учасниками на глобальному рівні; б) фінансову стабільність та безпеку за допомогою системи клірингових розрахунків; в) високу ліквідність через доступ до торгівлі великої кількості учасників з усього світу; г) подвійну технологію торгівлі (голосовий аукціон та електронну систему); д) стандартизацію контрактів для гнучкості торгівлі; е) постійне вдосконалення сервісу для клієнтів; ж) зниження затрат на укладання угод на біржах [4].

Усі вищеперелічені функції створюють необхідні умови для ефективного функціонування спекулянтів та хеджерів. Спекулянти намагаються заробити кошти на цінових ризиках, тоді як хеджери – їх уникнути. До хеджерів належать учасники аграрних ринків, які, водночас, працюють на спотових ринках, де виступають продавцями чи покупцями сільськогосподарської продукції та перебувають у постійній залежності від цінової нестабільності, а також паралельно відкривають позиції по

ф'ючерських чи опціонних угодах на сільськогосподарську продукцію на біржах.

Хеджування передбачає страхування цінових ризиків на ринку реальної продукції за допомогою використання біржових деривативів. Головною метою хеджування є лімітування цінових ризиків. Механізм хеджування полягає в одночасному зайнятті двох обернених позицій на спотовому та ф'ючерсному ринку. При цьому, хеджування можуть здійснювати як продавці реального товару, зокрема від падіння цін – стратегія короткого хеджування (від англ. *short hedging*), так і покупці, зокрема від зростання цін на спотовому ринку – стратегія довгого хеджування (від англ. *long hedging*).

Хеджування цінових ризиків має практичне застосування в переважній більшості зарубіжних країн, проте, найбільше його використовують фермери США. Саме тому, основні класичні приклади найяскравіше приводити з американського досвіду (див. таблицю), де вперше було впроваджено торгівлю ф'ючерсами на кукурудзу в 1851 р. на чиказькій товарній біржі CBOT [7, с.123]. Необхідно зазначити, що особливістю американських деривативів є їх кількісний вимір в об'ємних одиницях – бушелях. Так, класичний ф'ючерсний контракт на кукурудзу становить 5000 бушелів або 127 метричних тонн [4].

Приклад хеджування виробника кукурудзи в США*

Місяць	Ціна на ринку реального товару (спот)	Ціна на кукурудзяні ф'ючерсні на біржовій платформі CBOT
Червень	Очікувана ціна пропозиції – 5,00 дол/буш.	Продаж 10 листопадових ф'ючерсів на кукурудзу по 5,00 дол/буш.
Листопад	Продаж 50000 бушелів кукурудзи на елеватор по 4,00 дол/буш.	Купівля 10 листопадових ф'ючерсів на кукурудзу по 5,00 дол/буш.
	Спотова ціна – 4,00 дол/буш. підвищена за рахунок прибутку від ф'ючерських операцій – 1,00 дол/буш.	Кінцева ціна реалізації – 5,00 дол/буш.

*Джерело: побудовано автором за даними джерела [5].

Як бачимо з вищенаведеного прикладу, виробник кукурудзи очікує падіння цін на момент збору врожаю, тому хоче зафіксувати свою реалізаційну ціну і захеджувати майбутні цінові втрати. Фермер продає ф'ючерс на кукурудзу в червні за ціною 5,00 дол/буш. Пізніше, на момент збору врожаю, на спотовому ринку через зростання пропозиції ціна падає до 4 дол/буш. Проте, фермер має ф'ючерсну позицію, яку він повинен закрити купівлею такого самого ф'ючерсу, що приносить йому прибуток – 1 дол/буш. і компенсує втрату в ціновому падінні на ринку реального товару. Результатом хеджу стала фіксація майбутньої продажної ціни на кукурудзу. Розглянутий вид хеджування є прикладом «ідеального хеджування», коли очікувана ціна компенсується хеджуванням і є рівною

кінцевій ціні. Необхідно зазначити, що в прикладі не враховані затрати на укладання та виконання ф'ючерсних контрактів, які, зазвичай, становлять до 1 цента за бушель [7].

Як бачимо, хеджування за допомогою деривативів застосовують для страхування цінових ризиків на аграрному ринку подібно до звичних видів страховок, які використовують для запобігання небажаним подіям. Проте, у світовій практиці страхування цінам може забезпечити лише біржа та її строкові інструменти – ф'ючерси та опціони. На вітчизняному ринку відсутність деривативів унеможлиблює ефективне управління цінових ризиків учасниками внутрішнього аграрного ринку, які у зарубіжній практиці об'єднуються у кооперативи для підвищення ефективності реалізації продукції та, водночас, забезпечення страхування цінових ризиків.

Необхідно зазначити, що нині деякі вітчизняні агрохолдинги – експортери сільськогосподарської продукції, успішно користуються деривативами провідних світових бірж для хеджування своїх ризиків, зокрема інструментами європейської товарної платформи MATIF, що входить до складу біржового альянсу NYSE-EURONEXT. Висока кореляція українських експортних цін, які перебувають у залежності від світових тенденцій, та європейських ф'ючерсних цін на основні види сільськогосподарської продукції робить можливим хеджування ризиків при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, деривативи нині є найефективнішим інструментом управління цінових ризиків на аграрному ринку, світовий досвід використання яких необхідно поширювати й на учасників вітчизняного аграрного ринку. За таких умов, хеджування залишається інноваційним інструментом управління ризиків, особливо для учасників внутрішнього вітчизняного аграрного ринку. У зв'язку з цим, постає необхідність в адаптації регулятивних норм для використання деривативів на світових біржових майданчиках, а також паралельного забезпечення впровадження торгівлі товарними деривативами на основні експортоорієнтовані види сільськогосподарської продукції на вітчизняних біржах, які нині повинні долучатися до світових консолідаційних процесів.

Список літератури

1. Солодкий М. О. Біржовий ринок : навч. посіб. / М. О. Солодкий. – К. : Аграрна освіта, 2010. – С. 409–436.
2. Дэниел Сигел. Фьючерсные рынки: портфельные стратегии, управление рисками и арбитраж / Сигел Дэниел, Сигел Дайа. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 627 с.
3. Звіти Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. An Introduction to Trading CBOT Agricultural Futures and Options. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.expofutures.com/pdf/CBOT-Agricultural-Markets.pdf>
5. Berg A. Hedging in theory and practice [Електронний ресурс] / A. Berg. – Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/agro_hedging_28March_2013_aberg_en.pdf

6. McKenzie A. Market Efficiency in Agricultural Futures Markets. [Електронний ресурс] / A. McKenzie, T. Holt. – Режим доступу : <http://www.ageconsearch.umn.edu/bitstream/20933/1/spmcke01.pdf>

7. Bekkerman A. Economics of Agricultural Marketinghttp [Електронний ресурс] / A. Bekkerman. – Режим доступу : http://www.montana.edu/bekkerman/classes/agbe321/agbe321_notes.pdf

8. Financial instruments and legal frameworks of derivatives market in EU 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/514008/>

9. IPOL_STU%282014%29514008_EN.pdf

Определена экономическая сущность и функции деривативов на мировых биржах. Исследованы особенности хеджирования рисков на аграрном рынке с помощью товарных деривативов. Доказана необходимость использования деривативов отечественными участниками аграрного рынка как инновационных инструментов в управлении ценовыми рисками.

Хеджирование, управления рисков, деривативы, фьючерсы, опционы, аграрный рынок.

The economic essence and the main functions of derivatives on international exchanges shows. The main features of hedging risks in the agricultural market through using commodity derivatives described. Derivatives considered as an innovative tools for managing risks in the domestic agricultural market.

Hedging, risk management, derivatives, futures, options, agricultural market.

УДК 338.436

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Г. Є. Мєняйлова, кандидат економічних наук
Університет сучасних знань**

Визначено складові механізму забезпечення економічної безпеки переробних підприємств. Встановлено, що для переробних підприємств основними чинниками забезпечення економічної безпеки є: забезпеченість сировиною та фінансовими ресурсами; наявність платоспроможного попиту; прогресивність техніко-технологічної бази виробництва. На цій основі визначено можливості уникнення потенційних загроз для переробних підприємств.

Економічна безпека, переробне підприємство, механізм забезпечення економічної безпеки, загрози, гармонізація інтересів, якість, харчові продукти.

© Г. Є. Мєняйлова, 2015

6. McKenzie A. Market Efficiency in Agricultural Futures Markets. [Електронний ресурс] / A. McKenzie, T. Holt. – Режим доступу : <http://www.ageconsearch.umn.edu/bitstream/20933/1/spmcke01.pdf>

7. Bekkerman A. Economics of Agricultural Marketinghttp [Електронний ресурс] / A. Bekkerman. – Режим доступу : http://www.montana.edu/bekkerman/classes/agbe321/agbe321_notes.pdf

8. Financial instruments and legal frameworks of derivatives market in EU 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/514008/>

9. IPOL_STU%282014%29514008_EN.pdf

Определена экономическая сущность и функции деривативов на мировых биржах. Исследованы особенности хеджирования рисков на аграрном рынке с помощью товарных деривативов. Доказана необходимость использования деривативов отечественными участниками аграрного рынка как инновационных инструментов в управлении ценовыми рисками.

Хеджирование, управления рисков, деривативы, фьючерсы, опционы, аграрный рынок.

The economic essence and the main functions of derivatives on international exchanges shows. The main features of hedging risks in the agricultural market through using commodity derivatives described. Derivatives considered as an innovative tools for managing risks in the domestic agricultural market.

Hedging, risk management, derivatives, futures, options, agricultural market.

УДК 338.436

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Г. Є. Мєняйлова, кандидат економічних наук
Університет сучасних знань**

Визначено складові механізму забезпечення економічної безпеки переробних підприємств. Встановлено, що для переробних підприємств основними чинниками забезпечення економічної безпеки є: забезпеченість сировиною та фінансовими ресурсами; наявність платоспроможного попиту; прогресивність техніко-технологічної бази виробництва. На цій основі визначено можливості уникнення потенційних загроз для переробних підприємств.

Економічна безпека, переробне підприємство, механізм забезпечення економічної безпеки, загрози, гармонізація інтересів, якість, харчові продукти.

© Г. Є. Мєняйлова, 2015

У вирішенні проблем забезпечення населення продовольством, яке відповідало б сучасним вимогам якості, в обсягах, необхідних для збалансованого харчування мають бути задіяні як виробники сировини, так і її переробники. Згідно з визначенням Державного комітету статистики України, «Переробне підприємство – юридична особа, її відокремлений підрозділ, які мають власні переробні потужності або їх орендують, та здійснюють перероблення певних видів придбаної (закупленої, давальницької сировини) або власно виробленої сільськогосподарської продукції [7]. Тобто, саме переробні підприємства повинні повноцінно забезпечувати населення продуктами харчування. Водночас, такі підприємства мають бути ефективними за продукцією кінцевого споживання, забезпечуючи прибутковість на всіх стадіях: від виробництва та реалізації сировини до стадії доведення кінцевого продукту до споживача.

Ситуація, що склалася нині на переробних підприємствах, зумовлена не тільки загальним соціально-економічним становищем країни та недосконалістю існуючих відносин між суб'єктами зовнішнього середовища. На переробних підприємствах на сьогодні відсутній сформований механізм, який би дав змогу підприємствам ефективно протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, на основі найповнішого врахування чинників економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності переробних підприємств, їх адаптації до ринкового середовища, ефективності виробництва продуктів харчування, економічні відносини з виробниками сировини знайшли своє відображення в працях Н. С. Бєлінської, В. І. Бойка, В. П. Галушко, В. І. Заїнчковського, Т. Л. Мостенської, П. Т. Саблука, С.О. Шевельової, О. М. Шпичака та інших.

Проблемам забезпечення економічної безпеки виробничих підприємств присвячені роботи таких вчених, як Н. Капустін, М. Бєндіков, Л. Шемаєва, Н. Ільяшенко, Д. Ковальов. На сьогодні використовуються такі визначення поняття «економічна безпека»: «сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів» [4, с. 56]; захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих або непрямих загроз [1, с. 37].

Група українських дослідників [5] економічну безпеку підприємства розглядає як міру «гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства». Такої точки зору дотримується В. В. Шликов [9]. У своїх працях вищеназвані вчені розглядають проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства, її механізм. Проте, специфічні чинники, особливості механізму забезпечення економічної безпеки саме переробних підприємств на сьогодні є такими, що недостатньо охоплені науковцями.

Економічний розвиток України вимагає створення потужних переробних підприємств не тільки з метою формування відповідного експортного потенціалу, збільшення бюджетних надходжень, задоволення потреб

населення в харчових продуктах в достатній кількості. Нині їх ефективна діяльність має забезпечити необхідний рівень продовольчої безпеки держави та формування раціональної структури споживання харчових продуктів населенням України. У цьому аспекті визначення всіх загроз і проблем у діяльності переробних підприємств та формування на цій основі відповідного механізму забезпечення економічної безпеки даних підприємств є вкрай актуальним питанням.

Мета дослідження – визначення основних складових механізму забезпечення економічної безпеки переробних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека суб'єкта господарювання є характеристикою суб'єкта господарювання, яка відображує його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси за певних зовнішніх умов завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище [8, с. 8].

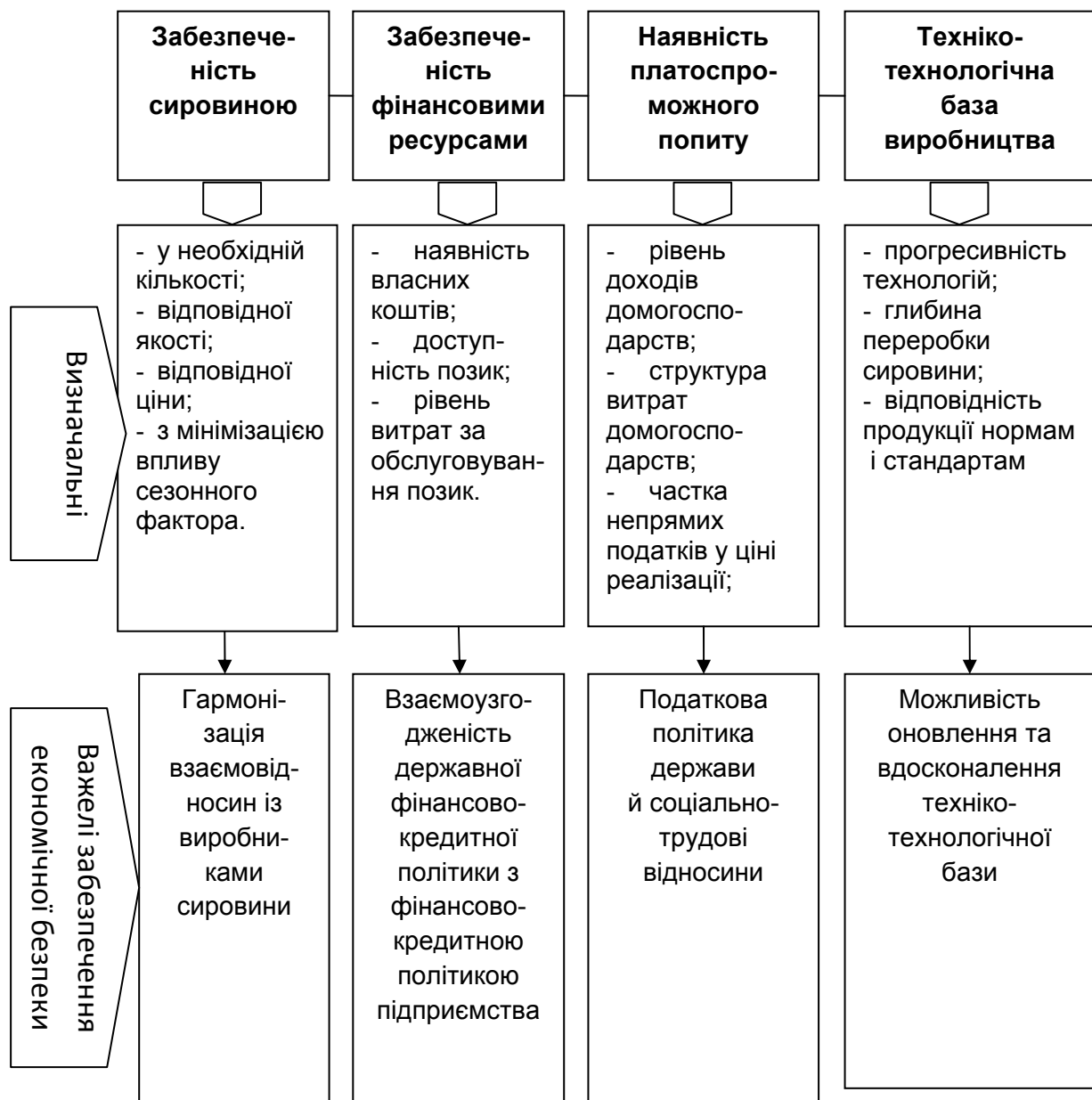
Зовнішнє середовище впливає на діяльність підприємства прямо або опосередковано. Мікросередовище здійснює прямий вплив на підприємство. Суб'єктами цього впливу є постачальники, споживачі, конкуренти, посередники, держава та стан нормативно-правової бази, суб'єкти інфраструктури ринку, інвестори. Макросередовище реалізує опосередкований вплив на підприємство. До опосередкованих чинників належать: загальний стан економіки, рівень розвитку науки і технології, зовнішньоекономічні фактори, політична ситуація в країні [2, с. 209–210]. Вирішення перелічених вище питань є основою механізму забезпечення економічної безпеки переробних підприємств, який представлено на рисунку.

Як було зазначено, діяльність переробних підприємств тісно пов'язана з діяльністю виробників сировини – сільськогосподарських підприємств. Саме якість взаємовідносин з виробниками сировини має визначальний вплив на економічну безпеку переробних підприємств. Крім того, є певний ускладнюючий фактор, а саме: значні сезонні коливання у виробництві сільгосппродукції.

Можна стверджувати, що продовольча безпека держави визначається нині рівнем гармонізації інтересів виробників сільськогосподарської сировини та її переробників. Для вирішення проблеми забезпеченості сировиною недостатньо тільки збільшити обсяги виробництва сировини, водночас, необхідно забезпечити її належну якість та ціну, яка задовольняла б і виробника, й переробне підприємство. Саме закупівельні ціни на сировину мають визначальний вплив на собівартість готової продукції.

Висока собівартість продукції, унаслідок високих цін на сировину, зумовлює необхідність впровадження нових технологій, що дозволять більш повно її використовувати. Підвищення вимог до якості та безпеки харчових продуктів також вимагає від переробних підприємств оновлення техніко-технологічної бази. Проте, заходи з упровадження нового обладнання, безвідходних технологій та систем управління якістю потребують значних фінансових коштів, які на українських підприємствах відсутні. Недостатній обсяг власних фінансових ресурсів вкрай негативно впливає на ефективність роботи переробних підприємств. Цю нестачу можна

ліквідувати за рахунок банківських кредитів. Однак, ціна кредитів значно перевищує рівень рентабельності, тому вони для більшості підприємств недоступні, а бо невиправдано зменшують рентабельність підприємств.

Основні складові механізму забезпечення економічної безпеки переробних підприємств

В Україні нині виробляють велику кількість продуктів харчування як традиційного асортименту, так і нові для українських споживачів продукти. Проте, існує основний чинник, що обмежує споживання якісних і безпечних, з точки зору здорового способу життя, продуктів харчування – купівельна спроможність населення. Індeksi споживчих цін на основні, та особливо, білкові продукти харчування, мають тенденцію до зростання.

На рівень і структуру ціни реалізації продуктів харчування суттєвий вплив має податок на додану вартість. З огляду на соціальну значущість

певних груп продовольчих товарів, у певних країнах ці групи продуктів харчування не обкладаються ПДВ, або його ставка є мінімальною. Так, у країнах Західної Європи ПДВ на молоко та молочні продукти становить 5–7%. В Австралії, Канаді, США Бразилії, Великій Британії ПДВ на молочні продукти не застосовують [6].

Системний аналіз, проведений НДІ економіки і менеджменту агропромислового виробництва НАУ, виявив негативний вплив на економіку АПК податку на додану вартість (ПДВ) через існування високих коефіцієнтів еластичності на продукцію. Без застосування ПДВ населення додатково спожило б сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на суму 12,1 млн грн, безперечно за умови її 100 % товарності (коли б на всю спожиту продукцію нараховувався ПДВ). Тобто, стимулюється виробництво, переробка й споживання [3, с. 146–151].

Зниження ставки податку на додану вартість на продукти харчування, з одного боку, призвело б до збільшення обсягів реалізації, що компенсує бюджетні втрати, з іншого покращило б структуру споживання харчових продуктів населенням України. Проте зменшення ставки ПДВ дасть змогу збільшити обсяги споживання тільки в тому випадку, якщо підприємства пропорційно зменшать ціни реалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі вищезазначеного можемо стверджувати, що для переробних підприємств основними чинниками у забезпеченні економічної безпеки є: забезпеченість сировиною та фінансовими ресурсами; наявність платоспроможного попиту; прогресивність техніко-технологічної бази виробництва.

Визначивши важелі забезпечення економічної безпеки переробного підприємства, за допомогою відповідного математичного інструментарію можна виявити потенційні ризики виникнення загроз економічній безпеці підприємства і на цій основі розробити пропозиції щодо їх уникнення.

Список літератури

1. Бєндиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бєндиков // Консультант директора. – 2000. – № 2. – С. 36–42.
2. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії / [В. С. Іфтемчук, В. А. Григор'єв, М. І. Маниліч, та ін.]. – К. : Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
3. Ільчук М. М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М. М. Ільчук. – К. : Нічлава, – 2004. – 312 с.
4. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12. – С. 56–59.
5. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
6. Пошкус Б. Ценовая цепь на молоко. Доля животноводов в конечной цене продукции занижена [Электронный ресурс] / Болюс Пошкус // Крестьянские Ведомости, 13.04.2009 // Режим доступа : <http://agronews.ru/articleview.php?Ald=1829>

7. Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень щодо надходження сільськогосподарської продукції на переробні підприємства (Методологічні положення, розд. 2) аказ державного комітету статистики України від 17.01.2011 N 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2./FIN61637.html

8. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.

9. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. – СПб, 1999. – 138 с.

Определены составляющие механизма обеспечения экономической безопасности перерабатывающих предприятий. Установлено, что для перерабатывающих предприятий основными факторами обеспечения экономической безопасности являются: обеспеченность сырьем и финансовыми ресурсами; наличие платежеспособного спроса; прогрессивность технико-технологической базы производства. На этой основе определены возможности избегания потенциальных угроз для перерабатывающих предприятий.

Економічна безпека, перерабатывающее предприятие, механизм обеспечения экономической безопасности, угрозы, гармонизация интересов, качество, пищевые продукты.

Means of processing plants' economic stability provision were defined in this article. It was found that the key indicators of economic stability for processing plants are: availability of raw materials and financing; effective demand; advanced technical and process base. On the basis of mentioned above it were identified opportunities to avoid potential threats to the processing plants.

Economic stability, processing plant, means of economic stability provision, threats, harmonization of interests, quality, food.

УДК 339.422

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

**С. І. Мосіюк, кандидат економічних наук
Національний університет**

біоресурсів і природокористування України

І. П. Мосіюк, кандидат економічних наук

Національний університет харчових технологій

Висвітлено теоретичні методи інформаційного та науково-технічного забезпечення виробничого обслуговування аграрної сфери та їх роль у підвищенні ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

© С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, 2015

7. Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень щодо надходження сільськогосподарської продукції на переробні підприємства (Методологічні положення, розд. 2) аказ державного комітету статистики України від 17.01.2011 N 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2./FIN61637.html

8. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.

9. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. – СПб, 1999. – 138 с.

Определены составляющие механизма обеспечения экономической безопасности перерабатывающих предприятий. Установлено, что для перерабатывающих предприятий основными факторами обеспечения экономической безопасности являются: обеспеченность сырьем и финансовыми ресурсами; наличие платежеспособного спроса; прогрессивность технико-технологической базы производства. На этой основе определены возможности избегания потенциальных угроз для перерабатывающих предприятий.

Економічна безпека, перерабатывающее предприятие, механизм обеспечения экономической безопасности, угрозы, гармонизация интересов, качество, пищевые продукты.

Means of processing plants' economic stability provision were defined in this article. It was found that the key indicators of economic stability for processing plants are: availability of raw materials and financing; effective demand; advanced technical and process base. On the basis of mentioned above it were identified opportunities to avoid potential threats to the processing plants.

Economic stability, processing plant, means of economic stability provision, threats, harmonization of interests, quality, food.

УДК 339.422

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

**С. І. Мосіюк, кандидат економічних наук
Національний університет**

біоресурсів і природокористування України

**І. П. Мосіюк, кандидат економічних наук
Національний університет харчових технологій**

Висвітлено теоретичні методи інформаційного та науково-технічного забезпечення виробничого обслуговування аграрної сфери та їх роль у підвищенні ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

© С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, 2015

Інформаційне забезпечення, науково-технічна продукція, консалтинг, виробниче обслуговування.

Розвиток суспільного виробництва, підвищення його ефективності, як відомо, безпосередньо залежить від розвитку науково-технічного прогресу, застосування його досягнень у практиці. Нині існує досить багато форм і методів зв'язків аграрної науки з агропромисловим виробництвом, спрямованих на значне підвищення його ефективності. Тому організація використання одержаних у процесі досліджень науково-технічних результатів та їх інформаційне подання належать до важливих складових розвитку науково-технічного прогресу в агропромисловій сфері. Найбільш повно вони можуть бути використані під час реалізації національних, державних та регіональних програм, які переважно фінансуються з державного бюджету і спрямовані на комплексне вирішення важливих народногосподарських проблем країни [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення тематики стосовно інформаційно-консультаційного забезпечення зробили П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко, який розглядає інформаційну систему як один із факторів підвищення життєдіяльності аграрних товаровиробників, Лобанов М., Цимбал В. та інші вчені. Проте напрям інформаційно-консультаційного забезпечення й надалі залишається актуальним для дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати основні теоретичні методи інформаційно-консультаційного забезпечення та визначити фактори економічної ефективності їх застосування.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки інформаційне забезпечення та науково-технічна діяльність здійснюється у межах ринкових законів. Тому організація наукових досліджень повинна спрямовуватися на розвиток підприємництва на конкурентоспроможній основі. Це свідчить про орієнтацію всієї системи організації та управління науковою діяльністю на максимальну реалізацію науково-технічної та інформаційної продукції. Йдеться про наукові розробки, перш за все, для задоволення інтересів сільськогосподарських товаровиробників, на підвищення ефективності виробництва.

Розвиток конкурентоспроможного суспільного виробництва, підвищення його ефективності, як відомо, безпосередньо залежить від розвитку науково-технічного прогресу, застосування його досягнень у практиці. Нині існує достатньо багато форм і методів зв'язків аграрної науки з агропромисловим виробництвом, спрямованих на значне підвищення його ефективності.

Особливого значення набуває визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, поліпшення наукового та виробничого забезпечення агропромислового виробництва регіонів шляхом широкого освоєння та використання інформаційних та науково-технічних досягнень на місцях, безпосередньо в господарських структурах, на полях і фермах. З метою підвищення ефективності роботи наукових установ, зміцнення зв'язків із

виробництвом, Українська академія аграрних наук разом із Міністерством агропромислового комплексу України розробили документ, яким визначено напрями діяльності та основний зміст центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва областей, сформовані їхні структурні підрозділи в обласних державних сільськогосподарських дослідних станціях та в галузевих інститутах, розроблено механізм їх фінансування. Основними завданнями центрів наукового забезпечення визначено проведення апробації, доопрацювання актуальних науково-технічних досягнень стосовно умов регіонів та їх впровадження у виробництво. Цим започатковано новий етап в організації поліпшення наукового та інформаційного забезпечення АПК України.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки України особливе значення має вибір оптимальної моделі організації інформаційно-консультаційних формувань, які, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» за рахунок державного фінансування надають соціально спрямовані консультаційні послуги, сприяють удосконаленню інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного сектору й сільських територій.

Перехід агропромислового виробництва до ринкової економіки потребує застосування ринкових методів використання науково-технічної продукції, яка покликана задовольняти суспільні потреби через формування споживної вартості нових продуктів виробничого призначення. Науково-технічна продукція як товар переносить свою вартість на виготовлену нову продукцію. Одна з особливостей науково-технічної продукції полягає у складності визначення її споживної вартості, оскільки вона матеріалізується в підвищенні загального економічного й науково-технічного потенціалу країни [2, 3].

Для формування ринку науково-технічної продукції необхідний розвиток його інформаційного забезпечення шляхом випуску рекламних бюлетенів, каталогів, довідників, інформаційних повідомлень, створення мережі банків даних про різні види цієї продукції, що входить в функції дорадчої діяльності. Крім того, необхідно розробити методи економічного регулювання ринкових відносин щодо створення й розповсюдження науково-технічної продукції на загальнодержавному, відомчому і господарському рівнях.

З метою прискорення розвитку науково-технічного прогресу в ринкових умовах необхідно стимулювати й підтримувати створення структур інформаційно-консалтингового та дорадчого характеру для надання практичної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам в освоєнні науково-технічних розробок.

Визначення економічної ефективності використання науково-технічних розробок застосовується для:

- оцінки завершених науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт або їх окремих етапів;
- визначення фактичної економічної ефективності застосування результатів наукової та науково-технічної продукції у виробництві;

- оцінки науково-дослідної і науково-виробничої діяльності науково-дослідних, дослідно-конструкторських і проектно-конструкторських установ;
- відображення економічної ефективності в нормах, нормативах і показниках при плануванні виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських формувань;
- розрахунків обсягів матеріального заохочення за використання результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, впровадження нової техніки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що здійснення консультаційної діяльності щодо підвищення рівня ефективності аграрної підприємницької діяльності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції необхідно здійснювати враховуючи специфіку виробництва, структуру конкуренції на ринку збуту готової продукції. В умовах ринкової економіки інформаційне забезпечення та науково-технічна діяльність здійснюються у межах ринкових законів. Тому організація наукових досліджень повинна спрямовуватися на розвиток підприємництва на маркетинговій основі. Це свідчить про орієнтацію всієї системи організації та управління науковою діяльністю на максимальну реалізацію науково-технічної та інформаційної продукції. Йдеться про наукові розробки, насамперед, для задоволення інтересів сільськогосподарських товаровиробників, на підвищення ефективності виробництва.

Список літератури

1. Мосіюк П. О. Аграрний сервіс в пореформованому сільськогосподарському виробництві України : м-ли конгресу економістів України "Соціально-економічна модель постреформеного розвитку агропромислового виробництва в Україні" / П. О. Мосіюк. – К. : ІАЕ УААН, 2004. – С. 327–329.
2. Кропивко М. Ф. Інформаційна система як фактор забезпечення життєдіяльності сільськогосподарських товаровиробників в ринкових умовах / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С.124–128.
3. Саблук П. Т. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва / П. Т. Саблук. – К. : ІАЕ УААН, 2009. – 530 с.

Освещены теоретические методы информационного и научно-технического обеспечения производственного обслуживания аграрной сферы и их роль в повышении эффективности производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Информационное обеспечение, научно-техническая продукция, консалтинг, производственное обслуживание.

In the article the theoretical methods of information and scientific-technical support service production agriculture and their role in improving the efficiency of production of agricultural enterprises.

Information support, scientific-technical production, consulting, manufacturing services.

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА РЕГІОНАЛЬНІ ГАЛУЗЕВІ ЗМІНИ Й ЗРУШЕННЯ

К. В. Наконечна, кандидат економічних наук

Здійснено теоретичне обґрунтування підходів до аналізу регіональних галузевих зрушень і виробничої спеціалізації регіонів. Проаналізовано основні історико-еволюційні етапи розвитку теоретичних поглядів стосовно регіональних структурних змін та структурних зрушень для розробки практичних рекомендацій щодо формування регіональної структурної політики України.

Структурні зміни, структурні зрушення, історико-еволюційні етапи, галузева структура.

Структурні зміни в економіці – процес, що впливає на рівень якості життя та рівень зайнятості значної кількості населення. Державна регіональна політика структурних реформ та інституційних змін має зменшити втрати населення та його опір щодо структурних зрушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням в означеному напрямі займалися такі вітчизняні вчені, як Я. Базилюк, О. Власюк, В. Геєць, Я. Жаліло, І. Крючкова, О. Саліхов, В. Сіденко, Л. Федулова, Л. Шинкарук, О. Шубравська та інші.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування підходів до аналізу регіональних галузевих зрушень і виробничої спеціалізації регіонів для розробки практичних рекомендацій щодо формування регіональної структурної політики України.

Виклад основного матеріалу. У розвитку економічних поглядів на галузеву структуру, галузеві структурні зміни і зрушення можна виокремити чотири етапи.

Перший етап (XVIII століття – кінець XIX століття) – зародження регіональної науки (перші теорії розміщення виробництва). Спочатку галузеву структуру економіки досліджували Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, Л. Вальрас. Вони розглядали роль окремих галузей в економічній системі та основні фактори, що визначають галузеву структуру виробництва. Кене Ф. виділяв сільське господарство як основну сферу в галузевій структурі економіки, на якій базується економічна система. У праці Ф. Кене «Загальні принципи економічної політики землеробської держави» уже містилися елементи структурної політики. Він вважав, що державна влада повинна забезпечувати економічне прогрес і сприяти процвітанню землеробства як головного джерела добробуту всієї нації [3].

Адам Сміт стверджував, що структуру економіки визначає міжнародний поділ праці, тому галузевий розвиток доцільно стимулювати

відповідно до тих абсолютних переваг, якими володіє країна (або регіон). Це може призвести до збільшення обсягів виробництва та споживання товарів. Давид Рікардо вважав, що головне – відносні, а не абсолютні переваги, які визначають структурну політику країни [1]. При цьому розглядався, як правило, статичний стан економіки, хоча робилися окремі спроби вивчення динамічних структурних процесів. У ХІХ столітті з'явилися дослідження факторів економічного простору – це теорії сільськогосподарського штандорта І. Тюнена, раціонального штандорта промислового підприємства В. Лаунхардта та промислового штандорта А. Вебера. Вони мали значний вплив на формування теорій регіональної економіки. На думку Л. Вальраса, теорія економічного виробництва суспільного багатства, тобто організації промисловості в межах системи поділу праці, є прикладною наукою і становить основу економічної політики економіки [3].

Другий етап – з кінця ХІХ століття до початку 30-х років ХХ століття – ознаменувався роботами з економічної динаміки Дж. Б. Кларка і теорією динамічної рівноваги В. Парето. Праці Дж. Б. Кларка з економічної динаміки поклали початок розвитку теорії структурних змін. За Дж. Б. Кларком, економічна динаміка розкриває причини порушення рівноваги економіки, які зводяться до диспропорцій між галузями економіки, а структурні зміни пов'язані зі зміною граничної продуктивності капіталу. Найбільш інтенсивно теорія структурних змін та структурних зрушень почала розвиватися із середини ХХ століття. Це пов'язано, головним чином, з розвитком посткейнсіанського і неокласичного, а надалі, й інституційного напрямів в економічній науці.

Третій етап – із середини 30-х років ХХ ст. до початку 90-х років ХХ ст. Він характеризується, насамперед, розвитком кейнсіанської (Харрод Р., Домар Е.) і неокласичних (Солоу Р.) теорій економічного зростання. Новим моментом в аналізі господарської структури економіки є розробка дво- і багатосекторних моделей економічного зростання (Льюїс У., Стоун Р., Удзава Х.), створення балансових моделей «витрати – випуск». Уперше для практичного аналізу макроекономічної рівноваги в продовження розвитку ідеї Л. Вальраса було побудовано баланс міжгалузевих зв'язків «витрати – випуск», творцем якого є В. В. Леонтьєв, який запропонував макроекономічну модель загальної ринкової рівноваги, побудовану на основі структурних взаємозалежностей усіх фаз відтворення – виробництва, розподілу, обміну та споживання.

У цій моделі можуть бути представлені всі провідні фактори й показники економіки, а саме: сфери та сектори, валовий випуск, валовий національний продукт, проміжний продукт, кінцевий суспільний продукт, національний дохід, усі матеріальні потоки в народному господарстві, імпортно-експортні зв'язки тощо. Крім того, у ній реалізовані основні застосовувані в макроекономіці економіко-математичні методи – матричне числення на базі лінійної алгебри. Нарешті, з цієї моделі можуть бути отримані найцінніші похідні результати для аналізу основних макроекономічних пропорцій, у тому числі прогнозованих [2].

Важливим дослідженням в теорії регіонального розміщення стала теорія дифузії інновацій Т. Хагерстранда, яка розкриває процес створення й поширення нововведень, що впливають на структуру економіки. Вчений вважав, що економічний розвиток є результатом дифузії (поширення) між країнами і регіонами інновацій, під якими розумілися різні технічні вдосконалення, організаторські здібності та ін. [2].

Теорію полюсів зростання, заснована на теорії центральних місць В. Крісталлера, спочатку розробив французький економіст Ф. Перу. Перу Ф. в основі своїх ідей розглядав галузеву структуру економіки й виокремлював провідні галузі, що створюють конкурентоспроможні якісні товари та послуги на основі найбільш ефективного використання факторів виробництва. У результаті відбувається концентрація таких виробництв, і виникають полюси економічного зростання [1]. Надалі ця теорія отримала розвиток у працях А. Блекбері, Ж. Будвіля, Х. Р. Ласу, В. В. Леонтьєва, П. Потье, Р. Стефенсона. Т. Хартшорта. Теорія полюсів зростання тісно стикається з теорією виробничо-територіальних комплексів М. М. Коловського. У 50–60-ті роки ХХ ст. розроблюються моделі економічного зростання, що враховують динамізуючий фактор науково-технічного прогресу (Ерроу К., Шішінські Е.). І, нарешті, наприкінці 80-х – початку 90-х років виник напрям «нового класицизму», основні ідеї якого присвячені моделюванню впливу інноваційної діяльності на зрушення в структурі з урахуванням накопичення людського капіталу (Лукас Р., Ромер П., Янг А. та ін.).

Четвертий етап – із середини 70-х років до сьогодні. Проблемам структурної модернізації економіки України, впливу структурних чинників на якісні процеси їх економічного розвитку присвячено роботи відомих вітчизняних дослідників, зокрема Я. Базилюка, О. Власюка, В. Гейця, Я. Жаліла, І. Крючкової, О. Саліхова, В. Сіденка, Л. Федулова, Л. Шинкарук, О. Шубравської та ін. Предборський В. бачить вирішення проблеми глибокої економічної диференціації розвитку країни в регіональному розрізі та формуванні конкурентоспроможної структури економіки шляхом проведення ефективної політики детінізації бізнес-сектору. Стратегічне управління соціально-економічним розвитком регіону та формування ефективної структури регіональної економіки суто ринковими методами, із мінімальним втручанням держави розглядає О. Черевко. Формування нової структури регіональної економіки на інноваційній основі досліджує Л. Федулова. Чинниками структурних змін в економіці є розвиток суспільних потреб. Зміни в структурі потреб викликають відповідні структурні зміни. Геєць В. М. та Л. В. Шинкарук стверджують, що структурні зміни можна розглядати у широкому й вузькому розумінні. У вузькому розумінні – це зміни у продуктово-галузевій структурі економіки. У широкому розумінні до цих змін слід додати й зміни у складі виробництва та споживання ресурсів: інвестицій і основного капіталу (галузєва, технологічна, вікові та інші структури), трудових ресурсів, матеріальних та енергетичних ресурсів... Найбільш значущі, якісні зміни у структурі економіки класифікуються як економічні зрушення [5].

Розвиток теорії та методології структурних зрушень, їх моделювання пов'язані з іменами сучасних російських вчених Х. Н. Гізатулліна, А. Х. Гранберга, В. Г. Гребеннікова, К. Л. Іноземцева, Л. С. Казінца, О. Ю. Красильникова, С. В. Любимцева, А. В. Суворова, Ю. В. Яременко.

Любимцева С. В. у роботах по трансформації структури економічних систем, висунула гіпотезу про еволюцію економічних систем. Гребенников В. Г. і А. В. Суворов розробили методику аналізу ефекту перерозподілу вигод між галузями та інституційними секторами економіки [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Завдяки проведеним дослідженням досягнутий істотний прогрес в аналізі структурних змін і зрушень в економіці. Однак, на наш погляд, найбільш слабкою ланкою в економічних дослідженнях є недостатнє розмежування понять регіональної галузевої зрушення та регіональних галузевих змін, маловивченими залишаються питання специфіки галузевих зрушень в економіці регіонів України, а також напрями проведення регіональної структурної політики, її інструменти й механізм.

Виявлено, що еволюція теоретичних поглядів на проблему регіональних структурних змін та структурних зрушень дозволила досягти істотного прогресу в аналізі та оцінці структурних процесів в економіці та формуванні політики, що дає змогу регулювати положення окремих галузей. Маловивченими залишаються питання специфіки структурних зрушень в економіці сучасної України та її регіонів, напрями проведення регіональної структурної політики. Все ще залишається поза увагою економістів сам механізм структурних зрушень.

Список літератури

1. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
2. Гранберг А. Г. Василий Леонтьев в мировой и отечественной экономической науке / А. Г. Гранберг // Экономический журнал высшей школы экономики. – 2006. – Т. 10. – № 3. – С. 471–492.
3. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1960. – 552 с.
4. Негиши Т. История экономической теории / Т. Негиши. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 462 с., с. 290.
5. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / [В. М. Геець, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артьомова та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с. : табл., рис.

Осуществлено теоретическое обоснование подходов к анализу региональных отраслевых изменений и производственной специализации регионов. Проанализированы основные историко-эволюционные этапы развития теоретических взглядов относительно региональных структурных изменений и структурных сдвигов для разработки практических рекомендаций по формированию региональной структурной политики Украины.

Структурные изменения, структурные сдвиги, историко-эволюционные этапы, отраслевая структура.

Historical and evolutionary stages in the development of theoretical views on regional structural changes and structural shifts have been analyzed for development of practical recommendations of regional structural policy formation.

Structural changes, structural changes, historical and evolutionary stages, branch structure.

УДК 330.341.1:338.432

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ДОРАДНИЦТВА У НАРОЩУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В. О. Пабат, доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України

***М. М. Кулаєць, кандидат економічних наук
заслужений економіст України***

***М. Ф. Бабієнко, кандидат економічних наук
заслужений працівник сільського господарства України,
заслужений професор університету***

Поглиблено теоретико-методологічні та практичні засади інноваційного дорадництва у нарощуванні продовольчих ресурсів в Україні та світі.

Продовольчі ресурси, інновації, дорадництво, якість продукції, конкурентоспроможність.

Проблеми продовольчих ресурсів завжди були й залишаються глобальними на нашій планеті. Важливого значення вони набувають і в Україні. У запропонованій статті приділено значну увагу важливості взаємозв'язку з якістю продуктів харчування. Висвітлено ряд складових у стабілізації й нарощуванні продовольчих ресурсів і якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інноваційного дорадництва та їх впливу на продовольчі ресурси присвячені праці М. Портера, Р. Фостера, В. Пабата, М. Кулаєць, О. Витвицької, Т. Кальної-Дубінюк, М. Кропивка, М. Безкровного та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Мета дослідження – довести роль і місце інноваційного дорадництва у сприянні нарощуванню продовольчих ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Для нарощування продовольчих ресурсів, їх конкурентоспроможності надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційного дорадництва. І навіть незважаючи на те, що інформаційно-консультативна діяльність в аграрному виробництві

Historical and evolutionary stages in the development of theoretical views on regional structural changes and structural shifts have been analyzed for development of practical recommendations of regional structural policy formation.

Structural changes, structural changes, historical and evolutionary stages, branch structure.

УДК 330.341.1:338.432

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ДОРАДНИЦТВА У НАРОЩУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В. О. Пабат, доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України

***М. М. Кулаєць, кандидат економічних наук
заслужений економіст України***

***М. Ф. Бабієнко, кандидат економічних наук
заслужений працівник сільського господарства України,
заслужений професор університету***

Поглиблено теоретико-методологічні та практичні засади інноваційного дорадництва у нарощуванні продовольчих ресурсів в Україні та світі.

Продовольчі ресурси, інновації, дорадництво, якість продукції, конкурентоспроможність.

Проблеми продовольчих ресурсів завжди були й залишаються глобальними на нашій планеті. Важливого значення вони набувають і в Україні. У запропонованій статті приділено значну увагу важливості взаємозв'язку з якістю продуктів харчування. Висвітлено ряд складових у стабілізації й нарощуванні продовольчих ресурсів і якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інноваційного дорадництва та їх впливу на продовольчі ресурси присвячені праці М. Портера, Р. Фостера, В. Пабата, М. Кулаєць, О. Витвицької, Т. Кальної-Дубінюк, М. Кропивка, М. Безкровного та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Мета дослідження – довести роль і місце інноваційного дорадництва у сприянні нарощуванню продовольчих ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Для нарощування продовольчих ресурсів, їх конкурентоспроможності надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційного дорадництва. І навіть незважаючи на те, що інформаційно-консультативна діяльність в аграрному виробництві

нашої країни перебуває нині на стадії становлення. Ця діяльність зароджувалася, змінювалася, пристосовувалася до умов сотнями років. У систему поширення сільськогосподарських знань і досвіду залучені національні та міжнародні організації, що здійснюють різноманітну діяльність, яка узаконена більшістю країн світу. Зусилля цих служб та їх персоналу спрямовані на збільшення можливостей тих, хто проживає у сільській місцевості й зайнятий сільським господарством, хто адаптувався до мінливих економічних, соціальних, політичних та екологічних умов навколишнього середовища у різних країнах світу. Завдяки діяльності сільськогосподарських об'єднань дорадчого спрямування, повсюдно організовувалися (це відбувається й нині) дослідні станції, дослідні поля, показові ферми, на базі яких проводилися і проводяться дослідження й підготовка кадрового потенціалу, методик та новітніх технологій.

Система інформаційно-консультативного забезпечення агропромислового виробництва й жителів сільської місцевості розвивається та змінюється. І цей процес триватиме безкінечно. Саме інноваційне дорадництво відіграє на сьогодні домінуючу, а можливо й вирішальну, роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, адже саме інноваційне дорадництво дозволить створити стратегічні переваги в найбільш конкурентних областях. Здатність ефективно використовувати інноваційне дорадництво є найбільш дієвим інструментом для досягнення цілей нарощування продовольчих ресурсів, якості продовольства, захисту навколишнього природного середовища, підвищення продуктивності праці, залучення іноземних інвестицій, а також ключем до постійного поліпшення рівня та якості життя громадян.

Можна стверджувати, що продовольча проблема у вигляді великої нестачі продуктів харчування для населення багатьох країн світу, залишається невирішеною і перейшла в нову фазу кризового стану. Прогнози відносно того, що наша планета вже в найближчому майбутньому зможе прогодувати понад 20 млрд осіб, себе не виправдовують. Безумовно, ця ситуація могла б, значною мірою, вирішуватися завдяки різкому зростанню цін на продовольство. Немає сумніву в тому, що на нас чекає епоха катастрофічного зростання цін на продукти харчування. Світ виявився не готовим до такого виклику.

Але населення всього світу і, зокрема, України, не готове платити за продукти харчування стільки, щоб забезпечити нормальний розвиток галузі, яка їх виробляє¹.

Отже, ситуація вимагає з боку світового співтовариства і кожної країни зокрема, здійснення необхідних заходів відповідно до природних умов та наявних ресурсів для нарощування аграрного виробництва. І в цьому важлива роль відводиться інноваційному дорадництву.

Якщо 18–20 років тому було поставлено завдання щодо стабілізації нарощування родючості земель, то нині питання з питань – уповільнити

¹ Бойко В. І. Економіка виробництва зерна : монографія / В. І. Бойко. – К. : Інститут аграрної економіки. – 2008.

катастрофічні темпи зниження вмісту гумусу, а також процес виносу поживних речовин з ґрунту.

Безумовно, на такий стан сільськогосподарського виробництва в Україні, який не задовольняє, у першу чергу, пересічного громадянина, вплинув ряд об'єктивних причин: нееквівалентне співвідношення цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, вкрай недостатня питома вага банківських кредитів і надзвичайно висока їх ставка, а також недосконалість податкової політики.

Усе це та інше вкрай незадовільно позначається на забезпеченні села паливом і мастилами, міндобривами, засобами захисту рослин і технікою, селекційним матеріалом як у рослинництві, так і в тваринництві.

Украй важливо, з урахуванням конкретних умов у кожному господарстві будь-якої форми господарювання, визначити, виходячи, перш за все, з державних інтересів, оптимальну структуру виробництва, відпрацювавши відповідні технології.

І тут знову, яке поле діяльності для дорадництва. Ми всі маємо усвідомити, що докорінне підвищення ефективності виробництва на селі неможливе без вдумливого (а не такого, яке ми маємо) реформування економічних відносин на засадах приватної власності на землю та засоби виробництва.

Усі ми повинні повернутися обличчям до ґрунтового вивчення надзвичайно важливої проблеми – раціонального використання нашого найціннішого багатства – земель, їх охорони від ерозії та забруднення, забур'янення й засмічення різними відходами і, взагалі, охорони довкілля тощо.

Адже серед усіх країн світу наша країна має найпотужніший потенціал в агропромисловому комплексі – це чорноземи, а конкретно – майже 30% від світових чорноземів.

Як тут не згадати крилаті слова основоположника вітчизняного ґрунтознавства В. В. Докучаєва, який називав чорнозем головним багатством держави. Він говорив, що чорноземи для країни дорожчі за нафту, кам'яне вугілля, дорожчі, ніж золоті та залізні руди, у них віковичне невичерпне багатство. І далі. Немає тих цифр, якими можна було б оцінити силу й потужність царя ґрунтів – наших чорноземів. Володіючи таким багатством, не маємо морального права допускати, щоб щорічно з орних земель змивалося понад 23–24 млн т гумусу, на 100 тис. га зростали площі еродованих земель, зупинялося вапнування кислих і гіпсування засоленних ґрунтів. Лише в цьому для дорадників яке широке поле діяльності! Зверніть увагу! Якщо в 90-х роках минулого століття внесення органічних добрив було доведено майже до 280 млн т і на кожний гектар ріллі вносили понад 8,5 т мінеральних добрив, відповідно, понад 140 кг діючої речовини на кожен гектар, то нині у 10 і 6 разів менше.

І знову ж, доречно нагадати слова В. В. Докучаєва, який говорив, що не можна весь час брати з кишені й ніколи нічого не повертати до неї, не можна ж, справді, вважати, що наші чорноземи мають невичерпний запас

поживних сил і, що їхні (чорноземів) добрі фізичні й хімічні властивості вічні.

Враховуючи катастрофічне зменшення виробництва і внесення в ґрунт органічних добрив варто, а точніше, вкрай важливо, шукати інші шляхи їх компенсації.

Зокрема, тут неабияку роль відіграють сидеральні добрива. І, в першу чергу, люпин, горох, багаторічні бобові трави, гірчиця, горлиця та ряд інших культур. Горох та люпин – це унікальні рослини, які зовсім не потребують азоту. Навпаки, вони самі щедро виробляють його і віддають ґрунту.

На нарощування продовольчих ресурсів значною мірою впливає наш «другий хліб» – картопля. Цей продукт високоякісний, надзвичайно цінний і незамінний. Вуглеводи картоплі є істотним джерелом енергії людського організму. В ній міститься близько 26 % сухих речовин, з яких 80–85 % – це крохмал і майже 9 % – білкової речовини. Білок за своїми якостями еквівалентний білку молока, яєць та яловичини і перевищує якість його у хлібних злаків, сої та бобів. Картопля – своєрідний регулятор травлення, що поліпшує засвоєння та підвищує біологічну цінність інших продуктів харчування, її також широко використовують у дієтичному харчуванні. З картоплі виробляють крохмал, спирт, сировину, з якої одержують вітаміни, молочну кислоту, оцет і багато інших продуктів. Калорійність її дуже висока. В 1 кг бульб міститься близько 840 калорій і вона є джерелом аскорбінової кислоти (10–25 мг на 100 г бульби).

Поживність 1 кг картоплі – 0,3 корм. од., 16 г – перетравленого протеїну. Здавна в Україні були відомі цілющі властивості картоплі. За кількістю поживних речовин картопля посідає одне з перших місць серед інших культур, зібраних із одиниці площі. Цій культурі практично немає альтернативи.

Варто акцентувати на тому, що з окремих видів продукції не досягнуто обсягів виробництва, які б забезпечили фізіологічні норми харчування населення, що наглядно видно з табл. 1 і 2. Споживання овочів становить 85 % до норми, плодів, ягід і винограду – 51 %, молока та молочих продуктів – 44 %, м'яса та м'ясопродуктів – 62%. Щодо виробництва молока, м'яса і плодово-ягідної продукції, то Україна стоїть на межі продовольчої небезпеки.

Ми маємо чудовий потенціал не тільки ґрунтовий (земельний), а й людський фактор, потужний науковий, освітянський і кадровий потенціали. Про це свідчать дані табл. 3, де наведено виробництво найважливіших видів сільськогосподарської продукції на душу населення в 90-ті роки минулого століття в передових країнах Європи.

Великого спаду в цьому Україна зазнала за роки незалежності, переважно, внаслідок непродуманого реформування, яке відкинуло економіку нашої країни на багато десятків років назад.

**1. Споживання основних продуктів харчування
(на одну особу за рік; кг)***

	Роки								Раціональні норми харчування
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	
М'ясо та мясопродукти	68,2	38,9	32,8	39,1	52,0	51,2	54,4	56,1	80
Молоко та молочні продукти	373,2	243,6	199,1	225,6	206,4	204,9	214,9	220,9	380
Яйця, шт.	272	171	166	238	290	310	307	309	290
Хлібні продукти	141,0	128,4	124,9	123,5	111,3	110,4	109,4	108,4	101
Картопля	131,0	123,8	135,4	135,6	128,9	139,3	140,2	135,4	124
Овочі та баштанні продовольчі культури	102,5	96,7	101,7	120,2	143,5	162,8	163,4	163,3	161
Плоди, ягоди та виноград (без перероб- ки на вино)	47,4	33,4	29,3	37,1	48,0	52,6	53,3	56,3	90
Риба та рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	14,5	13,4	13,6	14,6	20
Цукор	50,0	31,6	36,8	38,1	37,1	38,5	37,6	37,1	38
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	14,8	13,7	13,0	13,3	13

*Населення України на 1 січня 2014 року становило 45,4 млн осіб.

**2. Середньодобове споживання населенням основних мікро-
та макроелементів у складі продуктів харчування
(у розрахунку на одну особу)***

	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Калорійність, ккал	3597	2696	2661	916	2933	2951	2954	2969
Протеїн, г	105,3	77,7	73,4	86,0	87,5	87,9	89,4	90,4
Жири, г	124,0	77,1	71,7	89,7	99,2	96,2	97,3	99,7
Кальцій, мг	1362	954	825	927	893	909	939	956
Залізо, мг	25,0	20,2	19,4	205	20,5	21,2	21,2	21,2

* Статистичний збірник. Сільське господарство України, 2013 рік.

3. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на душу населення, кг

Показники	Англія	Італія	Франція	ФРН	Україна	Місце
Зернові і зернобобові	405	295	1058	445	1033	2
Картопля	121	42	85	118	378	1
М'ясо	66	63	112	96	86	3
Молоко	262	204	519	450	469	2
Цукор	22	28	67	50	118,6	1
Масло	2,5	1,3	9,2	6,9	8,5	2

Дуже важливим є й таке. Для одержання високих врожаїв і високої якості продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д. М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди їх росту та розвитку»².

На родючість ґрунту, продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, у балансі якого вагоме місце займають зернобобові культури, зокрема горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Таким чином, ця культура відіграє значну роль у розв'язанні одного з першочергових завдань – відновлення, точніше, реанімацію галузі тваринництва та зміцнення й поліпшення кормової бази.

Горох має також важливе агротехнічне значення – він є чудовим попередником практично для всіх сільськогосподарських культур.

Окрема мова про органічне землеробство. У Європі щорічний обсяг споживання органічної продукції на душу населення становить 120 Євро. У нашій, тобто українській, статистиці, цей показник взагалі відсутній, тому що ринок екологічно чистих продуктів харчування лише зароджується.

В Україні вистачає агрономів, зоотехніків, ветлікарів, інших фахівців, які б володіли методами органічного виробництва.

До числа першочергових завдань і стратегічних цілей України належить нарощування виробництва екологічних продуктів харчування за умови стабілізації та збереження родючості ґрунту, водних ресурсів, рослинного й тваринного потенціалу, а також широкомасштабного застосування інновацій та екологічних технологій.

Для виробництва екологічно чистої продукції і, зокрема, зернових, картоплі та продуктів тваринництва першочергову роль має відігравати

² Прянішніков Д. М. Вибрані твори. Т. 1 / Д. М. Прянішніков. – М. : Вид-во с.-г. літератури, 1952. – С.147.

органічне землеробство. Дійсно, у світі набувають дедалі більшої популярності органічні продукти, тобто без хімії, антибіотиків, стимуляторів росту та інших штучних компонентів, якими насичені сучасні традиційні продукти харчування.

Адже за останні 20 років ринок такої продукції у світі зріс майже у 10 разів. У ряді країн, які вже було згадано, частка органічних харчів сягнула 40% від їх загальної кількості. На належному рівні їх виробництво у Швейцарії, Німеччині, Австрії. У Чехії вже 10% сільськогосподарських угідь оброблюють за екотехнологіями.

В Україні ж ринок органічної продукції – це поки що близько 10 млн грн. Це є свідченням того, що справу зрушено з мертвої точки. Адже вже сьогодні маємо понад 121 сертифіковане органічне господарство загальною площею, як вище сказано, 280 тис. гектарів. З'явилися й перші переробні підприємства та магазини, які торгують органічною продукцією.

Для збільшення обсягів виробництва органічної продукції виробники мають об'єднуватися в кластерні системи, продукція яких випускається під одним брендом.

Варте уваги й таке. Останніми роками погіршується екологічна безпека продуктів харчування, зокрема картоплі, хліба, овочів та іншої продукції.

Для вжиття заходів у цьому напрямі держава має стимулювати виробництво високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Головним чинником у нарощуванні продовольчих ресурсів має бути інноваційне дорадництво як в Україні, так і в світі. Зокрема, комерційне застосування продуктивних технологій, які сприятимуть нарощуванню обсягів виробництва картоплі, зернових, овочевих, фруктів, олійних культур, тваринницької галузі розширення асортименту продукції та поліпшення її якості. Вагоме місце відводиться виробництву органічної та екологічної продукції, а також значному поліпшенню добробуту товаровиробників на селі.

Список літератури

1. Акканіна Н. В. Основні концепції сільськогосподарського консультування : навч. посіб. / Н. В. Акканіна ; за ред. В. М. Кошелева. – М. : Агроконсалт, 2001. – 253 с.
2. Тенденції розвитку картоплярства у формуванні продовольчих ресурсів України / В. О. Пабат, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко // Вісник аграрної науки України. – 2013. – № 5. – С. 69–73.
3. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : ІАЕ, 2012. – 218 с.
4. Кропивко М. Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / М. Ф. Кропивко // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 168, ч. 3. – С. 10–16.
5. Пабат В. О. Економічна ефективність виробництва озимої пшениці / В. О. Пабат, М. Ф. Бабієнко, Я. П. Березівський // Науковий вісник ЛНУВМ та Біотехнологій ім. Гжицького. – Львів. – 2014. – Ч. 2. Серія «Економічні науки». – Т. 16. – № 1. – С. 293–301.

Углублены теоретико-методологические и практические основы инновационного консультирования в наращивании продовольственных ресурсов в Украине и мире.

Продовольственные ресурсы, инновации, консалтинг, качество продукции, конкурентоспособность.

Profound theoretical, methodological and practical foundation for extension innovation in food resources in Ukraine and abroad.

Food resources, innovation, extension, product quality, competitiveness.

УДК 338.48

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. Х. Рибак, кандидат економічних наук

Висвітлено роль туризму у вирішенні соціально-економічних проблем села. Це один із напрямів структурної перебудови сільської економіки, що є фактором соціально-економічного розвитку села. Розглянуто пріоритетні напрями розвитку туризму в сільській місцевості.

Безробіття, зайнятість населення, туристична сфера діяльності, сільський зелений туризм, агротуризм, сільське населення.

Останнім часом на селі спостерігається посилення негативних процесів: зниження обсягів виробництва продукції та життєвого рівня населення, зростання масштабів бідності, безробіття, показників депопуляції. Однією з причин останньої є міграція сільського населення у міста. Виїжджає, переважно, молодь – найпрацездатніша частина населення. Закріпленню молоді на селі має сприяти диверсифікація видів економічної діяльності.

Саме тому, туристичний відпочинок на селі можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, поліпшити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У своїх працях вивченням питання розвитку сільського зеленого туризму займалися такі вчені як В. Петранівський, В. Васильєв, М. Лендел, В. Липчук П. Горішевський, В. Гловацька, Ю. Зінько, М. Костиця, Н. Кудла та ін.

© Л. Х. Рибак, 2015

Углублены теоретико-методологические и практические основы инновационного консультирования в наращивании продовольственных ресурсов в Украине и мире.

Продовольственные ресурсы, инновации, консалтинг, качество продукции, конкурентоспособность.

Profound theoretical, methodological and practical foundation for extension innovation in food resources in Ukraine and abroad.

Food resources, innovation, extension, product quality, competitiveness.

УДК 338.48

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. Х. Рибак, кандидат економічних наук

Висвітлено роль туризму у вирішенні соціально-економічних проблем села. Це один із напрямів структурної перебудови сільської економіки, що є фактором соціально-економічного розвитку села. Розглянуто пріоритетні напрями розвитку туризму в сільській місцевості.

Безробіття, зайнятість населення, туристична сфера діяльності, сільський зелений туризм, агротуризм, сільське населення.

Останнім часом на селі спостерігається посилення негативних процесів: зниження обсягів виробництва продукції та життєвого рівня населення, зростання масштабів бідності, безробіття, показників депопуляції. Однією з причин останньої є міграція сільського населення у міста. Виїжджає, переважно, молодь – найпрацездатніша частина населення. Закріпленню молоді на селі має сприяти диверсифікація видів економічної діяльності.

Саме тому, туристичний відпочинок на селі можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, поліпшити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У своїх працях вивченням питання розвитку сільського зеленого туризму займалися такі вчені як В. Петранівський, В. Васильєв, М. Лендел, В. Липчук П. Горішевський, В. Гловацька, Ю. Зінько, М. Костиця, Н. Кудла та ін.

© Л. Х. Рибак, 2015

Мета дослідження – розглянути стан і визначити основні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи загальноекономічну кризу в Україні, зокрема загострення проблем села, широке розповсюдження та розвиток сільського зеленого туризму тут є особливо бажаним. Системний підхід до організації цього нового виду українського туризму може й повинен сприяти розвитку не лише внутрішнього, але й зовнішнього туризму, як способу розширення міжнародних зв'язків та взаємовигідного співробітництва.

Світова практика свідчить, що надзвичайно важливу роль на селі відіграє туристична сфера діяльності. Саме вона є одним із найперспективніших напрямів структурної перебудови сільської економіки, стимулює розвиток, перш за все, таких галузей, як транспорт, будівництво, зв'язок, сільське господарство, соціальна сфера.

Сільський туризм відкриває можливості як для поліпшення наповненості бюджетів місцевих органів самоврядування, так і для зближення міських і сільських жителів. Він розширює сферу зайнятості сільського населення, позитивно впливає на економіку та екологію районів України, сприяє відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини.

Україна в цілому, у тому числі й сільська місцевість, має значні можливості для розвитку туристичної сфери: багату історію, багатовікові традиції, мальовничі природні ландшафти тощо. Кожне українське село можна перетворити на справжній туристичний рай, що сміливо конкуруватиме із туристичними та європейськими центрами.

Туризм на селі має стати однією з найрозвиненіших її галузей. Крім вищезазначеного, у сільській місцевості існує широка мережа нерухомих пам'яток, зокрема археології, історії тощо. Завданням туристичної сфери на селі є не лише надання відповідних послуг, але й пошук найефективніших шляхів підвищення зайнятості населення, його добробуту. Особливо гострою ця проблема є нині. Адже, як було зазначено, на селі зберігається високий рівень безробіття, який у 3,5 рази перевищує середній показник по Україні. Значно нижчим на селі є й рівень життя. За даними обстежень, рівень споживання у середньому за місяць (у розрахунок на одну особу) м'яса і м'ясопродуктів у міських поселеннях становить 5,5 кг, у сільській місцевості – 4,1 кг, риби і рибопродуктів, відповідно, 2,0 і 1,7 кг, яєць – 21 і 18 штук.

Аграрний туризм, який часто називають сільським зеленим туризмом, має хороші передумови для розвитку в усіх регіонах (природно-кліматичні, соціально-культурні, економічні). Для оцінки сільського туристичного продукту важливим є житло, натуральне харчування, наявність розваг та ін.

Із загальної кількості туристів світу майже кожний третій надає перевагу сільському туризму. Він передбачає відпочинок туристів на базі фермерського чи присадибного господарства. Агротуризм нині практично є частиною політики держав Європейського Союзу ще з 80-х років

минулого століття. Саме тоді, коли стрімко скорочувались обсяги сільськогосподарського виробництва й гостро постала проблема робочих місць у сільській місцевості.

Останнім часом в Україні все більша кількість населення відмовляється від пляжного відпочинку, надаючи перевагу сільському туризму, відпочиваючи там, де менше шуму. Щоправда, він ще не набув таких масштабів, як це має місце в інших країнах. Наприклад, в Австрії майже кожна десята селянська садиба пропонує туристичні послуги. А доходи від такого виду діяльності у цій країні перевищують сотні мільйонів доларів. Практично в усіх країнах Західної Європи сільський зелений туризм є високоприбутковим, а в США він ще й поєднує широкий спектр різних видів туризму, заснованих на використанні природних, історичних та інших особливостей ресурсів сільської місцевості. У вищезазначених країнах сільський зелений туризм не лише розвивається швидкими темпами, а й входить у першу п'ятірку основних стратегічних напрямів розвитку туризму до 2020 р.

Отже, розвиток сільського зеленого туризму – це, можна сказати, соціально-економічна програма що переведе частину сільського населення до сфери послуг. Така державна політика передбачає не лише економічні, а й соціально-культурні цілі:

- збереження та відтворення культурної спадщини, національної самобутності території;
- забезпечення зміни традиційної структури сільськогосподарського виробництва тощо;
- сприяння зростанню доходів як місцевого населення, так і регіону в цілому;
- скорочення на селі рівня безробіття, яке особливо є поширеним після ліквідації колгоспів;
- розвиток малого підприємництва у сільській місцевості;
- активізація розвитку соціальної сфери в сільських населених пунктах і приведення соціальної інфраструктури у відповідність до існуючої нормативної бази;
- поліпшення зовнішнього вигляду сільських територій тощо.

Водночас, цей туризм сприяє розвитку й сільськогосподарського виробництва на селі. Проте, розвиток сільського зеленого туризму – це не розвиток високоприбуткового виду підприємницької діяльності, а, швидше за все, один зі способів зменшення соціальної напруги, зниження рівня бідності серед селян. Зробивши дослідження можна стверджувати, що цей вид туристичної діяльності дедалі активніше перетворюється в конкурентоспроможний вид економічної діяльності, що має такі напрями:

- а) знайомство з традиційним побутом, ремеслом;
- б) створення туристичних сільських населених пунктів із традиційною архітектурою, розміщених у мальовничій місцевості;
- в) здача в оренду житла (окремих будинків, кімнат) в екологічно чистій сільській місцевості;

г) проживанням і харчуванням туристів у фермерському будинку тощо.

Для організації цього виду діяльності потрібні значні фінансові й матеріальні ресурси для того, щоб підготувати будинок до прийому туристів. А це потребує створення пільгових умов для кредитування. Адже в сільському зеленому туризмі потрібними є, насамперед, добротність будинку, чистота, живописна природа, чисте повітря. Також, цей вид туристичної діяльності не потребує особливих, спеціальних навиків, спеціальної підготовки господарств, які є суб'єктами ринку послуг сільського туризму.

Нині в Україні активно розвивається сільський зелений туризм у Карпатських регіонах. Вивчення цього виду діяльності у Львівській та Івано-Франківській областях показало, що тут багато садиб, окрім комфортних кімнат, домашньої кухні, пропонують відпочиваючим набір сільських розваг, зокрема такі як: мисливство, рибальство, збір грибів, лісових ягід; кінні прогулянки, екскурсії по місцях древньої архітектури. Для забезпечення цього необхідно мати відповідних фахівців [1]. Прискоренню розвитку сільського зеленого туризму в Україні та її регіонах має сприяти подолання наявних факторів, які негативно впливають на цей розвиток:

- відсутність необхідного правового, організаційного та економічного середовища, сприятливого для створення сучасної туристичної індустрії на селі;
- існування значної кількості норм та обмежень щодо діяльності туризму на селі;
- низький рівень доходів сільського населення, що не дає змоги забезпечити інвестування в бізнес, стримує підприємницькі ініціативи;
- нерозвиненість сільської соціальної інфраструктури, відповідного сервісу, комфорту для клієнтів;
- нерозвиненість реклами і маркетингу в цілому, що унеможлиблює отримання інформації потенційними клієнтами;
- дефіцит знань у селян в області ведення бізнесу, розвитку туризму, інформаційних технологій;
- відсутність відповідної системи підтримки цього нового бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні та соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження й розвиток сільського зеленого туризму в Україні є особливо бажаними, тому що сільський зелений туризм – дієвий інструмент стабільного соціально-економічного розвитку села, передбачає відновлення трудового потенціалу, припинення безробіття, міграційних процесів, підвищення матеріального достатку сільського населення тощо.

Сільський туризм відкриває можливості як для поліпшення наповнюваності бюджетів місцевих органів самоврядування, так і для зближення міських і сільських жителів. Він розширює сферу зайнятості сільського населення, зростання їх доходів, позитивно впливає на

економіку та екологію районів України, сприяє відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини.

Список літератури

1. Ефременко Н. Сельский туризм и агробизнес – понятия совместимые // Туризм: практика, проблемы, перспективы. – 2007. – № 2. – С.62–64.
2. Основи управління та організації відпочинку в агрооселях : інформаційні м-ли до семінару з дорадництва для власників агроосель. Серія 3. Сільський зелений туризм / [Кальна-Дубінюк Т. П., Локутова О. А., Рибак Л. Х. та ін.] ; за ред. В. П. Васильєва. – [2-ге вид.]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2015. – 88 с.
3. Лученок Є. Екоагротуризм у системі багатофункціонального регулювання сільського господарства Всесвітньою торговою організацією / Є. Лученок // Журнал Європейської економіки. – 2007. – № 6а. – С. 237.
4. Мальська М. Основи туристичного бізнесу : навч. посіб. / М. Мальська, В. Худо, В. Цибух. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 272 с.
5. Рибак Л. Х. Сільський туризм як вид підсобної діяльності / Л. Х. Рибак // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 163, ч.1.

Освещена роль туризма в решении социально-экономических проблем села. Это одно из направлений структурной перестройки сельской экономики, являющееся фактором социально-экономического развития села. Рассмотрены приоритетные направления развития туризма в сельской местности.

Безработица, занятость населения, туристическая сфера деятельности, сельский зеленый туризм, агротуризм, сельское население.

The article highlights the role of tourism in addressing the socio-economic problems of the village. This is one of the areas of restructuring the rural economy, which is a factor of social and economic development of rural areas. Considered priority areas for tourism development in rural areas.

Unemployment, employment, tourist area of rural green tourism, agrotourism, rural population.

УДК 006:338.48:711.437(1-22)

ОСОБЛИВОСТІ СЕРТИФІКАЦІЇ ПОСЛУГ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

В. В. Самсонова, кандидат економічних наук

Проаналізовано міжнародний досвід та сучасний стан здійснення сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму, визначено її особливості. Запропоновано перспективні шляхи поліпшення процедури

© В. В. Самсонова, 2015

економіку та екологію районів України, сприяє відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини.

Список літератури

1. Ефременко Н. Сельский туризм и агробизнес – понятия совместимые // Туризм: практика, проблемы, перспективы. – 2007. – № 2. – С.62–64.
2. Основи управління та організації відпочинку в агрооселях : інформаційні м-ли до семінару з дорадництва для власників агроосель. Серія 3. Сільський зелений туризм / [Кальна-Дубінюк Т. П., Локутова О. А., Рибак Л. Х. та ін.] ; за ред. В. П. Васильєва. – [2-ге вид.]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2015. – 88 с.
3. Лученок Є. Екоагротуризм у системі багатофункціонального регулювання сільського господарства Всесвітньою торговою організацією / Є. Лученок // Журнал Європейської економіки. – 2007. – № 6а. – С. 237.
4. Мальська М. Основи туристичного бізнесу : навч. посіб. / М. Мальська, В. Худо, В. Цибух. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 272 с.
5. Рибак Л. Х. Сільський туризм як вид підсобної діяльності / Л. Х. Рибак // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 163, ч.1.

Освещена роль туризма в решении социально-экономических проблем села. Это одно из направлений структурной перестройки сельской экономики, являющееся фактором социально-экономического развития села. Рассмотрены приоритетные направления развития туризма в сельской местности.

Безработица, занятость населения, туристическая сфера деятельности, сельский зеленый туризм, агротуризм, сельское население.

The article highlights the role of tourism in addressing the socio-economic problems of the village. This is one of the areas of restructuring the rural economy, which is a factor of social and economic development of rural areas. Considered priority areas for tourism development in rural areas.

Unemployment, employment, tourist area of rural green tourism, agrotourism, rural population.

УДК 006:338.48:711.437(1-22)

ОСОБЛИВОСТІ СЕРТИФІКАЦІЇ ПОСЛУГ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

В. В. Самсонова, кандидат економічних наук

Проаналізовано міжнародний досвід та сучасний стан здійснення сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму, визначено її особливості. Запропоновано перспективні шляхи поліпшення процедури

© В. В. Самсонова, 2015

здійснення сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму в Україні.

Сертифікація, туризм, сільський зелений туризм, особисті селянські господарства, послуги харчування й тимчасового розміщення.

Нині в Україні сформовано розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі із широкою можливістю використання природного, матеріального та культурного потенціалу регіону, з одного боку, і певний різновид підсобної господарської діяльності сільських мешканців у межах та з використанням будівель, ресурсів свого господарства, а також надання туристам, послуг харчування, забезпечення місць для проживання тощо, з іншого. У світовій практиці розуміння цього виду туризму зводиться до того, що сільський зелений туризм розглядають як невід'ємну складову комплексного соціально-економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох проблем сільських територій.

Враховуючи те, що в умовах фінансової кризи економічні та соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, поширення й розвиток сільського зеленого туризму є особливо бажаними в Україні. Вирішення комплексу організаційно-правових питань щодо розвитку сільського зеленого туризму необхідно розглядати через призму правового стану особистих селянських господарств, правового режиму землі та майна цих господарств, основних засад господарської діяльності особистих селянських господарств тощо. Проте, нині зазначена туристична галузь потерпає від відсутності необхідного законодавчого забезпечення та нормативного регулювання. Не є винятком і процедура сертифікації послуг, які надаються суб'єктами сільського зеленого туризму.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам розвитку сільського зеленого туризму присвячені роботи таких провідних вчених, як В. Васильєв, П. Горішевський, К. Дронг, Л. Забуранна, Ю. Зінько, В. Кафарський, М. Костриця, В. Котлінський, Н. Кудла, О. Лендел, С. Медлік, М. Рутинський, Я. Сікора, М. Товт та інші. Разом з тим, практичні аспекти стандартизації, сертифікації та ліцензування послуг у сфері сільського зеленого туризму висвітлені недостатньо.

Мета дослідження – визначення особливостей сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму та перспективних шляхів розвитку цього виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні під поняттям сертифікації розуміють процедуру підтвердження відповідності, за допомогою якої третя, незалежна від виробника (виконавця) і споживача, сторона дає письмову гарантію, що продукція, процес чи послуга відповідають заданим вимогам. Документальне проведення сертифікації підтверджується певним сертифікатом.

Сертифікація туристичних послуг має певні особливості, а підходи до сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму враховують

ще й те, що туристична діяльність у цій сфері відрізняється від туристичної діяльності в цілому тим, що суб'єктами надання туристичних послуг є не професіонали, а господарі селянських особистих, підсобних та фермерських господарств, які спираються на наявні місцеві ресурси.

Особливості, а точніше проблеми, сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму виникають у результаті практичної відсутності правового забезпечення та регулювання сфери цієї діяльності. На сьогодні діяльність у сфері сільського зеленого туризму регулюється положеннями Закону України «Про туризм», № 324 від 15.09.1995 р. [1]. Право особистих селянських господарств займатися сільським зеленим туризмом визначено в статтях Закону України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003 р. [3].

Чинний Закон України «Про туризм» має низку недоліків, оскільки регулює туристичну діяльність загалом, не враховуючи особливостей окремих її сфер (зокрема й сільського зеленого туризму). Хоча, у розвиток зазначеного положення, 23 жовтня 2003 р. до Верховної Ради України було подано проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм»[2], який мав визначити особливості здійснення сільського зеленого туризму як виду діяльності, проте він і досі не ухвалений.

Згідно з проектом, сільський туризм – це відпочинковий вид сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства. Головною фігурою в забезпеченні функціонування цього виду туризму, в організації відпочинку на селі є сільська родина, яка надає житло, забезпечує харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості, пропонує майстер-класи з гончарства, бджолярства, полювання, лозоплетіння та багато іншого.

За Законом України «Про особисте селянське господарство» [3], юридична природа особистого селянського господарства полягає в тому, що це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки та споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків і надання послуг із використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не належить до підприємницької діяльності.

Положення «Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 297 від 15.03.2006 р. (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 1203 від 16.11.2011 р.) [4] та Закону України «Про особисте селянське господарство» [3] до осені 2012 року прямо встановлювали, що сільський зелений туризм як вид діяльності (у разі відсутності реєстрації фізичної особи як підприємця) дозволів не потребує, а у разі наявності у садибі до семи номерів для туристів, сертифікація

послуг із тимчасового розміщення є добровільною. Якщо власник садиби, який надає послуги з тимчасового розміщення, зареєстрований, як підприємець, то сертифікація послуг стосовно безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їхнього майна та охорони довкілля – обов'язкова і має здійснюватися згідно з чинним законодавством. Сертифікація надання туристам послуг харчування у зелених садибах була також обов'язковою, а послуги туристичного супроводу ще й потребували спеціальної освіти та дозволів.

Проте, Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 30.07.2012 р. № 876 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2012 р. за № 1595/21907) [5] внесено зміни до Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, виключивши розділ 30 «Готельні послуги та послуги харчування, що надаються суб'єктами туристичної діяльності», тому з цього часу сертифікація готельних послуг та послуг харчування стала виключно добровільною.

Варто зауважити, що сертифікація послуг розміщення у США та Європі теж має добровільний характер, але, зокрема у Франції, проводиться на підставі норм, установлених державною структурою, а у Швеції діє спеціальна Програма «Сільська гостинність», яка встановлює власні правила – внутрішні стандарти, якими передбачені необхідні умови надання послуг відпочивальникам. Законодавство Польщі та Угорщини не містить спеціального визначення сільського (зеленого, аграрного) туризму. Як назву цієї форми діяльності у Польщі використовують словосполучення «господарська гостинність», в Угорщині – «сільська хутірська гостинність». У цих країнах розроблено Державні стандарти у сфері сільського туризму [9].

В Україні законодавчо врегульована добровільна сертифікація послуг у сфері сільського зеленого туризму на сьогодні здійснюється 21-м експертом Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, які мають посвідчення та фахово підготовлені. Для проведення сертифікації до садиби виїжджає експерт, який перевіряє відповідність садиби сертифікаційним вимогам. Зібрана інспектором інформація передається комісії, призначеній Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яка виносить остаточне рішення про надання знака та сертифіката.

Розроблено Програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба», яку застосовують з метою добровільної категоризації індивідуальних та колективних неготельних засобів розміщення і яка встановлює вимоги до різних категорій засобів розміщення сільського туризму [9].

Категорії мережі «Українська гостинна садиба» позначаються:

- базова категорія – садиба відповідає мінімальним вимогам, які встановлені до місць розміщення туристів та відпочиваючих;
- перша категорія – садиба відповідає встановленим мінімальним вимогам і вимогам, що стосуються озеленення території, паркування

автотранспорту, мінімальних розмірів ліжок, площ санітарних приміщень та проходження навчань власниками садиб;

- друга категорія – садиба відповідає встановленим вимогам першої категорії та вимогам, які передбачають наявність світової вивіски, окремого входу для гостей, наявності дитячого майданчика, бані/сауни та доступу до Інтернету;

- третя (найвища) категорія – садиба відповідає вимогам другої категорії та вимогам, які передбачають наявність басейну, гаража, у кожній кімнаті – телевізора, холодильника, оздоблення місць відпочинку натуральними матеріалами, 100% одно- та двомісних кімнат, цілодобове гаряче та холодне водопостачання.

Вищезазначені категоризаційні вимоги визначено на підставі закону України «Про туризм», державних стандартів України у сфері туристичної діяльності, міждержавних стандартів на туристично-екскурсійне обслуговування та аналогічних стандартів країн-членів Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES (Австрії, Ірландії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Швеції, Швейцарії, Чехії), хоча у перспективі доцільно було б розробити, затвердити та ввести в дію державний стандарт України, який би регламентував надання послуг саме у сфері сільського зеленого туризму.

Сертифікат та знак «Українська гостинна садиба» надають агротуристичним садибам, які відповідають затвердженим категоризаційним вимогам. Знак надають терміном на два роки, що засвідчується відповідним сертифікатом.

За даними Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, в Україні на сьогодні категоризацію пройшли 142 садиби, 117 із них отримали сертифікат:

- а) базового (найнижчого) рівня – 56 садиб;
- б) першого – 19 садиб;
- в) другого – 23 садиби;
- г) третього (найвищого) – 19 садиб [9].

Результати сертифікації садиб за Програмою «Українська гостинна садиба» по регіонах України наведено у таблиці:

Регіони України	Категорії садиб				
	Третя	Друга	Перша	Базова	Без категорії
Західний	7	13	8	27	5
Центральний і північний	8	9	9	23	15
Східний	1	0	2	2	1
Південний	3	1	0	4	4
Разом	19	23	19	56	25

Також в Україні запроваджено систему екологічного маркування агросадиб знаком «Зелена садиба» та розроблено відповідну програму екологічного маркування [9]. Екологічна сертифікація за програмою «Зелена Садиба» є добровільною, незалежною від сертифікації якості

розміщення, адже свідчить лише про екологічно сприятливий спосіб ведення господарства.

Схема сертифікації для отримання знака «Зелена садиба» побудована за принципами зменшення шкідливого впливу агротуристичного об'єкта на навколишнє середовище, економії ресурсів, підтримки народних традицій і ремесел, місцевої економіки, розвитку екологічно-сприятливих видів розваг та відпочинку. Знак має три рівні якості, від першого (найнижчого) до третього (найвищого), надається терміном на два роки з можливістю продовження та підтверджується відповідним сертифікатом.

Екологічна сертифікація садіб здійснюється за відомими світовими системами сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму, зокрема BlueFlag, GreenGlobe 21, VISIT, Milieubarometer, LegambienteTurismo [9].

За даними Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, в Україні на сьогодні процедуру сертифікації за Програмою екологічного маркування «Зелена садиба» пройшли 35 садіб з 7 областей України, 24 з них отримали знак «Зелена садиба» 1-го рівня і три садиби – 2-го рівня [9].

Враховуючи вже існуючу в Україні процедуру проведення сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму, для забезпечення пріоритетності розвитку цього виду туризму в Україні, поліпшення процедури здійснення сертифікації послуг, які надаються у цій сфері, доцільно:

- здійснити впорядкування законодавчої бази, яка регламентує цю діяльність, зокрема прийняттям Верховною Радою закону «Про сільський зелений туризм», внесенням змін до податкового законодавства, Закону України «Про особисте селянське господарство», чітко прописавши визначення суб'єктів надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, їхніх прав, обов'язків та відповідальності, процедуру здійснення сертифікації та підтвердження відповідності особистого селянського господарства державним стандартам, у тому числі у сфері сільського зеленого туризму;

- розробити та впровадити національні стандарти сільського зеленого туризму, зокрема ДСТУ «Послуги туристичні. Туризм сільський зелений. Основні вимоги»;

- розширити номенклатуру вимог та перелік критеріїв за якими сертифікується суб'єкт надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, зокрема у частині надання послуг з організації харчування, дозвілля та екскурсійного обслуговування;

- здійснити акредитацію Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні в системі УкрСЕПРО та законодавчо делегувати їй повноваження щодо здійснення процедури сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму в Україні;

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищезазначені шляхи поліпшення процедури здійснення сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму в Україні не є вичерпними, проте, враховую-

чи, що сільський зелений туризм перебуває нині на етапі становлення в Україні, є частиною туристичної галузі і комплексно вирішує соціально-економічні проблеми сільських територій, необхідне термінове здійснення дієвих кроків щодо врегулювання правового статусу даного виду туристичної діяльності та процедури здійснення її сертифікації.

Список літератури

1. Про туризм : закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
2. Про сільський та сільський зелений туризм : проект Закону України від 23 жовтня 2003 р. № 4299, внесений народним депутатом України В. Кафарським (перше читання).
3. Про особисте селянське господарство : закон України від 15 травня 2003 р. № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
4. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) : постанова Кабінету Міністрів України № 297 від 15.03.2006 р.
5. Щодо скасування обов'язкової сертифікації готельних послуг та послуг харчування : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 30.07.2012 № 876 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2012 р. за № 1595/21907).
6. Гальцова І. Зелений туризм: недоліки чинного законодавства / І. Гальцова // Юридичний журнал. – 2008. – № 7/8. – С. 107–110.
7. Зінько Ю. В. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / Ю. В. Зінько. – Івано-Франківськ, 2003. – 156 с.
8. Всё о туризме [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://tourlib.net/>
9. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/>

Проанализированы международный опыт и процедура осуществления сертификации услуг в сфере сельского зеленого туризма в Украине, определены ее особенности. Предложены перспективные пути улучшения процедуры осуществления сертификации услуг в сфере сельского зеленого туризма в Украине.

Сертификация, туризм, сельский зеленый туризм, личные крестьянские хозяйства, услуги питания и временного размещения.

The analysis of international experience and current state of implementation of certification services in rural green tourism. Ways to improve the procedures of certification services in rural green tourism in Ukraine has been suggested.

Certification, tourism, rural green tourism, private farms, food services and temporary accommodation.

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В. А. Скрипниченко, кандидат економічних наук

Досліджено економічні концепції, перехід до яких забезпечується активізацією інноваційної та інвестиційної діяльності.

Трансформація, інновація, інвестиція, стратегія.

Досягнення поступального розвитку економіки неможливе, якщо продовжувати використовувати традиційну техніку, технологію, що сформувалася до середини минулого століття, організацію виробництва, підхід до управління економікою. На початку XXI століття відбувається переворот не тільки в техніці, технологіях, але й у самому уявленні про підхід до економічного розвитку. Економіка більшості розвинених країн функціонує зараз на принципово іншому науково-технічному, технологічному, інформаційному рівні розвитку, ніж економіка України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою взаємодії трансформаційних процесів інноваційно-інвестиційного розвитку України займалися В. Геєць, Ю. Пахомов, Л. Федулова, М. Чумаченко, А. Чухно, С. Юшин та інші. Використання їхніх розробок дало можливість проаналізувати особливості взаємодії трансформаційних процесів інноваційно-інвестиційного розвитку України.

Мета дослідження – аргументувати необхідність посилення масштабів і зміни методів дії держави при розробці інвестиційно-інноваційної стратегії.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні інвестиційна діяльність ще не є активною опорою інноваційного розвитку в Україні. Однією з причин цього є те, що основні теоретичні постулати теорії інвестицій не було сформульовано для трансформаційного етапу економічного розвитку. Трансформаційній економіці характерні нестабільний стан економіки, низький рівень доходів, відсутність або низький рівень розвитку корпоративного капіталу, що, зрештою, призводить до низького рівня заощаджень, незбалансованості міжгалузевих зв'язків і невідповідності рівня розвитку інфраструктури сучасним вимогам.

Найважливішим питанням стратегії економічних трансформацій є вибір моделі економічного розвитку. Можливості державного регулювання економіки перехідного періоду привели до пріоритету оперативних рішень. Фінансові та матеріальні ресурси спрямовували на «латання дірок», а не на середньострокові й, тим більше, довгострокові цілі розвитку.

Економічна політика трансформаційного періоду в Україні повинна бути сконструйована на базі вибору форм, методів, міри реалізації тієї

або іншої функції держави відповідно до розробленої концепції. Спробуємо сформулювати ці принципи:

- активне втручання держави в економічні процеси, з тим, щоб не втратити керованість економікою;
- перерозподіл доходів і багатства переважно шляхом ефективної податкової системи;
- встановлення довгострокових і короткострокових пріоритетів економіки і на цій основі вибір черговості заходів, облік регіональних особливостей та інтересів.

В основі ефективної взаємодії державного і приватного секторів повинен бути принцип рівноправного партнерства і співпраці між ними, особливо в області виробництва та реалізації науково-технічних досягнень. До цього необхідно віднести:

- а) фінансування приватних компаній, що займаються НДДКР, з наступним чи одночасним наданням державного замовлення;
- б) пільгове оподаткування або звільнення від податків в області перспективних НДДКР;
- в) державні дотації великим промисловим компаніям для закупівлі ліцензій на використання ноу-хау;
- г) пільгове кредитування перспективних НДДКР;
- д) націоналізація окремих галузей промисловості з подальшою передачею їх у приватне володіння після досягнення ними прибутковості та фінансової стійкості (усі витрати відносяться на рахунок держави);
- е) захист українського виробника від конкуренції;
- ж) створення умов для отримання нових технологій з інших країн;
- к) імпорт капіталу в українську промисловість, що знаходиться на території України, а не за її межами;
- л) залучення позабюджетних джерел фінансування НДДКР;
- м) узгодження державної інвестиційно-інноваційної програми з інтересами національної промисловості.

Специфічними, найбільш актуальними функціями державного регулювання в Україні повинна бути пріоритетна підтримка науки, освіти і науково-технічної сфери як головного чинника підвищення ефективності виробництва та регулювання соціальних процесів. Втручання держави в інноваційно-інвестиційну сферу багато в чому визначається співвідношенням державного і приватного секторів.

Державний сектор, як показує вітчизняний і зарубіжний досвід, у системі національної економіки є головним чинником її стабілізації та створення умов для відтворення інноваційно-інвестиційного типу, що відповідає сучасним вимогам, а також є імпульсом інноваційної активності.

У сучасній економіці застосування класичних постулатів тієї або іншої теорії в чистому вигляді без урахування етапу й особливостей макроекономічної ситуації неможливе. Але в усіх випадках державі необхідно дотримуватися основного правила – так впливати на економіку країни, щоб не зруйнувати ринкової основи і не допустити кризових явищ.

Об'єктивно в транзитивній економіці вже закладаються елементи майбутньої стратегії формування ефективнішої інноваційно-економічної системи, оскільки в цей період відбуваються корінні перетворення інноваційно-інвестиційної системи, змінюються практично всі складові економіки: спосіб розподілу ресурсів і відношення власності, моделі інвестування, тип виробництва й моделі мотивації, цілі та засоби економічного розвитку, інститути і право. На жаль, до кола проблем, що вирішуються в перехідний період в Україні, не було включено проблему інноваційного розвитку.

У трансформаційному періоді, в якому зараз знаходиться економіка країни, здійснюючи перехід з одного якісного стану в інший, необхідний системний аналіз чинників, тенденцій і наслідків змін, що відбуваються, вибір можливих альтернатив руху, ефективної стратегії та концентрація зусиль на послідовному й поступальному здійсненні цієї стратегії.

Початковим завданням системного підходу є виокремлення проблем, що потребують першочергового вирішення. Слід зазначити, що постійно, крім поточних, з'являються нові, такі, що не мають прецедентів, проблеми, які вимагають спеціальних методів вирішення.

У період трансформації значно ускладнюється сама економічна система: зростають її масштаби; змінюється характер прямих і зворотних зв'язків між елементами системи. Усе це ендогенні, внутрішні чинники дестабілізації економічної системи, зниження її стійкості й життєздатності. Цілісність (тобто, стабільність) економічної системи в перехідний період порушується також екзогенними чинниками, як економічними, так і соціальними. До внутрішніх чинників можна віднести ресурсний потенціал (природний, фінансовий, людський, виробничо-технологічний та інформаційний), господарську ситуацію у результаті рівня ефективності використання цього потенціалу), переважаючий тип господарства, співвідношення офіційної та тіньової економіки, існуючу законодавчу базу і реалії дотримання правопорядку.

До зовнішніх чинників можуть бути віднесені характер зв'язків із іншими державами, стан миру і війни, світовий досвід, ступінь економічної залежності, готовність сприяння міжнародних економічних організацій тощо. Ці чинники можуть бути як сприятливими, так і такими, що виступають у ролі обмежувачів.

Збереження структурних тенденцій в економіці, що сформувалися як під впливом зовнішніх чинників (високої амплітуди коливань світових цін на енергоресурси й метали і високої чутливості до конкурентних змін на світових товарних ринках і темпів зростання світової економіки), так і внутрішніх диспропорцій (нераціонального використання фінансових ресурсів), містить потенційну загрозу порушення макроекономічної стабільності.

Економічна стратегія розвитку України може бути визнана правильною, якщо забезпечена збалансованість функціонування економіки, якщо в комплексі враховані всі основні взаємозв'язки і тенденції впливу конкретних умов не тільки на цілі, але й на характеристики інструменту,

що був у користуванні, з обліком не тільки прямих, але і зворотних зв'язків між стратегічними управлінськими рішеннями та економічним розвитком.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Головна цільова установка стратегії трансформації розвитку України на початку XXI століття – забезпечення стійкого економічного зростання в межах ринкової соціально орієнтованої та конкурентоспроможної економіки з активною інноваційно-інвестиційною діяльністю. Основними напрямками економічної стратегії для досягнення зазначеної мети є: створення сприятливих макроекономічних умов; удосконалення законодавчої бази, що захищає права власника та інвесторів; активізація інвестиційного процесу за рахунок зростання доходів і накопичень реального сектору, розширення джерел зростання внутрішнього попиту шляхом скорочення відпливу капіталу, перетворення заощаджень в інвестиції; інноваційна спрямованість економічної діяльності; підвищення доходів та рівня життя населення, що забезпечує підвищення платоспроможного попиту і є чинником зростання економіки.

Список літератури

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (Проект).

2. Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України : кол. наук. монографія. – К. : Нац. акад. управл., 2008. – 252 с.

3. Трансформаційна парадигма стійкого територіального розвитку національного промислового комплексу // Трансформаційні реформи та антикризовий потенціал економіки в постсоціалістичних країнах : зб. наук. праць. – Вінниця : ВКІ, 2009. – С. 52–57.

4. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у XX ст. : монографія. – К. : Академперіодика, 2005. – 320 с.

Исследованы экономические концепции, переход к которым обеспечивается активизацией инновационной и инвестиционной деятельности.

Трансформация, инновация, инвестиция, стратегия.

In this publication investigational economic conceptions, passing to which is provided activation of innovative and investment activity.

Transformation, innovation, investment, strategy.

ДОРАДНИЦТВО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Л. М. Сокол, кандидат економічних наук

Розглянуто теоретико-методичні основи сталого розвитку та сталого розвитку агросфери. Проаналізовано заходи досягнення сталого розвитку сільських територій. Запропоновано інструменти вдосконалення дорадчого забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Дорадництво, сталий розвиток, інформаційно-консультаційне забезпечення, агросфера, сільське господарство.

Новою концепцією подальшого розвитку суспільства, що пов'язує економічне зростання, збереження довкілля та соціальні аспекти, стала теорія сталого розвитку. Дорадництво є елементом науково-інформаційного забезпечення управління сталим розвитком у сільському господарстві, що підвищує ефективність прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку та застосування методів сільськогосподарського дорадництва присвячені дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Т. Буткалюк, Ю. Ванжула, Г. Лоянич та ін. [7], М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Л. М. Серeda та ін. [3, 2], В. А. Верба, Т. І. Решетняк В. А. Верба, Т. І. Решетняк [1] та інші дослідники.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних та практичних засад дорадчого забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Ідеологією третього тисячоліття, що забезпечує збалансований розвиток цивілізації, вважають теорію сталого розвитку. Вона базується на поглиблених наукових обґрунтуваннях та сучасних інформаційних технологіях. Теорія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання за *екстенсивною моделлю*.

“Сталий розвиток” – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби” (зі звіту Комісії Організації Об'єднаних Націй “Наше спільне майбутнє”, під керівництвом Гро Харлем Брутланд, 1987 р.).

“Сталий розвиток” – це управління сукупним капіталом суспільства задля збереження і примноження можливостей людини” (із доповіді Світового Банку з розвитку, 1992 р.).

Тому справедливо стверджувати, що сталий (стійкий, гармонійний, збалансований, життєздатний, самопідтримуваний) розвиток є сучасною концепцією, що ґрунтується на принципах взаємодії суспільства і приро-

ди, передбачає гармонізацію економічного й соціального розвитку з метою збереження довкілля. Суть сталого розвитку полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку, щоб з покоління в покоління не зменшувались якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає проблеми та інтереси кожної людини. Людина є основним стратегічним джерелом розвитку.

Перша конференція ООН з питань довкілля відбулася у Стокгольмі (Швеція), 5–16 червня 1972 року. Зібрання мало на меті розробити спільне бачення та принципи охорони довкілля й поліпшення умов життя людей. Конференції передувала підготовка 86 урядами країн світу оглядових доповідей зі стану довкілля. Учасники конференції схвалили Декларацію про людський розвиток, яку можна вважати першим програмним документом із питань сталого розвитку. Важливим результатом конференції було рішення про створення Програми ООН з питань охорони довкілля та розвитку.

Розробка ідеї сталого розвитку пов'язана з діяльністю ООН, з ініціативи якої восени 1983 року, згідно з резолюцією 38/361 Генеральної Асамблеї ООН, було створено Міжнародну Комісію у справах довкілля та розвитку.

Подальшого розвитку ідеї Комісії набули в рішеннях Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що була проведена в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року. На цьому форумі планетарного масштабу було ухвалено ряд важливих документів, зокрема, Програму дій “Порядок денний на XXI століття” (Agenda 21) – основоположний документ у галузі переходу до сталого розвитку країн світу. Цей документ спрямовує уряди країн світу, неурядові організації та фахівців до діалогу та здійснення заходів, спрямованих на формування більш ефективної і справедливої світової економіки.

Ступінь виконання запропонованих на конференції дій було проаналізовано у червні 1997 року на черговій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася в Нью-Йорку, США. Результати було висвітлено у Програмі дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття”, що отримав назву “Ріо+5”. Документ містив оцінку виконаних дій щодо переходу людства на шлях сталого розвитку за пройдені п'ять років, було зроблено відповідні висновки, враховано приклади негативного та позитивного досвіду, окреслено відповідні рекомендації.

У 2002 році на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі було ухвалено План дій, у якому окреслено пріоритети та подальші кроки у напрямі прискореного досягнення цілей та виконання завдань, визначених попередніми документами.

У 2012 році ООН організувала Конференцію з питань сталого розвитку, також відому під назвою «Ріо-2012» або «Ріо+20», яка пройшла в Ріо-де-Жанейро (Бразилія), де було обговорено проблеми «зеленої» економіки, сталого розвитку та ліквідації бідності.

До головних подій з питань сталого розвитку, що відбулися після саміту в Йоханесбурзі, належать проголошення 2005–2015 років Десятиліттям “Освіти для сталого розвитку” у 2004 році та затвердження Стратегії освіти для сталого розвитку в країнах регіону ЄЕК ООН у 2005 році.

Для досягнення сталого розвитку необхідним є:

- створення політичної системи, яка ґрунтуватиметься на відповідній законодавчій базі;
- створення соціальної системи, яка забезпечить розв’язання проблем;
- створення системи виробництва, яка ґрунтується на екологічних засадах та принципах сталого природокористування тощо.

Сталий розвиток забезпечує взаємоузгоджений, гармонійний та збалансований економічний і соціальний розвиток та збереження довкілля.

Економічна складова сталого розвитку передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій з метою створення потоку сукупного доходу, що забезпечує збереження сукупного фізичного, природного, людського капіталу, з використанням якого створюється сукупний дохід. Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на суспільний добробут, людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Екологічна складова сталого розвитку орієнтована на забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатності, стимулювання здатності біосфери до самовідновлення й адаптування до змінних умов і чинників впливу [4, с.11–12].

З метою досягнення сталого розвитку сільських територій необхідним є виконання першочергових заходів у екологічній, економічній та соціальній його складових (див. таблицю), згідно з планами реалізації сталого розвитку [5, 6].

В екологічній складовій сталого розвитку сільських територій переважають раціональні заходи використання, лімітування забруднення та охорона природних ресурсів, зокрема водних та земельних. Стале сільське господарство передбачає раціональне використання природних ресурсів у процесі агровиробництва.

Таким чином, стале сільськогосподарське природокористування – це комплекс заходів і функцій, що дають змогу підтримувати характерні параметри (властивості) ґрунту і води у просторі й часі. Сталим земле- та водокористування стає тоді, коли функціонує за принципом розширеного чи простого відтворення земельних і водних ресурсів; коли ступінь впливу на природні ресурси узгоджується з їх здатністю до саморегуляції, тобто здатності відтворювати характерні параметри без додаткових заходів після усунення впливу; коли функції землі та води відбуваються в межах природних режимів, природної біохімічної здатності, наслідком яких є одержання екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Основні заходи досягнення сталого розвитку сільських територій

Сфери сталого розвитку		
Екологічна складова	Економічна складова	Соціальна складова
<ul style="list-style-type: none"> - нормування та лімітування щодо використання й забруднення земельних і водних ресурсів; - впровадження басейнового принципу управління в галузі використання, охорони та відтворення водних ресурсів; - зменшення частки населення, якій недоступні ресурси безпечної питної води; - забезпечення сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, централізованим водопостачанням; - розвиток водопровідно-каналізаційного та санітарного забезпечення; - виконання програм розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушуваних земель; - впровадити екологічно чисті дієві методи підвищення родючості ґрунтів та боротьби із сільськогосподарськими шкідниками; - запровадження екологічного землеробства; - забезпечення екологічно обґрунтованого поводження з пестицидами та агрохімікатами; - збільшення лісистості, раціональне використання та охорона лісових ресурсів; - забезпечення виконання положень безпечного поводження з відходами та їх утилізація. 	<ul style="list-style-type: none"> -підвищення продуктивності та конкуренто-спроможності промислових об'єктів шляхом активізації та регулювання трансферу екологічно-чистих технологій; - створення системи економічних стимулів виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі технологій біологічного землеробства; - забезпечення доступу сільського населення до сучасних систем енергозабезпечення; - сприяння розвитку сільського зеленого туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> - подолання бідності, підвищення рівня зайнятості та доходів сільського населення; - підтримання сприятливої інфраструктури та умов для праці, відпочинку й фізичного розвитку сільського населення; - поліпшення демографічної ситуації, зниження смертності новонароджених, дітей та матерів; - зменшення поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу; - підвищення освітнього та культурного рівня на селі; - підвищення рівня поінформованості та обізнаності населення щодо питань сталого розвитку й формування екологічної свідомості.

Досягнення сталого розвитку агросфери потребує науково-інформаційного, організаційно-структурного, законодавчо-нормативного та фінансово-економічного забезпечення (рис.1). Розвиток дорадництва сприяє досягненню сталого розвитку агросфери.

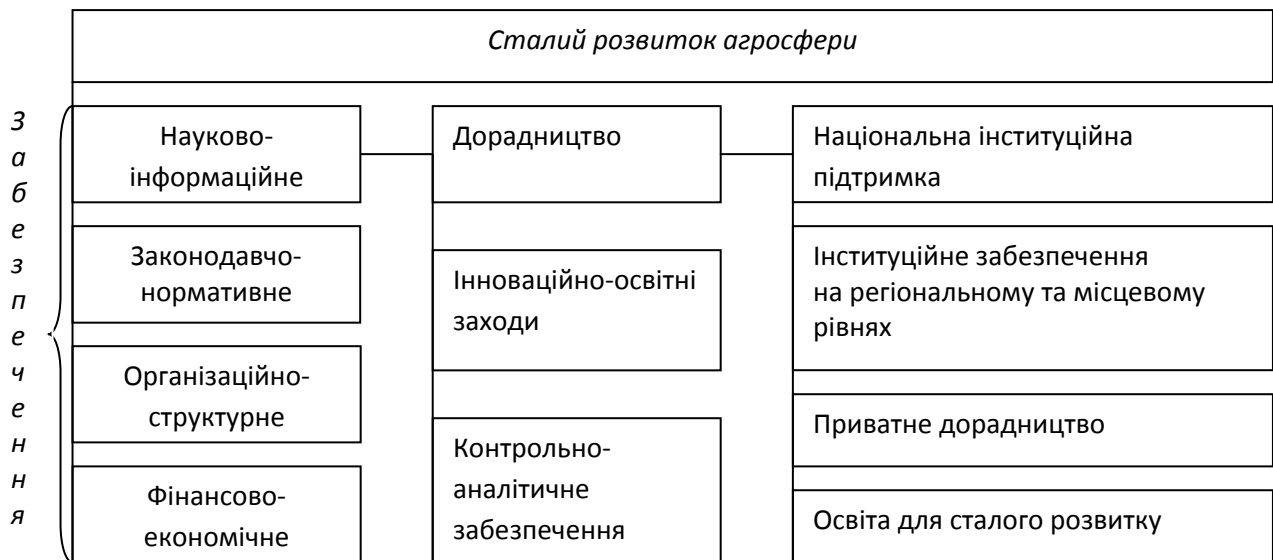

Рис. 1. Забезпечення сталого розвитку агросфери

Науково-інформаційне забезпечення в реалізації ідей сталого розвитку агросфери має вирішальне значення. Достовірна й повна інформація – необхідна умова розроблення та прийняття відповідних управлінських рішень у галузі раціоналізації та екологізації сільськогосподарського виробництва. Тому вдосконалення потребує система державного статистичного спостереження та моніторингу, аудиту, експертизи природних об'єктів.

Збалансоване управління має здійснюватися на новому інформаційно-технологічному рівні через створення державних аналітично-інформаційних комплексів. Це забезпечується веденням обліку природних ресурсів, земельного й водного кадастру, землеустрою та екологічного районування. Вони складають науково-інформаційну базу для вдосконалення системи управління ресурсами, ведення системи реєстрації та визначення прав власності на ресурсокористування, раціональної організації сільськогосподарського господарювання з метою найефективнішого ведення агровиробництва в умовах ринкової економіки.

Створення інформаційних комплексів потребує наукових обґрунтувань – проведення цільових наукових і науково-технічних програм та забезпечення їх державного фінансування.

Згідно із сучасним світовим та вітчизняним законодавством, інформаційні ресурси мають бути загальнодоступними для налагодження діалогу між органами державної влади, бізнес-структурами, науковою сферою, громадськістю тощо. З цією метою варто забезпечити створення відділів зв'язку з громадськістю при всіх управлінських структурах. У «Порядку денному на XXI століття» [5] наголошується, що перехід на засади сталого розвитку вимагає активної діяльності різних секторів суспільства: державного, приватного та неурядового, і тісної співпраці між ними (рис. 2).

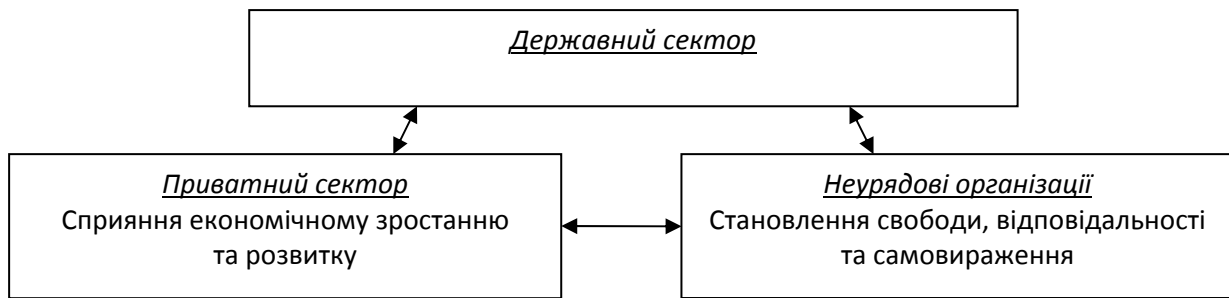

Рис. 2. Співпраця у галузі забезпечення сталого розвитку

Нині, коли світове співтовариство прагне відійти від нераціональних моделей розвитку та стати на шлях екологічно безпечного й сталого розвитку, одне з основних завдань полягає в сприянні розумінню загальної мети всіма верствами суспільства. Можливість забезпечення такої мети буде залежати від готовності всіх верств суспільства брати участь у справді широкому співробітництві й діалозі та від визнання самостійної ролі, зобов'язань і особливого потенціалу кожного.

Консультаційно-дорадчі послуги передбачають поширення знань та інформації від того, де вони є, до того, хто їх потребує з метою впровадження досягнень аграрної науки у сільськогосподарське виробництво і підвищення професійного рівня суб'єктів управління природокористуванням та забезпечення сталого розвитку агросфери.

Суспільно-корисні або загальні дорадчі послуги надаються сільськогосподарським виробникам і населенню з метою пропаганди державної аграрної політики, досягнень науково-технічного прогресу, розповсюдження загальнодоступної інформації ринкового і науково-технічного характеру, узагальнення передового досвіду. До спеціальних послуг належать: підвищення кваліфікації без відриву від виробництва; розроблення рекомендацій з підвищення ефективності виробництва і технологій; маркетингові дослідження; складання бізнес-планів та інвестиційних проектів та інші, які сприяють забезпеченню життєдіяльності сільськогосподарських виробників на принципах сталого розвитку [7].

Динаміка науково-технічного прогресу в сучасних умовах характеризується прогресивним скороченням термінів часу між теоретичними розробками та їх практичним впровадженням в управління, технологічні процеси та інженерні рішення. Недостатня інформованість сільськогосподарських товаровиробників щодо нової сільськогосподарської техніки, технологій, методів організації й управління виробництвом і заготівельно-збутовою діяльністю є причиною того, що результати їхньої праці значно нижчі за потенційні. Тому актуальним є підвищення рівня науково-технічної освіти працівників, зайнятих у царині сільськогосподарського виробництва, шляхом організації перманентного їх навчання. А підготовка цих спеціалістів неможлива без достовірної та оперативної інформації про сучасні вітчизняні й зарубіжні досягнення в організації, економіці, технологіях виробництва та переробки сільськогосподарської продукції [3].

Таким чином, методи дорадчої діяльності у забезпечення сталого розвитку агросфери можна класифікувати як:

а) масові методи розповсюдження інформації – різні види інформування за допомогою радіо, телебачення, аудіо- і відеотехніки, електронних засобів, друкованих видань (спеціалізовані журнали, газети, брошури, плакати, буклети, офіційні повідомлення), засоби наочної агітації;

б) групові методи навчання і консультування включають ділові дискусії, збори, лекції, виступи, семінари, невеликі виставки, польові дні, демонстрації тощо;

в) індивідуальні методи роботи передбачають консультації в офісі, в господарстві, телефоном, за допомогою листування, під час неформальних зустрічей та ін.;

г) методи експрес-аналізу й консультування з економічних та фінансових питань (SWOT-аналіз, Gross Margin);

д) методи консультування з економічної оцінки технологій в АПК;

е) методи аналізу та консультування з економічної діяльності [1, 2].

Виконавцями робіт є дорадчі служби, інформаційно-консультаційні формування закладів аграрної науки і освіти, підприємницькі консалтингові фірми, спеціалізовані підрозділи агросервісних підприємств та об'єднань, деякі сертифіковані консультанти.

Успішний розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні потребує суттєвої державної підтримки, інституційної підтримки, удосконалення правового поля, досвідчених фахівців у цій сфері та викладачів, експертів-дорадників, а особливо фінансування. Важливе значення для України має створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва та державних дорадчих служб при Головних управліннях сільського господарства і продовольства областей і районів, а також введення посади дорадника при сільських, селищних радах. Усе це потребує подальшого розвитку професійної дорадчої освіти, зокрема у вищих навчальних закладах, та державного фінансового забезпечення. Менеджмент-консалтинг уможливорює застосування спеціальних кількісних та класичних методів консалтингової діяльності для діагностики недоліків системи управління сталим розвитком агросфери.

Інституційна та функціональна модернізація сталого сільського господарства потребують чималої професійної переорієнтації управлінських органів, відповідальних за прийняття рішень. Необхідно створити систему професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та оцінки компетенції як державних службовців, так і бізнесових і громадських суб'єктів управління.

Важливим є започаткування освітньо-навчальних процесів із питань сталого розвитку шляхом створення національної програми інформатизації суспільства, проведення семінарів, створення циклу телевізійних фільмів і передач, підготовку та впровадження у навчальний процес відповідних посібників і курсів лекцій. Освіта для сталого розвитку в управлінні потребує організації навчального процесу, який складається з інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку,

формування світогляду, дорадництва, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу.

У формальній освіті це – вища освіта, дистанційна освіта, перекваліфікація та короткотермінове навчання (тренінги, стажування тощо). У неформальній освіті (просвіта) це – самоосвіта, участь у діяльності громадських організацій, асоціацій, зібрань.

Популяризація вчень про сталий розвиток передбачає введення навчальних курсів зі сталого розвитку та відкриття відповідних спеціальностей, включення елементів сталості до наявних навчальних програм, оскільки сталий розвиток охоплює всі сфери життєдіяльності людини, зміни у викладанні – від передачі знань до обговорення проблем. Також важливим завданням підтримки освіти для сталого розвитку є встановлення співпраці зі світовими центрами освіти для сталого розвитку та навчальними закладами для використання досвіду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Удосконалення управління сталим сільськогосподарським виробництвом неможливе без забезпечення науково-інформаційними ресурсами, що передбачає розвиток науки, надання консультаційно-дорадчих послуг та зміцнення контрольо-аналітичного забезпечення. Ключовими завданнями зміцнення сільськогосподарського дорадництва залишаються: посилення державної підтримки, інституційне забезпечення, удосконалення правового поля, державне фінансування, оптимальний розвиток приватного дорадництва.

Список літератури

1. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності / В. А. Верба, Т. І. Решетняк. – К. : КНЕУ, 2000. – 244 с.
2. Сільськогосподарська дорадча діяльність / [Кальна-Дубінюк Т. П., Кудінова І. П., Рибак Л. Х., Середа Л. М.]. – К. : Лисенко М. М., 2014. – 344 с.
3. Основи аграрного консалтингу : навч. посіб. / [М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний та ін.]. – К. : Агроконсалт, 2004. – 285 с.
4. Підліснюк В. Основи сталого розвитку : посіб. / В. Підліснюк. – Кременчук : Щербатих О. В., 2008 – 124 с.
5. Програма дій “Порядок денний на XXI століття” / пер. з англ. ВГО “Україна”. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 634 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Теорія та практика дорадництва (планування та втілення програм екстеншн) : навч. посіб. / [Т. Буткалюк, Ю. Ванжула, Г. Лоянич та ін.]. – Вінниця : Консоль, 2004. – 240 с.

Рассмотрены теоретико-методические основы устойчивого развития и устойчивого развития агросферы. Проанализированы меры достижения устойчивого развития сельских территорий. Предложены инструменты

совершенствования информационно-консультационного обеспечения устойчивого развития сельского хозяйства.

Консультирование, устойчивое развитие, информационно-консультационное обеспечение, агросфера, сельское хозяйство.

The theoretical and methodological foundations of sustainable development and sustainability in agriculture are considered in the article. The measures of sustainable rural development are analyzed. The improvement tools for sustainable agricultural development are proposed.

Extension, Sustainable Development, Information and Consultation Providing, Agrosphere, Agriculture.

УДК 664.1:658.821

ВИРОБНИЦТВО ЦУКРУ В УКРАЇНІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕБУДОВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

С. А. Стасіневич, кандидат економічних наук

Узагальнено підсумки функціонування цукробурякової галузі України в 2014 р., оцінено стан внутрішнього ринку країни та можливості просування українського цукру на європейський ринок на фоні очікуваної кон'юнктури ринку продукції в ЄС в контексті євроінтеграційних процесів держави.

Цукор, цукрові буряки, виробництво, експорт, імпорт, внутрішній ринок, євроінтеграція.

У 2014 р. в Україні мало місце сезонне «перевиробництво» цукру. В умовах падіння споживчого попиту на продукт, підвищення витрат на виробництво, дефіциту обігових коштів у цукрових заводів, відсутності пільгового кредитування підприємств галузі, внутрішній ринок характеризується перевищенням пропозиції над попитом, несприятливою для виробників ціною ситуацією. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів зниження собівартості продукції та нових зовнішніх ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ємності та кон'юнктури ринку цукру України, зважаючи на стратегічне значення продукту, вивчали та аналізували багато вчених і практиків, зокрема О. С. Заєць, О. С. Багатеренко, М. М. Ярчук, О. М. Шпичак та інші. Проте кожний виробничий сезон у нестабільних економічних умовах має свою специфіку, динамічність сучасних зовнішньоекономічних процесів віддзеркалюється новими проблемами та завданнями, що постають перед галуззю.

© С. А. Стасіневич, 2015

совершенствования информационно-консультационного обеспечения устойчивого развития сельского хозяйства.

Консультирование, устойчивое развитие, информационно-консультационное обеспечение, агросфера, сельское хозяйство.

The theoretical and methodological foundations of sustainable development and sustainability in agriculture are considered in the article. The measures of sustainable rural development are analyzed. The improvement tools for sustainable agricultural development are proposed.

Extension, Sustainable Development, Information and Consultation Providing, Agrosphere, Agriculture.

УДК 664.1:658.821

ВИРОБНИЦТВО ЦУКРУ В УКРАЇНІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕБУДОВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

С. А. Стасіневич, кандидат економічних наук

Узагальнено підсумки функціонування цукробурякової галузі України в 2014 р., оцінено стан внутрішнього ринку країни та можливості просування українського цукру на європейський ринок на фоні очікуваної кон'юнктури ринку продукції в ЄС в контексті євроінтеграційних процесів держави.

Цукор, цукрові буряки, виробництво, експорт, імпорт, внутрішній ринок, євроінтеграція.

У 2014 р. в Україні мало місце сезонне «перевиробництво» цукру. В умовах падіння споживчого попиту на продукт, підвищення витрат на виробництво, дефіциту обігових коштів у цукрових заводів, відсутності пільгового кредитування підприємств галузі, внутрішній ринок характеризується перевищенням пропозиції над попитом, несприятливою для виробників ціною ситуацією. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів зниження собівартості продукції та нових зовнішніх ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ємності та кон'юнктури ринку цукру України, зважаючи на стратегічне значення продукту, вивчали та аналізували багато вчених і практиків, зокрема О. С. Заєць, О. С. Багатеренко, М. М. Ярчук, О. М. Шпичак та інші. Проте кожний виробничий сезон у нестабільних економічних умовах має свою специфіку, динамічність сучасних зовнішньоекономічних процесів віддзеркалюється новими проблемами та завданнями, що постають перед галуззю.

© С. А. Стасіневич, 2015

Мета дослідження – висвітлити особливості сучасного стану виробництва цукру в Україні в контексті нових євроінтеграційних перспектив.

Виклад основного матеріалу. Аналіз виробництва цукру в країні свідчить про значні коливання обсягів (рис.1), відповідно, про нестабільність та вразливість ринку. Так, порівняно з попередніми роками, у 2013 р. виробництво бурякового цукру в Україні зменшилося на 41 %, а в 2014 р. – зросло в 1,7 раза. Це вже друга хвиля «падіння-підняття» у динаміці обсягу випуску продукції за останні п'ять років, незважаючи на відносну стабільність внутрішнього попиту.

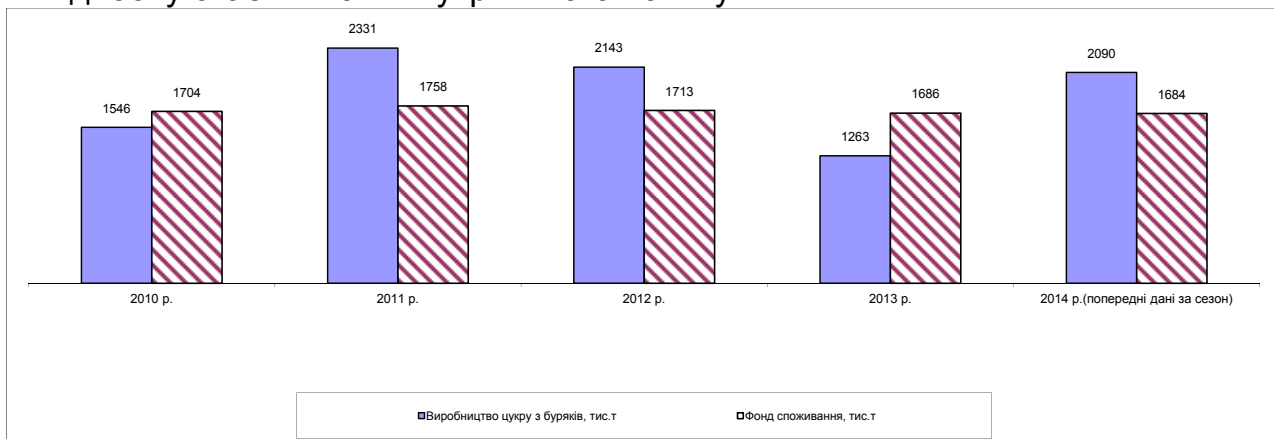

Рис. 1. Обсяги виробництва та споживання цукру в Україні

У сезон 2014–2015 рр. вироблено 2,1 млн т бурякового цукру, з урахуванням перехідних залишків продукції, які, за оцінками Міністерства економічного розвитку й торгівлі України, станом на початок виробничого періоду (1 вересня) 2014 р., становили 344 тис. т. При фонді споживання цукру в розмірі 1,7 тис.т у 2015 р. український ринок цукру буде профіцитним.

Тому не слід очікувати значного зростання цін на цукор, але й зниження також. Узагалі динаміці цін на цукор характерний сезонний фактор. Проте основна причина поточних зростань вартості цукру – це здорожчання переробки цукрових буряків на цукор у зв'язку зі зростанням вартості паливних ресурсів, які становлять до 50 % собівартості продукції (остання в сезон 2014 р. коливалася в межах 7,5–9,5 грн на 1 т цукру). Разом з тим, якщо на початку жовтня 2014 р. оптова ціна цукру в Україні дорівнювала 9–9,5 тис. грн за 1 т в умовах, коли цукор реалізували заводи-виробники на межі нульової прибутковості, з огляду на гостру необхідність обігових коштів, то в листопаді середня ціна реалізації цукру цукровими заводами дорівнювала 6150 грн/т – переробні підприємства, вочевидь, працювали в збиток (для рентабельної роботи цукроварень оптова ціна солодкого піску не повинна бути нижчою за 10 тис. грн/т, і в січні 2015 р. вона становила 6580 грн/т.

Солодкий продукт низької собівартості можна отримати із цукрової тростини, що є імпортованою сировиною. Але в нинішніх умовах, при девальвації національної валюти по відношенню до долара США, навіть із економічної точки зору (не тільки з позиції протекціонізму вітчизняного

виробництва) це недостатньо привабливий варіант для українських цукрових заводів.

Тому пріоритетним напрямом покращення цінової ситуації при збуті продукції для цукрових заводів має стати пошук і застосування економічно вигідних альтернативних енергетичних ресурсів. Так, уже в завершеному сезоні у виграшному становищі були заводи, які використовували біогазові генератори енергії. Порівняно з природним газом, біопаливо, за даними НАЦУ, утричі дешевше, що надає можливість суттєво знизити собівартість цукру. Нині 26 цукрових заводів України, що функціонували в 2014 р., мали технічну можливість використовувати для своїх потреб один із видів нетрадиційного пального: біогаз, паливні палети, торф, мазут, скраплений газ. Але, слід зазначити, що сума інвестицій для переобладнання цукрового заводу на альтернативне паливо становить 3–4 млн євро, тому підприємству необхідно мати надійне фінансове становище для початку реалізації таких проектів [1]. Поліпшенню фінансової стійкості цукрових заводів сприяють структурні перебудови галузі.

Виробництво цукру в Україні перейшло переважно до великих агропромислових холдингів – за підсумками 2013 р., такі компанії випустили близько 80 % українського цукру. Найбільшим виробником цукру в країні є агропромхолдинг «Астарта-Київ» (у складі 9 цукрових заводів), на якого припадає чверть виробленої продукції в галузі (у сезон 2014–2015 рр. холдинг випустив 466 тис. т бурякового цукру), на другому місці – компанія «Радехівський цукор», власником якої є європейський товаровиробник Pfeifer & Langen, третю позицію займає «Агропродінвест».

Пять цукрових заводів, що входять до складу агропромхолдингу «Астарта-Київ», розташовані в Полтавській області, серед них – Глобинський цукровий завод. До 50% потреби Глобинського цукрового заводу в природному газі у період переробки буряку в 2014 р. було заміщено біогазом (6,8 куб.м), виробленим біоенергетичним комплексом (введеним у промислову експлуатацію в жовтні 2014 р.) шляхом унікального процесу ферментації відходів цукрового виробництва та пожнивних залишків.

За очікуваннями, у разі використання біогазу та продуціювання і застосування по замкненому циклу біоетанолу, цукрові заводи країни зможуть виробляти цукор вартістю 6,5–7,2 тис. грн за тону [5].

Ефективне виробництво цукру неможливе без переоснащення підприємств галузі й в інших аспектах, тому компанія «Радехівський цукор» на модернізацію виробничого процесу на всіх стадіях двох цукрових заводів, що входять до її складу, виділила 200 млн грн, а група компаній «УкрАгроКом» інвестувала 30 млн грн в осучаснення підпорядкованого їм Олександрівського цукрового заводу [3].

Холдинг «Астарта-Київ» активно впроваджує системи управління якістю та безпечністю продукції. Так, системи управління якістю продукції Глобинського, Кобеляцького, Жданівського та Ярецьківського цукрових заводів сертифіковані відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ISO

9001. Також на Яреськівському та Жданівському цукрових заводах впроваджено систему управління харчової безпеки відповідно до стандарту ДСТУ 4161-2003, а на Глобинському цукровому заводі впроваджено систему управління безпечністю харчової продукції відповідно до стандарту ДСТУ ISO 22000:2007 [2].

Це є запорукою підвищення якості продукції, що створює реальні передумови успішного просування українського цукру на європейський ринок. Щонайменші вимоги цього ринку – поставки цукру першої та другої категорій (згідно з діючим в Україні стандартом ДСТУ 4623:2006 кристалічний цукор за фізико-хімічними показниками поділяється на чотири категорії). Більше того, продукція повинна відповідати санітарно-гігієнічним нормам і принципам системи ХАССП, що підтверджується сертифікатом. З цією метою, українські цукрові заводи мають запроваджувати міжнародні інтегровані системи управління якістю та безпечністю продуктів. Це нелегкий і відносно тривалий процес. Завдяки тому, що виробництво цукру в Україні дедалі більше концентрується у великих інтегрованих об'єднаннях, українським цукроварням під силу покращити якість продукції, тобто, перебудову галузі слід розглядати як фактор доступності й активізації діяльності на міжнародних ринках.

Зовнішньоекономічна діяльність України на цукровому ринку останніми роками була незначною, до того ж, із негативним сальдо: у 2012 і 2013 рр. імпорт цукру до країни більше, ніж у 15 разів перевищував мізерний експорт (рис. 2).

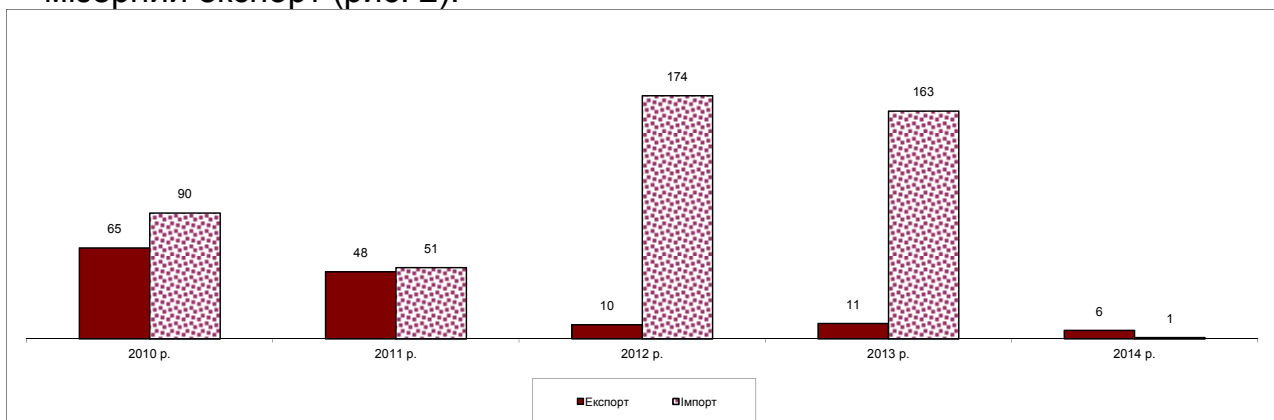

Рис. 2. Експорт та імпорт цукру України, тис. т [6]

Так, за офіційними даними Державної служби статистики України, у 2014 р. країна експортувала лише 6 тис. т цукру при імпорті 1 тис. т (включаючи основні цукромісткі продукти, у перерахунку на цукор, без урахування імпортової цукрової сировини, що використана для виробництва цукру). У 2013/14 маркетинговому році, згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, експорт українського цукру дорівнював 9 тис. т.

У межах наданих Європейським Союзом тарифних квот на поставку бурякового цукру, Україна отримала право експортувати на європейський ринок в режимі вільної торгівлі 20 тис. т продукції, що становить 1 % від українського виробництва. Зазначені преференції діють до вступу в силу

економічної частини Угоди про асоціацію 1 січня 2016 р. Профільне міністерство оголошувало наміри добиватися підвищення квоти до 270 тис. т.

Члени Національної асоціації цукровиробників України – виробники цукру із цукрових буряків врожаю 2014 р., на виконання рішення Ради Асоціації від 4 листопада 2014 р. підписали з Міністерством аграрної політики та продовольства України Меморандум на період 2014/15 та 2015/16 маркетингових років, одним із положень якого, з метою підвищення експортного потенціалу держави, передбачено створити на кожному заводі експортний фонд цукру в розмірі 20 % від загального виробництва підприємством у 2014 р. та вжити активних заходів для розширення практики експорту цукру до країн Європейського Союзу, а також Близького Сходу та Африки. У цілому, доцільно здійснити поставку за рубіж 580 тис. т цукру [5].

За період дії автономного, преференційного для українських товарів торгового режиму ЄС, підприємства цукрової галузі відвантажили в країни співдружності (Польщу, Румунію, Латвію) у 2014 р. 630 т білого кристалічного цукру першої категорії, у січні 2015 р. – 819 т [3]. «Астарта-Київ» планує експортувати до кінця 2014/15 МР в країни ЄС, Азії та Африки 60 тис. т цукру.

У достатньо близькій перспективі насторожує можливість відміни в 2017 р. квот на виробництво цукру в ЄС та скасування експортних обмежень, які було запроваджено під час «цукрової реформи» у 2006 р. як відповідь на претензії щодо демпінгу з боку Світової організації торгівлі (питання обговорювалося на галузевій зустрічі London Sugar Week у жовтні 2014 р). У результаті таких перетворень очікується збільшення виробництва цукру в країнах ЄС на 15–25 % (чи не до 22 млн т, тільки Франція зможе виробляти 5,5 млн т), а отже, з'явиться можливість нарощення експорту продукції з цих країн (у 2013/14 МР країни ЄС виробили трохи менше, ніж 17 млн т цукру, експортні обмеження мають розмір 1,37 млн т) [4]. Такий розвиток виробництва та торгівлі цукром у Європі забезпечить так званий ведмежий стан цінової кон'юнктури (тенденцію до зниження цін). Це значно ускладнить проторення шляхів українським цукровим компаніям та трейдерам на європейський ринок. Слід прискорити знаходження такої «ніші» уже сьогодні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Актуальним напрямом розвитку галузі в Україні є товарна диверсифікація з вертикальною інтеграцією для створення передумов переходу до стійкого розвитку цукрової промисловості країни.

Застосування біотехнологій у цукробуряковій промисловості дає змогу збільшити використання поновлюваної енергії у виробничому циклі цукрових заводів, що є дуже важливим для цієї енергоємної галузі як вирішальний фактор зниження собівартості цукру, підвищення дохідності й стабілізації українського ринку цукру.

Потрібні максимізація використання експортного потенціалу, активізація комерційної дипломатії на цільових закордонних ринках, удосконалення інфраструктури експорту та логістики в умовах забезпечення

адекватної вимогам міжнародних норм щодо якості та екологічності виробничих процесів і продукції.

Список літератури

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anyfoodanyfeed.com>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.astartakiev.com/ua>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.latifundist.com>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sugar.ru>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sugarua.com>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Обобщены итоги функционирования свеклосахарной отрасли Украины в 2014 г., оценено состояние внутреннего рынка сахара страны и возможностей продвижения украинского сахара на европейский рынок на фоне ожидаемой конъюнктуры рынка продукции в ЕС в контексте евроинтеграционных процессов государства.

Сахар, сахарная свекла, производство, экспорт, импорт, внутрішній ринок, євроінтеграція.

Generalized results of operation of sugar industry in Ukraine in 2014, an assessment of the state of the domestic market and opportunities for advancement Ukrainian sugar to the European market against the backdrop of the expected market conditions of production in the EU in the context of European integration processes of the state.

Sugar, sugar beets, production, exports, imports, domestic market, European integration.

УДК 338.49:339.1

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ДЕПОЗИТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

**С. А. Стасіневич, кандидат економічних наук
О. А. Бурячок, студентка**

Висвітлено основні напрями реформи депозитарної системи України: структурної перебудови, трансформаційних процесів у діяльності її учасників в умовах удосконалення законодавчо-нормативної бази та запозичення передового зарубіжного досвіду. Наведено перші результати запровадження нововведень: описано інноваційну діяльність Центрального депозитарію та Розрахункового центру, структурно-організаційні зміни комплексу інституцій депозитарного забезпечення країни.

Цінні папери, фондовий ринок, депозитарій, кліринг, реформа.

© С. А. Стасіневич, О. А. Бурячок, 2015

адекватної вимогам міжнародних норм щодо якості та екологічності виробничих процесів і продукції.

Список літератури

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anyfoodanyfeed.com>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.astartakiev.com/ua>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.latifundist.com>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sugar.ru>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sugarua.com>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Обобщены итоги функционирования свеклосахарной отрасли Украины в 2014 г., оценено состояние внутреннего рынка сахара страны и возможностей продвижения украинского сахара на европейский рынок на фоне ожидаемой конъюнктуры рынка продукции в ЕС в контексте евроинтеграционных процессов государства.

Сахар, сахарная свекла, производство, экспорт, импорт, внутрішній ринок, євроінтеграція.

Generalized results of operation of sugar industry in Ukraine in 2014, an assessment of the state of the domestic market and opportunities for advancement Ukrainian sugar to the European market against the backdrop of the expected market conditions of production in the EU in the context of European integration processes of the state.

Sugar, sugar beets, production, exports, imports, domestic market, European integration.

УДК 338.49:339.1

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ДЕПОЗИТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

**С. А. Стасіневич, кандидат економічних наук
О. А. Бурячок, студентка**

Висвітлено основні напрями реформи депозитарної системи України: структурної перебудови, трансформаційних процесів у діяльності її учасників в умовах удосконалення законодавчо-нормативної бази та запозичення передового зарубіжного досвіду. Наведено перші результати запровадження нововведень: описано інноваційну діяльність Центрального депозитарію та Розрахункового центру, структурно-організаційні зміни комплексу інституцій депозитарного забезпечення країни.

Цінні папери, фондовий ринок, депозитарій, кліринг, реформа.

© С. А. Стасіневич, О. А. Бурячок, 2015

Український фондовий ринок має нетривалу історію існування: в умовах відсутності за радянських часів будь-якої практики функціонування ринку цінних паперів його практично було започатковано лише після набуття Україною незалежності.

Основною функцією, яку виконує ринок цінних паперів, є забезпечення коштами виробництва шляхом перерозподілу інвестиційних ресурсів. Тому його результативне функціонування – один із найважливіших факторів ефективності економіки країни в сучасних умовах. Для виконання цієї функції фондовий ринок потребує розвиненої інфраструктури – запровадження широкого спектру інструментів та механізмів взаємодії учасників ринку. Одним із сегментів інфраструктури ринку цінних паперів є депозитарна система. Наразі депозитарна система України перебуває в стані реформування.

Започаткування даного реформаційного процесу знайшло своє втілення у Законі України «Про депозитарну систему України» № 5178-VI від 6 липня 2012 року, який у повному обсязі набув чинності з 12 жовтня 2013 року [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти проблем розвитку фондового ринку та його інфраструктури представлені численними працями вчених-дослідників. Серед них вітчизняні вчені О. Барановський, А. Головка, О. Курінний [1], О. Мозговий, С. Москвін [2], В. Соболев, Г. Терещенко [3], А. Федоренко, С. Хорунжий [2].

Мета дослідження – висвітлення особливостей реформування депозитарного комплексу країни та результатів їх реалізації на практиці.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями нового закону є уніфікація принципів і порядку здійснення діяльності учасниками депозитарної системи та взаємодії між ними, формування централізованої депозитарної системи в Україні.

При цьому Закон спрямовано на вдосконалення діючої депозитарної системи відповідно до тенденцій на світових фінансових ринках та до змін, що сталися в законодавстві України впродовж останніх років.

У результаті реформування депозитарна система України зазнала суттєвих структурних змін.

Зберігачі, що вели рахунки власників цінних паперів, та реєстратори власників іменних цінних паперів, які склали нижній рівень депозитарної системи, згідно із Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» № 710/97-ВР від 10 грудня 1997 року [6], припиняють свою діяльність у зазначеному статусі, з огляду на припинення дії їхніх ліцензій. Водночас, Закон № 5178-VI від 6 липня 2012 року, надав можливість таким особам до 12 жовтня 2013 року узгодити свою діяльність із вимогами Закону та подати Національній Комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) документи, необхідні для видачі нових ліцензій на здійснення діяльності депозитарних установ [6]. Якщо в 2010 р. в Україні функціонувало 297 реєстраторів (що становило майже 50%

всіх учасників депозитарної системи), то станом на кінець серпня 2013 р. їх кількість скоротилася до 120 реєстраторів.

Таким чином, важливим елементом реформи депозитарної інфраструктури є ліквідація інституту реєстраторів власників іменних цінних паперів, які достатньо часто виступали в якості інструменту реалізації рейдерських захоплень. Для реалізації цієї складової депозитарної реформи всі акції повинні бути переведені в електронну форму. На виконання нових законодавчих норм НКЦПФР анулювала ліцензії всіх зберігачів та реєстраторів і видала близько 300 ліцензій депозитарним установам.

Щодо Національного депозитарію України, то відбулося оновлення установи: НДУ перетворено в Центральний депозитарій. Триває активна передача глобальних сертифікатів від Всеукраїнського депозитарію цінних паперів (ВДЦП) до НДУ – близько 900 випусків на місяць [5]. Власність на цінні папери акціонерів переходить під захист більш чіткої депозитарної системи, акумульованої в особі Центрального депозитарію. Результати запровадження централізованого обліку цінних паперів наведено в табл. 1.

1. Показники діяльності Центрального депозитарію України (ПАТ «НДУ») у пореформений період [5]

Показники	Значення станом на			Зміна за рік з 01.11.13 до 31.10.14, %
	01.11.13	30.04.14	31.10.14	
Кількість клієнтів, одиниць:				
емітентів	10579	10647	10690	101,0
зберігачів	398	400	432	108,5
Загальний обсяг депозитарних активів, млн грн	912343,1	978756,8	1086940,0	119,1
Обсяг цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, тис. грн.	240071,5	402307,4	566313,2	235,9
Обсяг цінних паперів дематеріалізованих випусків, млн грн.	96020,8	115477,0	263272,2	274,2
Кількість випусків, які знаходяться на обслуговуванні в НДУ, шт.	12785	12700	12808	100,2
з них дематеріалізованих випусків	4154	4193	4195	101,0

Серед структурних нововведень Закону «Про депозитарну систему України» необхідно виокремити появу нового потужного учасника – Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках.

Розрахунковий центр (РЦ) – ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках», створено на базі ПрАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів», який, змінивши своє

найменування, залишатиметься на вітчизняному фондовому ринку. Разом з тим, варто звернути увагу, що повноваження Розрахункового центру обмежуються правочинами, укладеними на фондових біржах та поза ними, коли розрахунки здійснюються за принципом «поставка цінних паперів проти оплати». В інших випадках, розрахунки за цінними паперами повинні й надалі здійснюватися у порядку, визначеному сторонами таких правочинів [4].

З жовтня 2013 р. біржові операції здійснюються через Розрахунковий центр, який виконує функції центрального контрагента. Розрахунковий центр має статус банківської установи та підлягає нагляду зі сторони НБУ. Крім того, центр є учасником системи електронних платежів.

Передача глобальних сертифікатів від Розрахункового центру (РЦ) до НДУ пройшла досить вдало у повній відповідності із запланованим графіком. Причому, паралельно було здійснено інвентаризацію депозитарних активів. Базовий депозитарний актив уже обліковується у НДУ. З Розрахункового центру було передано до НДУ понад 9 тис. випусків цінних паперів. Таким чином, функції обліку цінних паперів і клірингу розділені між двома установами – Центральним депозитарієм та Розрахунковим центром».

Розрахунковий центр набув статусу банківської установи, достатньо оперативно виконавши всі вимоги Національного банку й отримавши генеральну валютну ліцензію та ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – клірингової діяльності, задля регламентації якої НКЦПФР затверджено Положення про клірингову діяльність (Рішення № 429 від 26 березня 2013 р.) [6].

Це був перший приклад перепрофілювання небанківської фінансової установи в банк на вітчизняному фінансовому ринку. В результаті, РЦ функціонує як банк (з певними обмеженнями щодо банківських операцій) та як клірингова установа, що взаємодіє з Центральним депозитарієм та депозитарієм Національного банку. Розрахунковий центр відкриває поточні та клірингові рахунки учасників ринку, кількість яких постійно збільшується. При цьому запроваджуються достатньо жорсткі вимоги щодо розкриття інформації. Завдяки новим механізмам, швидкість розрахунків збільшилася в кілька разів.

Однією з особливостей процесу реформування даного сегмента депозитарної системи було те, що Розрахунковий центр, продовжуючи виконувати депозитарні функції, готував базу для своєчасного та якісного старту своєї роботи з новими повноваженнями та функціями. Національний депозитарій, у свою чергу, спрямував значні зусилля на впровадження оновленого програмно-технічного комплексу системи.

Особливістю роботи Розрахункового центру є поєднання в системі клірингового обліку Розрахункового центру інформації про поточний стан активів учасників клірингу в облікових системах обох депозитаріїв – Центрального депозитарію та депозитарію НБУ. У кліринговій системі Розрахункового центру учасник клірингу одночасно може провадити

операції з активами, що обліковуються у трьох облікових системах – Центральному депозитарії, депозитарії НБУ та банківській установі Розрахунковий центр. Фактично операція в обліковій системі депозитарію буде здійснюватися не за розпорядженням учасника клірингу, а за розпорядженням Розрахункового центру, що є наслідком проведення операції у кліринговій системі Розрахункового центру. Таким чином, учасникам клірингу не потрібно для проведення операції взаємодії з двома технологічними платформами брати участь у забезпеченні грошових розрахунків у технології, які прийняті кожним депозитарієм окремо, або конкретною біржею [4].

Отже, необхідне лише одне автоматизоване робоче місце, де торговець цінними паперами бачить інформацію щодо заблокованих цінних паперів та про наявність чи можливість здійснити на певну суму коштів угоди. За результатами даних операцій на фондовій біржі чи поза нею, розрахунки в депозитарії та грошові розрахунки у Розрахунковому центрі проводяться автоматично.

Також позитивним нововведенням є можливість учасників через Розрахунковий центр, за умови участі в тій чи іншій біржі, здійснити блокування цінних паперів для укладання угод чи грошових коштів, незалежно від того, під яку біржу вони заблоковані. Через клірингову систему учасник може подати заявку, розмежувати свій пул грошових коштів, чи пул цінних паперів під конкретну біржу, або під декілька бірж, обравши для себе найсприятливіші за інструментарієм торги [4].

Наразі клірингова система завершує налаштування для розвитку фондового ринку України. До клірингової системи у Розрахунковому центрі підключається дедалі більше учасників. Без залучення додаткових лімітів на учасника клірингу, який може надати Розрахунковий центр, глибина фондового ринку України щоденно сягає 1 млрд грн із урахуванням укладання угод щодо державних, корпоративних, муніципальних цінних паперів.

Для забезпечення виконання біржових угод щодо цінних паперів ПАТ, «Розрахунковий центр» уклав договір про кліринг та розрахунки за правочинами щодо цінних паперів з 10 фондовими біржами: ПрАТ "Фондова біржа ІННЕКС, ПАТ "Київська міжнародна фондова біржа", ПАТ "Фондова біржа "ПЕРСПЕКТИВА", ПрАТ "Українська міжнародна фондова біржа", ПрАТ "Придніпровська фондова біржа", ПАТ "Фондова біржа ПФТС", ПАТ "Східно-Європейська фондова біржа", ПАТ "Українська біржа", ПрАТ "Українська фондова біржа", ПрАТ "УМВБ" [4].

Аналіз діяльності РЦ показав, що кількість угод, укладених на фондових біржах, домінує над кількістю та вартістю позабіржових угод. За показником кількості угод превалював біржовий ринок корпоративних цінних паперів: лише протягом 15–19 вересня 2014 р. було укладено понад 20 тис. угод. За вартісним обсягом переважають угоди, укладені щодо державних цінних паперів на біржовому ринку: в аналізований тижневий період вересня 2014 р. обсяг цих угод досяг майже 10 млрд грн [4].

У частині клірингової діяльності статистика 2014 р. має вигляд, поданий у табл. 2, яка демонструє поступове нарощення і цього виду діяльності РЦ: зростає кількість рахунків/субрахунків учасників клірингу, їхніх клієнтів, а також кореспондентських рахунків банків-кореспондентів.

2. Кількість відкритих Розрахунковим центром клірингових рахунків у 2014 році [4]

Види рахунків	Станом на				Зміна у % з 24.01.14 до 03.11.14
	27.01.14	22.04.14	14.07.14	03.11.14	
Клірингові рахунки/субрахунки учасників клірингу.	868	901	902	965	111,2
Клірингові субрахунки клієнтів учасників клірингу	786	998	1076	1277	162,5
Кореспондентські рахунки банків-кореспондентів	102	108	120	121	118,6

Висновки та перспективи подальших досліджень. Прийняття та реалізація Закону України «Про депозитарну систему України» сприяє інноваційному розвитку фінансового сектору економіки та усуненню донедавна існуючих прогалин законодавства України у сфері обліку прав власності на цінні папери (зокрема за рахунок ліквідації подвійних реєстрів акціонерів), а також запроваджує чіткі та прозорі механізми здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Функції обліку цінних паперів і клірингу розділені відтепер між двома відповідними установами, ведеться один реєстр власників цінних паперів, що збільшує захист прав інвесторів та мінімізує їхні ризики.

Це реальний шанс здійснити якісні зміни, які будуть мати позитивний вплив на інвестиційний клімат в державі й на всю економіку країни. Впроваджена депозитарна модель відповідає міжнародній практиці. Як підсумок, має бути отримано уніфіковану і надійну систему, що вселить в іноземних інвесторів довіру до українського фондового ринку.

Нова депозитарна система розпочала реально функціонувати. Однак, реформа ще не скінчилася. Існує ще цілий ряд проблем, пов'язаних із не-актуалізованими рахунками у цінних паперах, передачею державних і муніципальних цінних паперів до центрального депозитарію.

Список літератури

1. Курінний О. Світові депозитарні системи / О. Курінний // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 2–3. – С. 46–50.
2. Москвін С. О. Депозитарна діяльність : навч. посіб. / С. О. Москвін, В. В. Посполітак, С. Г. Хорунжий. – К. : АДС УМКЦентр, 2010. – 416 с.
3. Терещенко Г. М. Проблеми та перспективи розвитку Національної депозитарної системи як складової фондового ринку України / Г. М. Терещенко // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 86–95.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ausd.com.ua>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csd.ua>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

Освещены основные направления реформы депозитарной системы Украины: структурной перестройки, трансформационных процессов в деятельности ее участников в условиях совершенствования законодательно-нормативной базы и заимствования передового зарубежного опыта. Наведены первые результаты внедрения нововведений: описана инновационная деятельность Центрального депозитария и Расчетного центра, структурно-организационные изменения комплекса институций депозитарного обеспечения страны.

Ценные бумаги, фондовый рынок, депозитарий, клиринг, реформа.

The basic directions of reform Depository System of Ukraine: restructuring and transformation processes of the participants in terms of improving the legal and regulatory framework and the adoption of advanced foreign experience. These first results of the implementation of innovations: described innovation activities of the Central Depository and Clearing Centre, structural and organizational changes in complex software depository institutions of the country.

Securities, stock market, depository, clearing, reform.

УДК: 368.54

АКТУАРНІ РОЗРАХУНКИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЇХ МЕТОДИКА ЩОДО СТРАХУВАННЯ ПОСІВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

***І. В. Стемковська, старший викладач
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Висвітлено економічну суть актуарних розрахунків, а також проаналізовано основні підходи до їх визначення. Наведено структуру страхового тарифу, а також методика актуарних розрахунків страхових тарифів щодо страхування посівів сільськогосподарських культур.

Актуарні розрахунки, страховий тариф, бруто-ставка, нетто-ставка, теорія ймовірності, методи математичної статистики, розрахунок прибутковості, експертні оцінки, метод аналогій, регресивний метод.

Страхування – це система економічних відносин, які виникають між двома сторонами (страховиком і страхувальником) щодо забезпечення

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ausd.com.ua>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csd.ua>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

Освещены основные направления реформы депозитарной системы Украины: структурной перестройки, трансформационных процессов в деятельности ее участников в условиях совершенствования законодательно-нормативной базы и заимствования передового зарубежного опыта. Наведены первые результаты внедрения нововведений: описана инновационная деятельность Центрального депозитария и Расчетного центра, структурно-организационные изменения комплекса институций депозитарного обеспечения страны.

Ценные бумаги, фондовый рынок, депозитарий, клиринг, реформа.

The basic directions of reform Depository System of Ukraine: restructuring and transformation processes of the participants in terms of improving the legal and regulatory framework and the adoption of advanced foreign experience. These first results of the implementation of innovations: described innovation activities of the Central Depository and Clearing Centre, structural and organizational changes in complex software depository institutions of the country.

Securities, stock market, depository, clearing, reform.

УДК: 368.54

АКТУАРНІ РОЗРАХУНКИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЇХ МЕТОДИКА ЩОДО СТРАХУВАННЯ ПОСІВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

***І. В. Стемковська, старший викладач
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Висвітлено економічну суть актуарних розрахунків, а також проаналізовано основні підходи до їх визначення. Наведено структуру страхового тарифу, а також методика актуарних розрахунків страхових тарифів щодо страхування посівів сільськогосподарських культур.

Актуарні розрахунки, страховий тариф, брутто-ставка, нетто-ставка, теорія ймовірності, методи математичної статистики, розрахунок прибутковості, експертні оцінки, метод аналогій, регресивний метод.

Страхування – це система економічних відносин, які виникають між двома сторонами (страховиком і страхувальником) щодо забезпечення

© І. В. Стемковська, 2015

захисту майнових інтересів останнього за рахунок сплати ним страхових платежів (премій) до спеціально створених для цього цільових фондів, звідки здійснюється відшкодування збитків (у разі настання обумовлених страхових ризиків). В учасників страхового ринку дедалі частіше виникає зацікавленість у можливості його часткового прогнозування, яке можна здійснити за допомогою актуарних розрахунків у страховій діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових літературних джерел з даної проблеми показав, що над питанням актуарних розрахунків працювали такі вчені-дослідники, як С. С. Осадець, К. В. Шелехов, Н. В. Ткаченко, О. В. Козьменко, В. О. Пасічний, О. Д. Вовчак, Н. М. Внукова, В. І. Успенко, П. П. Матичак, О. В. Худолій, О. С. Юрчагін, О. Г. Карпова, Л. М. Горбач, Т. В. Яворська та інші. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, методика актуарних розрахунків потребує подальшого глибокого дослідження та вдосконалення.

Мета дослідження – неупереджено оцінити трактування поняття актуарних розрахунків, однак уникнути при цьому як вузького прикладного підходу, так і суто технічних аспектів, а натомість висвітлювати й узагальнювати український і зарубіжний досвід та сучасну теорію, а також висвітлити їх методику.

Виклад основного матеріалу. Основи теорії актуарних розрахунків, як особливої галузі науки, було закладено у XVII ст. працями таких учених, як Д. Граунт, Я. Де Вітт, Е. Галлей. У XVIII ст. більшість великих математиків того часу – Л. Ейлер, С. Лакруа, В. Керсебум, Е. Дювільяр, Н.Фусс, А. Депарсьє, розробляли теорію актуарних розрахунків. Нині в теорії актуарних розрахунків застосовують найновіші досягнення математики і статистики. У XIX ст. перший міжнародний конгрес актуаріїв увів єдину систему термінології і позначень [4].

Перш ніж перейти до методики актуарних розрахунків, розглянемо підходи до розуміння актуарних розрахунків, які узагальнено у таблиці.

1. Визначення актуарних розрахунків*

Автор	Визначення
Т. В. Яворська [12, 24]	Це розрахунки тарифів за будь-яким видом страхування, за допомогою яких визначається собівартість та вартість страхової послуги.
Н. М. Внукова, В. І. Успенко [2, с.26] П. П. Матичак, О. В. Худолій, О. С. Юрчагін, О. Г. Карпова [6, с. 55] Л. М. Горбач [4, с. 207]	Це процес, під час якого визначаються витрати на страхування даного об'єкта, за допомогою якого визначаються собівартість і вартість послуги, що надається страховиком страхувальникові. В узагальненій формі актуарні розрахунки можна представити як систему математичних і статистичних закономірностей, що регламентують взаємини між страховиком і страхувальниками, на основі яких визначається частка участі кожного страхувальника у створенні страхового фонду (резервів), тобто визначаються розміри тарифних ставок.

О. Д. Вовчак [3]	Це сукупність економіко-математичних і статистичних методів і прийомів, за допомогою яких визначаються розміри страхових тарифів, собівартість і ціна страхових послуг, вимірюється страховий ризик. Актуарні розрахунки розглядають також як спосіб аналізу та прогнозування у страховій справі, що базується на теорії ймовірності, статистиці, фінансовій математиці тощо. Актуарні розрахунки дозволяють визначити частку участі кожного страхувальника у створенні страхового фонду, тобто розміри тарифних ставок.
С. С. Осадець [9, с. 542] Н. В. Ткаченко [10, с. 36] О. В. Козьменко [5, с.65].	Система математичних і статистичних методів обчислення страхових тарифів, методологія яких ґрунтується на застосуванні теорії ймовірностей, демографічної статистики та довгострокових фінансових обчислень інвестиційного доходу страховика. Актуарні розрахунки дають змогу визначити страховий тариф та частку кожного страхувальника у створенні страхового фонду.
В. О. Пасічний [7, с. 35]	Система статистичних і економіко-математичних методів, використовуваних страховиками при розрахунку тарифних ставок, а також при визначенні розмірів страхових платежів і вкладів по окремих страхових ризиках.
К. В. Шелехов [11].	Система статистичних і економіко-математичних імовірнісних методів розрахунку тарифних ставок і визначення необхідних фінансових показників діяльності страховика, за допомогою якої визначаються розміри тарифних ставок, тобто вартість страхової послуги і частка участі кожного страхувальника у створенні спільного страхового фонду.

*Джерело: складено автором на основі вивчених літературних джерел.

Дані таблиці свідчать про існування декількох підходів до визначення актуарних розрахунків, за якими найбільш поширені погляди вчених можна поділити на три групи:

– 1-ша група: С. С. Осадець, К. В. Шелехов, Н. В. Ткаченко, О. В. Козьменко, В. О. Пасічний, О. Д. Вовчак трактують актуарні розрахунки як систему економіко-математичних і статистичних методів обчислення тарифних ставок;

– 2-га група: Н. М. Внукова, В. І. Успенко, П. П. Матичак, О. В. Худолій, О. С. Юрчагін, О. Г. Карпова, Л. М. Горбач визначають актуарні розрахунки як процес, під час якого визначаються витрати на страхування даного об'єкта, за допомогою якого визначаються собівартість і вартість послуги, що надається страховиком страхувальникові;

– 3-тя група: Т. В. Яворська пояснює актуарні розрахунки як розрахунки тарифів за будь-яким видом страхування, за допомогою яких визначається собівартість та вартість страхової послуги.

На наше переконання, найбільш широке і змістовне визначення актуарних розрахунків дає перша група авторів, оскільки вони визначають актуарні розрахунки як систему статистичних та економіко-математичних імовірнісних методів розрахунку тарифних ставок і визначення необхідних фінансових показників діяльності страховика, за допомогою якої визначаються розміри тарифних ставок, тобто вартість страхової послуги і частка участі кожного страхувальника у створенні спільного страхового фонду.

Доцільно відзначити, що в процесі актуарних розрахунків встановлюється розмір тарифної ставки, яка, у свою чергу, визначає, скільки грошей кожен страхувальник повинен внести в загальний страховий фонд із одиниці страхової суми. Тому вона повинна бути розрахована так, щоб сума зібраних внесків виявилася достатньою для виплат, передбачених умовами страхування.

Ряд науковців, зокрема Н. В. Ткаченко, зазначають, що «методологія актуарних розрахунків у страхуванні є сукупністю прийомів дослідження порядку визначення страхових тарифів та страхових платежів» [10, с. 39].

Методологія актуарних розрахунків у страхуванні базується на загальних ознаках та прийомах, які не залежать від конкретного виду страхування, а саме:

- а) визначення тарифу-нетто (нетто-премії, ставки-нетто);
- б) розрахунок ризикової надбавки (дельта-надбавки, гарантійної надбавки);
- в) обчислення навантаження;
- г) розрахунок розміру страхової премії.

Методика розрахунку страхових тарифів застосовується з урахуванням таких умов:

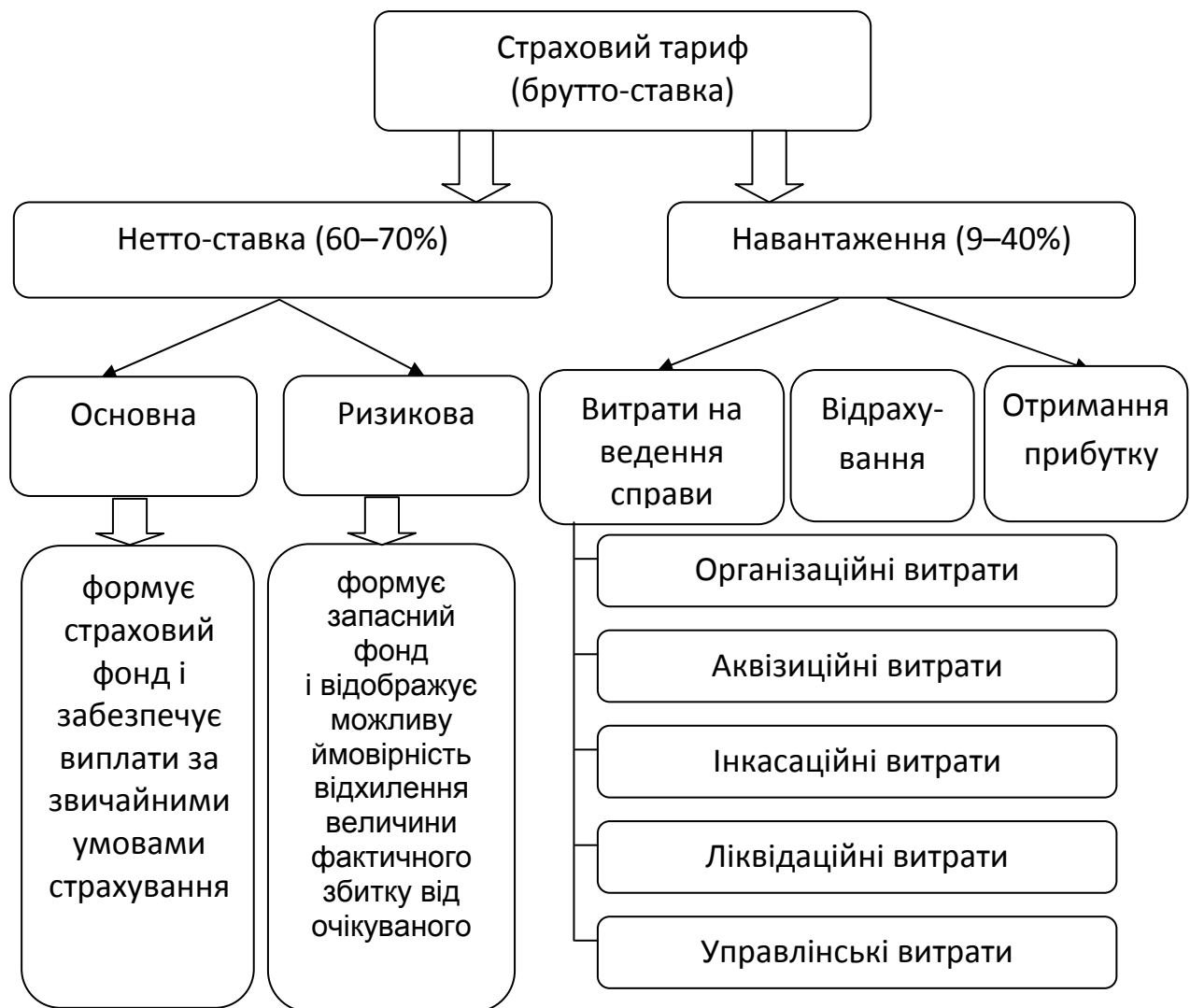
1. Наявність статистики або будь-якої іншої інформації з певного виду страхування.

2. Відсутність спустошливих подій, що впливають на наявність страхових випадків одна за одною.

3. Розрахунок тарифів відбувається при заздалегідь запланованій або відомій кількості договорів, яку передбачається укласти зі страхувальниками [2, с. 30].

При актуарних розрахунках тарифів по страхуванню посівів сільськогосподарських культур, страховик повинен враховувати об'єктивні фактори, що впливають на величину тарифу, такі як: чинне законодавство, природно-кліматичні умови, історико-соціальні передумови, статистичні показники, математичні розрахунки, власний досвід роботи [8, с. 20–46].

Ми поділяємо думку, що поняття «страховий тариф» у страховій термінології відповідає термінам: тариф-брутто, тарифна ставка, брутто-ставка і означає ставку платежу за страхування з одиниці страхової суми, відображує ціну страхового ризику та інших витрат страховика з організації страхового захисту за укладеним договором страхування.

Склад і структура страхового тарифу*

*Джерело: побудовано автором на основі вивчених літературних джерел.

Страховий тариф є найважливішим елементом у погодженні інтересів сторін страхових відносин. На страховий тариф покладено вирішення суперечливого завдання: з одного боку, його мінімізація для можливості здійснення страхування широкому колу страхувальників, з іншого – його максимізація для можливості забезпечення значних обсягів страхової відповідальності. Отже, однією з умов встановлення раціонального страхового тарифу є підтримання еквівалентності інтересів страхових партнерів, що відповідає замкненому розподілу збитку одного застрахованого на всіх учасників страхового портфеля.

Вважаємо за доцільне вивчити структуру страхового тарифу (див. рисунок).

Як видно з рисунка, страховий тариф (брутто-ставка (T_{σ})) складається із нетто-ставки (T_{π}) та навантаження. У свою чергу, нетто-ставка складається з основної (T_{o}) і ризикової частини (T_{p}). Величина нетто-

ставки практично не підлягає коригуванню, тоді як навантаження підлягає зменшенню з метою оптимізації тарифу.

Відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який набув чинності 1 липня 2012 року, граничні розміри, структура, порядок застосування страхових тарифів за видами майна, що підлягає страхуванню, і по регіонах України встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, на підставі актуарних розрахунків спільно з Аграрним страховим пулом.

Незважаючи на методологічну єдність усіх актуарних розрахунків, практика їх проведення допускає різні варіації та варіанти, пов'язані зі специфікою окремих видів, підвидів і галузей страхування. У цілому є певна залежність конкретної практики актуарних розрахунків від даного виду страхування, вибраної системи забезпечення, способу проведення страхування [7, с. 35].

Ряд науковців пропонують для розрахунку страхових тарифів застосовувати такі чотири методи:

- на базі теорії ймовірності й методів математичної статистики;
- метод розрахунку з використанням математичної статистики і розрахунку прибутковості;
- на базі методів експертних оцінок;
- при використанні методів аналогій з іншими об'єктами і компаніями [7, с. 36; 1; 3].

Деякі автори, крім вищеперелічених чотирьох методів розрахунку страхових тарифів, виокремлюють також регресивний метод. Ми поділяємо думку авторів, які пропонують п'ять вищезазначених методів для розрахунку страхових тарифів.

На наш погляд, найбільш поширеним є метод, що базується на теорії ймовірності та математичній статистиці, тому що за основу побудови страхових тарифів приймають ймовірність настання страхових випадків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах розвитку розрахунки страхових тарифів в Україні проводять самі страхові агентства. Усе це призвело до того, що розрахунок ймовірності настання страхового ризику та його дослідження проводиться загально, тому що на більш детальне дослідження ризику необхідно здійснити великі витрати, що страховим компаніям не вигідно.

Для вирішення даної проблеми керівництво нашої країни вирішило створити Товариство Актуаріїв України, яке займається дослідженням ризиків страхування та встановлення ставки-нетто для них. Усе це призведе до того, що буде розвиватися методологія розрахунку, будуть з'являтися нові методи. Страхові компанії перестануть витрачати кошти на дослідження, що зменшить суму навантаження. Це призведе до зменшення бруто-ставки, що, у свою чергу, зменшить платежі.

Нині перед актуарною справою в Україні стоїть багато завдань, серед яких можна виокремити: забезпечення діяльності на законодавчому рівні, підготовку кваліфікованих сертифікованих кадрів, державну підтримку розвитку, міжнародне визнання, підвищення культури ринкових відносин.

Список літератури

- 1.Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, КОО, 2002. – 203 с.
2. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко. – Х. : Бурун Книга, 2004. – 376 с.
3. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. – Л. : Новий Світ-2000, 2004. – 480 с.
4. Горбач Л. М. Страхова справа : навч. посіб. / Л. М. Горбач. – 2-ге вид., випр. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
5. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку: монографія / О. В. Козьменко. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – 350 с.
6. Матичак П. П. Страхування : навч. посіб. / [П. П. Матичак, О. В. Худолій, О. С. Юрчагін, О. Г. Карпова]. – Луганськ, 2006. – 139 с.
7. Пасічний В. О. Страхування : навч. посіб. / В. О. Пасічний, В. В. Жван. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 218 с.
- 8.Смоленюк Р. П. Методи побудови тарифів при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур / Р. П. Смоленюк // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 20–46.
9. Страхування : підруч. / С. С. Осадець. – вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
10. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 376 с.
11. Шелехов К. В. Страхування : навч. посіб. / К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш. – К., 1998 – 424 с.
12. Яворська Т. В. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. В. Яворська. – К. : Знання, 2008. – 350 с.

Освещена экономическая сущность актуарных расчетов и проанализированы основные подходы к определению актуарных расчетов. Приведена структура страхового тарифа, а также методика актуарных расчетов страховых тарифов по страхованию посевов сельскохозяйственных культур.

Актуарные расчеты, страховой тариф, брутто-ставка, нетто-ставка, теория вероятности, методы математической статистики, расчет доходности, экспертные оценки, метод аналогий, регрессивный метод.

The economic substance of the actuarial calculations is showed, and analyses the main approaches to the definition of actuarial calculations. The structure of the insurance rate and the methodology of actuarial insurance rates insurance of agricultural crops is described.

Actuarial calculations, insurance rate, gross rate, net rate, probability theory, mathematical statistics, calculation of yield, peer review, benchmarking, regression method.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В МЕЖАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

А. С. Толстих, аспірантка*

Розглянуто ключові стратегії розвитку експортоорієнтованого підприємства, їх суть, види, особливості європейських ринків сільськогосподарської продукції, можливості та умови виходу українських сільськогосподарських підприємств на міжнародні ринки збуту. Зроблено короткий огляд експорту сільськогосподарської продукції за 2012–2014 роки та умови подальшого експортування у межах прийнятих угод між Україною та ЄС.

Стратегії розвитку, експортна орієнтація, асоціація між Україною та ЄС, зелена економіка, стандарти якості, європейська стандартизація, кластери підприємств.

Упродовж останніх років зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору характеризується позитивним сальдо та зростаючими темпами міжнародної торгівлі, і надалі, при впровадженні обґрунтованої стратегії розвитку експортна орієнтація може забезпечити Україні стійкі конкурентоспроможні позиції на міжнародних ринках. У межах асоціації між Україною та ЄС перед українськими аграрними підприємствами створюються нові передумови реалізації стратегій розширення географічних сегментів ринку. Разом з тим, існує багато перепон на шляху виходу вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейський ринок. Стратегія виходу на зовнішні ринки повинна ґрунтуватися на принципах побудови загальної стратегії. Вибір стратегії виходу на зовнішні ринки залежить від мети підприємства, масштабів діяльності, характеру товару й намірів контролювати продаж.

Враховується також потенційний обсяг продажу, витрати й інвестиції на організацію руху товарів, наявність підготовленого персоналу (продавців) та інші умови. Серед основних стратегій виділяють *стратегію експорту, спільного підприємництва та прямого інвестування.*

Стратегія виходу підприємства на зовнішній ринок, яка ґрунтується на поєднанні його зусиль із ресурсами комерційних підприємств країни-партнера з метою створення виробничих і маркетингових потужностей, характеризує спільне підприємництво. Істотною особливістю та відмінністю є формування партнерства за кордоном та створення потужностей.

Стратегія прямого інвестування передбачає вкладання капіталу в створення за кордоном власних складських або виробничих підрозділів,

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. Д. Гудзинський

© А. С. Толстих, 2015

забезпечуючи найбільш повне залучення підприємства до ЗЕД. Створення закордонної виробничої філії є формою прямих інвестицій в економіку іноземної держави, головною перевагою якої є те, що підприємство таким чином може заощадити кошти за рахунок більш дешевих сировинних або трудових ресурсів, за рахунок скорочення транспортних витрат, а також пільг, наданих іноземними урядами закордонним інвесторам тощо.

Особливості та основні принципи формування стратегій експорту розглянемо докладніше у даній статті.

Кожна зі стратегій виходу підприємства на зовнішній ринок має свої переваги та недоліки, які слід розглядати в контексті особливостей товару.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретичні дослідження ролі експорту в економічному зростанні аграрного сектору, проблеми зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими продуктами висвітлені у працях вітчизняних науковців С. Кваші, С. Майстро, Б. Супіханова, Ю. Лопатинського, О. Шубравської та зарубіжних науковців П. Самуельсона та В. Нордхаус. Дослідженнями теоретичних і практичних аспектів концепції екологічної економіки займалися такі вчені, як М. Борущак, Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, П. В. Жук, В. С. Кравців, В. С. Семенов, Д. М. Стеченко, В. Є. Реутов, С. К. Харічков. Разом з тим, питання стратегій розвитку експортоорієнтованої діяльності підприємства в аграрному виробництві та відповідності вимогам сучасного етапу трансформації європейських стандартів у державній економіці ще не було розглянуто.

Мета дослідження – визначення сучасного стану експорту сільськогосподарської продукції до країн ЄС та проблематика вибору стратегії підприємства з огляду на європейські стандарти.

Виклад основного матеріалу. Методологічною базою для визначення стратегії розвитку діяльності підприємства експортної орієнтації є встановлення поняття «експортоорієнтована діяльність». Сучасний економічний словник визначає експорт як вивезення за кордон товарів, проданих іноземним покупцям, призначених для продажу на іноземних ринках або для переробки в іншій країні [1]. Самуельсон П. та Нордхаус В. визначають експорт як товари та послуги, які виробляють усередині країни та продають за кордоном [2]. Розглядаючи поняття з позицій нормативно-правових документів, знаходимо, що, відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», експорт товару трактується як продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [3].

Гацалов М. зазначає, що експортоорієнтована модель – це орієнтація новостворених галузей переважно на зовнішній ринок, часто у поєднанні з активним залученням до експортного виробництва іноземного капіталу, рідше – у поєднанні з низькими ввізними митами [4]. Реалізація експортної діяльності лежить в межах експортного потенціалу, який, за визначенням А. Азріляна, полягає у спроможності всього

сукупного виробництва певної країни в цілому виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів для зовнішнього ринку [5]. В основі експортного потенціалу, на думку М. Сейфуллаєвої та В. Капіцина, є його ресурсно-сировинна база і стан економіки держави [6].

Серед особливостей ЗЕД України у 2013 році – скорочення зовнішньоторговельного обігу та зростання частки агропромислового сектору в експортно-імпортних операціях країни (табл. 1).

1. Показники зовнішньоторговельної діяльності України, млн. дол. США*

Показник	Роки		Відхилення (2013/2012)
	2012	2013	
Зовнішньоторговельний обіг (усього)	151,9	140,2	-11,7
обіг в АПК	26,1	25,9	-0,2
частка АПК у загальному обігу, %	17,2	18,5	
Експорт	18,2	17,3	-0,9
Імпорт	7,9	8,6	0,7

*Джерело [7].

Серед країн ЄС найбільшу частку в обігу Україна має з Польщею (13,3%), Іспанією (12,4%), Нідерландами (11,7%), Німеччиною (11,6%), Італією (11,4%), Францією (10,2%).

Найбільшу частку в обсягах експорту традиційно займають зернові – 36,7%, олія – 19,8% та насіння олійних культур – 11,6% (табл. 2). За підсумками 2013 р., відбулося збільшення експорту продукції тваринництва – на \$114,2 млн (7,5% всього експорту агропромисловою продукцією), але зменшився експорт продукції рослинництва – на \$961,2 млн (92,5% від усього агропромислового експорту). З табл. 2 видно, що по окремих позиціях експорт за січень – серпень 2014 року суттєво виріс, порівняно з минулим роком за той самий період.

За цей рік прийнято ряд угод, покликаних сприяти експорту українських товарів до Європи. Так, у березні Україна підписала політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС, яка набуде чинності з 1-го листопада 2014 року. Близько 98% митних зборів ЄС на сільськогосподарську, металургійну та машинобудівну продукцію України скасовані рішенням європейського парламенту [8].

Скасування мит діятиме з моменту, коли його остаточно ухвалить, до 1 листопада 2014 року або до набуття чинності угоди про зону вільної торгівлі України з ЄС. Скасування митних зборів має допомогти Україні вийти з економічної кризи, оскільки експортери та виробники зможуть заощадити близько 487 млн євро на рік. Згідно із цим одностороннім кроком, буде скасовано 94,7% митних зборів, які платять за промислові товари з України, та суттєво скорочено ціну для решти промислових товарів. Будуть скасовані тарифи і для 80% сільськогосподарської продукції.

Імпортовані з України товари, як і раніше, повинні будуть відповідати нормам і стандартам ЄС. Необхідно розглянути основні вимоги до продукції та ведення бізнесу ЄС для розробки необхідної стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграції.

2. Експорт основних видів сільськогосподарської продукції*

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт, тис. дол. США			
	2012	2013	січень – серпень 2014	у % до січня- серпня 2013 р.
Живі тварини; продукти тваринного походження	961323,1	1084105,1	667359,7	102,8
Овочі	138537,9	112652,4	85559	110,6
Зернові культури	6999871	6371325,6	3967355	121,4
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	105070,2	137192,9	3967355	82,8
Насіння і плоди олійних рослин	1753973,5	2048059,7	777920,2	72,7
Жири та олії тваринного або рослинного походження	4211457,2	3507131,8	3967355	113,3
Продукти з м'яса, риби	65028,1	58947,9	26556,6	98,3
Цукор і кондитерські вироби з цукру	341218,3	259390,6	26556,6	48,1
Какао та продукти з нього	662341,4	556813,3	212081,5	64
Готові продукти із зерна	377482,5	413145,4	269714,4	103,8

* Джерело [7].

На зламі ХХ–ХХІ століть Організація Об'єднаних Націй розгорнула активну діяльність з вирішення проблеми впровадження концепції сталого розвитку. ООН постійно закликає країни розроблювати свої стратегії переходу до нової економічної стратегії розвитку та тісно співпрацювати для обміну відповідним досвідом. З огляду на *всесвітнє спрямування на екологічну економіку*, дуже важливим моментом на сьогодні є переорієнтація стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств у відповідному напрямі.

За минулі роки розробка та впровадження концепції узгодженого розвитку екологічних та економічних систем, а також еволюція екологічної та соціально-економічної свідомості наукової громадськості, вилилися в нову міждисциплінарну галузь прикладної науки — екологічну економіку.

На думку фахівців, екологічна економіка — нова галузь досліджень, що має справу з відносинами між природними екосистемами та соціально-економічними системами у найширшому сенсі, відносинами вирішальними для багатьох проблем людства, так як і для побудови сталого майбутнього [2]. Разом з терміном «екологічна економіка» застосовують термін «зелена економіка», що склався в суспільстві як символ економіки, спрямованої на збереження та захист довкілля. Новаторська концепція зеленої економіки пропонує урядам, бізнесовим структурам та громадянам перейти до розробки збалансованих шляхів розвитку, що включають: сприяння інвестиціям у природний капітал (збільшення частки заповідних територій, посилення захисту лісів); вирішення проблем енергетики; забезпечення екологічно чистими продуктами харчування;

ощадливе використання земель та його планування; оптимальний розподіл обмежених ресурсів та поліпшення управління ними [9].

Українські економісти та екологи Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна та В. Є. Реутов у своїй монографії дають таке визначення: «Зелена економіка – напрям в економічній науці, який сформувався в останні два десятиліття, у рамках якого вважається, що економіка є залежним компонентом природного середовища, у межах якої вона існує, та, одночасно, є її частиною» [10].

Модель «зеленої економіки» передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з постійним відновленням і збереженням довкілля.

Щоб Україна вийшла на європейський ринок зі своєю аграрною продукцією потрібно чимало змін у законодавстві. Аналізуючи правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності, варто зазначити, що воно здійснюється згідно із Законом України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність». Необхідною умовою перетинання митного кордону України при експорті продукції є також виконання митних формальностей, порядок здійснення яких регулюється Законами України «Про митну справу в Україні» і «Про Єдиний митний тариф», а також Митним Кодексом України.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність аграрних формувань включає набір конкретних законодавчо-правових механізмів, які забезпечують ефективну взаємодію вітчизняних підприємств АПК зі світовими народногосподарськими структурами як на макро-, так і на мікрорівні з метою прискорення розвитку експортоорієнтованої діяльності, підвищення ефективності зовнішньоекономічних операцій, гарантування продовольчої безпеки країни.

Важливі кроки вже зроблено: підписано Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин». Проте на шляху українських виробників аграрного сектору до європейського ринку є чимало перепон.

Основні технічно-нормативні проблеми: Додатком III до Угоди про асоціацію передбачено імплементацію 27 актів ЄС у сфері технічного регулювання, тобто нормативних актів ЄС, які мають «обов'язковий» характер для всіх держав-членів. В Україні питання підходів до встановлення показників якості та безпеки, зокрема, сільськогосподарської продукції, здебільшого залишаються в площині стандартизації. Отже, імплементація відповідних Регламентів ЄС передбачатиме суттєво інший підхід до визначення показників якості та безпеки, а саме: виведення відповідних мінімальних вимог у ранг нормативної вимоги. Окрім імплементації технічних регламентів ЄС, слід здійснювати роботу з гармонізації відповідних міжнародних стандартів. За даними МінАПП, загальна кількість стандартів ISO становить 858, з яких 565 гармонізовано, тобто, зазначені стандарти гармонізовані на 66%. Також існує ряд юридичних проблем: значні прогалини регулювання виробництва продукції у так

званих подвірних господарствах; недоліки законодавчої техніки діючого законодавства щодо харчових продуктів, кормів, реєстрації прав на землю, ідентифікацію тварин, неузгодження з ЄС або поверховість.

Слід зазначити основні технологічні проблеми: переважна більшість сільськогосподарської продукції, особливо картоплі, свинини, молока виробляється «подвірними» господарствами саме для продажу, забезпечити простежуваність цих товарів практично неможливо; неготовність більшості регіональних виробників перейти на європейські стандарти, у тому числі, щодо маркування та пакування продукції.

Отже, перша запропонована нами стратегія розвитку експортоорієнтованого підприємства в умовах євроінтеграції – це стратегія орієнтації на європейські стандарти якості.

Міцну позицію на зарубіжному ринку та активізацію ринкової діяльності підприємства в умовах жорсткої конкуренції можуть забезпечити правильна організація управління збутовою політикою і своєчасне запровадження збутових стратегій [11].

Важливим етапом роботи підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, є вибір каналів дистрибуції. Для збуту своєї продукції підприємства можуть використовувати міжнародну оптову й роздрібну торгівлю. Аналіз вітчизняного досвіду свідчить, що впродовж останніх років підприємства АПК України практично не використовують такий потужний маркетинговий засіб, як міжнародна фірмова торгівля. Ці торгові заклади мають певний позитивний імідж та своїх стабільних покупців. Забезпечивши ці магазини широким асортиментом агропродукції та розробивши гнучку систему цін, вони зможуть зайняти провідні ніші у системі міжнародного збуту, оскільки міжнародна фірмова торгівля є одним з найефективніших засобів реалізації продукції підприємств, визначення оптимального рівня міжнародної ціни, системи налагодження двостороннього зв'язку між виробником і споживачем продукції.

Важливу роль в управлінні збутом продукції підприємств відіграють критерії вибору каналу її розподілу. До найбільш поширених критеріїв вибору каналів збуту, які використовують при обґрунтуванні стратегії розподілення, належать: витрати, зокрема, оплата поточної діяльності посередників; контроль фірми за діяльністю посередника і, відповідно, його контроль за станом охоплення ринку. У міжнародній практиці сукупність цих критеріїв дістала назву концепції «3С» збуту: *cost* – витрати, *control* – контроль, *coverage* – охоплення.

Ґрунтовніший підхід до вибору каналу збуту дістав назву «6С», згідно з яким до елементів «3С» додаються: *capital* – необхідні інвестиції для створення (побудови) каналу; *character* – характер каналу, його відповідність вимогам товару, фірми-продавця на ринку; *continuity* – стабільність, орієнтація посередника на довгострокові відносини, що дає можливість проведення більш повного аналізу вибраних каналів розподілу [12].

Наступна стратегія, яка дозволить гідно конкурувати українській сільськогосподарській продукції на європейському ринку – *стратегія цінкових уступок*. Витрати виробництва – один з найважливіших чинників,

що впливають на ціну, тому перше, що включатиме стратегія цінних уступок, це зниження витрат на виробництво. До факторів зниження собівартості продукції підприємства можна віднести:

1. Підвищення технічного рівня виробництва, зокрема, впровадження нової прогресивної технології, підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів; розширення масштабів використання й удосконалення техніки і технології, що застосовується.

2. Поліпшення організації виробництва і праці, тобто, удосконалення управління виробництвом і скорочення витрат на нього; упровадження наукової організації праці; покращення використання основних виробничих фондів.

3. Зміна обсягу виробництва, що зумовлює відносно скорочення умовно-постійних витрат унаслідок зростання обсягу виробництва.

4. Зміна структури, асортименту та поліпшення якості продукції [13].

Отже, зниження витрат виробництва необхідно робити за рахунок модернізації виробництва, а не за рахунок зниження якості продукції.

Також, при формуванні стратегії розвитку експортоорієнтованого підприємства необхідно зазначити, що потенціальні цілі та можливості підприємств, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, можна досягти за допомогою ефективної кластеризації підприємств України. Підхід до кластерної моделі економіки окремих регіонів дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств на світових ринках, оскільки основною метою існування кластера є вихід підприємств регіону в глобальне конкурентне середовище та на світові ринки. Це має й позитивні соціальні наслідки, що полягають у збільшенні добробуту населення, виникнення невиробничих активів, підвищення якості соціальних послуг.

Багато українських вчених займаються проблемою кластерів, як теоретичною основою заснування кластерів в Україні, так і практичною складовою існування такої багатофункціональної системи, як кластер. Микитюк Н. О. у своїх дослідженнях визначає, що, насамперед, необхідно визначити напрями стратегічного управління конкурентоспроможністю кластерних утворень, після чого необхідно сформулювати механізм їх реалізації. Важливу роль при цьому відіграє проведення стратегічного кластерного аналізу як етапу стратегії розвитку [14]. Міністерство економіки України розробило концепцію створення кластерів, яка передбачає формування чотирьох видів кластерів [15]: виробничі; інноваційно-технологічні; транспортно-логістичні; туристичні.

Стратегічний розвиток економіки країни значною мірою залежить від рівня розвитку окремих кластерів [16]. Основними передумовами створення кластерів є: близькість ринку, забезпечення спеціалізованої робочої сили, наявність постачальників капіталу та обладнання, доступ до специфічних природних ресурсів, наявність підприємств, орієнтованих на підвищення продуктивності за рахунок збільшення масштабів виробництва [17].

Кластерний підхід збільшує життєвий рівень населення, посилює конкурентоспроможність бізнесу, розташованого на території конкретного регіону, підтримує ефективний бізнес-клімат, який збільшує переваги

здіяяних компаній і забезпечує перехід до комплексного використання потенціалу всієї держави. Зазначимо, що в майбутньому головну роль у забезпеченні стійкої конкурентоспроможності для більшості кластерів відіграватиме корпоративна стратегія – розвиток системи пов'язаних інститутів і галузей як результат ринкових відносин та ефективної конкуренції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для розробки стратегії необхідний комплексний аналіз діяльності підприємства. Він включає фінансово-економічний аналіз, який чітко виявить внутрішні можливості підприємства, а також аналіз зовнішнього середовища: постачальників, конкурентів, споживачів.

Після проведення аналізу економічної діяльності підприємства складається перелік стратегічних заходів, тобто, система стратегій з розрахунком вірогідності їх запровадження задля досягнення загальної мети.

Основними цілями, з якими підприємства виходять на зовнішні ринки, є максимізація прибутку за рахунок більшого обсягу продажу товарів і послуг на зовнішньому ринку та забезпечення довгострокового успішного збуту і, відповідно, економічного зростання. Успішна робота підприємства в умовах гостро-конкурентного закордонного ринку передбачає поглиблений аналіз усіх «за» і «проти» й ухвалення рішення про доцільність виходу на зовнішній ринок. Після того, як підприємство вирішило займатися збутом продукції в тій чи іншій країні, воно повинно обрати стратегію виходу на обраний ринок (може зупинитися на трьох варіантах: експорт, спільна підприємницька діяльність, пряме інвестування за кордон).

Ми запропонували основні напрями стратегій розвитку експорту сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграції: стратегія орієнтації на європейські стандарти якості, стратегія цінових уступок, збутова стратегія та кластеризація підприємств.

Список літератури

1. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА – М., 1999. – 479 с.
2. Самуэльсон П. Экономика : пер. с англ. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М. : БИНОМ, 1997. – 699 с.
3. Про зовнішню економічну діяльність : закон України № 960–XII від 16.04.91 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959–12>.
4. Гацалов М. М. Современный экономический словарь-справочник / М. М. Гацалов. – Ухта : УГТУ, 2002. – 371 с.
5. Большой экономический словарь / под ред. проф. А. Н. Азриляна. – М. : Фонд «Правовая культура», 1994. – 478 с.
6. Сейфуллаева М. Э. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики / М. Э. Сейфуллаева, В. М. Капицын // Маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 6.
7. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Перепони на шляху України до ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://milkua.info/uk/news/8643/>
9. Десять умов переходу до зеленої економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iccua.org/sites/default/files/10_conditions_green_economy_ukr.pdf
10. Буркинський Б. В. "Зелена" економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні : монографія / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України; Саки : Фенікс, 2011. – 348 с.
11. Посєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 288 с.
12. Критерії вибору каналу збуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/28288/>
13. Костецька Н. Факторний підхід до формування стратегії зниження витрат підприємства / Н. Костецька // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1 (30). – С. 159–166.
14. Микитюк Н. О. Особливості управління конкурентоспроможністю кластерів / Н. О. Микитюк // Маркетинг та логістика в системі менеджменту : Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 275.
15. Про схвалення концепції створення кластерів в Україні : проект розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164
16. Гуменюк О. І. Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості / О. І. Гуменюк // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2 (68). – С. 9–19.
17. Підвисоцький В. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності території : метод. матеріали / В. Підвисоцький, Р. Ткачук. – К. : Леста, 2010. – 64 с.

Рассмотрены ключевые стратегии развития экспортоориентированного предприятия, их суть, виды, особенности европейских рынков сельскохозяйственной продукции, возможности и условия выхода украинских сельскохозяйственных предприятий на международные рынки сбыта. Сделан краткий обзор экспорта сельскохозяйственной продукции за 2012–2014 годы и условий дальнейшего экспорта в рамках принятых соглашений между Украиной и ЕС.

Стратегии развития, экспортная ориентация, ассоциация между Украиной и ЕС, зеленая экономика, стандарты качества, европейская стандартизация, кластеры предприятий.

This article examines key development strategy of export-oriented enterprises is their essence, types and characteristics of European agricultural markets, opportunities and the exit Ukrainian agricultural enterprises on international markets. Made a brief overview of agricultural exports for 2012–2014 years, subject to further export under the agreements between Ukraine and the EU.

Strategy development, export orientation, the association between Ukraine and the EU, green economy, quality standards, European standardization, clusters of enterprises.

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ВСІХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ЗАДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Д. П. Черник, старший викладач
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Розглянуто проблему нераціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення у сучасних умовах, показано нелогічність виключення їх із ринкового обігу. Обґрунтовано необхідність визначення пріоритетних форм організації сільськогосподарського землекористування, які зможуть забезпечити ефективне використання земель сільськогосподарського призначення на ринково-конкурентних засадах. Доведено, що земельні ресурси потрібно передавати конкуруючим суб'єктам власності, виходячи з економічних, екологічних і соціальних обмежень які ї повинні передбачати забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Сільські території, сталий розвиток, земельні відносини, землекористування, ефективний землевласник.

Забезпечення сталого розвитку сільських територій базується на ефективному використанні їх ресурсного потенціалу в цілому і земельних ресурсів зокрема.

Але, в період переходу до сталого розвитку, сільські території можуть зустрітися з рядом перешкод у забезпеченні ефективного використання земельних ресурсів, вирішення яких є обов'язковою умовою досягнення цієї мети. До зазначених проблем потрібно віднести, насамперед, недосконалість земельних відносин, незавершеність процесів реформування відносин власності на землю внаслідок постійного відстрочення початку функціонування ринку землі.

Усім учасникам аграрних ринкових відносин зрозуміло, що розвиток ринку землі на Україні та рівень земельних відносин на сьогодні не відповідає сучасним вимогам господарювання та не створює реальних умов для сталого розвитку сільських територій. Цей факт, від початку реформування і до сьогодні, викликає численні й багатогранні дискусії, і дуже часто повністю протилежні погляди на логічне завершення реформи та механізм вирішення назрілих проблем із використання земель сільськогосподарського призначення. Очевидність цього потребує подальших детальних наукових досліджень усіх аспектів проблеми та вироблення пропозицій щодо їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ сталого землекористування зробили провідні вітчизняні вчені О. М. Алимов, О. Ф. Балацький, П. П. Борщевський, І. К. Бистряков, С. Ю. Булигін, А. С. Даниленко, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, Д. С. Добряк.

Дослідженню питань становлення інституціональних аспектів ринку землі присвячені наукові розробки С. Архієреєва, В. Гейця, А. Гриценка, Б. Кваснюка, О. Крисального, В. Савчука, А. Чухна та ін. Важливість і необхідність функціонування ринку землі в сільському господарстві розкрито у працях Ю. Білика, П. Гайдуцького, О. Ониценка, П. Саблука, В. Трегобчука, А. Третяка, В. Юрчишина та ін. Теоретичні аспекти реформування аграрних відносин і формування ринку землі сільськогосподарського призначення знайшли відображення у працях таких відомих українських учених, як А. Даниленко, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяк, Л. Новаковський, А. Тихонов, М. Федоров. Дослідженню проблеми розвитку та вдосконалення ринку сільськогосподарських земель приділяли увагу Л. Балаш, Д. Добряк, М. Калінчик, М. Малік, С. Смоленська.

Мета дослідження – проаналізувати сутність суперечностей, що виникають у процесі формування й подальшого розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки, показати способи їх розв'язання в інтересах сталого розвитку всього суспільства та сільських територій зокрема.

Виклад основного матеріалу. Формальне розпаювання державного земельного ресурсу що базувалося на історично створеній ідеї «землю тому, хто її обробляє» не призвело до формування цивілізованого, прозорого ринку землі, проте створило сприятливі умови для рекомбінації земельної власності й створення величезних холдингових об'єднань, які наприкінці 2014 року стали фактичними землекористувачами 5,85 млн га, що становить майже 28 % від усіх придатних до сільськогосподарського виробництва земель.

Така надмірна концентрація земельних ресурсів відбулася з ряду причин, і на сьогодні, у тій чи іншій формі об'єднань підприємств триває. Так сталося тому, що реформування відносин власності на землю відбулося в площині створення різних форм власності, без належного забезпечення умов для найбільш ефективного регулювання процесів землекористування як законодавчого, так і організаційного. Така незавершеність реформаційних процесів в організації використання земельних ресурсів, придатних до сільськогосподарського використання, з одного боку, зумовлена відсутністю реальних шляхів вирішення блоку соціально-економічних проблем розвитку сільських територій і, насамперед, зайнятості сільського населення, з іншого – відсутністю наукових прогнозів щодо наслідків аграрної реформи.

Унаслідок цього, відповідь на запитання «Хто на сьогодні є основним суб'єктом власності на земельні ресурси, придатні для сільськогосподарського виробництва, чи забезпечують вони раціональне й ефектив-

не використання землі, чи готові вони до наступного етапу реформування земельних відносин і, перш за все, повноцінного функціонування ринку землі з вирішенням усього комплексу пов'язаних із цим нормативно-правових дій?» є вкрай неоптимістична.

З усієї множини землекористувачів і землевласників на початку аграрної реформи найбільші надії було покладено на тодішніх членів сільськогосподарських підприємств, які, отримавши певні юридичні права на використання земель сільськогосподарського призначення (земельний пай) мали стати підприємцями у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, середнім класом на селі, тобто, тим самим ефективним землевласником, який мав би забезпечити розвиток дрібного й середнього аграрного підприємництва, вирішити проблеми соціально-економічного розвитку села і, таким чином, рухатися до забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Але, оскільки внаслідок реформаційних процесів власниками земельних паїв стали переважно люди похилого віку, які з часу отримання земельного паю самостійно ніколи не здійснювали його господарське використання й до сьогодні навіть не ставлять перед собою завдання організації сільськогосподарського виробництва, а тим більше, раціонального використання цього ресурсу, яке передбачає збереження та відтворення його родючості, то поступово основними користувачами земельних ділянок, придатних для сільськогосподарського виробництва, стали орендарі, у т. ч. і агрохолдинги, що здійснюють свою діяльність на умовах оренди. А для колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств, які безоплатно отримали певну кількість ресурсу, що є національним багатством для всього суспільства, а не тільки для тієї невеликої кількості людей, які отримали свої земельні паї у власність, земельний пай є просто джерелом доходу, який вони одержують від орендарів.

Нині стати орендаром земельної ділянки, придатної для сільськогосподарського виробництва юридично не складно. Достатньо укласти договір оренди, який, як правило, не передбачає відповідальності орендаря за збереження продуктивності цієї ділянки та відрахування коштів на відтворення родючості ґрунтів і збереженість навколишнього середовища, і обов'язково тільки містить у собі строк оренди та розмір орендної плати.

Інший бік проблеми полягає в тому, що на сьогодні земельна ділянка, придатна для сільськогосподарського виробництва, розглядається тільки як джерело майбутнього доходу для фізичної особи (власника паю) чи юридичної особи (користувача) у кожному конкретному випадку і ніяк не розглядається як загальнонаціональне багатство, яке треба раціонально використовувати, щоб зберегти для майбутніх поколінь.

Саме тому, об'єктом оренди нині стають тільки високопродуктивні земельні масиви, переважно рілля, а значна частина сільськогосподарських угідь на сьогодні не знаходиться в господарському використанні, поступово засмічується бур'янами, чагарниками та іншими руйнівними

процесами, що знижують її господарську цінність. Причому, це далеко не завжди деградовані чи піддані ерозії землі.

Основним завданням, проголошеним на початку аграрної реформи, була поява ефективного землевласника без детального визначення цього поняття. Частина учасників земельних відносин уявляла його успішним фермером, інші – ефективним колективним землеволодінням без чіткого визначення розмірів та організаційної форми господарювання.

Поступово основна мета аграрної реформи відійшла на задній план, а на перший вийшли інші, які потребували негайного вирішення та законодавчого врегулювання. Тому розвиток організаційних форм господарювання відбувався без чіткого законодавчого регулювання, з надією, що саме ринкова конкуренція виявить ту форму, яка забезпечує найефективніше використання земель сільськогосподарського призначення.

Якщо виходити з аналізу показників ефективності використання земельних ресурсів, то з усіх організаційних форм господарювання, що на сьогодні є землекористувачами сільськогосподарських угідь, найкращі показники у великих підприємств. Це зумовлено тим, що в сучасних умовах конкурентоспроможність землекористувань визначається, значною мірою, можливістю запровадження передових індустриальних технологій виробництва рослинницької продукції, системи науково обґрунтованих сівозмін тощо.

Але тільки на основі аналізу комплексу показників, що характеризують ефективність використання сільськогосподарських угідь, не можна робити висновок, що саме агрохолдинги і є тими самими ефективними землевласниками, які мали з'явитися в результаті аграрної реформи. Перш за все, хоча б тому, що до поняття ефективного землевласника треба підходити зважаючи на унікальні особливості землі та її виняткової ролі в розвитку сільських територій.

Це поняття комплексне й повинно включати в себе такого землекористувача, не обов'язково землевласника, який одночасно забезпечує збереження, відтворення й раціональне використання земель та інших природних ресурсів в інтересах населення даної території та всього суспільства.

Проте інші організаційні форми господарювання, незважаючи на те, що більше відповідають сучасним вимогам оптимальних за обсягом угідь господарських структур у сільському господарстві, також не відповідають цьому критерію.

Тому, на нашу думку, немає значення ні організаційна форма, ні розмір сільськогосподарського підприємства в питанні досягнення сталого землекористування, тобто такого, що охоплює всі аспекти цієї проблеми і передбачає, з одного боку, тип рівноваги між його соціально-економічними та природними складовими, з другого – встановлення розумної межі, де боротьба за екологічність виробництва не повинна перешкоджати економічному та соціальному розвитку. Важливим є досягнення сталого соціально економічного розвитку території на основі розширеного відтворення продуктивності й родючості сільськогосподарських угідь.

Висновки та перспективи подальших досліджень: результати досліджень свідчать, що проблеми переходу до сталого розвитку сільських територій потребують удосконалення земельних відносин на основі комплексного підходу до їх вирішення, з одночасним урахуванням дії соціального, екологічного та економічного аспектів. Оскільки земля є основним ресурсом людського розвитку в сільській місцевості, тобто основою сталого розвитку сільської території, то, насамперед, потрібно створити організаційно-правове середовище для забезпечення ефективного та раціонального її використання на основі обороту земельної власності, її переходу до найефективніших господарів. Для цього необхідно сприяти формуванню повноцінного ринку землі, удосконалити методичні засади нормативної та експертної грошової оцінки земельних ділянок, провести економічну оцінку земель сільськогосподарського призначення, удосконалити платність землекористування.

Також необхідно створити умови для найбільш ефективного регулювання процесом землекористування. Для цього земельні об'єкти, з одного боку, необхідно виокремити, ідентифікувати як об'єкти власності, а з іншого, – визначити суб'єкти власності. При цьому основний суб'єкт власності на земельні ресурси – держава в особі органів державно-виконавчої влади має бути наділена правами, що забезпечують ефективно здійснення її повноважень. Земельні ресурси, відповідно до законодавчо закріпленої процедури, потрібно передавати конкуруючим суб'єктам власності, виходячи з економічних, екологічних і соціальних обмежень які й повинні передбачати забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Усе це дозволить сформуванню такої моделі соціально-економічного розвитку суспільства, за якої забезпечується задоволення зростаючих матеріальних потреб населення на основі високоефективного використання земельно-ресурсного потенціалу, а сукупне антропогенне навантаження на земельні ресурси не перевищує самовідновлюваний потенціал ґрунтів.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
2. Горлачук В. В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В. В. Горлачук // Наукові праці. Т. 133. – Вип. 120. – С. 110–114.
3. Данкевич А. Є. Оптимальні розміри сільськогосподарських землекористувань промислового типу в Україні / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 34.
4. Макаренко Ю. П. Встановлення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств як основної складової організації й підвищення ефективності виробництва [Електронний ресурс] / Ю. П. Макаренко. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=33793>
5. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17–26.

6. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13–20.

7. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри селянських фермерських господарств / В. Я. Месель-Веселяк, Р. В. Пікус // Сільські обрії. – 1995. – № 3–4. – С. 13–17.

8. Розвиток форм господарювання на селі / [Месель-Веселяк В. Я., Саблук П. Т., Малік М. Й. та ін.]. – К. : Урожай, 1993. – С. 234.

9. Тарасова В. В. Землеємність продукції агропідприємств України в умовах трансформації земельних відносин / В. В. Тарасова // Ефективна економіка. – Житомир, 2009. – С. 27– 32.

Рассмотрена проблема нерационального использования земельных ресурсов сельскохозяйственного назначения в современных условиях, показана нелогичность исключения их из рыночного оборота. Обоснована необходимость определения приоритетных форм организации сельскохозяйственного землепользования, которые смогут обеспечить эффективное использование земель сельскохозяйственного назначения на рыночно-конкурентных началах. Доказано, что земельные ресурсы нужно передавать конкурирующим субъектам собственности, исходя из экономических, экологических и социальных ограничений, которые и должны предусматривать обеспечение устойчивого развития сельских территорий.

Сельские территории, устойчивое развитие, земельные отношения, землепользование, эффективный землевладелец.

The article considered the problem of irrational land use of agricultural purposes in the modern condition; illogicality of excluding it from the market circulation. The necessity of identifying of priority forms of agricultural land use that will ensure efficient use of agricultural land at market-competitive was substantiated. It is proved that land resources need to transfer to the ownership entities competing on the basis of economic, environmental and social constraints which must provide for sustainable rural development.

Rural areas, sustainable development, land relations, land use, effective landowner.

УДК 331.5:332

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ В РЕГІОНІ

**Л. В. Ярема, О. І. Замора, кандидати економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

Проаналізовано проблеми та особливості ринку праці. Розкрито роль державної служби зайнятості у регулюванні ринку праці та запропоновано заходи щодо подолання його регіональних диспропорцій і

© Л. В. Ярема, О. І. Замора, 2015

6. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13–20.

7. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри селянських фермерських господарств / В. Я. Месель-Веселяк, Р. В. Пікус // Сільські обрії. – 1995. – № 3–4. – С. 13–17.

8. Розвиток форм господарювання на селі / [Месель-Веселяк В. Я., Саблук П. Т., Малік М. Й. та ін.]. – К. : Урожай, 1993. – С. 234.

9. Тарасова В. В. Землеємність продукції агропідприємств України в умовах трансформації земельних відносин / В. В. Тарасова // Ефективна економіка. – Житомир, 2009. – С. 27– 32.

Рассмотрена проблема нерационального использования земельных ресурсов сельскохозяйственного назначения в современных условиях, показана нелогичность исключения их из рыночного оборота. Обоснована необходимость определения приоритетных форм организации сельскохозяйственного землепользования, которые смогут обеспечить эффективное использование земель сельскохозяйственного назначения на рыночно-конкурентных началах. Доказано, что земельные ресурсы нужно передавать конкурирующим субъектам собственности, исходя из экономических, экологических и социальных ограничений, которые и должны предусматривать обеспечение устойчивого развития сельских территорий.

Сельские территории, устойчивое развитие, земельные отношения, землепользование, эффективный землевладелец.

The article considered the problem of irrational land use of agricultural purposes in the modern condition; illogicality of excluding it from the market circulation. The necessity of identifying of priority forms of agricultural land use that will ensure efficient use of agricultural land at market-competitive was substantiated. It is proved that land resources need to transfer to the ownership entities competing on the basis of economic, environmental and social constraints which must provide for sustainable rural development.

Rural areas, sustainable development, land relations, land use, effective landowner.

УДК 331.5:332

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ В РЕГІОНІ

**Л. В. Ярема, О. І. Замора, кандидати економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

Проаналізовано проблеми та особливості ринку праці. Розкрито роль державної служби зайнятості у регулюванні ринку праці та запропоновано заходи щодо подолання його регіональних диспропорцій і

© Л. В. Ярема, О. І. Замора, 2015

стимулювання попиту на робочу силу. Запропоновано можливі шляхи вдосконалення існуючої ситуації на ринку праці.

Ринок праці, безробіття, приховане безробіття, зайнятість населення, мотивація до праці.

Зміни в економіці України, що відбулися останніми роками, потребують вирішення проблеми формування конкурентоспроможного ринку праці. Саморозвиток і пристосування ринку праці до сучасної економічної ситуації створили в Україні доволі суперечливий клубок соціально-трудова відносин. У ньому сполучені масштабна нерегламентована зайнятість, низька заробітна плата й мотивація до праці, регрес у структурі зайнятості та погіршення якості робочої сили, плінність кадрів, приховане безробіття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі нині існує ряд дискусійних питань та відсутня єдина точка зору щодо формулювання сутності й визначення особливостей ринку праці. Дослідженню проблеми розвитку національного ринку праці багато уваги приділяли у своїх працях О. Амосов, С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, В. Васильченко, М. Долішній, А. Колот, Г. Мостовий, В. Петюх, М. Шаленко, Л. Шевченко та інші вчені. Залишається актуальним вирішення проблем низької ефективної зайнятості населення, невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили, поганою соціальною захищеністю працівників в Україні.

Мета дослідження – формування цілісного уявлення про сучасний стан ринку праці в Тернопільській області та розробка системи заходів щодо подолання основних диспропорцій і підвищення попиту на робочу силу на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці Тернопільської області залежить від змін в економіці, демографічних і соціальних тенденцій, а також від ряду інших специфічних факторів (рівня оплати праці, сезонного характеру виробництва, невідповідності попиту та пропозицій на ринку праці, трудової міграції, «тіньової зайнятості» та інших).

Тернопільська область є сільськогосподарською і трудонадлишковою. Історично склалося, що в області значну частку становить тимчасова трудова міграція як за межі області, так і за межі держави. За останніми оприлюдненими даними Державної служби статистики України, за 9 місяців 2013 року кількість зайнятого населення в цілому по області (обчислена за методологією МОП) становила 452,0 тис. осіб, і, порівняно з відповідним періодом 2012 року, збільшилася на 4,7 тис. осіб. Рівень зайнятості населення Тернопільщини, розрахований за цією ж методологією, збільшився з 56,5% до 57,3%.

Кількість безробітного населення в Тернопільській області у віці 15–70 років у середньому за січень-вересень 2013 року, порівняно з відповідним періодом 2012 року, зменшилася на 1,4 тис. осіб і становила 46,4 тис. осіб. Рівень безробіття знизився з 9,7% за 9 місяців 2012 року до 9,3% за відповідний період 2013 року. Одним із пріоритетів формування опти-

мальної галузевої структури області, з урахуванням місцевих сировинних ресурсів та наявного виробничого потенціалу, є агропромисловий комплекс. Питома вага кількості зайнятих у сільськогосподарському виробництві та переробній промисловості становить майже половину від зайнятих в усіх сферах економічної діяльності. Разом з тим, у 2013 році спостерігалось щомісячне зменшення середньооблікової кількості штатних працівників, порівняно з відповідними періодами попереднього року (на 2,5–5,3 тис. осіб), а в грудні 2013 року, порівняно з листопадом 2013 року, на 3,8 тис. осіб. У грудні минулого року середньооблікова кількість штатних працівників становила 169,8 тис. осіб.

У 2013 році до центрів зайнятості Тернопільської області від роботодавців надійшла інформація про заплановане масове вивільнення 3070 працівників.

Найбільше працівників передбачається вивільнити на підприємствах, в установах та організаціях за такими видами економічної діяльності:

- будівництво – 28% від загальної кількості вивільнених;
- державне управління та оборона, обов'язкове соціальне страхування – 17%;
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 15,4%.

З метою запобігання масовому вивільненню створено 16 спеціальних комісій із залученням органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування, сторін соціального діалогу. Впродовж 2013 року відбулося 23 засідання вищезазначених комісій, де розглядалися питання 37 роботодавців щодо загрози звільнення працівників. Комісії розробили заходи щодо пом'якшення наслідків масового вивільнення та збереження керованості ситуації на місцевому ринку праці.

Заплановане масове вивільнення, в основному, було пов'язано з реорганізацією підприємств, установ та організацій, тому воно не спричинить суттєвого зростання безробіття у відповідних населених пунктах.

Вищезазначені фактори та орієнтація роботодавців на застосування новітньої потужної техніки, сучасних технологій у сільському господарстві, на підприємствах інших видів економічної діяльності, проведення реорганізації та оптимізації на підприємствах та в установах значно звужує потребу в робочій силі.

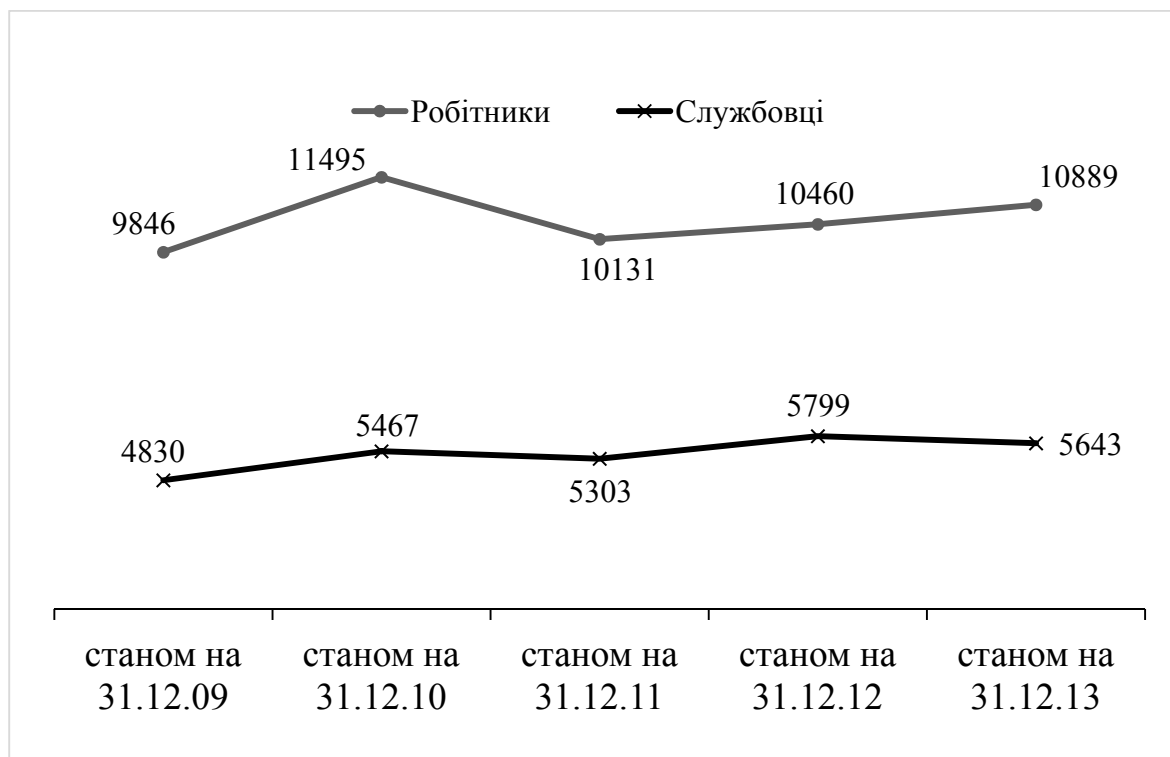
Основною проблемою на ринку праці є недостатня кількість вільних робочих місць і вакантних посад із гідними умовами та оплатою праці. У 2013 році 6851 роботодавець подав у місцеві центри зайнятості 41 314 вакансій. Хоча в цілому в області намітилася позитивна тенденція, але в семи районах відбулося зменшення кількості заявлених роботодавцями вільних робочих місць і вакантних посад. Залишається низькою якість вакансій. Із наявних вакансій 22,1% були з мінімальною заробітною платою, із заробітною платою, що є вищою від мінімального розміру, але нижчою від середньої зарплати по області – 72,8%. Залишається незначною частка вакансій із заробітною платою вищою від середньої зарплати по області – 5,1%. Крім того, кількість вакансій зі скороченим

режимом роботи становила 1729. Більш ніж половину вакансій з мінімальною заробітною платою подали роботодавці у Зборівському (57,2%) та Підгаєцькому (55,4%) районах.

Найбільша кількість вакансій залишається в Тернопільському міськрайонному центрі зайнятості, де було зосереджено 45,3% вакансій від їх кількості в області. У всіх інших центрах зайнятості частка вакансій від загальної їх кількості коливалася від 1,5% до 6,1%.

Станом на 31 грудня 2013 року актуальною була 1161 вакансія, у т. ч. для робітників – 509, для службовців – 567, для осіб, які не потребують спеціальної підготовки — 85, для працівників сільського господарства – 72.

За видами економічної діяльності найбільше було вакансій у державному управлінні – 23,6%, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – 20,2%, переробній промисловості – 15,7%, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги – 11,9%. Разом з тим, більшість вакансій у державному секторі не заповнюється у зв'язку з оптимізацією, реорганізацією, відсутністю фінансування та очікуваним скороченням (див. рисунок).

Соціальна структура безробітних, які зареєстровані в службі зайнятості, осіб [4]

Станом на 31 грудня 2013 року, на одне вільне робоче місце в області претендувало 14 безробітних, у тому числі серед:

а) професіоналів, кваліфікованих робітників з інструментом – по 6 осіб;

б) робітників із обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин і працівників сфери торгівлі та послуг – по 8 осіб;

в) вищих державних службовців, керівників, менеджерів (управителів) та фахівців – по 13 осіб;

г) робітників найпростіших професій – 16 осіб;

д) технічних службовців – 21 особа;

е) кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства – 22 особи.

Найбільше навантаження на одне вільне робоче місце спостерігалось у Гусятинському районі – 60 осіб, найменше у Теремовлянському районі – 6 осіб.

Разом з тим, існують проблеми щодо заповнення багатьох вакансій, заявлених роботодавцями. Це пов'язано з тим, що роботодавці висувають підвищені вимоги до якості професійної підготовки кадрів, їх досвіду роботи і, водночас, пропонують низький рівень оплати праці. Наявна також заборгованість із виплати заробітної плати, розбіжності у запитах роботодавців із наявною пропозицією на ринку праці, неналежні умови праці, відсутність на підприємствах соціальних пакетів, а також високі вимоги претендентів до вільних робочих місць і вакантних посад.

Основними споживачами робочої сили є сільське, лісове та рибне господарство – 25,4%, переробна промисловість – 22,2% та оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 15,2%. Із загальної кількості працевлаштованих безробітних 38,7% – жінки, 39,9% – особи у віці до 35 років, 35,5% – особи, які мають вищу освіту, 50% – особи, які мають професійно-технічну освіту, 32,7% – найуразливіші категорії населення; 58,3% – працевлаштовано на робочі місця.

Проблемою є нелегальна праця за кордоном громадян Тернопільської області, неналежний соціальний захист, ризики страхових заощаджень і пенсійного забезпечення, відсутність надійних механізмів перерахування отриманих за працю за кордоном коштів, повернення мігрантів. Нівелювання негативних проявів зовнішньої трудової міграції населення, насамперед, пов'язане зі створенням привабливого внутрішнього ринку праці, укладанням угод щодо працевлаштування та соціального забезпечення громадян України, які перебувають за її межами.

Суттєвий вплив на ринок праці здійснює незадоволений попит роботодавців на робочу силу за рахунок випускників навчальних закладів. Звідси виникає проблема недостатнього рівня підтримки тих, хто вперше виходить на ринок праці. В основі причин незадоволеного попиту роботодавців на якісну робочу силу серед дорослого населення – відсутність системи навчання дорослого населення впродовж трудового життя, або проблема професійної переорієнтації, вирішення якої значно скоротило б рівень безробіття в державі. Тягар фінансування професійного навчання на виробництві покладено лише на роботодавця.

Наслідком вищезазначеного є економічна неспроможність щодо підвищення кваліфікаційного рівня працівників або незацікавленість роботодавців у підвищенні якості персоналу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою подолання регіональних диспропорцій на ринку праці та забезпечення економічного розвитку, доцільно запровадити таку систему заходів:

- збільшення фінансових надходжень до служб зайнятості несприятливих регіонів за рахунок державного перерозподілу всіх коштів, отриманих у регіонах залежно від потреб кожного з них;
- розширення сфери застосування праці за рахунок створення нових робочих місць через встановлення сприятливого інвестиційного режиму для підприємств, на яких створюються нові робочі місця, надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам, підприємствам у депресивних регіонах;
- удосконалення механізму формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково педагогічних і робітничих кадрів на основі даних про стан регіональних ринків праці;
- запровадження системної взаємодії роботодавців і професійно-технічних навчальних закладів шляхом активізації участі роботодавців у створенні сучасної навчально виробничої бази;
- розробка та впровадження програм поліпшення демографічної ситуації в регіоні шляхом фінансової підтримки найбільш уразливих верств населення; забезпечення гідних соціальних гарантій для багатодітних родин (встановлення пільг у медичному та освітньому обслуговуванні);
- реалізація механізмів працевлаштування випускників навчальних закладів, передбачених Законом України "Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю".

Упровадження цих заходів дозволить підвищити якість національної робочої сили, подолати регіональні диспропорції на ринку праці в Україні та істотно підвищити попит на робочу силу.

Список літератури

1. Загора О. І. Аналіз зайнятості та безробіття в умовах ринкових перетворень / О. І. Загора // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". – № 50 (1023) 2013. – С. 49–56.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Статистичний збірник "Населення Тернопільської області, 2013" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
4. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>

Проанализированы проблемы и особенности рынка труда. Раскрыта роль государственной службы занятости в регулировании рынка труда

и предложены меры по преодолению его региональных диспропорций и стимулированию спроса на рабочую силу. Рекомендованы возможные пути совершенствования существующей ситуации на рынке труда.

Рынок труда, безработица, скрытая безработица, занятость населения, мотивация к труду.

The article analyzes the problem and of the labor market. The role of public service employment in the labor market and proposed measures to overcome its regional disparities and stimulate demand for labor. The possible ways to improve the current situation on the labor market.

Labor market, unemployment, hidden unemployment, employment, motivation to work.